BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND

ÖSSZES MŰVEI

A SZERZŐ 1847- ÉS 1865-IKI ARCZKÉPEIVEL.

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND

ÖSSZES MŰVEI.

KÖZREBOCSÁTJA

GYULAI PÁL.

HETEDIK KÖTET.

A RAJONGÓK.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1913.

A RAJONGÓK.

REGÉNY NÉGY RÉSZBEN.

f 273

IRTA

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND.

NEGYEDIK KIADÁS.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1913.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

894
K31r

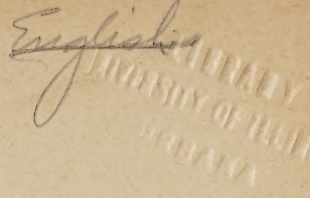

21726 Woodb

A RAJONGÓK.

(1858.)

Reserve 11 Dec 22 Warrensville

511628

ELSŐ RÉSZ.

I.

Azon nagy vallásháborúnak, melyet, a kik a békekötést megérték, harmincz évesnek neveztek, derekán vagyunk. Mennyit szenvedett Európa s különösen Németország, és mennyit küzdött!

Hányszor nem ohajták a népek a békét s hányszor lépett az közel, hogy egy szeszélyes vagy tragikai fordulat után, beláthatatlan távolba tünjék; mintha csak álomlátvány volna, mely a véráztatott földből kisérteni jár fel, míglen a reményt könnyenhivőségre csábítván, csalódások közt fásultsághoz szoktat!

De minek ily elegiai hang a tények helyett, melyekre vissza kell gondolnunk.

A cseh forradalmat, s a már azelőtt egyenetlenkedő és elgyengült protestáns szövetséget, melynek élén a pfalzi választófejedelem állott, a fehérhegyi csatában egy csapással semmivé tették II. Ferdinánd s a katholikus liga seregei.

De a győzedelmes fél szigorú szabályai a badendurlachi várgrófot és a braunschweigi herczeget az új hit és az országától megfosztott pfalzi választófejedelem védelmére fegyverzették fel. Ismét kitört a háboru s a wimpfeni, höchsti és looi csatákban az evangelikusok összezúzásával végeztetett be.

S ekkor viszont békéről álmodozott a világ, mint a fehérhegyi vérnap után.

Azonban a kisarczolt Alsó-Szászország idegen hatalommal kötött szövetséget, a dánok betörtek a német birodalomba, s újra lángra lobbant a vallásháboru.

A megnyilt harcz folyama szintén rövid volt.

Mannsfeld, az új hit seregeinek vezére Dessaunál, a szövetséges dán király Lutternél megveretett, Wallenstein a kelettengerig nyomult, Stralsundot ostromolta, az evangelikusok ereje teljesen kimerült, s a dánok a lübecki békekötésben kötelezték magokat, hogy többé Németország vallásügyeibe nem vegyülnek.

II. Ferdinánd most eljöttnek vélé a perczet, hogy rendkívül erélyes szabályokkal hosszas időre biztosítsa a békét.

De midőn már szigorú parancsai a kitűzött czélhoz közelebb vitték, Gusztáv Adolf svéd király, harmincz ezer fegyveressel a pomeraniai partokra kikötött, s a protestáns ügy számára az egyik diadalt a másik után nyerte meg, míg a lützeni nagy győzedelemmel életét a csatatéren végzé be.

Halála után Oxenstierna svéd cancellár a már franczia segélypénzzel ellátott protestáns német fejedelmeket a heilbronni szövetségben egyesíté s az összes hadak vezérletét átvette.

Az altenriedi győzelem s Regensburg elfoglalása lett e szövetség fényes eredménye.

De a lothringeni és spanyol segédseregekkel Regensburg visszavételére sietö császári tábornok Gallas, Nördlingennél a protestánsok kardját, Bernhard weimari herczeget megverte s kipusztítva, földúlva Sveviát és Felső-Németország evangelikus részeit, a prágai békében a katholikus ligával való kézfogásra kényszeríté az új tant pártoló, azonban a heilbronni kötést alá nem írt szász és brandenburgi választófejedelmet.

Ekkor a svédek és a heilbronni szerződésbe vegyült protestánsok a katholikus Francziaországtól, mely az ausztriai ház és a német birodalom természetes ellensége volt, kértek segélyt s nyertek is.

Minden arra mutatott, hogy 1638-ban — melynek végnapjaiba tettük át magunkat — még sötétebb és kétségbeejtőbb szint ölt azon vallásháboru, mely annyiszor látszott bevégzettnek, s tört ki mindig újabb erővel és dühvel.

*

Az erdélyi fejedelmek e nagy küzdelemben csak mellékesen vettek részt.

Kiválaszták a kedvező alkalmat, hogy hadviseleteikkel a magyarországi protestánsoknak jogokat, s Erdély számára néhány megyét szerezzenek.

Bocskaitól kezdve I. Rákóczi Györgyig, kinek fővárosába: Gyula-Fehérvárra vezetem olvasóimat, már három oly egyén országolt Erdélyben, kiket a magyar korona alatt élő evangelikusok szellemi fejöknek tekintettek, s kettő közülök idegen hatalmakkal biztosítá, s a magyar országrendekkel törvénykönyvbe igtattatá az új tan szabad gyakorlatát s jogait meghatározó békekötéseket.

A harmadik, tudniillik Rákóczy György, még eddigelé csak izgatott a felső megyéken.

Reményekkel táplálá a szenvedett sérelmek miatt panaszkodó hitsorsosait.

Ha szerét teheté, egyenetlenséget szított a katholikus főurak sorában.

Segélylyel kecsegtette a csüggedező protestánsokat, kitartásra s jogkövetelésre inté az erélyeseket.

Körülmények szerint volt félénk és vakmerő, de a német ügyek folyamáról pontosan lévén értesítve, a vallássérelmi vitákért csak addig haladt előre, honnan könnyen vissza lehet lépni, s a hol, míg biztat és követel, nincs erkölcsileg lekötelezve a kardot kivonni, nincs kényszerülve hangzatos igéreteit ágyúdörejjel támogatni.

E közben az erős akaratú és tevékeny II. Ferdinánd meghalt, s fia, a már régebben magyar király Pozsonyba országgyűlést hirdet, hogy a főhatalom jelvényét nejének is fejére tétesse.

Hosszas, és minket — kik Gyula-Fehérvárt kerestük föl — nem érdeklő halasztások után, tanácskozásra átadattak a királyi előterjesztések, de a rendek protestáns többsége, Rákóczi küldötteitől buzdítva, kinyilatkoztatá, hogy a tárgyalásba addig nem ereszkedik, míg a vallásszabadságon elkövetett sérelmek orvosolatlan maradnak, és elmellőzvén a felső táblát, melynek többsége katholikus volt, kívánságát «mint Magyarország evangelikus rende» külön feliratban juttatá a korona elé, mi törvénytelen ujításnak, forradalmi lépésnek, a fegyverre hivatkozás előjelének tekintetett.

E merész feliratot épen a karácson előtti hetekben küldék meg párthívei az erdélyi fejedelemnek.

A hír csakhamar a palotából az utczákra került, bekopogtatott a külvárosi házakhoz is, és rendkívüli izgatottságot terjesztett szanaszét.

Dajka János püspök kéz alatt tudtúl adá híveinek, hogy legközelebb az evangelikus rendek panaszainak fejtegetésére használja a szószéket.

Kiki ismerte a főpap izgató modorát, s a befolyást, melyet Rákóczi kedélyére gyakorol.

A hadpárt bizonyosnak hitte a rég áhított vallásháboru kiütését. S a békepárt is, melyhez az erdélyi, akkor még csekély számú katholikus urakon kívül, néhány tekintélyes protestáns egyén is tartozott, alig mert többé kételkedni, hogy a koczka el van vetve; s bár az első megdöbbenés után gátlólag kezdett működni, szertelen ingerültségével árulá el kétségbeesését.

A fejedelem a püspökön kívül még senkit sem bocsátott magához.

Reggeltől késő éjig szünetlenül futárok indultak az ország különböző részeibe.

Látszik, hogy Rákóczi nagy dolgokon jártatja az eszét.

Kardot köszörülni, megnyergelni a hadi mént, a fejedelem személyes vezénylete alatt a vén Kornis Zsigmondot és a fiatal Kemény Jánost két tekintélyes hadtest élére

állítani, a hit és lelkiismeret szabadságának zászlóit lobogtatva Tokajtól Nagyszombatig nyomulni, mindenütt a békétlen elemeket a seregbe olvasztván, legalább hatvan ezer emberrel a megostromolt Nagyszombatból Morvába vagy Sziléziába rontani, hogy Baner svéd tábornokkal közös hadterv szerint lehessen III. Ferdinándot eldöntő csatára kényszerítni: e merész tervet a hadpárt főnökei már Rákóczi szájába adták s különböző czifra változatokkal kicziczomázva terjesztették szét.

De a béke barátai is szerencsések valának egy másik szintén fontos hír birtokába jutni.

Állításuk szerint tudniillik Dajka püspök utolsó audientiája után a fejedelem este tíz órakor magához hivatta Kassait, a czím nélküli cancellárt, s ennek tanácsára, míg Dajka templomozni fog, néhány főúr a palotában értekezletre gyűl össze.

Nagyhatású volt e hír a kedélyekre. Mindenki tudta, hogy a porból fölvergődött s az aristocratia által gyűlölt Kassai a világ legfélénkebb embere, ki soha lóra nem ült, ki soha fegyvert nem vett a kezébe, s ki a háborút azért nem ohajtja, mert maga nem mer táborba menni, s mert a nyert csaták csak az ő halálos ellenségeinek, a főuraknak, befolyását növelnék.

Remény és félelem közt virradt tehát a pártokra az a nevezetes nap, melynek reggelén Gyula-Fehérvár lakosai korábban keltek föl ágyaikból, mintha mindenik családnak fontos intézendője volna, s a halasztás kárral, az elmulasztás nagy veszélylyel járna.

*

Sűrű tömeg, melynek hullámzása alig észrevehető, lepi be azt a közt, mely a fejedelmi palotából a székesegyházig terjed.

Fő főt ér. A könyöknek nincs elég helye, hogy kifeszülhessen, s működéseivel egy lépésnyi előrehaladást, vagy

egy kevéssé szabadabb lélekzést szerezhessen annak, ki a népgomolyba mélyebben akar benyomulni, vagy onnan kibontakozni.

A «kék darabontok» és udvari alabárdosok igyekeznek ugyan legalább akkora rést nyitva tartani, a mennyi elég, hogy a fejedelemhez menő lovagok, kik a kapuig vergődnek, senkit össze ne tapossanak; s viszont a hirnökök a kapuban elég magasra emelik gombos pálczáikat és hatalmasan sípolnak is, ha valaki az udvarból eltávozni készül; de a közlekedés föntartására czélzó minden szabály aránylag csekély sikerre vezet és sok kellemetlen surlódás árán. A nép néhol áttörhetetlen csoporttá forrt, s a hol valamivel gyérebb is, nehezen mozdul ki állásából, melyet küzdéssel foglalt volt el, s ingerült kedélylyel oltalmaz.

Csak ha kedvelt vagy rettegett úr nevét hangoztatják a «kék darabontok», s ha a hirnök sípolása helyett dobok perdülnek meg, a fejedelmi családhoz tartozók közelgését jelentvén, akkor kezd hullámzani s élénkebben ketté válni a tódulat, hogy szabad átjárást engedjen.

Úgy látszik, a tömeg újságvágya s lelkesedése föl van fokozva, mert úrinők, kiváncsi vén asszonyok, aranyos kardú, sőt papi ornátusban levő egyének is, kik már elkéstek, vagy inkább szerettek künn maradni, vegyülvék a nép közé.

S mily tarka, összhangzástalan, de érdekes képet ad az egész!

A különböző nemzetek, czéhek, társulatok, a magasabb és alsóbb rendű polgárok sajátságos öltözete, mely szabásban, színben, ruhanemekben, sőt magokra a kelmékre nézve is egészen elüt a többiektől, alig enged szemeinknek nyugpontot, s nézésünk a meglepetés ingerével röpköd ide-oda, új meg új benyomásokat fogadva el és soha be nem telve általok.

S még elevenebb hatást gyakorol kedélyünkre a tömeg hangulata, magatartása, szelleme.

Eredetileg — mint lászik — két csoportozatot formált az összegyülöngő nép.

Sokat tudniillik a fejedelmi udvar felé sodort kiváncsiságok és szenvedélyök, míg viszont számtalant újságvágya, mely mélyebb áhítattal vegyült, a székesegyházhoz csődített.

Zarándoklóshoz, búcsújárathoz hasonlított e kicsiny népköltözés.

Falkában haladtak a vár utczáin, s inkább komoly meghatott arczczal, mint zajongva és társalogva.

Egy rész a piaczra ömölvén, egyenesen az udvarnak tartott, mintha az volna Medinája, hová jutni fogadást tett; más rész szintén egyenesen a székesegyházhoz vonult, mintha az volna Mekkája.

A kik a palota kapuin be nem férhettek, legalább arra fordíták tekintetöket, s a kik a templom belsejéig nem juthattak, legalább benézni és onnan valamit meghallani sovárogtak.

Mindkettőjök háta mögé új meg új egyének szivárgának, s átlépvén az üresen maradt rést, a kezdetben különálló csoportokat egy testté forrasztották.

S most az egész a czímertan legszeszélyesebb rajzai közé tartozó csoda-állathoz, valami kétfejű óriásgyík vagy teknősbéka-fajhoz hasonlít, melynek törzse lomha, tétlen és alélt, fejei pedig egymás ellen vannak fölingerelve.

Mert a templom előtt tanyázók azért szorítják ki magokból majdnem a lelket, s azért tapostatják lábaikat, hogy a szószékből hozzájok hullámzó hangok közül mentül több érthető szót, s ha lehet, gondolatokat is halásszanak ki. Csendre s figyelemre van tehát szükségök.

Ellenben a fejedelmi udvar kapuihoz tolongók azért roncsoltatják köntöseiket, azért tűrik a «kék darabantok» mogorva bánásmódját, hogy a palotából kijövő egyénektől hírel et halljanak, s tények felől, melyek által érdekeltetni látszanak, minél gyorsabban világosíttassanak föl.

Ezeknek tehát a csend helyett most épen annak ellenkezőjére van szükségök.

Aztán a hírt és az igét lesők közt kedélyökre nézve is kirívó különbség mutatkozik, mit lehetetlen nekünk hamar észre nem venni.

Az udvarba nézők tudniillik többnyire dühös mérsékeltek, míg a szószékhez tekintők csaknem kivétel nélkül mind dühös túlzók. Azoknak zöld remény, ezeknek fekete gyász szinében tűnik fel a híresztelt vallásháboru. Nem is csoda tehát, hogy az egyik fél oly kevés rokonszenvet mutat a másik iránt, mintha közös osztálypörük volna, melyen ügyvédeik már rég meghíztak, magoknak pedig erszényök és kedvök rég megcsappant.

II.

A püspök úr szenvedélyesen szónokol.

Soha nagyobb hangja s közönsége nem volt.

A templomba tódult nép ifja és véne mély áhítattal, sőt azon sötét rajongással hallgatja, mely a hitújítás korszakának jellemvonásához tartozik.

De a külső tömeg, miután keveset érthet a kenetes beszédből, nincs annak úgy varázshatalma alá vetve, hogy a szónok czélja szerint buzduljon föl vagy alázódjék meg, s érezzen keblében törődést vagy elszántságot.

A templom előcsarnokán túl csak az erősebb hangnyomatú szavak, melyeket az egyén képzelődése kötött összefüggő gondolatokká, valának tisztán kivehetők.

Itt teljes alkalma van az indulatoknak sejtések, gyanítások útján fokozódni.

Dajka püspök predikatiójából hallák meg a távolabb állók is, hogy Nagyszombatban nem szabad az ágostai vallást követőknek a megrepedezett, szétdülő egyházat kiigazíttatni.

Oh! ott bizonyosan a pap fejére hull az eső, midőn

épen az evangeliumot kezébe veszi; a consistorium legbuzgóbb tagjainak a hirtelen lemállott vakolat alkalmasint vagy az orrát, vagy talán a koponyáját is betörte; s kétségtelenül minden isteni tisztelet kezdetekor külön kell azért imádkozni, mikép a Jehova hatalmas karjaival tartsa fel a boltíveket, hogy a nagy orgona szavára ne dőljenek a szent gyülekezetre.

Ez iszonyú helyzet a legrészletesebb vonalakig lebeg a tömeg szeme előtt.

Erről suttognak, ezt magyarázzák egymásnak.

Megint hangzik a főpap szájából valami tisztán érthető:

— Léván nem szabad lelkészt tartani.

— Ki kereszteli meg a gyermekeket? — kérdé szomszédjától a tömegben egy várandós asszony.

— Senki, kedves hugom! — válaszolja érzékenyen maga a szíjgyártók czéhmestere, — ott a mi szegény hitsorsosainknak még nevök sincsen.

— Szakolczán nem adnak temetőhelyet halottainknak, panaszolá a főpap.

— Borzasztó! — sóhajták künn.

— Vajon hány halott hever Szakolczán temetetlen? hányat ástak be árkokba? hányat kapartak ki onnan a farkasok? hol pihen az, kinek életében nem volt egy talpalatnyi földje is?

Ily tudakolások zsibongnak a nép ajkán, terjedve-széledve mindig tágabb körben.

Az elkeseredés nőtt, az áhítatos csend apadt.

S ez még szerencse volt, mert legalább a közös csillapítás alatt a főpap néhány panasza megérthető nem vala.

Míg a templomnál ezek történnek, a fejedelmi lak kapui előtt hemzsegő csoport sincs izgatások nélkül, mert időnként akad, ki a főurak értekezletének folyamáról hírt szed föl vagy kohol.

— Össze akarják rögtön hívni az országgyülést, hogy hadi segélypénzt ajánljon — szólt az egyik.

— A fejedelem ő nagysága saját kincstárából a zsol-

dosok szaporítására nyolczvanezer tallért ígért — erősítő a másik.

— A hajduvárosokhoz és a székely nemzethez még az éjjel parancs megy a közfegyverzésre — mondá a harmadik.

Természetesen minden ilyen hírre szembetünő lehangoltság mutatkozott a kapuk körül csoportozókban, mit mély hallgatásuk s komor tekintetök tanusít.

De a felleg után verőfény jő, a borút derű váltja föl. Csakhamar így történt itt is.

Békereményekkezdettek a palotából kiszivárogni.

— Haller Péter és Mikó Ferencz — beszélé egy udvari tisztviselő — azt tanácsolják, hogy ő fensége figyelmeztesse ugyan a nádort az evangelikusok vallásszabadságát biztosító bécsi, nikolsburgi és pozsonyi béke pontjainak szoros fentartására, de most ennél még tovább ne terjeszkedjék.

— S legfölebb néhányat fogasson be azok közül — mormogák a dühös mérsékeltek — kik a törököt háboruskodásaik által nyakunkra akarják hozni. Úgy kell bánni velök, mint Zólyomi Dávid urammal és czimboráival. Van ám börtön a fogarasi várban, s Kőváron is hűs helyet lehet a heveskedők számára készíteni. Csak ne kíméljük a nehéz meg a kurta vasat. Olvasztanak eleget hegyeinkből, s marad, a kardon és ekén kívül, bőven békókra is.

Egymást tüzelgeték fel pattogó szavakkal, s jókora nyugtalanság és zaj támadt, mely a templom felől sürű kézintéseket hozott mozgásba.

— Helyet, helyet! — sürgeték most a «kék darabontok» tért nyitva egy szürke bajuszú s egészen fehér szakállú lovag számára, kit összegörbedt dereka és a pofacsonthoz száradt arczbőre csaknem hetven évesnek, kopott dolmánya pedig csekély fontosságú vidéki úrnak gyaníttattak.

— Ennek bizonyost kell tudni, ez az udvarból jő! — szóltak a hátrább állók, lábujjhegyre emelkedve, előre

nyujtva nyakaikat a mások vállán, vagy könyökeikkel feszítve szomszédaikat, hogy az embergomolyékból, melybe zárultak, valahogy kiékeljék magokat.

— Mi ujság, nemzetes nagyuram? Ha nem bántanók meg: mit főznek benn a tekintetes és nagyságos rendek? — kérdik a lovagtól, a kik mellett elhalad.

— No hát, fiaim! — szólt ez köhécselve s elő-hátra inogva, — mindnyájan paripára ülünk, s táborba szállunk, hogy czikkelyes buzogányainkkal fejelágyára kopogtassunk a nádorispán úrnak. Aztán felrándulunk látogatás végett Pázmány Péter ő kegyelméhez is.

— Messze lakik az érsek uram — jegyzi meg a tömegből valaki.

— Messze ám, fiam! — folytatá az öreg, — de mi addig meg sem pihenünk, míg szakállánál fogva nem hurczoljuk ide.

— De hátha az érsek uram találja a kegyelmed szakállát megtépni.

Az öreg erre pattogni kezdett, a tömeg is visszasivalkodott s úgy körülfogá, hogy a darabontoknak kellett, s kevés sikerrel, rendet csinálni.

Szerencsére épen midőn hevében volt a czivódás, hangzék hátmögül: — György úrfi! György úrfi jő! Isten éltesse György úrfit!

Mindenki tudta, kit kelljen György úrfi alatt érteni, s neve legalább annyira kihűté az öreg lovagot és veszekedő társait, hogy halkabb és gyérebb nyilatkozatok közt folyt le a per, s történt a távozás.

A fejedelem nagyobbik fia az úgynevezett «Harmadik udvarból», melynek kapuja a templomutcza hátulsó végére nyílt, s mely teljesen mentve volt a tömegek kiváncsiságától, léptetett ki gyönyörű arab lován.

Kísérete csak egy szárnysegéd- és az allovászmesterből áll.

György úrfi a fiatal kor kezdetén van; nagyságos anyja még csak gyermeknek tartja, de nagyságos atyja már érett

férfiúnak akarja tekinteni, hogy hamar nyerjen önbizodalmat, s hogy tanuljon gondolkodni saját helyzetéről és azokéról, kiket idővel kormányozni fog. Mi György úrfi önbizodalmát illeti — e szép tulajdonról nevelője, vagyis udvarmestere úgy vélekedik, hogy már elbizakodássá fejlődött ki; ellenben a tetszelgeni vágyó palotahölgyek — kiket akkor frauczimmereknek hittak — a deli herczegúrfi hibájául épen azt emelék ki, hogy igen szerény, szemérmes és visszahuzódó — szóval, nem bir a kellő önérzettel.

Melyik félnek van igaza, az idő fogja megmutatni.

György úrfi a templom hátrészénél felkanyarogva oly ponthoz ért, hol már szemébe tünt a csoportozat.

Ekkor arabja vagy a sarkantyu-érintésre, vagy saját ösztönénél fogva, hegyezte fülét, magasra emelte első lábait, dagasztá a jegeshavat, tánczolt, hátulsó lábaira emelkedett, s néha félre is ugrott, de oly óvatos vakmerőséggel, oly kecses szeszélylyel, hogy mind gazdáját, mind magát a legfestőiebb helyzetekben tünteté a közönség szemébe.

S György úrfi valóban daliás kinézésű ifju.

Hosszú göndör haja éjfekete s gazdag gyürűzetben verdeste széles vállát, melyről ultramarin szinű, csillogó aranyvirágokkal hímzett, drágaköves gombú, s hófehér hermelin szegélyű és nyakú mente himbált a légben magasabbra felkapatva, vagy ékes hullámredőkbe fodorítva.

Karcsú derekán csattog a hosszú szíjra eresztett kard, s fénylik a fekete gránát és smaragd boglárokkal terhelt öv.

Piros-barna arcza, nagy s éles sötét szemei, erős homloka, büszke vonalai a dacz és erély jellegébe olvadtak fel, melyet negédes magatartása s hatásra számított mozdulatai még egy kevéssé talán túlzottá fokoznak, de a nép szeme előtt, mely a kirivót szereti, annál érdekesebbé.

És e huszárnak való herczegúrfi még a tudományosság hírében is állott.

A *Küzdő keresztyén*, melyet senki sem olvasott, mert papirra téve sem volt, híres röpiratnak tartották, mely szerzőjét az annyi vérbe került koreszmék élére emelé.

Tartalmát a Rákóczi-családhoz ragaszkodó hittanárok úgy kikürtölték s előre is saját eszméikkel úgy felvirágoztak, hogy György úrfi, a nagy gondolkozó, ha lóra pattant, csakhamar az ablakhoz csődíté az egész nővilágot, míg öcscse Zsigmond úrfit, a szorgalmas ifjút, másnak alig tartották, mint oly főrangú iródeáknak, ki a betüvetés helyett hasznosabb, s helyzetéhez méltóbb dolgokra fordíthatná a drága időt.

Szóval a fejedelem nagyobbik fia a közönség kegyencze volt, míg a második fiut csak a hozzá közelebb állók bálványozták.

György megjelenése most sem maradt hatás nélkül.

Míg a deli úrfi a Miklós-kapu felé haladva a templom előcsarnoka irányában tomboltatta arabját, némelyike még a buzgóbb hallgatóknak is Dajka püspök szónoklatából kevesebb hangtöredéket ragadott meg figyelmével, mert a szép és daczos ifjura fordította tekintetét.

Voltak ugyan mások, kik az egyházban óhajtották volna látni a *Küzdő keresztyén* szerzőjét, s harag gerjedt szivökben és a botránkozás sötét árnya szállt arczvonalaikra, midőn az ünnepi szent csendet így szemlélék fölzavartatni, de a herczegúrfi neve és alakja annyi varázszsal mégis bírt rájok, hogy keserűségöket elnyelték, s a legcsekélyebb mormogással sem tanusíták visszatetszésöket.

Maga az uralkodó fejedelem alig részesült volna e rajongásig felhangolt kedélyüek ekkora kíméletében.

Mert a tény, ha nem gyöngédtelen, legalább is felötlő volt.

György úrfi tomboló ménén a tömeg azon középrétegeihez érkezett, hol az egyének igen távol voltak a templompitvartól arra nézve, hogy valamit halhassanak és szintén igen távol a palotakapuktól, hogy a kijárókat kérdésekkel ostromolhassák.

Itt a piaczra későn szivárgókból alakult vegyes nép, mely rossz helyzete miatt se az áhitat, se a kiváncsiság számára elég tápot nem nyerhetett, ujjongatásokban tört ki, s rokonszenvének kifejezéseül lekapott süvegét kezében forgatta.

A hiú György úrfinak tetszett a kegynyilatkozat, s még mesteriebben tomboltatá arabját, nem hallva, vagy nem véve számba a zúgást, mely a püspököt élvezni kivánók ajkairól szélmorajként emelkedett föl.

— Ez fogja az új ammoniták bálványoltárait ledönteni — suttogák körüle és távozása után — ez állítja megint lábra hitsorsosaink ügyét Németországban. S irat majd a bécsinél különb békét a magyar evangelikusok számára is.

— Csak az kár, hogy addig meghal Pázmány! — szólt egyik békebarát némi gúnynyal.

— És addig a kovásznál is inkább elsavanyul az evangelikus rendek minden édes reménye — jegyezte meg a második.

— Kegyelmetek igen fenn kezdik szarvaikat hordani, pedig nemcsak Kassai uramból áll a világ. Habár Kassai uram a béke mellett van, lehetnek a valóságos főurak s lehet a fejedelem ő nagysága is más nézetben — válaszolák hévvel a háboru párthivei.

— Mi nem Kassai uram részére beszélünk. Mi jól tudjuk, hogy nem ránk bizták az ország dolgát, s nem is akarunk, mint kendtek, ahhoz szólani, mihez semmi közünk. Ha insurgálni kell, majd kiköszörüljük szablyánkat, s ha hadisegélyre kapuadót kérnek, csak úgy megfizetjük, mint a maga jobbágyaitól akármelyik nemes ember. De azt nem találjuk helyén, ha valaki a lemenő nap rovására magasztalja a fölkelőt. A mi dicsőségesen uralkodó fejedelmünk sem hullott a fejelágyára. Ő is forgott elég csatában, el tudja intézni, a mit a haza javára szükségesnek lát, s nincs szükség György úrfi vitézségét az apja ócsárlásával magasztalni.

A vitának ily ravasz fordulatot a városnagy főjegyzője

adott, arra számítva, hogy pártelleneit kényelmetlen térre szoríthatja.

— Hát ki szólott ő fensége ellen? — vette fel az álnok vádat egy köpczös kinézésű mezei kapitány. — Jobban nyakán fog ülni a nádorispán seregének a mi fejedelmünk, mint kegyelmetek óhajtanák; attól ne tartsunk semmit. Nem azért volt Bethlen Gábor hadainak vezére, hogy egyebet várhassunk tőle, mint fényes győzedelmeket. De az apák csak örvendhetnek azon, ha fiaik által idővel még felül is mulatnak. S meglássátok, György úrfiból minden hitsorsosaink feje, egy másik Gusztáv Adolf lesz, ki a Regensburgban ülésező német fejedelmeknek Gyula-Fehérvárból fog békepontokat diktálni.

— Sokáig éltesse hát az Isten ő felségét! — szólt hideg mosolylyal a városi jegyző.

— A ki állításomat gúnyolni meri, majd meglátja: nyelve élesebb-e vagy szablyám? — hánytorgatá a mezei kapitány.

— De miért czivakodnak kegyelmetek minden igaz ok nélkül? — mondá egy épen akkor érkezett papi személy, kiben a közönség Csulaira, az udvari káplánra ismert, — Fülöp maczedoni király akárhány győzedelmet nyert, maradt azért még elég tennivalója az ő hős fiának, Nagy Sándornak is. Ha Rákóczi György fejedelmünk most hadat üzen, megverheti a nádort, egyesülhet Baner svéd tábornokkal, a heilbronni szövetségesekkel és a franczia segédcsapatokkal, s aztán beveheti Regensburgot, Prágát, kihajthatja országából régi ellenségünket, a bajor választót, kötelességére visszatérítheti a szász fejedelmet, megbüntetheti a köpenyforgató dán királyt. De mindezen győzedelmeivel csak felét teljesítené azon nagy feladatnak, melyet számunkra a gondviselés kitűzött. Mert, szeretett híveim! a mi egyik hatalmas ellenségünk a római császár, de a másik, a lengyel király, Ulászló, ki a köztársaságban, mely fölött uralkodik, még több erély és szigorral lépett fel az új hit követői ellen. S ha idegen segély nem jő

közbe, bizony a mi unokáink a lengyel földön nyomait sem fogják találni az evangelikus hitnek, mely az Isten igaz igéit ott terjeszté vala a legkitünőbb eredménynyel... És ezek után, szeretett híveim, nem látjátok-e be, hogy György úrfinak a hadi babért és béke pálmaágát Krakónál kell keresni, s nem Regensburg vagy Prágában? Apja küzdeni fog Magyar- és Németországban, s midőn szövetségeseivel a vallás- és lelkiismeret szabadságának kivívásához járul, előre kiegyenlíti azon útat, mely György úrfit a diffidensek, vagyis a mi szent vallásunkat követők élén viendi a lengyel trónra, hogy ott örökre véget vethessen Babylon hatalmának.

Csulai uram rajongó beszéde tetszett ugyan a mezei kapitánynak, de annál kevésbbé másoknak, kik a főjegyző körül gyülengének.

A vita, melynek folytatását a hamar eltávozó udvari káplán szeretett híveire bízta, kik közé Eris almáját bedobá, — perczenkint zajosabbá vált.

S midőn György úrfi a hánykodó arabon a Miklóskapuig haladott, hogy a külvárosba szállhasson alá, háta mögött már a kósza méhraj zsibongásaként emelkedett és szállt a zúgás-bongás, itt kitörve, ott lankadva, s megint erőre kapva.

Dajka püspök pedig a künn levő hallgatók számára csak terjedelmes hanglejtéseinek skálájával szolgálhatott. Minden egyéb elmerült a közmorajban. Pedig szónoklatának fénypontjához ért, s a vallásos térítések különböző nemeit vala elősorolandó, melyek a magyarországi evangelikusok ellen állitólag igénybe vétettek, s borzasztó jeleneteket tártak a megrémült világ szeme elé.

S a szenvedélyes tömeg, mely a csend helyreállítása körüli sikertelen kisérletei miatt is ingerülve volt, épen a tények fölszámlalásánál hagyatott saját képzelődésére. Kiki szabad kénye-kedve szerint rajzolá az állított hajmeresztő eseményeket. Egyik máglyát vélt füstölögni, a vértanuk már elhamvasztott holttesteivel. A másik a

dragonyosokat látta, a mint az anyák karjaiból ragadozzák a csecsemőket. A harmadik a szent könyv széttépett leveleit nézte a forgószél tölcsérében. A negyedik a száműzött hitszónokokkal együtt húzott gályát, vagy hevert nedves börtönpinczék fenekén. Szóval, a legveszélyesebb démon, a bősz álmokat történetekké hazudó képzelődés, mely a néplázadások karvezetője szokott lenni, és csalfa állításokkal vérfagylaló bűnöket nemz s az az aljasra az erény álarczát vonja, — kezdé szemfényvesztő játékait űzni.

— Le a képimádókkal! Irtsuk ki a kananéusok hitetlen faját! Haljunk meg a lelkiismeret szabadságának védelmében! — hánytorgaták a dühös rajongók egyre-másra.

Szerencsére a deczemberi hideg legalább tizenöt fok volt a fagyponton alúl.

Ezt Gyula-Fehérvár lakosai nem tudták ugyan; de annyit a higany megkérdezése nélkül is éreztek, hogy foga van télnek, s az ember a prémes bundától kölcsönzött melegben végre is óvakodóbb szokott a kezdeményezések körül lenni, mintha a nap hő sugarai élesztik a vérkeringést.

Aztán a templom nagy orgonája megdördült, hirdetvén, hogy a püspök úr is bevégezte a térítők ellen indított hadjáratot.

Sürgés támadt.

Voltak, kik a rövid utó-imát be nem várva, ki akartak menni, s míg ezeknek, hogy távozhassanak, rés nyilott, befejeztetett az istentisztelet is, és az egész közönség fölkelt a padokról, tódult a szabadba.

Szóval, itt nem volt már többé mire várni, mitől hevülni, miért hallgatni.

Kocsik, szánok robogtak elő zörögve, csengve, s hogy haza repítsék azon delnőket és öreg urakat, kik Dajka uram meleg szónoklata ellenére is, mint arczszínök gyaníttatja, a magas és szellős templomívek közt, néha talán a kandalló csendes derült lángjára vágyva gondoltak.

Különböző irányban vastag erek törtek ki a népcsoportból, s ágaztak a piaczon végig, oly egyénekből szőve mindig s mindig tovább, kik nem találták ámolygásra csábítónak a légméréseket, és hangyagyorsasággal siettek haza.

Nem is volt csoda.

Mert már most a Maros völgyén zúgva száguldott végig az alszél, s míg a könnyű katángot és száraz ágakat tánczoltatá, s míg a fehér és csillámos hóhasábok éléről vékony lemezeket szeldelt le, hogy az útárkok körül új hófuvatagokat alkosson, addig a Kecskekő és kákovai hegygerinczek vihartömlőiből is kiszabadult egy-egy légroham, s Gyula-Fehérvárra húzódva, a fejedelmi palota ablakai előtt kezde fütyölni, a házereszekről a vékonyabb jégcsapokat dobálá az ácsorgó utczagyerekek nyakába, s a hol csak szintén a várba fölrepkedő róna-széllel találkozék, tüsténti összesivalkodott vele, s aztán ketten kűzdve, kigyódzó örvényt fúrtak a légkörbe, vagy tölcséreikben forgaták mindazt, mit az utczáról, a korcsmák czégéreiről, és a lekapott süvegek daru- és kerecsentollaiból hirtelen magokhoz ragadhattak.

S ekként a hideg téli nap fanyarrá, csípőssé alakult.

Az éltelen sugarak ragyogtak ugyan, de a sürge és zizegő lég a meleg ruhákon ís minden parányi nyílást megtalált, s az arczot vörösre, a körmöt kékre festé.

A békésebb hajlamú egyének tehát a templomból s annak csarnoka elől hazavonultak, és a tömegnek, melyet kétfejű csoda-állathoz hasonlítánk, egyik feje megszünt élni.

A harczpárt száma — elenyészvén a főbb érdek, mely összecsődíté — tetemesen apadt ugyan; azonban e változás a fejedelmi lak kapuja előtt még mindig függőben tartott békepártra nézve épen nem vala kedvező.

Mert a püspök úr hallgatóiból a rajongóbb egyének most a főurak értekezlete iránt nyervén tudvágyat, falkákban nyomultak a másik tömegre, és míg némelyek ökleikkel s könyökeikkel rést nyitottak magoknak majd-

nem a kapukig, azalatt közülök a nagy többség érczsorompókként vette körül a piacztér e szögletének régibb vendégeit, s úgy nyomta, szorítá előbbre, hogy az alabárdosok és «kék darabontok» minden törekvése sem volt elég a fejedelmi udvar bejárataitól őket visszaszorítani.

A békepárt, egészen önhibáján kívül, a palotaőröktől a karabélyagygyal és a láncsafokkal egy-egy durva ütést kezdett kapni mellére és fejére, de hátulról annál erélyesebben szorítva, kénytelen volt nagy szitkozódások és zaj közt a kapun mindig beljebb tódulni, s minthogy az őröknek a tüzelést az alkapitány, ki a zavar növekedésekor érkezett a helyszinére, megtiltotta, csakhamar az egész előudvar, hol a «kék darabontok» tanyáztak, s melyre az értekezletet tartó főurak teremének ablakai néztek, zajgó és hangosan veszekedő néppel telt meg.

A morajból pedig e fölkiáltások voltak észrevehetők: «Éljenek a magyarországi evangelikus rendek! Éljen a vallásszabadság! Éljen a háboru!» míg viszont merész ellenmondásként az is hangzott, hogy «Éljen a béke! nem kell háboru!»

Szóval a mostani kifejezést használva, egy kis «krawall» volt keletkezőben.

*

De mi, kik nevelésünknél és véralkatunknál fogva inkább szeretjük a szenvedélyeket a szobában, mint a szabad ég alatt látni és vizsgálni, hagyjuk el most a tomboló sokaságot, és szép csendesen a templomutczán végig ballagva, kisértsük meg a «harmadik udvar» kapuján a fejedelmi lakba menni, hátha ott benn érdekesebb jelenetekre találunk.

Minket senki sem fog föltartóztatni.

Helyzetünk egészen kivételes.

Használjuk tehát az alkalmat.

Ne késsünk a szép nők öltözködőtermébe is betekinteni.

Nekünk ez a szemérmes reggeli órákon sem tilos, midőn

különben az ablakfüggönyök legördítve, és az ajtózávárok előre vannak tolva.

Siessünk!

III.

A «harmadik udvar», melybe lépünk, nagy nehézkes ötszög, két emeletre építve, s magas cserép-fedelű.

Homloka, mint mondám, a templomutczára néz, s földszint tizenkét áru-raktára van, melyben kelet és nyugot fényűzési czikkei összehalmozvák, úgy, hogy az aranyművesek kirakatai is majdnem azt a szemkápráztató hatást gyakorolják az idegenre, mint Velenczében a Rialtohíd körüli ékszerboltok.

Más fejedelem aligha bérbe adta volna a kalmároknak palotája egy részét; de Rákóczi György szenvedélyes üzér és pénz-szerző.

Azonban észrevételek helyett haladjunk tovább.

Az utczasor első emeletében György és Zsigmond úrfi lakik s fölöttök az országgyülés és a királyi tábla termei vannak.

A többi szárnyakon a fölovászmester, a nemesi társulat kapitánya — vagy mint más országokban nevezik, a palotaőr, — az apródok és a külső cselédség számos osztályai fészkelnek.

Nekünk nincs szándékunk közülök valakivel most megismerkedni.

A kaszárnya alakú épület nehéz és izléstelen tömegével nyomja kedélyünket. A fegyverzaj, a mének nyerítése, a járó-kelők zsivaja, a megharsanó trombita s a katonai gyakorlatok, melyek a tág udvartér egyes pontjain folyamatban vannak, talán néhány perczig izgatnák figyelmünket, de zavart és kirívó hatásaikkal utóbb eltompítanának.

Csendesebb, festőiebb vagy legalább vonzóbb tekintetű helyre siessünk.

Egy a fejedelem családczímerével ékített, és féldombor

oszlopokon nyugvó bejárat minket a «második udvarhoz» vezet, mely a főépületen kívül több csinos, tündéri, szeszélyes alakú lakokból áll. Ezek csak szép-arányi kapcsolatban vannak egymással, s mindenik külön igézetet gyakorol a szemre, de azért az egésznek is emeli kellemét és kifejezését.

Mint szeretnők, ha májusi nap, ha virágnyílás és mosolygó kék ég alatt jöttünk volna ide!

Akkor megtelnék gyönyörrel lelkünk és magasztalással szánk.

Míg most, a hideg télen, képzelődésünk eleven színben tudja ugyan maga elé rajzolni a kéjt, melyet a fejedelmi palota e részében lakók a derültebb évszakok alatt élvezhetnek; de lehetetlen azt is észre nem vennünk, hogy az építőmesterek, kiket Bethlen Gábor Olaszországból hozatott, több gondot fordítottak a szépségre, mint a czélirányosságra.

A lapos fedélzetet vastag hó borítja, s víz levezetésére szánt pléh-csatornák mellett sem bírunk azon aggálytól megválni, hogy a beszivárgó nedv a termek gyönyörű falfestményeinek és drága szőnyegeinek előbb-utóbb ártani fog.

S a nagy függő vagy erkélyes ablakok úgy vannak dél tájékairól zordabb égaljunk alá átvive, hogy a szép palotahölgyeket — mert a «második udvar» leginkább ezeknek van szánva — a csípős északi szél hatásától a márványkandallók festői lángjának és kedélyes melegének ellenére is féltenünk kell.

Nem kárhoztathatjuk tehát Rákóczi György fejedelmet, hogy a «második udvar» hátterén két bástyaszárnyat az összhangzás megsértésével magas fedél alá vett. Bizonyosan óvakodásból tevé, bizonyosan kényelmet akart azoknak szerezni, kik ott laknak, s kik, minden jel szerint, kiválóbb tisztelet és figyelem tárgyai; mert a hozzájok vezető bejáratokat a «nemesi társaság» tagjaiból választott őrök védik.

A bástyaszárnyak szegleteiből phantastikus alakú tornyok nőnek ki, légben függő kioszkokat alkotva, melyekbe hajdan a virág-vedrekkel és szellős tarka sátrakkal ékített lapos fedélzetről volt a följárás; de ezentúl már az igéző tájképet, mely e tündérfészkek felé leirhatatlan varázszsal mosolyg, se a meleg tavaszalkonyon a nap bibor fényénél, se a hűs nyáréjeken a telt hold ábrándos szelid világításában, többé élvezni nem lehet, mert az új cserépfedél óta a tornyok kicsiny raktárakká változtak, s a repkény, mely a várfalak terrászáról rájok fölkúszik, most kirívó ellentétet képez, míg régen a költői hatást egészítette ki.

A két bástyaszárnyat a várfalnak itt kertté alakított terrásza köti egymással össze. E terrász a tulsó oldalon fokozatokban száll alá, s baraczkfákkal és szőlőtőkékkel van beültetve. A téren pedig, mely lenn meglehetős távolságra nyúlik el, a fejedelemasszony virágos kertje van.

De ideje már a szabadból hajlékba vonulnunk, s minthogy a bástya kaszamatáiban kevés elbeszélni valót találnánk, menjünk a szőnyegzett lépcsőkön a felső emeletbe.

Mindjárt az első ajtó azon kor legdúsabb és legizletesebben butorzott teremsorainak egyikébe vezet be.

Mennyi pénzt nem áldozna a mostani nagyúr vagy úrnő, hogy ily szobákban fogadhassa vendégeit, s mennyit nem beszélne az elegáns világ arról, a mit az előcsarnoktól kezdve a boudoirig látott, élvezett és — irigyelt!

Igaz, hogy most e szóban: *rokoko* feküdnék a leirhatatlan varázs, mely az érzékeket vágygyal, a szemet káprázattal tölti; míg 1638-ban, melynek végnapjain kerestük fel Gyula-Fehérvárt, a számunkra megnyilt bástyasor termei a legújabb divat ingerével hatnak a szerencsés halandókra, kik e tündérfény közt álmodják át, mint a sors kegyeltjei, életök napjait.

Mert mi is volna itt szép álomnál egyéb az élet, mely a közönséges állapotú embereknek gond és munka, a szegényeknek pedig tűrés, szenvedés és megpróbáltatás?

Boldogok a gazdagok, kik a bőség kiapadhatlan szarujját a véletlentől ajándékban nyerték!

És százszor boldogok főként a gazdag nők, kiknek élete, mint ősmondák szerint a Barem vize, tiszta hullámokkal és arany-fövény fölött csörg le!

De ne itéljünk hamar. A külszín csalhat. S hová is tévedett képzelődésünk?

Lépjünk vissza a teremsor küszöbére, s nézzünk röpke tekintettel a bűbájos lakba.

A szögletteremig — melynek szentélye elzárva, s mysteriumai még lepel alatt vannak — legfölebb nyolcz szoba lehet, több aligha.

A falakon ne keressünk bőr- vagy papirkárpitozást, mint most divatozik. Mindenik faloldal arany vagy dúsan aranyzott szegély közé foglalt kép, — egy-egy nagy tableau történeti, allegoriai vagy hitregei alakokkal. Híres olasz festette a velenczei vagy florenczi iskolából, kinek frescoképei oly magasztalásban részesültek vala, hogy a közdicséret a művészetet pártoló, de a polgáriasodás határszélén lakó Bethlen Gáborig is elhatott.

A termeket az akkori építészet modora szerint mély bolthajtás ívezi, rendkívül mély ablakfalakkal, melyeknek köze, ha a nehéz selyemfüggöny leeresztetnék, csinos divánaival együtt egy külön díszszobácskát formálhatna, hol az úrnők könnyű csevegéseik számára egészen elválaszthatnák magokat a jelenlevő többi világtól.

Óriási velenczei csillárok, vastag és sok szögletre metszett kristály-rajzokkal, függnek mindenik terem boltkapujáról, körültánczolva a könnyű lábú Horáktól, vagy a Kegyistennők karvezetése alatt a költészet kilencz tündér-lányaitól. Mennyi fény áradhat e ragyogó csillárokból a fenn lebegő bűbájos alakokra, és az alattjárókra, kik nem a művész ábrándjainak, de az életnek köszönik szépségöket, mely amazokéval versenyez! S hogyne? Hisz az akkori Erdély úrnői, és a mostaniak is, az igézet, a hódítás minden fegyverét mosolyaikon, szemeikben

és sugár termetökön hordják. Vitéz amazonai a szépség hadviseletének.

De megint félrecsapongás!

Maradjunk a padlózatnál, melyre az ajtóból léptünk, hogy tekintetünket a diszítményeken legeltessük.

E padlózat nem négyszögben rakott, viaszos és tükörsima cser- vagy jávorfatáblákból áll, a századunkban uralkodó divat szerint.

S hogy mi? biztosan nem mondhatjuk meg.

Lehet márvány, antico verde, vagy — bár hinni alig bátorkodunk — lehet olcsó fenyődeszka is.

Végére alig járhatnánk.

Azonban szükség sincs kiváncsiságunknak eleget tenni.

A fődolog csak az, hogy lábunk oly finom persa szőnyegeket tapos, milyenek a mostani műtárlatokban egészen hiányzanak, s mikből a ki egyetlen darabot nyerhetne ajándékba vagy hű szolgálataiért jutalmul, ha háza nincs, kényelmes hajlékot emelhetne; ha földje nincs, telket vásárolhatna; s ha bősz zsiványként fojtogatná torkát a szomj és éhség, parancsolón kiálthatna: hadd számoljak örökre veled, ronda nyomor, te szemtelen utonálló, ki gyilkolsz vagy gyilkoltatsz! halj meg most lábam előtt!

Boldogok a gazdagok!

A szobákban minden butor bársony, vagy mély kék atlasz borítékú, s ezüst- vagy aranyhímzéssel, virágokkal, vagy rojtokkal terhelve.

Az olcsó gyapotszöveteket, melyeknek csinos dessein-jei közül a legkecsesebb alakúakat még a könnyű erszényű hölgyeink is végekkel vásárolják nappali szobáiknak felékesitésére, akkor Erdélyben alig ismerték. Sőt magokat a teveszőrből gyártott kelméket is, bár becsök jelentékeny vala, a főurak a színes bőrnél is ritkábban használták bevonatokra. A bástyaszárnyban egyetlen ily közönséges kelme sincs.

S mekkora velenczei tükrök vannak! Most legalább két darabból lennének összeállítva.

S mennyi ezüst- és aranynemű az asztalokon, az almáriomokban, az étagèreken, melyeknek akkor tán semmi nevök nem volt, vagy csak egyszerűen polcznak hívták, oly alázatos büszkeséggel, mintha a koronát fövegnek mondanák, mi igaz, de mégis valótlan elnevezés volna!

Boldogok a gazdagok, kiket a fény úgy vesz körül, mint mást a levegőég. Beszívják, kilehelik s nem is mondhatják többé áldásnak, mert régi sajátjok, velök volt mindig, körülfolyja őket és sugárkörén át tekinthetik a tárgyakat, melyeket az élet nyújt, még pedig szebb világításban, mint mi, kiknek előbb könnyeinket és verítékünket kell szempilláinkról letörölni, hogy valamit láthassunk, s akkor is csak ugyanazon tárgyak sötétebb oldalán, mert a derültebb oldal mindig a gazdagok felé fordul. Valami delejes erő mozdítja így a világ targyait.

Ezerszer boldogok a gazdagok!

De vajon mindig-e?

A betett ajtajú szögletszobáig értünk.

S mi történik ott?

*

Az ablakmélyedés zsámolyánál nőalak térdel, feje lehajtva, keze összefogva, előtte kisded Mária-kép és feszület.

Mekkora áhítattal rebegék ajkai a *Pater nostert* és *Ave Máriát*, mig ivor-fehér és finom újjai közül lelegördül az olvasófűzér gyöngyszeme!

— Amen! Amen!... Oh! mennyei Atyám! bocsás l meg az iszonyú bűnt, melyet el fogok követni. Istenanyja! könyörögj érettem! Szentek! vessétek közbe magatokat! Jaj! mekkora bűn! De ti látjátok szivemet. Irgalmazz, segíts te, boldogságos szűz! Ave Maria! ave! ave! Könyörüljetek rajtam! Könyörögjetek érettem, a szegény szerencsétlen leányert, ki, lelke nyugalma végett, harmadnap mulva nagy bűnt fog elkövetni! Gyámolíts czélomban, vezess, oltalmazz én Istenem! Add, hogy ne reszkessen

kezem, add, boldogságos szűz, hogy ne piruljon el arczom! S kérlek, takard homálylyal be Rákóczi György bácsi és Rákóczi Györgyné néném szemeit, hogy ne lássanak semmit. És ügyelj kérlek, térden kérlek, ügyelj, védszentem! tiszteletes Csulai uramra, ki ha tekintetét rám találná emelni, nem volna bátorságom azok megcsalására, kik az Istentől engemet örökre el akarnak idegeníteni. Oh! ne vonjátok el pártfogástokat porban csúszó szolgáló-leányotoktól, a szegény és bűnös Zsófitól! Amen, amen!...

Szegény és bűnös!

Hogyan? E királyi pompával bútorzott díszteremben, hol minden összpontosul, mit a pazar képzelet a telhetetlen vágynak ajándékul nyujtani képes,... hogyan?... a művészet és fény közepett, szabad-e, lehet-e szegénynek lakni?

Ő szegény! S nyulánk, karcsú termetén a legfinomabb reggeli pongyolát hordja. Hónyakát, melyet a nap égő sugara talán soha sem érintett, minden megvásárolható női munkáknál drágább csipke-reczék körítik, miknek készítése közt Brabantban szemevilágát veszítheté el az árva varróleány. S gazdag fürteit, melyeknek ébensötét színe az aranyhímes fátyolhálón át oly igéző szépségben csillog, nem tartja-e össze rubin boglárú hajtű és gyöngyfonadék! És ő szegénynek mondja magát!

S ah! még bűnös is!

Ez a sápadt, de leírhatatlan kellemű gyermek, kinek mozgékony, benyomásos és rendkívül finom arczvonalaiban az ideges, az elkényeztetett s kimeríthetetlen szeszélyű hajadon vágyaival hűn egyesül a serdülő leányka szemérme és az angyal ártatlansága; ez a gyöngéd és gyenge lény, ki egyaránt nincs testi és szellemi szenvedélyek elviselésére teremtve, csakugyan bűnös volna, csakugyan megbírná egy nagy vétek súlyát, mely az erős jelleműeknél is lenyomva tartja a kedélyt, s szétzilálja az életörömeket?

S ő még imádkozva fogad fel oly bűnt, mely harmadnap mulva teljesítendő!

De micsoda bűnnek van joga az ég segélyéhez, s a gyermekkor ártatlanságához?

Találós mesék s phantastikus rejtélyek lehüvelyezéséért jöttünk-e a komoly és száraz Rákóczi György fejedelmi udvarába?

Mit nem tapasztalunk még! . . .

A magát Zsófinak nevező gyermekleány, ki alig lehet tizenötévesnél több, az ima után gondosan berakta egy kis falrejtékbe a feszületet, gyöngyfűzért és Mária-képet.

Sokáig vizsgálta: nem hagy-e valami látható szegélyt, valami vékony repedést a rejték köre. Távolabb és közelebb jött megkísérleni, hogy a különböző látpontok közül egyikén nem lesz-e észrevehető a titkos rugó. Figyelmes kutatásai kielégítették őt, de egyszersmind elfáraszták.

Lankadtan ült a kerevetre, picziny lábát egy zsámolyra, fejét tenyerére, könyökét a vánkosra hajtá. Merengett, álmodozott, vagy gondolat nélkül pihent.

Perczek teltek így, midőn kedélyét ismét izgatni kezdé az a titok, melyet teljesíteni akar; az a veszély, melytől retteg; az a szorongás, mely fölfedeztetést sejdít; az a remény, mely a gondviselésben bízik, s az a csüggedés, mely önmagától fél.

Könny gördült ki szeméből, s tudjuk, hogy a nőknél a könny nyoma még tartósabban marad meg a szemhéjon, mint a kedélyen.

Zsófi egy perczig sírva, a másikon aggódás közt nézett a tükörbe s ijedten vevé észre a vörös foltocskát.

Oltözékasztalához szaladt, hogy hamar enyésztesse el az áruló jeleket.

Ez sikerült is, s ő megint a kerveten ült: de ott . . . mit tehetett mást? újra könnyezett.

Viszont hideg vízhez volt kénytelen folyamodni, mely épen az alkalmas perczben hatott, mert lassú lépés közelg az ajtóhoz.

Zsófi minden vonalain oly szikrázó öröm sugárzott fel, mely ha tettetés műve, akkor a fiatalkorral ellenkezik; ha

pedig őszinteségből eredt, akkor a legidegesebb természetre mutat.

Az ajtón két lassú kopogás hangzék.

— Ő jön! és jele szerint néném még nincs itthon! — rebegték inkább kellemes, mint nyugtalanító benyomások közt Zsófi ajkai.

— Én vagyok, herczegnőm! Én vagyok, drága gyöngyöm! — szólt halkan a künnlevő.

— Nyitom, tüstént nyitom! — válaszolá Báthory Zsófia, a fejedelmi család sarja, a királyok rokona, a deli alakú György úrfi hites mátkája, s Rákóczi György udvarának büszkesége, kit minden imád, és a kit leendő ipa, a fösvény fejedelem pazar fénynyel vett körül, mert jól tudta, hogy háza a Báthoryakkal való rokonsággal nyert erős alapot, biztos jövőt.

IV.

Egy éltes palotahölgy lépett a szép herczegkisasszony elé. Ez ölelésére siet oly átengedéssel, mintha anyját látná, s oly vidáman, mintha a bút nevéről sem ismerné.

— S Elemér, a jó Elemér, az én kedves leventém, — kérdé hévvel — elhatározta-e magát vállalatunkra? Mennyi köszönettel tartozom neki! Úgy-e most is örömmel teljesíti kívánságomat? Szólj Anna! mit mondott? De te hallgatsz. Értesíts hamar és röviden, nem, nem, minél hosszabban — úgy, a hogy neked tetszik — csak hamar. Szivem Anna! édes nevelőnőm! micsoda zavart mutat arczod? talán gyanakszanak Elemérre? vagy ő is fel akar végre hagyni egy szegény, szerencsétlen leány ügyével? Atyám udvarában volt apród. Elpártolhatna-e tőlem? — te jól ismered a világot — úgy-e nem? Úgy-e támaszkodhatom hűségére?

Gyorsan, szenvedélyesen mondá Báthory Zsófia e szavakat. Heves indulata egészen le volt rajzolva minden vonásán s minden hanglejtésén.

De Anna asszony, kit a kedvetlen helyzetekben is bizonyos hideg nyugalom jellemzett, bevárta növendékének első kitöréseit, s csak azután válaszolá: — Elemér ismert hűsége mellett sem tehetne most semmit a mi czéljainkra.

— Ah! te velem kötődni, engem szomorítani akarsz! Ő ne tehetne? Mivel érdemli, hogy így sértsd? — szólt kérő szemrehányásokkal a herczegleány, s hátrahúzódott nevelőnőjétől, kinek nyakán tartá vékony, majdnem átlátszó kis kezecskéit. Midőn azonban egy lépést visszább vonulva, Anna komoly tekintetét látá, megrezgettek idegei, s mintha valami fölfedezés egészen ellenkező érzésvilágba ragadta volna, hévvel kiáltott fel: — Miért titkolódzol? Elemért elárulták, feljelentették, — és miért tagadod? — börtönbe hurczolták. Miért tagadod, Anna? Miért akarsz megcsalni? Én mindent tudok. Engem rá nem szedsz. Rögtön megyek Rákóczi bácsihoz. Térden állva kérem őt . . . nem, nem, fölemelt fővel bátor tekintettel fogom tőle kívánni, követelni — s hisz! bennem is fejedelmi vér van — igen, követelni fogom, hogy az én hibámért senki ártatlanul ne szenvedjen, s hogy haladéktalanul bocsássa szabadon Elemért. Ereszsz, Anna! Sietek a fejedelemhez: Ah! ő még a tanácsteremben van. Mit tegyek addig? Én Istenem!

Zsófia zokogott szeméhez tartva kezét.

— Mily ok nélkül epeszted magadat, kisasszonyom! — szólt a nevelőnő. — Hisz! Elemérnek egy hajszálát sem érinték. Ő otthon van, s oly száraz és jól befűtött szobában, mint a miénk. De egyéb a baj.

— Mi? ő akarna engem elárulni, kinek annyi esküvel köté le hűségét és hallgatását?

— Ismét helytelen gyanuk! Képzelődésed kiapadhatatlan szeszélyeiben. Elemér beteg.

— Ah! — rebegték Zsófia ajkai. — De tán csak feje fáj. Úgy-e csak kevés főfájása van?

— Ő komolyan beteg.

— De meggyógyul délig. Úgy-e, jobban lesz délutánig?

holnapig? Mennybeli atyám! csak talán nem tart betegsége harmadnapig is? Szólj! Te néma lettél. Te nem szeretsz engem többé.

— Ő két hétig sem kelhet fel ágyából.

— Fel kell kelnie. Akarom, hogy egészséges legyen.

— Orvosával beszéltem. Ő nem mozdulhat.

— Valami tudatlan orvost hivatott. Küldd a miénket hozzá. Harmadnapig is beteg lesz! Az nem lehet, annak nem szabad megtörténnie. S mi a baja?

— Ha épen tudni kívánod, megmondom, de el ne áruld. Ő párbajt vívott és szerencsétlenül.

— S merte ezt tenni?

— Hisz! herczegnőm! ő a «nemesi társaság» tagja, s mint katona és lovag csak nem lehet gyáva.

— De eszébe kellett volna a szigorú büntetésnek jutni, mely az udvari személyzet körében történt párbajokra a napokban kihirdettetett.

— Ő azzal daczol.

— De legalább azt meggondolhatá, hogy ha sebet kap, nem teljesítheti kötelességét irántam. Ah! a háládatlan, a hűtlen! Kit becsüljünk többé, midőn így csalatkozunk a világban. Szent Istenem! mi lesz belőlem! Boldog szűz! nyiss valami menedéket számomra, habár a föld mélyében, a koporsóban is, csak nyiss valahol!

Zsófinak könny omlott szemeiből. — Jól van, szólt zokogva, megyek egyenesen a fejedelemhez, fölfedezem titkomat, nem tűröm többé ezt a szolgaságot, ezt a leáztatást. Miért tagadjam meg érzéseimet, jellememet? Miért űzzem sokáig a színlést, az iszonyú tettetést, a borzasztó álnokságot? nem halmoztam eddig is bűnt bűnre? Vitessenek inkább szidalmak közt haza, s átkozzon meg inkább anyám a küszöb előtt, mintsem hitemet levetkezzem.

Ekkor indulatosan vonta le újjáról a mátkagyűrűt és az asztalra tevé.

— Megint könnyelműen beszélsz megint szeleverdi vagy, kisasszonyom! — dorgálá Zsófit volt nevelőnője.

De a herczegleány daczosan bigyeszté ajkait.

— Vond újjadra vissza a mátkagyűrűt!

Zsófi fejét rázta.

— Nem akarok férjhez menni — szólt. — Apáczává leszek. S miért ne tenném? ki szakíthat el az égtől? kinek van erre joga? A legelső kolostornak, mely vakbuzgó üldözőim birtokán kívül fekszik, oltárzsámolyára borulva, föl fogom venni a fátyolt. Ott kivánok egykor fejedelemnővé lenni, s nem e megromlott nép közt, s nem ez eretnek udvarban.

Báthory Zsófia keservesen sírt.

Anna csodálkozást tettető arczczal mondá;

— Tehát el tudnád örökre hagyni Györgyöt, azt a deli lovagot, kinél szebb és vitézebb herczegúrfiról még a tündérmesékben sincs említés! Bezzeg fognának távozásodon örvendeni a sok királyleányok, kik nem kaptak hozzájok méltó jegyest, s kikhez a te mátkád hódító és nemes tulajdonainak híre messze földről elhatott.

Zsófia közbeszólt: — György, ha engemet elveszt, nem fog soha megházasodni. Arról biztos vagyok.

— Miért hiszed, kisasszonykám, ezt?

— Mert rendkívül szeret.

— Hm! az ő irántad való hajlamát nem hozom kétségbe, de a fejedelmek keze és szíve fölött gyakran határoznak magas politikai tekintetek, melyeknek ellenszegülni lehetetlen. Pedig annyi csakugyan igaz, hogy György úrfi akaratát egyedül te tudnád tetszés szerint hajlítani. Más feleség rabnője volna, de neked ő lenne raboddá. A daczos, büszke és parancsoló ifjú most is minden szeszélyeidet teljesíti, s nem gondolhatsz, nem kívánhatsz oly csodálatost, melynek kész engedelmességgel alá ne vesse magát. A mely nap a fejedelmi székbe ülne, te büszkén fedezhetnéd föl nagy titkodat, s ő egy perczig sem engedné többé, hogy magaddal és kötelességeiddel meghasonlásban élj.

— Igaz, igaz, kedves Annám! de addig mit tegyek?

Tudod mily közel a karácsony, és Elemér, én Istenem! Elemér beteg.

— De hátha te is beteggé lennél?

— Mint a mult husvétkor? Nem, arra rá nem fogok állni, inkább egyúttal meghalok.

— Ugyan miért vonakodol egy kevés ágybanfekvéstől?

— Kevés?... Hisz! husvétkor is csak másnap reggelig akartam fekünni, de Rákócziné néni az egész héten ágyban tartott. Örökké vánkosom előtt ült, s magával hozta a főudvarmesternőt, a vén Petnaházinét is, kit én egyáltalában ki nem állhatok. Együtt nézték nyelvemet, üteremet, együtt töltötték számba a keserű orvosságot, s együtt imádkoztattak szüntelenül a Csulai uram által számomra készített könyörgésekből. Nem, Anna! én eltökélettem, hogy életemben többé rosszul nem fogok lenni.

— Már úgy, angyalkám, csak egy módot tudok a zavartól megmentésedre.

— Ah! mondd hát hamar el, akarom hallani — sürgeté hévvel Zsófia.

— Van egy derék unokaöcsém, kit Gyulai Ferencznek hívnak.

— Ki a «nemesi társaság» zászlója alatt szolgál — közbeszólt Zsófia.

— Csak szolgált, kisasszonykám! mert most már belső kamarási tisztet teljesít. Ferencz öcsém bátor jellemű, hallgatag, leleményes eszű és gyors kezű ifjú. Nincs szemfényvesztő, ki az ezermesterséget jobban értené, mint ő; azonban indulatja nemességével Elemért is felülmulja, s éretted kész volna tűzbe-vízbe rohanni. Hátha őt kevernők titkunkba. Hallgatására bizton támaszkodhatol.

— Isten őrizzen! — kiáltá Zsófia, — inkább beteg leszek.

— De miért vonakodol, herczegnőm?

— Már úgy is ketten vannak, kik uralkodhatnak rajtam az által, mert árulóimmá lehetnek: a magammal hozott álruhás pap, kit Rákóczi bácsi Erdélyből elűzött, és ... és a jó Elemér, kitől még sem tartok. Nem, benne

kételkedni vétek volna. Azonban a te Ferenczed, mint gyanítom, hiú és udvarlásokhoz szokott egyén, kit valamelyik szép palotahölgyünk fecsegésre csábíthatna.

— Attól ne tarts, herczegnőm! Hisz ő egészen rám támaszkodik, még vagyonilag is. Pedig az csak kétségtelen, hogy ha a titkot elárulná, te helyzetednél fogva könnyen ki tudnád magadat menteni, de én börtön vagy hóhérpallos elé mennék.

Zsófia gondolkozásra vonta össze homlokát, melyen annyi szeszély játszott. — Ah! sóhajtá, mily rémítő vadállat az ember! Egymást tépi és marczangolja. Rákóczi bácsi meg akarja zsoldosaival magyarországi hitsorsosaimat gyilkoltatni azért, hogy nem engedik az evangelikusokat eleget imádkozni; de szabad-e nekem csak bár egy fohászt küldeni vallásom szabályai szerint az égbe?

— Ez azért van, herczegnőm! mert te áttértél.

— De erőltetve anyám és leendő ipám által. Ki nem látta szememben a könnyeket?

— Ne szóljunk erről többet, kedvesem, — mondá a nevelőnő. — Azt határozd el, hogy tetszik-e neked Gyulai Ferencz öcsém segélye?

— Tetszik — rebegé Zsófia. — De hátha jobb volna beteggé lennem? Ah! az orvosság és Petnaháziné arcza kiállhatatlan . . . Beszélj, igazíts Ferenczczel.

— Tehát ő fog a karácsoni communiókor, mint szolgálattevő kamarás hátad mögött állani. Te a szent kenyérszeletet, melyet Csulai uram nyújt, az ajkad elé vont zsebkendőbe rejted, hogy hirtelen átadhasd Ferencznek, ki azt a tiszteletlenség és botrány elkerüléséért elégeti.*

— Igen, történjék meg . . . Ah! tizenegy óra, érkeznek kínzóim — sóhajtá Zsófia új aggodalmak közé vetve magát.

Gyorsan járt körül a teremben, míg az asztal-óra kalapácsa elverte a tizenegyet.

Minden ütés idegeit rázta meg.

* Az egykorúak ezt egyezőleg állítják. Szerző.

Midőn az óra alkalmatlankodni megszünt, két palotahölgy nyitott a szobába.

Az egyiknek kötelessége volt a herczegkisasszony haját fonni be, a másikon a többi felöltöztetés terhe és felelőssége feküdt, mi Petnaházinét szigorát tekintve, nem vala tréfa.

Az egész piperézet idejére egy teljes óra volt szabva, sem több, sem kevesebb. De hogy a herczegkisasszony meg ne unatkozzék, a hajrendezés alatt az öltöztető, s az öltözés alatt pedig a fodrász-palotahölgy olvasott föl vallásos oktatásokat, melyeknek czélja vala az áttértet új hitének szeretetéhez szoktatni.

Mi, mint illik, visszavonulunk az öltöző-asztal és a szent leczkék elől, s a fejedelmi lakban tovább folytatjuk vándorlásunkat.

A bástyaszárnyat, hol Báthory Zsófiát találtuk, egy kertté alakított mellvédfal — mely eredetileg Gyulafehérvár kerítéséhez tartozott, de később a fejedelmi udvarhoz lőn foglalva — köté össze az öreg fejedelemné palotájával.

Ez épület, mint már láttuk, régen szintén bástyaszárny vala, s most is magán hordja az egyszerűség azon jellegét, mely a puritán erkölcsű Lórántfi Zsuzsannának, Rákóczi György életpárjának, nemes, de költőietlen ízlésével teljesen összhangzott.

Itt nem akarunk senkivel találkozni, hogy hamar léphessünk az első udvarba, mely a királyi palota büszke czímét hordja, s ha jól emlékszünk, még Zápolya Zsigmondtól diszíttetett föl karcsú oszlopsorokkal, tág folyosókkal, réz kúpokkal, fényes elfogadó-termekkel, s a termekben gyönyörű falfestményekkel.

A királyi palota tornyokkal és pavillonokkal ellátott ötszög, két emeletre.

Piaczra nyiló kapuja, melyen a béke- s hadpártból vegyült tömeg berontott, egész pavillonostul a testőrség őrhelyéül szolgál.

Magában a főépületben a fejedelem és az udvari marsall lakásán kívül csak oly dísztermek vannak, melyekben tanácskozások tartatnak, s az idegen hatalmak követei vagy más magas vendégek számára van szállás rendelve.

Nem szükség tehát mondanom, hogy az «evangelikus rendek» nyilatkozványáról tanácskozni is ide gyűltek össze a főurak, még pedig a fejedelem kisebb audentiás termébe, melynek ablakai, mint láttuk, az őrhely udvarára nyílnak.

S most figyeljünk az audentiás teremben történtekre.

V.

Rákóczi György ő nagysága szabad vitatkozást enged, szokása szerint, visszatartóztatva saját véleményét.

A hatalmasabb urak, kik a sereg és kormány élén állanak, Dajka püspök egyházi beszédének bevégzésekor már mind a háborúra szavaztak.

Csak Haller Péter és Mikó Ferencz kivánták a béke fentartását.

Hátra vala még a czímnélküli kanczellár: Kassai István, a gyűlölt és fukar kegyencz, ki hogy házat ne tartson, magát csupán itélőmesternek hivatta; hogy szertelen vagyonszomját a zsákmányból kielégítse, folytonosan lázadásokat fedezett föl, s hogy gyávasága miatt befolyását ne koczkáztassa, és az ügyek vezetését kezéből ki ne ejtse, szüntelenül béke mellett rajongott.

Kassai az évek, a gond s a sanyar miatt, melyre zsobráksága kárhoztatja, kiszikkasztott és csaknem vázzá aszott termettel birt, de szemében van valami azon sivár erélyből, mely félénk természetével, és modorában van valami azon szelid egyszerűségből, mely kedélytelen politikájával éles ellentétben áll. Hosszú fehér haját hátrasimítva hordja, s jólformált értelmes homloka tiszteletre csábíthatná azt, ki őt szomorú tapasztalatokból megveini

még nem tanulná. Rákóczit mindig hűséggel szolgálta, Erdély iránt, melyet hazájának nem tekint, közönnyel viseltetik, a polgári rendet, melyhez születésénél fogva tartozik, még a kicsiny kérdésekben sem meri védelmezni, s az aristocratiát, ha haszonlesésből nem is üldözhetné, gyűlölni fogná elvből.

A főurak, az ő halálos ellenei, az evangelikusok ügyében békére intő nyilatkozatot várnak most tőle, s előre készülnek a gúny minden dorongjával és a finom élczek mérgezett nyílvesszőjével megtámadni. Állhatatosan hiszik, hogy kislelkű és népszerűtlen tanácsai miatt ma Rákóczi szemében is nevetséges, vagy legalább elviselt s használhatatlan államférfiúnak tünik föl.

Boszútervök élénk kiváncsisággal vegyülten lobbant arczaikra, midőn Kassainak vékony, száraz és monoton hangja megcsendült.

A teremben alig van negyven ember, — oly szám, melyért inkább csak tanácskozni, mint szónokolni kell, s a czímtelen kanczellár az ékesbeszéd adományával nincs kiválóan megáldva.

S mégis most sűrű és szürke szemivei alatt élénken járnak szemei, ajkán kihívás ül, s hullatag termete fölegyenesedik, mintha levetett volna magáról néhány alkalmatlan évet.

Talán megtámadáshoz készül, talán ő dobja a viadalkeztyűt a főurak elé, talán a béke oltalmára bátor harczhoz fog!

A békehőst gúnymosoly üdvözli, melyet még a fejedelem is észrevesz, de nem akar látni.

— Ütött az óra, szól Kassai, s többé tétováznunk nem lehet. Kössük oldalunkra kardjainkat, én az erőtlen agg kiáltom: fegyverre! Most kell, vagy soha sem fogjuk a vallás és lelkiismeret szabadságát kivívni. Hadaink dereka szállja meg a védelmetlen magyarországi várakat és városokat s mellékcsapataink kössék hirtelen össze magokat a svéd és német protestáns táborral. A tavasz első zöldje

a mezőn lássa lobogóinkat. Addig zaj nélkül, de nagy szabályokban hajtassék végre minden előkészület. Könyörögjünk magas uralkodónknak, hogy személyesen vegye át a vezényletet, s ajánljuk föl életünket és összes vagyonunkat a sikerért. Én az eddigiekkel ellenkezőleg erélyes háborút óhajtok, melyet ne akaszszanak meg a közbeszőtt és czéltalan alkudozások, ne hűtsön ki a lelkesülés első mozzanatában már a vérontástól való félelem, ne zsibbaszszon el semmi álnok fegyvernyugvás s ne foszszon meg gyümölcseitől oly békekötés, melynek keletkezésében új háborúkra remény, pontjaiban új viszályokra anyag van letéve.

Midőn beszédében eddig haladott Kassai, ellenségei már érzik, hogy lábok alól a föld kisodródik s talán némely főúr magában bánni is kezdé nyilatkozatát, melyet a had mérlegébe vetett.

— Várjuk még, mielőtt éljeneznénk, a *de* szócskát is, melyet most akar az itélőmester uram kimondani — sugá eléggé hallhatóan Serédi István, kinek a fejedelem jelenlétében sem szokása az illemet szigorúan megtartani.

— Ohajtom, folytatá Kassai, a nagy háborút, mely már húsz év óta dúl Európában, az új hit győzedelmével mielőbb befejezve látni. Hadd kapjuk ki az apait és anyait egyszerre; különben folytassuk óriási osztályperünket az utolsó fillérig, az utolsó vércseppig. Nevünkre eddig sem hozott dicséretet, hogy szövetségeseinket, kikkel együtt küzdöttünk, a balszerencsében rögtön elhagyók azon különszerződésekért, melyek semmit meg nem oldottak, s csak hitelünket és a becsültetést csorbíták.

— Ez vád Bocskai és Bethlen emléke ellen — közbeszól Kemény János.

— Tüstént el fogom mondani: kik ellen vád? említé kedélyes hangon az öreg Kassai, s arcza vidám kifejezést nyert, mintha enyelegni akarna.

Észrevehető ingerültség támad, melyet a fejedelem komolyabbá vált tekintete csillapít le.

— Bocskai és Bethlen Gábor, folytatá Kassai, a míg

országukon kívül harczoltak, minden nap annak néztek eléje, hogy valamelyik hatalmas úr a portánál fejedelemséget, a rendek közt párthíveket keres és talál. Egy vesztett csata lázadásra vagy tatárjárásra lehetett volna jelszó. Így igen nehéz győzni s győzve is hosszas háborút folytatni.

— Magam is úgy hiszem — közbeszólt szokása ellen Rákóczi.

E rendkívüli tény elnyomná a támadó czáfolatot. Kiki sejté, hogy felsőbb eszméket tolmácsol a ravasz parvenu, a porból cseperedett főúr. — Mindent kifőzött már vele a fejedelem; és minket csak a föltálalásra hívtak meg: sugá most halkan Serédi. — Nem barátom, a megkóstolásra is, és ínyünkön sokáig fog izleni a trakta — feleli súgva Kemény János.

Kassai tovább halad szónoklatában: — Minthogy tehát én erélyes háborút akarok, követelem annak eszközeit is tudniillik a szigorú rendet benn, s a cselszövények megszüntetését a portánál.

— Talán a jus ligatum által? kérdék most többen.

— Nem, egyelőre csak a honesta custodia útján, — válaszolá szelid mosolylyal Kassai.

Hogy olvasóim e szavakat megérthessék, említenem kell, miként régi törvények szerint a rend fölforgatóit országgyűlés ítélte élet- és birtokvesztésre. De a villongós időkben szokássá vált a büntetést előbb végrehajtani s aztán terjeszteni jóváhagyásra a rendek elé. Ezt nevezték jus ligatumnak. Azonban Pécsi Simon, Bethlen Gábor kanczellárja, midőn a törvényes eljárást mellőzni akarta, a gyanus urakat egyszerűen csak elzáratá, a nélkül, hogy valaha perbe fogatná: ez a honesta custodia volt.

— Öcsém! a míg mi a magyarországi evangelikus rendek vallásszabadságáért harczolunk, elszedi uradalmainkat Kassai — súgá Serédi.

— Az még megjárná; de bezárat, mielőtt harczra mennénk — válaszolta nevetve Kemény János.

Kassai folytatá. — Urunk fejedelmünk szelid jelleme és

törvény iránti szeretete elég kezesség, hogy a közrend fenntartásának ürügye alatt nem fogja a kezében levő hatalmat elnyomásra, a szigort üldözésekre használni. De a börtönbe zárt Zólyomi párthívei még reményekkel vannak telve, s a háború viszontagságait céljaikra zsákmányolhatják ki. A szultán udvarának kapui előtt lézeng még egy-egy elbujdosott főúr, kit ellátnak fejedelmi süveg keresésére küldöttek czimborái pénzzel és árulkodásokkal. S valamint mi a nádorispán kormánya alá vetett részekben hitsorsosainkkal biztos egybeköttetéseket tartunk fenn, szintúgy természetes, hogy nálunk is lehetnek, kik a nádor és az érsek úr zsoldján és érdekében működnek, s mentől mélyebb titok leple mögött, annál veszélyesebb eszközökkel. Vajon nem kell-e ennyiféle zavargó elemet, mely a kormány gyöngeségéből nyer erélyt s új vágyakat, félelemben tartani?

— De a zavargó elemek csak az itélőmester úr fejében vannak — közbeszólt Serédi.

— És a királyi ügyek directorának papirján — válaszolá a fejedelem, a főurak nagy megütközésére.

Kassai folytatá. — Aztán eltűrhetjük-e hidegvérrel, összefogott kézzel, hogy míg idegen földön küzdünk a hit és lelkiismeret szabadságáért, addig otthon a mi szent vallásunkból secták szakadjanak ki, s titkos helyeken saját prédikátoraik által hirdessenek tévtanokat.

— De ki akarna ily gonoszságot eltűrni? Kit kiván kegyelmed közölünk e nagy váddal terhelni? Melyikünket gyanusítja? — rivalgja több főúr.

— Én nem gyanusítottam, csak a honesta custodia szükségét fejtegettem — mondá gyermeteg vidámsággal Kassai, s miután e szabály czélszerűségében nagyságtok és kegyelmetek sem kétkednek, további szószaporítás nélkül a másik feltételre térek át, melyet az elhatározandó háború erélyes folytatására és sikeres bevégzésére mellőzhetlennek tartok. Értem a mi protectorunknak, a török császár ő felségének helybenhagyását.

Kassainak nagyobb hangnyomattal ejtett végszavát zúgás követé.

— Ez csak a háború halasztására van kigondolva — említé Serédi.

— Tavasz kezdetéig a fényes porta beleegyezését könnyű kieszközölni — válaszolt Kassai.

— De az adó tetemes növekedésével — szólt ismét Serédi.

— Birtokunk is öregbedést nyer az elfoglalandó megyékkel — jegyzé meg Kassai.

— S tudja-e bizonyosan kegyelmed, hogy a vezénylete alatti sereg sok megyét fog meghódítani? kérdé gúnyos nevetéssel Serédi.

— Kegyelmetek fognak a vezérek lenni, s épen ezért támaszkodom a sikerre — szólt udvarias hangon Kassai.

— De honnan hiszi ön, közbevágott a vén Kornis Zsigmond, hogy a szultán a háborúba beleegyezik?

— Remélem.

— S mi okon?

— Mert a szultán az adópótlékot, s pasái az ajándékokat kedvelik — válaszolá Kassai.

— S ha mégis csalódnék ön?

— Akkor csalódtam — mondá vállvonítva.

— S mi lesz ez esetben a háborúra készülődésből?

— Béke.

— S a magyarországi evangelikus rendek sérelmei?

— Kedvezőbb időben fognak orvosoltatni — szólt Kassai.

— S tervezett háború dijául nyerjük a honesta custodiát — jegyzé meg hidegen Kemény János.

Ekkor tódult a pavillon udvarába a tömeg, s kiabált a tanácskozó terem ablaka előtt békét és háborút.

— Micsoda zaj? kérdé a fejedelem.

— Vélekednek künn is, fenséges uram, a benn vitatott dolgok felől — mondta száraz, de alázatos hangon Kassai, ki elhirhedt félénksége mellett sem látszék a népcsoportozatoktól tartani.

— Hogy merték az őrök beereszteni e tolakodókat? tudakolá ismét a fejedelem.

— Ha fenséged kegyes lesz megengedni, majd kiutasítom és lecsendesítem egy rendelet által a titkos izgatóktól fölbujtatott népet.

A hangnyomat, melylyel ezt Kassai mondá, a valónál nagyobb fontosságot adott az udvari zajongásnak.

— Ebből is vád kerül valamelyikünk ellen — sugá oly hangosan Serédi, hogy talán a fejedelem is értheté.

Többen megdöbbentek.

Rákóczi György ő fensége pedig komoly arczkifejezéssel mondá: — Kegyelmeteknek, hű országnagyjaim, meghallgattuk a magyarországi evangelikusok ügyében nézeteiket, s ha a körülmények javasolják, konstantinápolyi követünkhöz utasításokat fogunk küldeni, s ha szükséges lesz, a hadra készülésre is kiterjesztjük figyelmünket.

Ezzel az ülés feloszlott, s a fejedelem Kassaitól kisérve belső szobáiba vonult.

VI.

A szultán engedelmének megnyerése igen józan, s mindenesetre igen törvényes javaslatnak látszik, legalább a mi szemünk előtt, kik a napi érdekeken kívül foglalunk állást.

Hisz Erdély fejedelmei török hűbéresek voltak, s hogy illethetné meg őket oly hadfolytatási jog, mely ha szerencsével használtatik, eszélyesen gyarapíthatja a hűbéres erejét, ha pedig szerencsétlenül, akkor a hűbért teszi ki elfoglalások- és földulásoknak?

És a főurak másként fogják föl a dolgot.

Ők Kassai tervében, melyet Rákóczi — bár általános szavakkal — magáévá tőn, a magyarországi evangelikus rendeknek üres igéretekkel kecsegtetését szemlélik.

Mert ismervén Rákóczi fukarságát, nem képzelik, hogy annyi áldozatra kész volna, mennyivel a telhetetlen pasá-

kat kielégíteni és a szultántól háború-engedélyt nyerni lehessen.

Tudják, hogy a török a német császárral békességben, a szomszéd lengyelekkel pedig viszályban él. S igen valószínűtlen, mikép Rákóczi fölforgathassa a portának e helyzetét, melyet a svédek és a párisi udvar minden törekvései évek alatt sem birtak megingatni.

Aztán a főurak hagyományos politikája volt, hogy a pogány nemzet egyedül a szerencsére vigyáz, s a siker követője szokott lenni, még a neki nem kedvező dolgokban is. Ha az erdélyi fejedelem háborút indít és veszt, török erő hajtja ki országából; ha nyert, akárkit győzött le, Konstantinápolyból dicséretet kap. — Ez vala, szerintök, a gyakorlati nézet. Hitték, hogy ha uralkodójok a fényes portánál sokat kérdezősködik, mielőtt a harczmezőn koczkáztatna, akkor csak ürügyet keres tétlenségre.

Nem csoda tehát a népszerűtlen Kassai ellen szórt káromlás, mely a nagyurak hazatávozása alatt emelkedett s vált a tömeg közt mindig hangosabbá.

Ha Rákóczi vén kegyencze az előudvarra nyiló ablakú szobában mulat, sok s igen szép czímet hallhat, mindaddig, míg a kék darabontok takarodásra nem szólítják fel azon csoportozatot, melynek már a kiváncsiság sem szolgálhat többé ürügyül a fejedelmi lakban ácsorgásra.

— A kapu előtt várjuk be a hit ellenségét. Hadd lássuk, emberi arcza van-e az Istenét elárulónak.

— S midőn közöttünk hajtat el, teli torokkal fogjuk kiáltani: Éljenek a magyarországi evangelikus rendek! És éljen a vallásháború a török mufti jóváhagyása nélkül is!

— De lármájokkal kendtek czélt nem érnek, mert Kassai uram vén gebéi nem egykönnyen forgatják fel a szánt — szólt ártatlannak látszó humorral Serédi.

— Segítünk hát nekik mi is — rivalgák többen.

— Azt nem tanácslom, mert a fölfordulás által Kassai nyaka helyett az önöké törik ki — jegyzé meg szigorú

hangon Kemény János, ki az ellenzést a termekben, nem a piaczon szerette.

— Jobb is lesz, ha mindnyájan hazamegyünk.

— Meghaladta a tizenkettőt, s feleségeink zsémbeskedni fognak, ha a leves elfő — jegyzé most meg Serédi, izgatását helyreütni akarva.

Azonban a tömeg közől számosan rászánták magokat az elfőtt levesre, s inkább szerettek volna Kassai urammal perlekedni, mint kikerülni élettársaik zsémbjét.

Az egész piacztér tehát meglehetősen telve maradt, s főleg a templom és regia környékén hemzseg a nép.

E közben a «harmadik udvarból», hol a katonai gyakorlatok majdnem megszakadás nélkül szoktak folyni, trombita rivalgása közt léptetett ki fél század huszár, s a piacz közepén figyelmet ébresztő zaj- és tombolással foglalt helyet. Nyomában alabárdosoktól körülvéve egy vörös ruhába öltözött, s óriás alakú hirnök jelent meg, az ácsorgókból nagy csődületet vonván maga után.

Midőn pedig a többi embertársai fölött végignéző góliát, vállán dobbal, kezében irattal és szivében a kitünő egyének teljes önérzetével, a huszárokig ért, azok hosszú félkört formáltak körüle.

Látszott, hogy valami nevezetes határozat ünnepi kihirdetése czéloztatik.

A tömeg, mely különben is ingerült volt, a gyanura fogékony kedélylyel tódult az új jelenet szinhelyére; de az anyák félénken viszik be a kapukból gyermekeiket, néhány kalmár a sátrakban kapkodva gyűjté össze kelméit, s a méhser- és halárus nők a ponyvarudakat kezdik leszedni, körülmények szerint vagy támadó- vagy védharczra készülvén. Mert, hogy a vörös hirnök a népcsődület ellen akar tiltakozni, s a huszárokkal összekoczczanás történhetik, azt általánosan hitték, kivált miután Kassai uram nevét nem a legszelidebb czímek kiséretében emlegetik a vakmerőbb izgatók, s a katonákat boszantani nagy kedvet mutatnak.

— Halljuk! dörgé a hirnök háromszor ütve a rézdobra.

— Halljuk! viszhangozá ingerkedve a csoportozat.

A rézdob ismét megbődült, hogy csendet vívjon ki.

De a nép folytatá a zajt, kiabálva: halljuk hát! azonban legkevésbbé sem tartva magát saját figyelmeztetéseihez.

Végre a góliát, torkának erejében bízva, olvasni kezd:

«Értésünkre esvén, hogy a szombatosok — kik az igaz evangelikus hittől elszakadva, zsidó szokásokat, szertartásokat vettek be, a szentírás helyes magyarázatát magoknak arrogálják, és a vasárnap helyett a szombatot ünneplik — törvényeink és felsőbb rendeleteink daczára még mindig régi tévedéseikhez ragaszkodnak, s nemcsak titkos összejöveteleket és isteni tiszteletet tartanak, hanem még magok közől papot is választanak, s az evangelikus lelkészek helyett, annak oktatásait hallgatják, sőt hihetetlen vakmerőségöket azon pontig vitték már, hogy különösen Udvarhelyszék némely helységeiben halottaikat külön temetőhelyre ássák, gyermekeiket más néven szólítják, mint a mely evangelikus naptárainkban előfordul, és házaikban orgonát is tartanak, mely mellett általuk készített verseket énekelnek a Sion dicséretére: — ennélfogva rendeljük és parancsoljuk, hogy a megyei és székelyföldi fő- és illetőleg altisztek, valamint a szabad királyi városok magistratusai is, törvényhatóságukban a szombatosokat meg ne türjék, s azokat, kik ennek a veszélyes sectának tagjai vagy titkos pártfogói, tüstént jelentsék fel nekünk, hogy fiskális directorunk által honárulási perbe idéztetvén, törvénytelen és Istent káromló merényleteikért fő- és jószágvesztéssel büntettessük.

Kelt Gyulafehérvárott decz. 21-én 1638-ban.

A fejedelem parancsolatából kiadta Kassai István tanácsos és itélőmester».

— Úgy látszik, az itélőmester uram foga Pécsi Simon birtokaira vásik, s nem is csoda, mert kivált Radnót és Balázsfalva gyönyörű uradalom — szólt Serédi Kemény

Jánoshoz, midőn a «harmadik udvar» kapujából a hirnök stentori hangját meghallák.

— Lehet, hogy Orbán Ferencz udvarhelyszéki jószágrészére is hunyorít — válaszolá ez.

— Hát Orbán is szombatos?

— Azzal gyanusítják.

— Hm! tehát Kassai értök melegítette föl a «honesta custodiát?» No! az nem volna nagy szerencsétlenség. Ki kérte a szombatos uraimékat, hogy újítgassanak a vallás dolgában? Miért nem tudnak úgy imádkozni, mint mi, s mint mindig szokás volt?

— Én sem akarom a hitvány rajongókat menteni; de végre is, ha Kassai uram elnyel egy darabot a szombatosok birtokából, utóbb étvágya támadhat valamely igazhitű jószágra is, például az urambátyáméra — szólt mosolyogva Kemény János.

— A lánczhordtát! azt nem tanácsolnám neki. Azonban nem ártana a vén róka czéljairól előre értesítnünk az úribb rendű szombatosokat — sugá némi megütődéssel Serédi.

— Én még ma gyors postát indítok Orbán Ferenczhez.

— Én pedig tüstént látogatást teszek Pécsi Simonnál, bár szememet rég sérti e szűcsmester fiából faragott mágnás szertelen fényűzése. Bethlen Gábor fejedelem alatt oly büszke házat tartott, mintha a Báthoryak vagy Garák véréből származott volna, s most is kertjében káposzta helyett ananászt termeszt, s óntányér helyett ezüsttálakban hordatja föl a marczipánt. Nincs boszantóbb, mint egy pazar sehonnai. Ha a koldusfaj pénzre tesz szert, legalább koplaljon aranyládái mellett, mint a fukar Kassai. E szerénységgel tartozik nekünk, kik becsületes ősöktől kaptuk vagyonunkat.

— Ha bátyám a vén Pécsi felől ily nézetben van, akkor jobb lesz védelmezését Kassai uram unokaöcscsére: Elemérre bízni — mondá Kemény János.

— S mi köze Elemérnek Pécsi házához?

— Csak az, hogy szereti Deboráht, Pécsi egyetlen leányát, a gyönyörű teremtést, kit a szombatos atyafiak Sáron rózsájának neveznek, s talán azt hiszik, hogy számára készítette Salamon király az énekek énekét.

— Az átkozott istentagadók! Ej! de szeretnék legalább hat hétre kenyeren és vizen tartani minden ily bálványimádót.

— Pedig, bátyám! a ki Deboráht csak egyszer is látja, könnyen kaphat kedvet a halványozásra.

— S valóban szép?

— A legragyogóbb álomkép bálvány mellette.

— Tehát szép, s mégis szűcsmester unokája! Nagy lába lehetnek, vagy hegyes könyöke van. Nézd csak jól meg.

— Az irigység sem fedezhetne fel benne hiányt, ha nincs oly éles szeme, hogy a napban foltokat számlálgasson.

— S én őt nem ismerem! — sóhajtá Serédi.

— Csak most tért vissza Fehérvárra.

— S hol lakott eddig?

— Három év óta nagynénjénél Eperjesen; mert atyja nem akarta Kassai iránti gyűlölségből Elemérhez nőül adni, s eltávolítá, hogy feledje szerelmét.

— De úgy-e, Deborah kisasszony hű maradt, mint a szép leányok szokása? — kérdi tréfálva Serédi.

— Csak annyit tudok, hogy Elemér most is ábrándosan szereti.

— S az atyával a leány iránti hajlamból még saját kedves nagybátyjának meggyilkolására is szövetkezni fog, nemde?

— Elemér nemes indulatú ifjú.

— Az kár, fölötte kár! — sóhajtá Serédi. Mily derék lenne, tevé hozzá, ha a vén ravasz rókát a rókakölyök játszaná ki!

Ekkor a «harmadik udvarból» csendesen közelg egy festetlen deszkájú szán. A lovak alig ügetve mennek, mintha beteget vinnének, s a szán üléséből a lábzsákon, farkas-

bőr bundán s prémes süvegen kívül, csak még egy hosszú rézszínű orr látszik ki.

A hírnök felolvasása más hatást gyakorolt a tömegre, mint Kemény Jánosra vagy Serédire.

Az első sorok, melyek a rendelmény czélját már sejteni engedék, szikrázó örömsugarakat reszkettettek sok komor és befellegzett arczon, s e hatás fokonként növekedett, úgyannyira, hogy midőn a hírnök elhallgatott, harsány «éljen!» szállott föl száz meg száz ajakról.

Góliátunk az «éljent», megbocsátható büszkeségből, sajátjának tekinté, mint óriás hangjáért a közönségtől nyert tiszteletdíjt, s volt is valami igaza. Vígan döngetve a dobot, s előre-hátra hányt lábakkal billegett a «harmadik udvar» felé, nem mulasztva el derekát egészen féloldalra tartani, mit régen deli és negédes testhordásnak tekintettek, s a czigányoknál néha még most is látható.

Azonban tagadhatatlan, hogy a szombatosok üldözését is illette egy kevés az éljenből. A nép gyűlölte e sectát, mint a tömegeknél divatozik, minden valódi ok nélkül. Ellenszenvét nem birta többé magában tartani, midőn a templomok és középületek homlokára kiszögezve találá Kassai rendeletét.

— Veszszenek a szombatosok, veszszenek! — hangzott.

De miért?

A köztársalgásból elleshetünk néhány okot.

— Ki kell pusztítani a szombatosokat, igaza van Kassai ő nagyságának, irmagvat sem kell belőlök hagyni, mert mindnyájan gonosztevők. Ők uzsoráskodnak, ők csak a kóser húst eszik, ők hamisítják meg a mértékeket, ők feszítették fel Krisztus urunkat, és most is husvétonként egy-egy ellopott gyermek vérével keresztelik meg rühös kisdedeiket, — szólt Panna asszony.

— Hisz, angyalom, azok a zsidók — büntesse őket az Isten — de nem a szombatosok, — válaszolá a külvárosból egy iskolamester.

— De, lelkemadta, a szombatos is csak olyan, mint a zsidó.

— Hogy volna, angyalom, sőt egészen más.

— Miért nem akar hát vasárnap imádkozni? A ki szombaton nem dolgozik sem a műhelyben, sem a boltban, sem a mezőn, az zsidó.

— És hallotta-e kend, — szólt Panna asszonyhoz Sára néni, ki akkor érkezett, hallotta-e, hogy Kerekes uram leánya éjenként, ha holdvilág süt, a házak tetején jár?

— Nem csoda, galambom, mert Kerekes uram szomszédja Pécsi Simon ő nagysága. Hisz, ne volna csak Pécsi nagy úr, eddig rég felgyujtottuk volna a házát. De bízzunk csak Kassai uramban, majd elbánik ő a szombatosokkal.

— Tavaly a jég hét falu határát rontotta meg — sóhajtá valaki a vidéki nemességből, — de a közbeeső Balázsfalván semmi kárt nem tett.

— Az természetes, mert Balázsfalva Pécsi Simon uram birtoka.

— Nem kell több, hogy a szombatosokat kuruzslóknak tartsuk.

— Kivált ha meggondoljuk, hogy ugyancsak tavaly Pécsi kertjét nem pusztították a hernyók, holott a fejedelem ő fenségének legszebb csemetéit mind lekoppasztották.

— Hejh, barátom! a szombatos chaldæai nyelven admoneálja a hernyókat, hogy az ő földjéről tüstént kitakarodjanak, s azok a megintésre oly gyorsan elmásznak, hogy a sietség miatt lábuk is elkopik. Magam találtam a kertemben két hernyót, melyeknek egészen levásott a lába. Pedig hány lába nincs a hernyónak? Mindjárt sejtém, miként Pécsi uramtól menekültek hozzám. Szegény nyomorék állatok! Sajnáltam volna megölni.

— Az istentelen szombatosok! Még a hernyókat is megcsúfitják. S mit nem tennének az emberekkel, ha hivatalba raknák őket!

— Példa rá Pécsi Simon, ki a honesta custodiát kitalálta.

— S azóta gyakran jő divatba. De most rajta fogják szép találmányát megpróbálni.

— Ne higye a nemzetes úr! A szombatosok oly könyvekből is olvasnak, melyeknek betűit mi tudósok sem ismerjük, — szólt a külvárosi iskolamester.

— De nem használ az olvasás semmit a director levátája ellen.

— Téved a nemzetes úr! A ki titkos könyvekből tud olvasni, annak segítségére jő a sátán.

— S minden szombatos tud olvasni?

— Biz' a főbbek többnyire tudnak.

— Már ez nagy baj. Óvatosan kell tehát Kassai uramnak eljárni.

— Hogy ne? Hisz Pécsi Simon még a Millenniumban is hiszen.

— A gonosz ember! Azt gondoltam, hogy csak a sátánban; de ha a Millenniumban is hiszen, akkor én nedves farakáson és lassú tűznél égetném meg.

— S micsoda bogár az a Millennium?

— Hát valami tengeri szörny lehet, — válaszolá Panna asszony, ki a megégetést indítványozta.

— Nem, angyalom! A Millennium ezer éves országot jelent, melyben a babonás szombatosok hite szerint Krisztus Urunk fog uralkodni, — szólt tudákos hévvel a külvárosi iskolamester.

— Hisz az még nem volna rossz, csattant fel Panna.

— De a szent könyv egy helyének félrefacsarásából ered.

— S ő a szent könyvet is facsargatja?

— Hogyne?

— Csavarja ki hát a hóhér a nyakát, — átkozódék a buzgó Panna.

— És még Gyulafehérvárt is Jeruzsálemnek akarná nevezni, — tódítá a külvárosi iskolamester.

— S talán zsidókkal betelepíteni! Hogy verné meg az Isten.

*

Ily hangulat közt tünt a csoportozat szemébe a lassú szán, a két rossz gebe, a lábzsák, a farkasbőr-bunda, a prémes süveg, a rézszínű hosszú orr, szóval Kassai uram minden látható és láthatatlan appertinentiáival.

Az első percz soknak eszébe juttatá a vén kanczellár régi népszerűtlenségét, s a fejedelmi tanácsteremben mondott véleményét.

A szánhoz tódultak tehát, de mindenütt helyet nyitva a továbbhaladásra.

Kassai mélyebben burkolá arczát a farkasbőr alá, s a rézszínű orr eltünt.

— Veszszenek a szombatosok! — kiálták ekkor többen, s éljen a vallásháboru!

— Mi a szombatosok kiirtását akarjuk! — ordíták mások, de akarjuk a vallás és lelkiismeret szabadságát is.

— Előbb meg kell büntetni a sectáriusokat, azután menjünk mindnyájan a magyarországi elnyomott evangelikus rendek segítségére, — szólt a külvárosi iskolamester.

Ekkor kiüté magát a farkasbőr közül a rézszínű orr, a kurtán nyirott fehér bajusz, és még hozzá a széles nyerges áll is.

— Mindnyájan menjünk, fiaim, — szólt szétterjesztett kezekkel, mintha áldaná a népet Kassai. A kocsis pedig megcsapta a lovakat, s a szán sebesen elment.

— Mégsem olyan rossz ember ez a Kassai uram, — sohajtott a külvárosi iskolamester, a kiszabadult szán után nézve.

— Vannak ugyan gyöngeségei, de ki volna tökéletes.

— Szereti ugyan a pénzt, vágyik a más birtokára, de... miért is kell a szombatosoknak birtok?

— Igaz! Aztán a nagyurak többet mondanak róla, mint való.

— Talán irigykednek rá.

— És féltik befolyásukat.

— Most is elterjesztették, hogy nem akar háborúba menni.

— Pedig épen most ő maga mondá, hogy «menjünk» s «mindnyájan menjünk».

— Úgy van! Menjünk mindnyájan . . . haza, — szólt gúnynyal Kemény János, ki a tömeg közé vegyült.

Eloszlának.

VII.

Közel a Kapisztrán-kápolnához, jobbra a Szent-Mihály-kaputól,* egy alacsony, de tiszta kinézésű ház áll, hat rostélyos, törpe ablakkal az utczára tekintve. A kisebb gyermek is beláthatna az ablaküvegeken a szobákba, ha hófehér színű félfüggöny nem védné a szerény lak titkait, a családéletet, minden kíváncsi szem elől.

Kapu helyett csak ajtó vezet az épület udvarára, melyből emlékezet óta egy vén szakácsnő járt ki a boltig vagy mészárszékig, sem tovább, sem közelebb. Voltak, kik néha-napján orvost és papot is találtak az ajtó előtt, miből aztán fényes eszmét nem formálhattak magoknak az özvegy egészségi állapotáról, ki a törpe házat még a Bethlen Gábor fejedelemsége alatt vásárolta meg, s beköltözvén, mostanig sem lépett ki abból, mintha kriptája volna, melyben mint halott fekszik.

Hogy kicsoda e nő, a világ nem tudja. Közönségesen csak a «beteg asszonynak» hivják, tartván magokat a vén szakácsnő elnevezéséhez, ki a szatócstól és hentestől ez érzékeny czímre hivatkozva, kéri a szükségelt árúkat olcsóbban vagy jobb minőségben. A szakácsnő keveset vá-

* Most Károlykapu.

sárol, de készpénzzel. Volt idő, midőn neki mindent hitelre és rovásra akartak adni, hogy ürügyök lehessen a «beteg asszony» házába lépésre; azonban a jó cseléd megoldá kék zsebkendőjén a göcsöt, kiszedte belőle fillérenkint tartozását, a fönmaradt összegre ismét bogot kötött, s oly hidegen távozott, mintha sértve lett volna. Már ismerik szokásait, s nem bántják sem kérdéseikkel, sem kandiságokkal. Különben is egy visszavonuló csak úgy érdekel hosszasan, ha fájdalmával vagy közönyével kaczérkodik, s ha a világról lemondásában követelés van.

A «beteg asszony» létezése évek óta már csak akkor jutott a szomszédoknak is eszébe, ha házából idegent láttak kimenni. Ez esetben megkérdék nevét egymástól, s ha szerét tehették, a tőle jöttől, és a felvilágosítás, melyet nyertek, váltig csak az volt, hogy a szegény asszony ágyban fekszik, beteg, mindig beteg, mindig fekszik, s annálfogva kiki «beteg asszonynak« hívja, és neve talán a halotti prédikácziőban is az marad. Minek keresztelnék a koporsó számára másnak, mint a mi az életben volt.

De az volt-e örökké? Szerencsétlensége-e, hogy beteg, vagy szerencséje? Hová mene, ha lábai birnák! Oh, melyik ösvény vezet ki leghamarább az életből? A betegség. Erőtlen lábakkal, fekve haladunk azon czélhoz. Az öngyilkolás rögetlen és rövid útját betorlaszolta a hit.

*

Fehér tiszta vánkosokba temetve alszik a «beteg asszony». Csak fejkötőjének csipkézete, átszűrt, vékony, viaszkhalvány arczélének egy része, mellén keresztbe tett kézcsontjai, melyeknek vázáról a láz leszedett minden húst s talán kiszárított minden véreret is, és a hihetetlenül keskeny, sovány testnek alig valami emelkedéssel biró körvonalai tünnek ki a puha ágyneműből, mintha az alabástrom emlékkövön egy már félig elenyészett domborművet látnál, mely régen a szenvedést ábrázolta, s most az ábra mulandóságával önt vigaszt a néző kedélyébe.

A «beteg asszony» minden fényűzési vágyát fekhelye körül összpontosítá. Neki igen sok volt már a szoba, mint másnak nem az a világ. Mit érdekelheték a távolibb tárgyak. Ő csak az ágyban élt még. Mellette a rózsafa-asztal, kristály pohárral, ezüst kanállal és gyógyszerekkel; az ágy lábánál damaszt karszék, egy kevéssé színvesztett, de ruganyos, s a rózsafa-asztaltól a karszékig a padlózat szőnyeggel borítva. Kell-e többre gondolni neki, kinek élete ezen kis téren folyt le? Az ágyból a karszékig vánszorgani s onnan vissza, ez volt a «beteg asszony» egészsége; s midőn önerején többé nem teheté, akkor mondá a vén szakácsnő, hogy a «beteg asszony» ma rosszul érzi magát, ma ismét beteg, még nem is sétálhatott.

A szoba, melynek fénypontja, s hogy úgy szóljak, nappali terme az ágy környéke, három ablakos és tág, de majdnem üres. Néhány ódon s alig haszonvehető bútor hever benne itt-ott, s egy bőrrel bevont kerevet a gyakran virrasztó cseléd nyoszolyájául van szánva.

A többi szobák csak szellőztetéskor nyittatnak meg, s egészen puszták. Bennök évekig tartózkodott néhány egércsalád; azonban végre e zsellérek száma is apadni kezd, s közülök az utolsót a szakácsnő tavaly hallotta keservesen czinczogni a küszöbfal szögletében. Talán épen akkor búcsuzott el szállásától, melybe azután egy házi tücsök költözött, s monoton csicsergésével adja tudtúl, hogy még él, Isten tudná, miből és meddig?

A «beteg asszony», kihez megint visszatérünk, most már legalább fél óra óta alszik. Egészen kimerítette s bágyadásba hozá az öröm. S micsoda? Oh ég! a könnyező, panaszló, s a létezésért megszégyenült öröm, melynek boldogságát s önvádjait évek óta nem érezte.

A «beteg asszony» aléltan pihen a puha hófehér vánkoson, s még nem háborgatják bősz látványok, még nem hoz a lefolyt életből az álom vádképeket vissza, hogy a nyugvás perczét átokká s kíneszközzé változtassa.

A karszéken pedig az alvó halk lélekzésére figyelve egy

gyönyörű hajadon ül, előre hajoltan s részvékeny arczczal. Látszik, hogy azon pillanatok, melyeknek tanui nem voltunk, rendkívül hatottak kedélyére, s hogy megindulása, melynek nyomai arczvonalain még rezgenek, a testi fájdalom martaléka iránti szánalomnál is mélyebb forrásból ered. Talán a beteg, kit ápolni jött, szive sebét tárta föl, mert visszautasítani akará a gondot és gyöngeséget, mely neki úgy sem hozhatna enyhülést. Vagy talán a lány maga önkényt észrevette, miként a kórágyban fekvő minden testi szenvedései egy a vigasz által illetetlen, az időtől csillapulást nem váró erkölcsi fájdalomnak, egy reményét és hitét vesztett életnek szomorú következményei.

A «beteg asszony» lélekzése most halkká lőn, s elakad.

Viaszk-arczán mintha megszünt volna a vérkeringés

A téli nap pedig a függöny fölött sugárt hint a szobába, s az ablakkarikákon áttört csillám épen az ágyvánkosra szállván le, a nő sápadt és merev vonalait oly élesen emelé ki, hogy a karszéken ülő leány hideg borzadást érzett tagjain átszökelni. Úgy tetszék, mintha halottal volna, mintha holttestet őrizne.

Fölkelt, s a betegre félénk és aggódó tekintetet vetve, előbb drága szövetű nyakkendőjével, melyet a felső üvegkarikák elé vont, elzárta a fényt, mely oly kisértetien világított, s aztán az ágyhoz lépvén, a vánkosokon, hogy időt nyerjen, egyengete, igazíta valamit, mígnem végre ajkaival érinté a halvány hideg homlokot, az elfonnyadt arczot, a mélyen fekvő s félig nyilt szemeket, keresve szikráit a melegnek, az életnek. «Csak dermedten alszik, vagy elájul», sóhajtá, de még sem bizva tapasztalataiban, még sem adva teljes hitelt reményeinek, a beteg lélekzetét leste, előrehajolva, ráborulva, ajkát ajkain tartva, s oly megható részvéttel, mintha a legszorosabb vérkötelékek csatolnák a szerencsétlenhez.

— Ah! ő él! — rebegé égre emelt szemekkel Deborah, a dúsgazdag Pécsi Simon egyetlen gyermeke.

A «beteg asszony» megmozdult; de zsibbadt testével az erőtlen öntudat, a halkan pislogó élet, az álmaiból kibontakozni lomha lélek siker nélkül küzdvén, megint a tetszhalálhoz hasonló állapotba sülyedt, csak annyi különbséggel, hogy most már időközönkint görcsös rángás lobbant át arczizmain, bár alig észrevehetően, s homlokát a tavaszi vékony ködpáránál finomabb, alig tapintható, majdnem láthatatlan veríték boritá.

— Istennek hála! kedvezőbb fordulat mutatkozik, a mai napot megnyerte, Azonban holnap . . . ah! ki tudja, hogy holnap? . . . S ha örökre behunyva maradnának szemei, ugyan mit vesztene? Szegény néném, én imádkozom halálodért. Legyen gyors kimulásod. Ne ébredj, ne ébredj föl most, és aludjál mindig, de csendesen, érzés és mozdulat nélkül.

Deborah összefogta kezét s buzgón, egész bensőséggel imádkozott.

A mint pedig ismét a támlára ereszté karjait, fölindulása lecsillapult, s csak egy könny rezgett még szemében, melyet hirtelen letörölt, és elővevé a hurkoló-tűket, szorgalmasan hozzálátott a csinos női munkához, melyet majdnem bevégezve hozott magával, hogy a «beteg asszonynál» emlékül hagyhassa.

A foglalkozás oly jól illett hozzá, mint a szoborszerű nyugalom, vagy az élénk részvét, a kaczér mosoly és hideg büszkeség.

Ismerősei csupán szépsége felől voltak egyező véleményben.

Karcsu s eléggé magas termete az idomok és kecs teljes összhangzásával birt.

Bájosabb mozdulatokat s tökéletesebb formákat képzelni sem lehetett volna.

Egész lényén a kifejlett kor bevégzettsége, és a serdület frissesége volt csodálatos varázszsal összeolvasztva.

Deborah már huszonkét éven túl van; de magával hozott mindent, mi a világba lépésekor igéző vala rajta, s

megszerzé az érett szépségből azt, mi csak sajátságos, mi csak hódítani és ámulatba ringatni tud.

Modorában tetszelgést vettek némelyek észre, mások kedélyt és gyermeteg ártatlanságot.

Sötétkék szeme világossárga hajfürteivel és rendkívül finom, fehér, lágy, átlátszó, de egészséges, és az érzések játékait, a vér mozzanatait, a szeszély álmait, az akarat erélyét s az átengedés szendeségét hűn visszatükröző bőrszínével, sokkal erősebb fegyvereket adtak Deborah rendelkezése alá, mintsem azon vádat kikerülhette volna, hogy hatalmával olykor visszaél, s mintsem a visszaélés gyanujától is, még többen, mint a hányan megbotránkoztak, föl ne oldoznák.

Ha egyik kétkedett mély érzéseiben, a másik csak önuralkodást fedezett föl nyugalmában s mindenik bámulta vagy hibáinak kellemeit, vagy szilárdabb tulajdonainak könnyü és igézetes formák közé rejtését.

Deborah vonásai szabályosak voltak, a nélkül, hogy megszűnnének jellemzők lenni.

Arczélének az az egy kissé meghajlott orr keleties kifejezést adott.

A szokottnál valamivel nyiltabb homlokán ész és büszkeség székelt; de egész tekintete a kedves mosolylyal, mely ajkain gyakran játszott, s a behatásokat hamar átvevő idegeivel együtt, inkább a kedély és szelidség eszményképét tünteti szemünk elébe.

Felindulásban sokan látták már őt, de a mély és tartós érzést azért kétlék benne, mert ez a szerelemben szokott leginkább nyilvánulni, és a huszonkét éves Deborah még eddig senkivel sem akarta sorsát összekötni.

Elemért, Kassai unokaöcscsét, tartotta a világ a szép leány választottjának.

De az apa nem győzheté le a fukar és cselszövő itélőmester iránti ellenszenvét, s a már bizonyosnak hitt viszony szétbomlott.

Elemér szerencsétlen volt; Deborah komoly arczán

nyomai látszottak a szenvedésnek, melynek ködfátyolán át szépsége még igézőbben sugárzott.

Később Balázsfalváról, hol akkor Pécsi lakott, eltávozott Deborah, s három év mulva látták őt először Fehérvárott.

Mit érez most? Visszaemlékezésekben vagy új benyomások tündérvarázsa közt él, ezt ki tudná még; de hány ne vágynék, az első percz óta, midőnt megjelent, kémleni és megtudni?

*

Deborah, mint mondám, a karszékbe űlve női munkához fogott, s oly iparkodással, oly figyelemmel, hogy a mikor szemeit a rámáról fölvette, már a «beteg asszony» ébren volt, s lankadt, kjmerült tekintetét rája függesztve tartá.

A lány vidám biztató mosolylyal közelített hozzá.

Az asszony lassan, erőlködve emelte föl kezét, hogy a meghajlottnak, ki ajkával homlokát érinté, fejére tegye; de az áldás, mely a beteg gondolatában élt, nem talált kellő szavakra.

Ő úgy elszokott az áldástól.

Az átkot jól ismeré!

VIII.

Deborah fehér, finom selyemlágy kezével a száraz, elfonnyadt és vértelen arczot, a «beteg asszony» viaszksárga arczát simogatta.

— Hogy pihentél, kedves néném, jó néném? úgy tetszik, hogy most enyhébb álmod volt, mint régen.

— Csak a ketreczet láttam, Deborah! s a ketreczben senkit sem; talán más számára tisztogatják ki a sártól és szeméttől, ajtója nyitva volt, a csontok még benne.

A «beteg asszony» suttogva szólt, Deborah átborzadt.

— A csontok ott voltak, úgy a mint előbb az ebek rágták le azokról a húst, s a maradékot ő... Mind ott vol-

tak . . . egy, kettő, három, négy . . . mind ott. De ő nem vala jelen, nem jött ki sirjából; másé lett Fogaras piaczán a tyúkkosár, a ronda ketrecz. Rendre járja a világ. Nem engem fognak többé gúnyolni. Mást, mást! S hogy élhetek a gúnykaczaj hangjai nélkül! Átkaimból szivott testem mindennapi táplálékot, és mi tartja már ébren szívemben a vérdobogást, ha nem a düh, a szégyen, a megvettetés érzése és a megvetés azok iránt, kik csúfot űztek szenvedésemből? Hogy élek csak egy hétig is bősz álmaim nélkül? Mi marad akkor velem?... Szegény beteg asszony!

Deborah mély csodálkozással tekintett a beteg nőre, ki azért látszott vigasztalhatatlannak, hogy szendergése a szokottnál enyhébb volt. Mekkora örvénye nyilt föl előtte a szívnek, s benne az önkínzás minő rémalakjait szemlélheté.

A «beteg asszony» fuldokolva, s égett szemhéjai közül serkedő könnyekkel folytatá: — Deborah! vajon mit jelent, hogy most álmomban erőtlenül feküdtem a fogarasi piaczon, és mégis senki sem tapodott sarkával köntösömre, senki sem vert arczomra sárt, senki sem suhogtatott testem fölött ostort? Más iránt fog-e a világ kegyetlen lenni, mint a tigris, s undorító, mint a hiéna, mely a halottakat kaparja ki a vermekből, hogy szája rothadással teljék meg?

Deborah összeborzadt. Finom idegeit lázasan kezdték izgatni e bősz szavak. Oh! néném! rimánkodott, adjon hálát az Istennek, hogy annyi kínteljes év után, volt egy órája, melyben csendesen pihenhetett. Vegye, kérem ezt a gyógyulás jelének. Higyen, reméljen, feledjen.

— Ha, ha, ha! feledjek, Deborah! Izzó vassal égessék agyvelőmet az utolsó reszketésig, ha feledi kötelességét: az emlékezést. Mit nem tettek velem a vadállatok, melyeknek neve ember? Nem kiáltották-e dühösen, nevetve, fogukat vicsorgatva, mosolyogva; nem sugdosták-e álnok szánakozással és képmutató könnyekkel, hogy ime! ez az özvegy az, kinek férjét a kutyákkal együtt tartották a börtönben zabkenyéren és moslékon, kinek férjéről letépte a ruhát

Baling János, hogy a fal penészes nedvé s a padlazat pora testéhez ragadjon, kinek férjét naponként dorongokkal verték és karókkal szurdalták, míg ajkai tajtékot túrtak; kinek férjét ketreczben vivék a bitófa elé, hogy bevárják, míg a koldusok, kóborlók s minden söpredék, melyet népnek hívnak, megunják szidni, átkozni, pökni, s hogy csak azután üssék el nyakát, tompa bárddal s bevégezhetlen kínok közt? . . . Ha, ha, ha! ne emlékezzem-e az iszonyú gúnykaczajra, az állati ordításra, mely Fogaras piaczán ezer torokból hangzott, s megölte bennem a vallást, észt, érzést és a test erejét? Inkább tíz körmeimmel ásnám ki keblemből szívemet, mintsem egy másodperczig tudja feledni a multat . . . S miért nem jött vissza álmomban a mult? Deborah! miért nem éltem újra át a félhalál állapotában azt a keserűt, azt a kétségbeejtőt, mit az élet nyujtott, s a mit az ébrenlét mindig hűn vezet szemem elé? Nincs-e e csodának jelentősége? Deborah! Nem tudod-e az álmokat hüvelyezni? Miért van, hogy ma csak láthatatlan ajkak sugdosták a légben: Ez a nő, ez a nő az, kinek férje . . .! s nem birták tovább mondani a történeteket.

— Kedves néném, zokogta Deborah, önt oly mély ájulás lepte meg, hogy eszmélete egészen kialvék, s képzelődése nem kínozhatta az iszonyú emlékek felujításával.

A «beteg asszony» kétkedőn rázta a fejét. — Nem, nem, szólt kisérteti hangon. A világban valami nagynak kell történni, hogy a természet így kibillenhessen sarkaiból, s hogy velem fölhagyhassanak a szenvedések, mint elhasznált anyaggal. Deborah, oly fiatal voltam, mint te most, oly ünnepelt és majdnem oly szép. Nézz arczomra!

Deborah ijedten tekintett a fonnyadt, kiszáradt arczra.

— Lásd! mivé lettem, az iszonyú történet után, sugá rémes hangon a beteg asszony.

Deborah szíve összeszorult, maga sem tudta, miért?

— Egyedül te nem átalsz a megvetetthez jönni, bár titkon. S ha sejtené az én bátyám, a te atyád, Pécsi Simon!

— Nem neheztelne ezért rám. Az én atyám nemes szívü férfiu, erősité könnyekkel Deborah.

— Nem volt soha nálam.

— Mert minden ismeri, mentegetődzék Deborah, s föl-fedezték volna nevedet a kiváncsiak, kik az ő nyomát kisérik.

— Igaz, igaz. De hátha téged is meglátnak?

— Mindenki a templom és fejedelmi palota elé csődült, közel van kocsim, és sűrű fátyol véd.

— Igaz, igaz. De hát az éj nem sűrűbb fátyol-e, melyen, ha a csillagok alszanak, a szem nem hathat át?

Deborah mélyen érzé a vádat, mely e kimélő szavakban atyjára vonatkozott.

— Átok van a megbélyegzetten és családján, pedig a megbélyegzett néha ártatlan, sóhajtá a «beteg asszony».

Deborah leverten állott a nyoszolya előtt.

— Férjem nem volt gyilkos, de elitélték. Régi történet s mindig új!

A beteg kimerülten hajtá vissza fejét a vánkosra, s mint a kioltott gyertya, oly hamar hunytak el szemei. S csak nehéz, azonban mindig csillapuló lélekzete tanusítá, hogy egy pár perczig még talán ébren van.

Deboráht babonás félelem lepte meg, aggódva tekintett körül a szobában, nem hagyhatá magára nénjét, s a szakácsnő még nem tért vissza. Ah! pedig ő most haza, atyjához vágyott, szorongón, igen nyugtalanul. Zavaros érzések zsibongtak keblében. Az idő is késő, már dél van, sűrű lépések hangzottak az utczán, az egész világ talpon volt, s oly rejtélyes, oly titkon gyötrő, oly megfoghatatlan hatást gyakoroltak rá a «beteg asszony» bősz eszméi.

Mintha égne lába alatt a föld, nem maradhatott, atyjához vágyék, . . . s ah! a szakácsnő még késik!

Ekkor oszlott szét a tömeg, mely a vallás szabadságát és a szombatosok vesztét a piaczon megéljenezte.

IX.

A Pécsi Simon ellen felgerjedt népből épen a söpredék lakott azon a tájékon, hol most a város fekszik.

A békétlenek leghevesebbjeinek tehát a «beteg asszony» ablaka előtt kellett elhaladniok, hogy a Szent Mihálykapun át haza érjenek.

A zajból csakhamar riadó hangok törtek ki, s Deborah atyja nevét hallá szidalmak közt említtetni.

— Irtsuk ki a szombatosokat, veszszen Pécsi Simon! ezt ismételte egy erősebb, s a többiek fölött uralkodó torok, és a törpe épület ablakainál helyeslő kiáltások emelkedtek.

A «beteg asszony», kinek még nem eléggé mély álma a külső morajtól látszott titkos táplálékot nyerni, rívó és szaggatott nyöszörrel szólt: — Hah! mint zúgnak, bongnak Fogaras piaczán! Kiszabadult a pokol,... itt van, itt,.... s látod-e a vicsorgó fogakat, a dühtől lihegő melleket, s a kárörvendő ezer szemet, mely babonáz, s megköti lépéseinket?... Hah! a ketrecz! a ketrecz! s mellette a szelid bakó, ki csak öl,.... ah! a bakó legszelidebb embere a világnak; övé egyedül a mennyország, a többinek nincs joga hozzá,.... szent bakó, jó bakó kérlek, ki van a ketreczben.

A «beteg asszony» alvó szemeiből könnyek serkedtek, s künn az utczán megint a Pécsi nevét említé a hazavonuló csoport.

— Ártatlan, bakó, kegyes bakó! férjem kuporog-e ott a ketreczben, reszketve a hideg miatt? Szegénynek nincs öltözete; levonták róla mostoha testvéreid, szelid bakó!... De miért van neki fehér haja? A férjemé fekete volt. Deborah! Deborah! atyádnak milyen fürtjei vannak? Rég nem láttam; akkor csak szürke vala. S most?

Deborah nyárfalevélként reszkető kezekkel érinté a «beteg asszonyt», hogy iszonyú álmából fölébreszsze; ah!

de ujjai, mint hangszeren, tánczoltak a fekvő vállain, a nélkül, hogy megmozdíthatnák.

Künn pedig ismét Pécsit említik.

A «beteg asszony» nyöszörgé: — Deborah, nézz a ketreczbe! Nem apád ül-e benn? Biz Isten! ő az. Szegény leány! Ah! tagadd meg, ne ismerj reá, fuss, fuss hamar, hogy észre ne vegyenek, különben gúnykaczajjal fogadnak! Deborah, Deborah fuss!

A kettős hatástól, mely az utczáról és a nyoszolyából rokanta meg furiaként, az ijedt leány egészen elvesztve a magánuralkodást, a szobából kinyargalt, a folyosótól a kapu-ajtónak rohant, s föltárván azt, egy ugrással a szűk utcza közepén termett.

A hideg szél, mely arczára sivított s rögtön átjárta egész testét, fölébreszté mámoros félelméből, s világosabb eszméletre hozta, s csak most vevé észre, hogy prémes palástját, fátyolát, nyakkendőjét, mind ott hagyta, s hogy védelmetlenül van a sivár téli időnek s a durva tömeg szemeinek kitéve.

Visszafordult, határozatlanul és küzdve, az ajtó felé.

— Ni! ez a «a beteg asszonyhoz» megy — kiáltá körüle valaki.

— Nem, onnan jő — válaszolá más a bejárat küszöbénél.

Deborah most, hogy a kiváncsiaktól menekedjék, a nem messze fekvő Mikó-házhoz akart menni, hol kocsija várt rá, s néhány lépést tett előre, de vele szemben alig húsz ölről, egy közelgő csoport kiáltá: Vesszen Pécsi Simon!

A leány lábai a fagyhoz gyökereztek, nem tudott megmozdulni.

Panna asszony, ki a kiabáló csoport élén jött, midőn Deborah mellé ért, kiséretéhez visszafordulva mondá:

— Mégis vannak, kik a beteg nőt ismerik, ez a kisasszony az ő házából lépett ki.

Sára néni, ki szintén Pannához csatlakozott, szemtelen tekintettel mérte végig Deboraht, s a többi társaihoz fordult arczczal s Deborah felé nyujtott kézzel mondá: —

Ez a szombatos leánya, ez a fiatal boszorka, ki mindent megigéz, s kit ők a babona nyelvén Sáron rózsájának neveznek. Szép virág, gyönyörű mákvirág, a Pécsi Simon kertjéből.

— Csak talán nem ő nagysága kisasszonya? — kérdi egy kőmives, ki a szombatosok elleni kurjongatás közt sem vesztette el egészen eszét.

— De biz' ő az — rikácsolá Sára néni.

— Úgy, ereszszétek szabadon. Nem illik körüle csoportozni, mintha pórleány volna — szólt a kőmives.

— Nagy úr leánya, hm! igaz; de a nagy úr nyakához Kassai ő nagysága hóhért fog állítani, akármint erősíti az iskolamester, hogy Pécsi a kuruzsló könyvből olvasva, segítségül tudja az ördögöket hívni. — E megjegyzéssel Panna csipőjére támasztva karjait, Deborához közelebb lépett.

Az iskolamester pedig, mihelyt saját kis személyére hivatkozás történt, tüstént megragadta az alkalmat, még inkább magára vonni a nép figyelmét. — Pécsi uram, szólt kegyes hangon, nagy vagyonú ember és főúr, s e két erő segítségével, noha szombatos, még a törvény körme közül is kimenekülhet. Ezzel semmi ujságot nem beszéltem kendteknek. Ezt Panna asszony és Sára néni is tudják. De most már valami olyat mondok, mitől hajuk szála úgy fölborzad, mint a tüskedisznó tövise. Tudják-e ...?

— Mit? mondja hamar, mit? — közbeszólt Panna.

— Angyalom! ha csodálkozásukban nagyon kitátnák szájokat, a kisasszonynak csak hült nyomát fogják találni.

Deborah e figyelmeztetéskor valóban kezdett már a gyülevész nép közül kibontakozni; de most ismét körülvették.

— Szóljon hát iskolamester uram hamar! rukkoljon ki azzal a titokkal, melyet Panna húgom sem hallott soha! Furcsa titok lehet az ilyen! Minek hordja oly hosszasan a begyében! Csak ne köntörfalazzon soká — nógatózott Sára néne.

— Tehát tudják-e kendtek, hogy honnan jött az utczára a szombatos leánya?

— A «beteg asszony házából, — kiálták többen.

— Hm! folytatá az iskolamester, de vajon ki az a «beteg asszony»?

— Nincs annak, szívem! más neve — válaszolá Sára néne.

— Hm! de míg beteg nem volt, akkor is csak hívták valaminek — hánytorgatá az iskolamester.

— Mielőtt kitalálnók régi nevét, könnyen átfázhatnék a kisasszony; jobb lesz hát hazabocsátani. Hisz! azzal talán nem vétkezett, hogy egy beteg nőt meglátogatott — mondá a kőmives.

— Attól függ, emberem! hogy kicsoda a beteg asszony — válaszolá lenézőleg az iskolamester.

— No! kicsoda hát? — kérdezé nyugtalanul Panna asszony.

— Biz azt, angyalom! magam is szeretném tudni — szólt az iskolamester. Többen hahotázva nevettek.

— Ej, az ebszültét! ha kend semmit sem tud, mit hánykódik? mit ültet föl minket? s miért beszél oly garral, mintha kanállal enné a titkokat, melyekből más ajándékban sem kap egy harapásnyit? — agyarkodék Panna.

— Én ne tudnék semmit? szólt nehezteléssel az iskolamester. Hát mondtam-e, hogy a «beteg asszony» felől egy titkot sem hallottam? hát eltagadtam volna, vagy eltagadjam most, a mit a tisztelendő úr, ki tegnap este a «beteg asszonynál» volt, mindjárt vacsora után a feleségének beszélt?

— S mit beszélt? — tudakolták egyszerre többen.

— Hogy a «beteg asszony» azt szokta álmodni, miként férjét a fogarasi piaczon ketreczbe zárva őrzik, s a népnek mutogatják szintúgy, mint a talián medvéjét... talán pénzért; de ezt a tisztelendő úr nem mondta tisztán, hanem csak, hogy mutogatják. Már most tehát csupán az a kérdés, vajon igaz álom-e a beteg asszonyé, vagy pedig

csalárd álom, melynek semmi alapja? Mert ha valami nagy úrral így bántak Fogarason, akkor az a nagy úr a «beteg asszony» férje.

— Hát a szivemadta! még hírből sem hallá, hogy Géczi András uramon történt mindez? Meglátszik, hogy kivülről származott be hozzánk! szólt egész lenézéssel a vén Sára.

A Géczy András neve végig hangzék az utczán, többeknél kiváncsiságot, némelyeknél pedig undort költve fel.

— S mily bűnt követett el Géczy András uram? — kérdé az iskolamester.

— Hát meggyilkolta, másokkal együtt, Báthory Gábor fejedelmet, s ezen istentelenségéről maga küldött a megyesi országgyűléshez dicsekvő iratot, melyet a rendek, az ő gyalázatjának örök emlékére szóról-szóra törvényczikkbe igtattak, hogy a maradék soha el ne feledje Géczy András nevét.

E fölvilágosítást Sára asszonynyal egyszerre legalább tizen kiabálták az iskolamester fülébe.

A zaj alatt a szelídebb nézetű kőmives sem nyugvék. — Mind igaz, a mit kendtek mondanak — szólt teli torokból — magam is jelen voltam a hatalmas és gazdag úr kivégeztetésén. Még 1613-ban történt. Akkor csak mesterinas valék; huszonötödik éve már. Géczy András csakugyan dicsekedett, hogy a fejedelem megölésében Nadányinak segélyére lett volna; de a kik őt ismerték, esküvel is állíták, miként csupán hiuságból fogta magára.

— Ha! ha! ha!... — röhögték köröskörűl.

— A dolog, barátim, inkább sajnálkozást, mint kaczajt érdemel — dorgálá ismerőseit a kőmives.

— De nem ettünk ám bolond gombát, hogy elhigyjük a kend meséjét — nyerte válaszúl.

— Okosabbak is hiszik azt kendteknél. Géczy igen félénk úr volt. Nem merte volna senkinek egy hajszálát is kitépni; de minden módon óhajta nevezetessé válni, s remélé, hogy az országgyűlés és az új fejedelem meg fog-

ják dicsérni. Senki sem ment oly nagy tollasan és aranyos ruhában Megyesre. Lovának takarója is bársony vala. Sokan éljenezték, csak felesége sírt a város kapitányánál, kinek épen tornáczát meszeltem, s kinél a szép és kegyes asszonyság épen szállást tartott.

A hahota ismét megújult, bár gyérebben.

— Így tehát, — szólt az iskolamester, a — «beteg asszszony» férje a gyilkos, a ketreczbe zárt és kutyákkal evő Géczy András, s ő senki sem más, mint özvegy Géczy Andrásné.

— Igen, özvegy Géczy Andrásné asszony — ismétlé Panna.

— Én ennél már többet is tudok — rikácsolá büszkén Sára néni.

— Mit, anyácskám, ugyan mit? — kérdi az iskolamester.

— Hát hogy az özvegy a szombatos Pécsi Simon testvére.

— Az istentelen! — sopánkodék Panna.

— S tőle jött ez a leányzó! — szólt a mester, ujjával Deborahra mutatva.

— A szombatos leánya!

— Sáron rózsája, ha! ha! ha!

— Bizonyosan boszorkányságot űztek együtt — jegyezte meg Panna asszony.

— Vagy a fejedelem megölésén tanakodtak — említé Sára néne.

— Ugyan, legyen eszök — csitított a kömives. Hisz! részeg fővel sem kellene képzelni, hogy egy nyomorék nő és egy finom gyönge kisasszony kardot forgat és gyilkolásra jár.

— Hát méreggel nem lehet-e ölni? patvarkodott Sára néni.

— Gondolja meg, mit beszél kend! — fenyegetődzék a kőmives.

— Mit gondoljak meg? A szombatosoknak sem hitök, sem becsületök. A szombatosok zsidó-pogányok. Nem imádkoznak vasárnap, mert akkor keverik a mérget.

— És Sáron rózsája is szombatos, s a «beteg asszony» is az! — szólt Panna.

— Az egyik Pécsi Simon uram testvére, a másik leánya — okoskodott az iskolamester.

— S miért legyen jobb Pécsi Simon, mint Géczy András? — süté ki Sára néne.

— Holott Géczy még szombatos sem volt — mondá Panna.

— Igaz, s ennélfogva talán sokkal rosszabb ember is lehet Pécsi Simon — kiabálák szanaszét.

— S leghelyesebb oly módon irtani ki a szombatosokat, mint Géczy Andrást — rikácsolta Sára néne.

— Helyes! — hangzék elég nagy zajjal.

Deborah mély megvetéssel tekintett a vak üldözőkre, kik őt körülfogva tarták; tagjai a hideg miatt reszkettek, de lelke sivár és elszánt lett. Nem kért, nem panaszolt volna, ha Sára és a többi furiák körmeikkel izekre szaggatnák is.

Az utczai kiabálás pedig szavanként behallatszott a törpe ablakú házba, hol a «beteg asszony» fekvék.

X.

A kórágy rémítő képeit legyőzte az utcza, vad jeleneteivel.

Géczy Andrásné, kit már nevén szólíthatunk, előbb a nép zajgásait követé álmaiban, s a törpe ház ablakain behangzó gúnyszavak és ingerkedések szerint alkotott bősz történeteket Pécsi Simonról, kit a fogarasi piaczon képzelt ugyanazon ketreczbe zárva, melyben férje szenvedett s hasonló kínok közt. De midőn az iskolamester a «beteg asszonyt» annyiszor említé, s végre Géczy András neve és Deborahé is a rivalgásból élesen tört ki, az özvegy szemei fölpattantak, hogy azt, a mi egy borzasztó nap óta oly mérhetetlen fájdalom, akkora öngyötrés, kedélykór és

őrültség anyagja volt, most ne csak az álom, hanem a zord élet is megujítsa.

A «beteg asszony» merően nézett a függönyre, mely nyoszolyájától átellenben fedte Deborah kendőjével együtt az ablakot s félhomályban tartá a szobát.

— Géczy András, Pécsi Simon, — hangzott kivülről, s mindaz, a mit az álom démonai hangoztattak a mult perczben, szintén, kaján és fertelmes módon.

A «beteg asszony» vázujjaival tapintgatá szemhéjait, hogy csakugyan nyitva vannak-e?

Künn folyt a rakonczátlan zaj és gúny.

A «beteg asszony» felült ágyában, arczát az ablakhoz fordítá s kezét a vánkosra tevén, néha visszakacsintó tekintettel nézte, mérte a távolságot, mely feje és a párna közt van.

Géczy András és a szombatosok káromlása rohant, mint a gátat tört ár, az utczáról a szobába.

A «beteg asszony» az ágy előtti szőnyegre ereszté lábait s fölegyenesedvén egyenként számlálta a butorokat; úgy látszik, tanukra volt szüksége, kik valljak be, hogy ébren van.

Végre Deborah fátyolára esett tekintete, megrázkódott, s ingatag léptekkel kezd ahhoz közelíteni, ujjaival akarván bizonyságot szerezni, vajjon szőtt kelme-e, a mit lát, vagy csak anyagtalan álomrajz?

— Sáron rózsája! Deborah! a szombatos leány! — kiálták gúnyosan künn.

A «beteg asszony« delejes vagy őrült erélylyel hagyja oda a szobát, a folyosón van, megnyitja a kapuajtót, melyet annyi év óta nem érintett keze, a mely eddig a koporsó fedeléhez hasonló hűséggel zárta el tőle a világot.

Lábán nem volt papucs, köntöse a kórágyban viselt tiszta könnyű pongyola.

Az ajtókövön állott meg . . . egy nappali kisértet, egy csodás látomány, melyet hiszünk és eltagadunk, mely test és puszta kép, halott és élő, agyunk játéka és a valóság maga.

Minden szem feléje fordult.

— Néném! — sikoltá Deborah.

A «beteg asszony» körülnézett.

— Ha-ha-ha! Mind itt vagytok Fogarasról. Hadd átkozzalak meg.

A «beteg asszony» fölemelte jobbját, kinyitá száját. Keresé az átokra a szavakat, melyeket ember még soha nem mondott el; ajkai mozogtak.

— Irgalmas Istenem! e hang sivít a légben. A fölemelt kéz erőtlenül lehanyatlott.

Egy mély lélekzés.

A «beteg asszony» az ajtó kövéről halottan esett az utczára.

Deborah a holttesthez rohant, de az iskolamester, kire egyedül nem volt behatással a jelenet, feltartóztatá.

— A szombatos kisasszony el akar szökni, úgy-e? — kérdezte mosolyogva, kezét a leány vállára tevén; de arczának vidor kifejezését villámgyorsan váltá fel ijedtség és torz.

Valaki a kis ember nyakcsigáját szorítá át, s a jövő perczben Deborah szabadon borulhatott szerencsétlen nénjének tetemére, míg üldözője a földre sújtva iszonyú jajgatás közt erősíté, hogy keze-lába megbénult, hogy oldalcsontjai eltörtek, szeme kifoly, agyveleje veszélyes rázkódást kapott, hogy ő nemes ember, kin potentiát követtek el, s hogy egyházi személy, ki soha többé hivatala folytatására alkalmas nem lesz, s ennélfogva bizonyságra hívja fel a jelenlevőket, mert pört akar kezdeni még ma, s ha utolsó fillérét is a prókátoroknak lesz kénytelen adni, addig nem nyugszik, míg istentelen gyilkosát talion nem marasztatja, és míg annak fogat fogért, kezét kézért, lábát lábért, bordáját bordáért ki nem töreti; önként értetvén, ezenkívül a fejváltság letétele, a gyógyítási költségek, azután minden szenvedett kár s elmaradt haszon megtérítése.

Az utczai csoportozat, mely bőszültségében részint iszo

nyú kárörömmel, részint pedig hideg egykedvűséggel látta egy beteg nő szívrendítő halálát, s egy tündérszép leány könnyeit, most ingerültségre lobbant az iskolamesternek, kit betyár magaviseletéért semmi komoly baj nem ért, álnok jajveszéklésein.

Panna asszony és Sára néni megoldották nyelvöket, s nem a legválogatottabb szavakkal kezdék halmozni a «büszke» úrfit, ki egy «belső embert» goromba bántalmakkal illetett, s nyomorékká tett oly ártatlan és jámbor életű férfit, ki az egész világgal békességben élt, és soha senkinek még csak hajaszálát sem görbítette meg.

A nők nyelvharczai tüzelték azokat, kik szokva voltak a korcsmai táborozásokhoz.

Néhányan már hegykén közelítettek is az iskolamester megtámadójához; de ennek rövid szabású s hímes palástján észrevevék a «jegyet», mely a «nemesi társaság» zászlója alá tartozását mutatá. E tény fölhevülésöket hatalmasan csillapítá.

XI.

Most már, hogy a fejleményeket jobban érthessük, régibb dolgokra kell visszatérnünk.

Olvasóim még emlékezni fognak Báthory Zsófia, a szép herczegasszony és fejedelmi mátka omló könnyeire. Szegény, mennyit sírt és haragudott, hogy egy ifju, kit ő a «jó Elemérnek» szokott nevezni, a párbajban sebet kapott.

Miután a sápadt, de leirhatatlan kellemű gyermek ébensötét fürteit az egyik palotahölgy rendbe hozta, s a másik Csulai vallásos elmélkedéseinek felét mulattatás végett fölolvasta volna, az öltözés többi része is, Petneházíné utasítása szerint, hasonló élvezet közt telt el.

Zsófi százszor kapott kedvet ujjával összezilálni haját, mely körül fodrásznője remekelt, százszor érzett alig fékezhető vágyat ruhája csipkézetéről, a kendőzés alatt, nagy

darabokat szaggatni le, és még többször föltette magában, miként férjétől az eskü napján követelni fogja, hogy tisztelendő Csulai uramat legalább két évre küldje gályát vonni, s oly tengerpartra, hol minden hegyfokon valamely szerzetes rendnek zárdája van, s hol a szünórákban a térítők az ő mulattatására folyvást vallásos értekezéseket olvashatnak.

Zsófi nemcsak ragyogó ötletnek, de méltányos és kivihető kivánatnak is hivé Csulai gályarabságát.

Nem könnyen birt e szép álomtól megválni.

— Ezt fogom nászajándékul kapni, ez legyen a gömböstüpénz, melylyel a menyegző reggelén György meglep. Ah! de mikor lesz összekelésünk? Hónapok, talán évek telnek el addig, s Istenem! addig legalább ezerszer kell felöltöznöm, és ezerszer végighallgatnom a gonosz udvari káplánnak számomra írt oktatásait. Hogy állom ki e kínzást? Azonban minden szabad perczemben erőért fogok a Boldogságos Szűzhöz könyörögni. Nem felejtem el sz. Erzsébet és sz. Margit közbenjárását is imáimmal sürgetni, s így napról-napra talán csak kigyőzöm béketűréssel. Oh, én szerencsétlen leány! De majd Csulai uramra kerül a sor. Jól mondja Anna, az én kedves nevelőnőm, hogy György akaratját, mihelyt hitvesévé leszek, tetszésem szerint hajthatom. Világos tehát, hogy Csulait az öltözés alatti oktatásokért, kölcsönben az én szerzeteseim fogják megleczkézni, nem is említve a gályát, melynek köteleit már vállain képzelem.

Zsófi a palotahölgyek távozása után ily kitörésekkel enyhített kedélyizgatottságán.

Képzelődése a szeszélyes anyagot, melyet a boszunak egy lenge mozzanata idézett elő, a legfurcsább ábrákká alakította. Csulai ezer különböző helyzet és arczfintorítás közt vonta a terhelt hajót. Csulai dúlt-fúlt mérgében, midőn a kapuczinusok imádkoztatták, a domokosrendűek a hittanból vizsgálák, a pálosok bűnoldó czédulákat osztattak ki vele, és a jezsuiták szorgalmasan gyóntatták.

Zsófit a megtorlás eszméje egészen fölvidámítá.

Nevetett a kínzója számára kijelölt csodálatos szenvedéseken, melyek, ha az életben megvalósultak volna, talán épen őt indítnák legelőbb könyörre és könnyekre.

Jól esik szívének a visszafizetésről szőtt álom azon sok unalomért, melyet a káplán száraz oktatásai okoztak s azon lélekvádért, melybe a hitétől nem egészen önkéntes áttérése került.

De csakhamar új színezetet nyert szeszélye.

A karácson kezdé gyötreni.

Eszébe vette, hogy menyegzőjének ideje a jövendő hátterében, kék homály közt fekszik, míg a communióval élés az előszínen van, s nem tűr halasztást. Havak, sőt évek mulhatnak el Csulai megfenyítéseig, de csak néhány nap kell arra, hogy ő, a herczegkisasszony, egy udvari szolga hűségétől és hallgatagságától tegye földi szerencséjének nagy részét és a közbecsültetést függővé.

Ez a káplántól a «jó Elemérre» vonta haragját.

Fölfogadá, hogy soha sem fog a hálátlan ifjunak megbocsátani, ki a párbajért egy szent és titkos kötelezés teljesíthetését könnyelműen koczkáztatta, szilárdul elhatározá, hogy őt többé színe elé sem engedi jönni; de míg hideg és könyörtelen akart lenni, az ég tudja miként, azon eltökéléshez jutott, hogy Elemér egészségi állapota felől naponként értesülést szerez magának. Terve nem volt ugyan nehéz feladatú, mert Elemér a «nemes társaság» zászlója alá tartozván, a «harmadik udvaron» lakott; azonban a herczegkisasszony kiváló helyzetében figyelmet és balmagyarázatokat támaszthatott. Ezt Anna, kit az öltöztető palotahölgyek távozása megint Zsófi szobájába csábított, eléggé is igyekezett értésül adni, de a növendékleány vagy gyermeki ártatlanságból, vagy makacs szeszélyből kijelentett szándéka mellett maradt, s Annát csókokkal és könyekkel a közbenjáró szerepére kényszerité.

Ekkora megkülönböztetés bennünk is ébreszthet egy kis részvétet Elemér iránt.

Szenteljünk tehát számára elbeszélésünkben annyi helyet, a mennyit tettei által maga szerzett.

Elemér a fukar Kassai István óriási vagyonának örököse volt. Szerencséjét nem annak köszöné, mintha a nőtlen nagyúrhoz legközelebbi vérviszonyban állana, mert két rokon mellőzése kellett arra, hogy fogadott fiunak tekintessék.

Föláldoztatott egy erszénykötő Kassai, miután mesterségével, melyet Rima-Szombatban szép sikerrel űzött, az aristocratiát gyülölő korlátnokot mégis igen gyakran emlékeztette volna atyjának foglalatosságára. Szintén mellőztetett a felvergődött férfiu unokahuga, ki a borosjenői alkapitány neje volt, s kitünő tiszteltetésben élt, de aszszonyi állat levén, neménél fogva az új család emeléséhez nem járulhatott.

Egyébiránt Elemér szerencséjének még eddiglen semmi gyakorlati értelme nem volt.

Pécsi Simon, ki darab ideig Bethlen Gábor fejedelem kegyencze vala, eszközlé Elemérnek az apródok sorába fölvételét. Ebből aztán önként következett, hogy a csinos külsejű gyermek, mihelyt ifjuvá serdült, a «nemesi társaság» zászlója alá vétetett, s így jövendője megállapittatott.

Saját erélyétől, műveltségétől és emelkedési becsvágyától függött, akár polgári, akár pedig katonai pályán kitünő polczra lépni.

De Elemér lovagias jellemmel, mély érzéssel, vitézséggel és sok más szép tulajdonnal birt; azonban becsvágya oly parányi minőségben vala, hogy az épen semmi említést sem érdemelt.

Szerénysége ólomsúlyként gátlá a magasra törekvés pályaterén. Kortársai közül némelyek már hírre kaptak, míg neki csak jó neve volt, míg őt csak azon vélemény emelé a sokaság fölé, hogy jellemének tükör-tisztaságát az irigység lehellete sem meri elhomályositani.

Kassai István nem is igen sietett Elemért rokonai közé

még csak be is sorozni; azonban egy körülmény annyira fölkölté a rokonszenvet benne, hogy rögtön örökösövé fogadta, s ha pénzével nem is, jó tanácsával kezdé gyarapítani.

Pécsi Simon tudniillik mindinkább megkedvelé Elemért.

Nyilt és pazar fényűzéssel vezetett házában kevés vendéget fogadott több szívességgel, mint e fiatal testőrtisztet.

Pedig Pécsi, míg Bethlen Gábor korlátnoka volt, mellőztetésről épen nem panaszolhatott. A magas születésüek otthon és egymásközt eleget hánytorgatták ugyan, hogy ő tulajdonkép csak szűcsfiu, de eszének s jellemének befolyása alól nem tudták magokat kivonni, sűrűn látogatták, bár valódi rokonszenvvel nem viseltettek iránta. Rangvágyának és vallásos nézeteinek éles gáncsolói voltak; azonban tudományát és a közdolgokban jártasságát tagadni nem merték, s még azok is, kik a később helyébe lépett Kassaira megvetéssel és boszankodással tekintettek, ha őket Pécsi sok foglalkozásai miatt nem fogadhatá el, fölkeresték az alkalmat, midőn vele résök nyilt találkozhatni.

Pécsi bukása után sem szünt meg hamar ez ünnepeltetés, s ha az öregebbek, kiknek tőle reméleni és félni nem volt többé okuk, barátságok tanusításában takarékosabbá is lettek, az ifjabb nemzedék, az apa gazdag és szép leányáért, észrevehetetlenné tette azt az űrt, mely az államférfiu dísztermeiben az elenyészett politikai befolyás miatt különben mutatkozott volna.

Deborah szépelgők csoportjától volt körülvéve, kik szíve vagy pénze, szerelme vagy csak keze megnyerésére sóvárogtak.

A régi családok, melyeknek története a nemzet őshagyományain átszövődve, a népmesék és hitregéknek is anyagul szolgált, többnyire vonakodás nélkül fogadták volna magok közé Deboraht, az «új nemes» leányát, kinek ősei a műhely, a papi szószék, s az iródeáki szobák homályában oly hamar vesztek el a kisérő szem elől, mint a róna

homokján a vándor könnyű lábnyoma, s kinek leghíresebb élő rokonai, kik Pécs és Szegszárd környékén laknak, többre nem vitték dolgaikat, minthogy remélhetőleg predikációs halottak lesznek.

Deborah a társadalom felsőbb színéről is választhat vala magának férjet; de ő csak a vagyontalan és szintén homályos származású Elemér iránt érzett rokonszenvet.

S Pécsi nem látszott e viszonyt gátolni, sőt annyira ragaszkodott az ifjuhoz, és kivált midőn visszavonultabb életre határozta el magát, annyira nem tudott nélküle huszonnégy órát is tölteni, hogy némelyek e vonzalmat egészen mysticus okokra vezették vissza.

A XVII-ik század legtudósabb férfiai hittek a csillagjóslatokban, s Pécsi még babonásabb volt kortársainál. Haragja és szeretete gyakran támadt megfejthetetlen módon, gyakran enyésztették el oly lendületek, melyekről maga sem tudott volna számolni. Az égi testek változó fénye, a bujdosóknak egymáshoz való helyzete, s azon ábrák, melyekkel az astrolog kapcsolatba hozta a halandók tetteit és végzetét, a nagytudományú Pécsi kedélyére bizonyosan emelőleg vagy elborítólag hatottak. Ő — mint minden korban és minden műveltség mellett számosan — rabja lehetett az előérzetektől s elővéleményektől kezdve száz meg száz oly benyomásnak, melyek szívvilágunk fölött az értelem és szabad akarat leigázásával uralkodnak, s melyet mi, hogy még sötétebb titoklepel alá burkoljunk, a delejes erők működéséből igyekszünk megmagyarázni. Nem lehetetlen tehát, hogy Pécsinek Elemér iránti vonzalmát ábrándos sejtelmek fejtették ki, s hogy — mint a közhír mondja — ez akkor még kevesektől ismert ifjat azért vette védszárny alá, azért pártolta és emelé, mert egy csillagjóslat szerint általa fog az ő családjáról valami fenyegető vész, valami véletlen csapás elháríttatni. De ha megengedjük is, miként rejtélyes hatások szíták föl s gerjeszték lobogásra Pécsi rokonszenvét, kétségtelenné marad, hogy Elemért a legtermészetesebb okokból sokkal in-

kább lehetett szeretni, mint a csillagjósok ajánlatára és bármi delejes folyam rokonszenvi ereje miatt.

Jól formált, daliás termetén az erély kellemmel párosult. S a nélkül, hogy a kalandorok igéző és beszínlő csáb hatalmával bírna, meg tudta nyerni, a ki vele tartósb érintkezésbe jött. Vonásai, melyek szoros értelemben szabályosak nem voltak, a harczfi vitézségével egybeolvadt szívnemesség, a bátorságra támaszkodó szelidség, a férfias óvatossággal mérsékelt nyiltság, és az önérzet magasabb nemét el nem fojtó szerénység legtisztább kinyomatát tükrözték vissza.

S mennyi költészet volt kedélyében, csakhogy nem a szavaké, hanem a tetteké!

Elemér, midőn ismertté lett, közkedvességben állott, s Pécsi hajlamát inkább megmagyarázhatta volna a világ magának az ifjunak jelleméből, mint az égi jegyekből, melyekre rótta.

Azonban akárhogy történt, annyi bizonyos, hogy Dehorahnak atyja forróbban semmit sem óhajtott, mint őt leánya kezével megajándékozni.

Szándéka, bár nem mondá, egész modorából elég világosan ragyogott ki.

Ha Deboráht barátnői játsziságból Elemérrel boszanták s az öreg megtudta, örvendett és nevetett; sőt néha a családkörben, midőn semmi félreértéstől nem volt oka tartani, maga is faggattá az ifju nevéhez kötött finom czélzatokkal, melyek egyébiránt soha oly gyöngédtelenek nem voltak, hogy egy elfátyolozott hajnalpirnál többet vonnának a szemérmes leány arczára.

Az udvarlók még inkább kezdék reményeiket veszíteni az apa modora, mint Deborah hidegsége miatt.

S a világ kétségtelennek hitte, hogy Pécsi a kedvelt Elemérrel fogja leányát eljegyezni, mihelyt ez tizenhetedik évét betölti.

És még csak néhány hónap kellett a határidőig.

Ekkor jutott eszébe Kassai István ő nagyságának, hogy Elemér neki közeli rokona.

E tényt megelőzte már az erszénykötőnek, ki Rima-Szombatból a nagybácsihoz jött tisztelegni, goromba eltávolítása, s bizonyos hidegség a borosjenői alkapitány neje iránt, ki a nábob unokahuga volt. Minden előjel tehát azt gyaníttatá, hogy Kassai már korábban készült emlékező-tehetségét úgy fölfrissíteni, hogy egy alkalmas perczben a rokonság Elemérrel eszébe jusson. S minthogy az eljegyzés után gyanusabb lett volna a vérszeretet föllobbanása, előbb kellett történnie.

Kassai István a hosszú számítgatás után gyors sikert szeretett.

Óvakodó és lassú volt a kigondolásban, de erélyes a végrehajtás körül.

Csakhamar tehát Elemért fiává fogadta, mi az örökössé kijelölést, mint kétségtelen záradékot — a közhit szerint — vonta maga után.

Látszott, hogy Kassai nagylelkűségére Deborah szerelme adott okot.

A cynicus fölvergődött a fényűző és költői kedélyű másik fölvergődöttnek, ki nálánál idősb és gyöngébb jellemű volt, vagyonára és befolyására számított.

Elemérnek a Pécsi leányával való házasságával a dúsgazdag Kassai család majdnem fejedelmi birtokra tenne szert. Azután Bethlen Gábor megbukott korlátnokának egykori pártja még töredékeivel is tetemesen tudná erősbíteni Rákóczi kegyenczének hatalmát, mely a főuraktól szünetlenül megtámadva, kisebb vagy nagyobb ingásoknak máris gyakran volt kitéve.

Szóval, Kassai elég eszesen számított, de a világon gyakran történik, hogy a mély okoskodás csak úgy sántít, mint akármely dőre ötlet.

Kevés idő kellett, hogy az élet meghazudtolja az ő bölcseségét.

Pécsi tudniillik nem birt kibékülni a gyűlölt udvaroncz-

czal kötendő sógorság eszméjével. Nem képzelhette magát azon helyzetbe, hogy Kassai naponként házához járjon, s hogy Deborah valaha azon hajlék küszöbén lépjen át tisztelettel, melyben annyi aljasság s oly kisszerű bűnök műhelye van.

Ő Kassait, mint kormányférfiút kárhoztatá, mint embert megveté.

Ellenszenvének oka jellemének alapján nyugvék, szilárdul, ledönthetetlenül.

Soha két porból emelkedettebb egyén ellenkezőbb álláspontot nem foglalhatott el, mint a megbukott korlátnok, s a hatalomban álló, ámbár mindketten a kiinduló pontnál találkoztak.

Pécsi is, mint Kassai, roppant nagy vagyont szerzett, s ha az utóbbi többnyire aljas módon, a másik sem mindig tiszta eszközökkel.

Pécsit sokan hatalmaskodással vádolták, míg Kassai aranynyal telt erszényei a cselszövény és uzsora diadalemlékei voltak.

Pécsi is, hogy a befolyás lépcsőin haladhasson, főurakat lökött félre; de Kassai csekély haszonért sem mulasztotta el a magasabb születésűeket, kiknek hizelegni is tudott, ha lehetett, orvul megtámadni, s mihelyt veszély nélkül tehette, csupa irigységből ingerelni, kijátszani, lealázni.

E homályos oldalakon kívül, melyek a két államférfiút nem jellemökre, de tetteiknek vád alá esésére nézve némileg egy színvonalra helyezik, minden más tekintetben óriási különbség létezett köztök.

Pécsi bőkezű s adakozó volt, Kassai fukar és szívtelen.

Az mesés fénynyel vette körül magát, s rendkívüli művelt ízléssel birt, ez nemcsak fösvény, hanem ronda volt.

Pécsi nagy udvart tartott, melyet nemesi vérből származott apródok és számos cselédség a középkori bárókéhoz majdnem hasonlóvá emeltek; de Kassai Gyula-Fehérváron egypár piszkos szobába vonult, s költségkiméletből a tanuló ifjuság közül a szegényebbekkel hordatott magá-

nak étket, falusi nagy kastélyaiban pedig a kéményt füstölni hébe-hóba is alig látta valaki, s hogy mily asztalterítéke van, arról a papon és iskolamesteren kívül kevés halandó adhatott biztos hírt.

Pécsi a tudományos műveltség mellett, még költői hivatással is volt a rája nézve pazar kegyű természettől megajándékozva. A szent énekeket, melyeket szerzett, s melyek hitsorsosait elragadták, maga tevé zenére. Az építészethez értett, tündérszép kerteket rendezett, gyönyörű olajfestményekkel díszíté termeit, s legbuzgóbb pártfogója volt a vándor hegedűstől kezdve a szorgalmas szobatudósig mindenkinek, ki a szellemi élet emeléséhez járult. Ellenben Kassai lenézte a haszontalan ábrándokat, melyek a konyhára semmit sem hoznak. Kevésre becsülte a tudományt, a rabulán és bizonyos macchiavelli ügyességeken kívül, melyek által a tömeget akaratunk eszközévé, s a politikai hatalmat házi érdekeink ügynökévé, hiúságunk udvaronczává, és szenvedélyeink bérszolgájává lehet tenni.

Pécsi eszményképei, melyek után lelkesült, egy Medici Cosimo vagy Lorenzo voltak; Kassai azon zsidót bámulhatta leginkább, ki pénzes ládáján ülve, megelégszik az egyiptomi hagymával, melyből elődeit, ha a gúlák építésénél megéheztek, Pharao király táplálttatá.

Pécsi szeretett a mágnásokhoz számíttatni, de a kitünőséget rangkülönbség nélkül bámulta és kebléhez szorította. Kassai saját kézműves rokonait szégyenlé, a magas helyzetüeket inkább levonni vágyott, mint hozzájok közelíteni, s a demagogok tulajdonaiból csak az irigységet sajátította el.

Ily ellentétek után könnyen beláthatjuk, hogy Deborah szerelmének nem kedvezett azon készség, melylyel Kassai Elemérrel rokonságát elismeré és hirdeté.

Pécsi nem szünt meg ugyan az ifju iránt mély vonzalommal viseltetni; de érezni kezdé, s naponként mindinkább, hogy saját szíve, és a csillagjóslat minden rábe-

szélő ereje soha annyi igézetet nem gyakorolhat rá, mely mellett a Kassai sógorságára undor nélkül ne gondolhasson.

Szembetünőleg hidegebben fogadta tehát Elemért.

Nem engedett alkalmat, hogy ez Deboráhval hosszasan társaloghassan.

S midőn a leány, ki az apa zárkózottságát szeszélynek tulajdonította, a kaczérság ártatlan nemeivel igyekezett oly bűvkörben tartani Elemért, hogy észre ne vehesse a fellegeket, melyek boldogsága egét fenyegetik, s hogy a férfiui büszkeség miatt ne érezze magát visszavonulásra kényszerítve, midőn a leány annál átengedőbbé vált, minél feszesebb modorúvá az apa, s midőn éjjel hullatott sűrű könyei közt csak nagy küzdéssel szerezhetett elég lélekerőt nappal mosolygani s el nem árulni a szenvedést, melyet kedvesének várt és félt jelenléte szivében okoz, midőn ennyire bonyolódott az előbb oly természetesnek látszó, oly kielégítő viszony, Pécsi szükségesnek tartotta mindent fölfedezni Deborah előtt.

A hetven éves férfiu összefogott kezekkel és esdekelve kéré leányát, hogy míg ő él, ne kösse egybe sorsát Elemérrel.

H nem tud szerelméről lemondani, várjon, tűrjön, míg az apa halála föloldja egyik kötelessége alól, hogy a másik számára élhessen.

Ekkor kivánta Deborah Eperjesre, a nénjéhez távozást.

Ő gyöngédebb volt, mintsem Elemérnek a titkot fölfedezhesse.

XII.

Kassai éles tapintatával hamar észrevette, hogy hányat ütött az óra.

A viszonyokhoz szabta magát.

Helyzetét kitelhetőleg akarta hasznosítani, s azon kö-

rülményt, hogy drága idejét Pécsi házának szentelé, kizsákmányolni igyekezett.

Nem tűrhette, hogy valami fáradsága illő napibér nélkül maradjon.

Azután kedélyét egy kevéssé sértette a gőg, melylyel Pécsi az ő előzékenységeit fogadta.

Kassainál a gyűlölség is, mint minden indulat, nem az ablakon tört be, hanem mint a művelt vendéghez illik az ajtónál kopogtatott s folytonos látogatások által lett majdnem észrevétlenül házibaráttá, kenyérpajtássá és sátortárssá.

Ő előbb csak ártani akart Pécsinek, s miután sokszor ártott, gyűlölni kezdé, mert eléggé megbántotta.

Azon hónapok alatt, melyekben Elemért Deborah vőlegényének képzelte, mesés pontossággal ismerkedett meg Pécsi birtokainak állapotával. Tudta, mily zálog lefizetése, mily örökváltsági bevallások erőtlenítése, mily határkijáratások és mily régi osztálypörök fölelevenítése utján lehetne legtöbb kárt tenni a jelenlegi tulajdonosnak, a nélkül, hogy a megtámadó sok költséget veszélyeztetne, ragyogó kártérítés reménye nélkül.

Ily előkészület után könnyű volt neki a büszke Pécsit vérig boszantani, s tetemes veszteségekbe sodrani.

A politikai körülmények is kedveztek Kassainak.

Bethlen Istvánnak a fejedelmi szék elnyerésére tett kisérleteitől kezdve, Zólyomi merész terveiig, s e hatlamas pártfőnök bukását követő titkos és egészen soha be nem bizonyult összeesküvésekig csaknem szakadatlan rendületeket szenvedett Erdély belbékéje, s csaknem folytonos veszély fenyegette a török udvartól gyűlölt Rákóczi hatalmát és életét.

Kassai gyakran födözhetett fel igazi és költött lázadásokat, melyeket szerencsés volt épen a lobbanás perczében elfojtani.

Ily megelőzött kisérleteknél mindig számos egyénre esett gyanu, bizonyító tények nélkül.

S Kassai elég ügyes volt úgy intézni a nyomozatokat, hogy Pécsi, ki soha egy békétlennel sem állott összeköttetésben, mindig a terhes gyanu alatt levők közt első sorba esett, s a fejedelemnek kénytelen volt irott kötelezvényeket és zálogot adni jámbor magaviselete felől.

Kémektől vétetett körül. Vendéglátó szokásai veszélyeseknek tűntek föl. Ha távol fekvő jószágaira utazott, bizodalmatlanságot ébresztett. Ha a székvároshoz közel levő Balázsfalván, hol leginkább szeretett lakni, megharsant a zene s táncz és családi ünnepek derítették föl a falusi élet hétköznapi egyformaságát, akkor Pécsit azon gyanu sujtá, mikép az ifjuságot akarja mulatság színe alatt fölforgató tervek végrehajtására összpontosítani.

A sok zaklatás utoljára arra birta a büszke öreget, hogy Gyula-Fehérvár külvárosában, közel a Miklós-kapuhoz, s a fejedelmi palotával majdnem szemben, egy majorházat pompás villává épitteté, s állandólag oda költözött, mert mint mondá, visszavonultan és mégis szem előtt akar élni.

Czifra épületét «remeteségnek nevezé, s oly magányban tölté napjait, mely más ember izlése szerint, aránylag mégis elég fényesnek és elég zajosnak látszott volna.

E villában forrt gyűlölete Kassai ellen, ki bár nem tudta eddig őt vagyonától és a külső kényelmeitől megfosztani, csakugyan csoportos faggatásoknak tette ki, s a lelki nyugalmat, a gond s aggodalom nélküli szellemi életet egy napig sem engedé élveznie.

Elemér a két öreg ellenségeskedését, a nélkül, hogy valódi okát tudná, elég világosan látta.

Kassai iránt semmi szeretettel nem viseltetvén, ennek házából önként maradozott ki, és óhajtotta volna a rögtönzött fiui szerepet a roppant örökség minden kilátásaival együtt nyakáról lerázni.

De a vén korlátnok, a mennyire kiszáradt szive engedé, vagaszkodott hozzá, s bár egy körülnyiratlan és teljes súlyú aranyat csak oly nehezen ajándékozott volna Elemérnek, mint a templom-perselynek — noha vallásos volt —

végre is komolyan el vala tökélve dáriusi kincsét az utolsó fillérig neki hagyományozni, miben azon kellemes tapasztalat is megszilárdítá, hogy Elemér az ő nagylelkűségét soha még igénybe nem vette, s alig kerülhetne elő idő és viszony, melyben a pénzesláda lakatjait miatta kellene megnyitnia.

Elemér a legolcsóbb fiú volt, ki a család díszét emelte, de egy garasba sem került.

Elemér nem látszott pazarnak, s mégis oly örökös vala, ki a gyanus Kassai hite szerint sem igen vágyott hamar jutni az örökséghez.

E tekintetek a vén úr kebelében bizonyos vonzalmat gerjesztettek s tartottak ébren az ifjú testőrtiszt iránt.

S most térjünk át az utczai jelenetre, melytől szemünket, hogy a multba visszanézhessünk, elvontuk . . .

Midőn Elemér — ki a Pécsi és Kassai nevének hangoztatásakor ágyából fölkelt — a piaczra sietett, hogy a zaj okát megtudhassa, a tömeg már oszlóban volt.

Természetes vala tehát, miként a legingerültebb csoportozatot követte, s midőn ez a mellékutczákon több sugárban bomlott szét, egyéb nem maradt hátra, mint nyomukban lenni azoknak, kik Pécsit hévvel szidalmazva, a Szent-Mihály-kapun a külváros oly része felé látszottak tartani, melyhez közel feküdt a forrón szeretett Deborah atyjának háza.

Így volt a rendítő jelenetnek, melyet a «beteg asszony» halála előidézett, szemtanuja, s alkalma lett Deboráht — kit három hosszú év után most látott először — egy dühittas, de erőtlen és gyáva izgatónak kezéből kimenteni.

A nép, melyet Elemér közbelépte megdöbbentett, de az iskolamesternek Panna asszony és Sára néni szidalmaival elegyült jajveszéklése ismét bőszültségbe kezdett hozni, néhány másodperczig határozatlan volt.

Mint két ellenkező hullám tolult össze indulata, s nem látszott, merre fogja a nyomás túlsúlya az özönt düleszteni.

A hegykébbek is sokat hülepedtek, mihelyt a jegyről, melyet Elemér hordott, észrevevék, hogy a kit meg akarnak támadni, testőrtiszt. És a kard, melynek vége a rövid palást alól kitünt, szintén csillapító szer vala. De ellenkezőleg nagy bátorításul szolgált azon tény, melynek hamar kellett szembeötleni, hogy tudniillik a harczfinak, kit húszan is körülfogtak, jobbja föl van kötve, s csak balkezét használhatja védelemre és támadásra.

E látvány merészsége sarkalta őket.

Fölemelt öklökkel, pálczákkal, és még fölemeltebb hangon kezdének agyarkodni, mindig szorosabb kört vonva.

Elemér, hogy a bőszülteket visszatartsa, balkézbe ragadott kardjával meg-megrezzenté, a kik csak hozzá igen közel férkőztek. S egy vér nélküli és épen ez okból semmi tragikai hatással nem biró küzdés támadt, melyben az aczél suhogása oly bűvös kört írt a támadók elé, hová lépni nem mertek, a nélkül azonban, hogy a fenyegető mozdulatok és készülődéssel fölhagynának.

— Ugyan, Elemér, mit bajlódol azokkal a pimaszokkal? Még elhiszik magokat, ha ronda testöket nem ostorral szabdalod meg.

E szavakat deli arab paripáról kiáltá le egy csinosan öltözött fiatal úr, drága forgójú süveggel fején, bibor hüvelyű, zománczos karddal oldalán, és büszke mosolylyal ajkain.

Intését tett is követte.

— Elő az őrökkel! — szólt parancsolón.

A Mihály-kapu felől, hol egy kis őrtanya volt, e fölhivásra fegyverzörej hallatszott, míg az utcza másik végén egyszerre megjelent néhány lovas hajdu s lassú léptekkel közelített a küzdés színhelyére. A nép, mely körülvéve látta magát, a nyitott kapukon, a mint közelebb érheté, az udvarokra kezdett nyomulni.

Gyulai Ferencz, a csinos levente, lepattant nyergéből, épen midőn az iskolamester, ki csonka-bénaságáról óbégatott, hirtelen fölszedve magát a földről, illanáshoz fogott.

— Nem úgy, emberkém! — mondá Gyulai suhogó kis ostorával föltartóztatva az apró egyént. — Kend a lovamat fogja tartani. Nehogy ellopja, mert fölakasztatom; nehogy megmoczczanjon további rendeletemig, mert kalodába veretem.

Az iskolamester minden szónoki s egyéb erejét is elvesztve, sompolygott az arabhoz, s reszkető kezekkel fogta meg a kantárt.

Ezalatt az asztalos, ki az utczai rakonczátlanságoknál a mérséklő szerepét játszá, a népből kivált szelidebb elemekkel egyesülve, a «beteg asszony» holttestét a törpe ablakú házba vitte.

Gyulai, az egész jelenetet mozdulatlanul, félelmes bámulattal tekintő Deborahnak kart nyujtott, hogy a kapuajtó kőlépcsőjéig vezesse, s ott mélyen meghajtva magát, visszafordult, s Elemérhez sietvén, végig várta, míg a Mihály-kaputól érkezett őrök, s a velök szembe jövő lovas hajduk közt a megrémült utczacsoport, minden veszekedő hajlamból kigyógyulva, rendre elosonik.

Csak az iskolamester maradt az arab mellett, míg egy jó leczkét kapva, ő is útilaput köthetett talpára.

Semmi elfogatás nem történt.

Deborah mély, átható tekintetet, melyben köszönet és hála tükröződék, vetett Gyulaira, a folyosón eltünt.

Elemér a Mikóházhoz indult, hogy a kocsit, mely a leányt haza vigye, magával hozza.

XIII.

Tekintsünk Pécsi Simon «remeteségébe».

A nagy étteremből csigalépcső visz szintén akkora könyvtárba, honnan ismét csigalépcső vezet az épület kúpjához, mely egyetlen kerek szobát alkot, s annyi ablakkal, hogy fala keskeny választéknál többnek alig nevezhető.

Ha az étteremben maradnánk, a háziúrban gazdag

Epicurt keresnénk, ki a nélkülözésen túl nem is képzel szerencsétlenséget, a finom kényelmeken felül élvet; ha a könyvtárba érkezünk, szigorú tudósra vélünk találni, ki egész életét az ismeret kincseinek gyűjtésére szentelé, és csak azért hiszi, hogy létezik, mert gondolkodik; ha pedig a kúp titkáig hatoltunk — s ide nem mindennek nyilik bejárat — akkor a koboz és hangjegyek zenészt, az állatkör s a vizsgálatra felállított látcsövek csillagjóst, számtalan más tárgy pedig egy ábrándos és előítéletes embert leplez föl előttünk.

S valóban, Pécsi Simon jellemében mindez egyesült.

Külseje azonban leginkább a nagy urat tüntette szemünkbe, ki század között akkor is felötlenék, ha elméje középszerű, s vagyona csekély volna.

Pécsi Simon magas és testes alak volt, szőke, piros arczczal, gyér sárga fürtökkel, emelkedett és rendívül értelmes homlokkal, nagy kék szemekkel, finom orral, húsos eleven színű ajkakkal, melyeknek szögletein a bánat és mosoly görbületei a legrokonszenvesebb hatásúak voltak.

A haladott kor, de alig hanyatlott testi és még egészen ép szellemi erő azon ősi természetek közé emelék őt, kiknek deli alakjára búcsúajándékul a távozó évek a kegyelet dics-sugarát vetik vissza.

Most könyvtárában találjuk. Testén finom szövetű pongyola, szájában hosszú törökös pipa, s fején Deborah által horgolt s igen választékos sipka.

A vele átelleni karszékben egy úgynevezett angyal ül Thyatirából, kinek teljes neve: Jonathán-Dávid-Elázer-Judás-Machabeus.

Előre megjegyezzük, hogy itt semmit sem kell valódi értelmében venni.

Mert a karszéken ülő nem igazi angyal volt, hanem csak a szombatosok lelkésze, kik szent János *Mennyei jelenetei* nyomán a papot angyalnak hivták. Az ő hivei sajátlag nem is Thyatirában, hanem Udvarhelyen laktak, de a szombatos szerette főbb egyházait azon városokra átbérmálni,

melyekhez szent János intő levelet küldött. Azután eredetileg nem is hivták őt Jonathán-Dávid-Elázer-Judás-Machabeusnak, hanem csak egyszerűen Jaskó Pálnak; de a szombatosok szokásához tartozott az ó-testámentumból egész névkoszorúkat aggasztani magokra.

Különben az említett angyal kondorhajú, kis és élénk egyéniség volt. Vonalai, ha bennök pusztítást nem tesz a ragya, szabályosak, sőt szépek is lettek volna. Így csak tüzes fekete szemei, melyek delejes színben villogtak, és gyönyörű csengésű hangja igézte meg a közönséget, s magát Pécsi Simont is, ki rendesen a ferde külső iránt ellenszenvvel viseltetett.

— Nagyságos uram! szólt az angyal, hiveink száma naponkint szaporodik. Thyatirában a közelebbi szent szombaton nyolczvan kegyes ajak zengé a száztizedik zsoltárt, mely a Messiás eljöveteléről szól, s utána mindjárt a kegyelmed gyönyörű versét, mely az ő második eljövetelére készíti elő a fehérruhában járókat.* Szárdis városa (Kézdi-Vásárhely) pedig az idén három taggal szaporítá az új Jeruzsálemnek, mely az idők betelésével egyenesen a mennyországból száll alá,** leendő polgárait. Mindenütt hóditásokat tesz igaz hitvallásunk, s ha a véres törvények nem rémítenék vissza a népet az áttérésektől, Székelyföld nagy része a szombatos üdvözítő tanát fogadná el.

— Magam is sajnosnak tartom, válaszolá Pécsi, hogy a lelkiismeret jogát honunkban nem tisztelik. A hiteszmék fejlődése, a szabad vizsgálat és a szentirás magyarázata, uralkodó secták által szoros korlátok közé van szorítva;

* Az, ki győzedelmes leszen, fehérruhában öltöztetik. (Szent János *Mennyei jelenetek* III. rész, 5. vers.)

** Az, ki győzedelmes leszen, azt mívelem, hogy az én Istenemnek templomában oszlop legyen. És ő reá felírom az én Istenemnek nevét, és az én Istenem városának nevét, az új Jeruzsálemnek nevét, mely a mennyből száll alá az én Istenemtől és az én új nevemet is. (Mondja a Megváltó Szent János *Mennyei jelenése* III. részének 12. versében.)

de még sem hihetem, hogy a szombatosokat üldöző törvények eddig nagy gátul szolgáltak volna az áttérésekre, miután azt behunyt szemmel nézte a fejedelem és az országtanács, s minthogy közületek senki sem mutathatja a békókat, melyeket hiteért hordott, s a bitófa forgácsát, melyet a kivégzett szombatos vére tett ereklyévé.

— De meddig tart e türelem? Van-e kezességünk, hogy a törvény vad betűi nem ébrednek föl szendergésökből, és a martélékra éhesebben nem rohannak, mintsem ha folyvást azzal táplálkoztak volna?

— Rákóczi, ki annyira sürgeti Magyarországon a vallásszabadságot, a törvény örve alatt sem kezdhet Erdélyben hitüldözéshez. Azután mi . . . akarám mondani a szombatosok, külső szertartásokkal nem ingerelhetik magok ellen a többi felekezetek vakbuzgóságát. Nekünk . . . akarám mondani nekik, még templomra sincs okvetlenül szükségök. Vagy nem mondja-e Szent-János: Templomot sem láttam az új Jeruzsálemben, mert a mindenható Úristen és a bárány annak temploma.

A thyatirai angyal nyugtalanúl mozgott székén. Látszott elégületlensége, látszott neheztelése a közöny miatt, melyet Pécsi Simon nyilatkozatában vélt találni.

— Nagyságos jó uram! szólt hévvel, soha egy vallásnak sem volt oly kevés büszkesége, hogy azzal elégült legyen, ha létezését a hatalom kegyelmesen tűri. Nekünk jogra van szükségünk, nem irgalomra, vagy lenéző kiméletre. Megengedem, hogy a fejedelem nem fogja kalodába veretni annak lábát, kinek ajka szombaton imádkozik. Lehet, hajlékainkból nem rugdosnak ki a poroszlók, mint gazdája a férges ebet. S talán nem süt a bakó szégyenjegyet homlokunkra azért, mert szigorúan hiszünk szent János *Mennyei jelenései*ben, melyről maga az evangelista mondja: «Boldog, ki olvassa, s boldogok, kik hallgatják e jövendőmondásnak beszédét, és megtartják azokat, melyek megirattak abban, mert az idő rövid.» Nagyságos uram! Valószínű, hogy holnap is lehet titkon várni az új

megváltást, mint tegnap szabad volt, de mi nyiltan akarjuk hitünket vallani; mi nem tengeni . . . mi élni, terjeszkedni és jogokat szerezni akarunk.

— Úgy az Isten haragjának pohara fejetekre fog kitöltetni, szólt Pécsi Simon fájdalmas részvéttel. Lesznek vértanuitok, de nem marad hívő, ki azok nevét a késő kegyelet számára följegyezze. És a maradék azt sem fogja tudni, zsidók voltak-e, vagy a kereszténység oly felekezete, mely a tegtisztább igét hirdeté, bár süket füleknek.

— Boldogok a vértanuk! kiáltá a thyatiriai angyal ragyogó szemekkel, átszellemült arczczal, boldogok, a kiknek fejét vették Isten beszédeért, mert csak azok élednek föl az első föltámadáskor, s azok lesznek a Megváltó ezeréves birodalmának polgárai.* Bizonyára minden igaz szombatos örömtől repeső szívvel fogja a pallost megcsókolni, mely őt a vértanuság dicsőségében részelteti.

Pécsi Simonra e rajongás kedvetlenül hatott.

Ő «nem öltött még fehér köntöst», de a szombatosok főpártfogójának tartatott, s ily helyzetben természetes vala, hogy rettegett az új felekezet oly fontolatlan lépéseitől, melyek következményeiért valószínűleg őt terhelte volna legnagyobb felelősség.

— Ugyan hányan vagytok? kérdé gúnynyal. Nem férnétek-e be Fehérvár székesegyházába apróstul, öregestül mind? Nem gyilkoltathatna-e meg titeket egy új Heródes, a nélkül, hogy nem vagytok még képesek sem a vértanuság adójának megfizetésére, sem a vallásjogok kivívására és megőrzésére.

— A vértanuság adója, válaszolt az angyal, mindig azt gazdagítja, kitől behajtatik. Egyébiránt, ha nem is vagyunk sokan, emlékszünk rá, hogy az unitáriusok sem számláltak sokkal több hivőt, midőn egy vagyontalan és idegen orvosnak** erélye által az egész ország bevett

* Szent János: *Menny. jel.* XX. rész. 4. és 5. verse.

** Blandrata.

vallásai közé emeltettek. S nagyságod, Pécsi Simon, jó uram, hazánkfia, dúsgazdag főúr, és az országgyűlés nagy befolyású tagja.

— Mit? hebegé Pécsi egészen kipirulva, ti rám számíttok? Azt hiszitek, hogy ily nyaktörő vállalat kolomposa leszek? Furcsa fogalmatok van egy férfiuról, ki kormányszolgálatban őszülve meg, annyit legalább kénytelen tudni, hol válik a vakmerőség őrültséggé.

— Nagyságos uram! Minden szombatos kegyelmedre fordítja szemét, s kegyelmedtől várja a föllépési jelszót. Én hasztalan mondanám: ettől a főúrtól ne várjatok semmit, mert csak akkor fáradna ügyetekért, midőn már fáradság nélkül is czélt lehet érni. Ők engem soraikból kilöknének. És hasztalan mondanám; guggoljatok csendesen, mint a haris a fűben, mert még nem jött el a szólásnak ideje. Ők megköveznének engemet. Ha nagyságod veszélyesnek tartja a szombatosok föllépését, győzze meg őket arról.

— Igen, én ezt megteszem, s ha nem sikerülne, készebb vagyok végkép szakítni velök, mintsem nevem és befolyásom által is bátorittassanak az önmegsemmisítés badar munkájához fogni. A jövő márczius hó második szombatján balázsfalvi jószágomon leszek. Értesítsd a felekezet kitünőbb egyéneit, s add nekik tudtúl, hogy hitvallásuk ügyében kivánnék velök értekezni.

A thyatirai angyal Pécsi Simon e határozatával elégülten távozik. — Minket vissza nem tartóztat, sőt mi fogjuk magunkkal ragadni őt, gondolá. Mert mikor győzött a félénk és rémlátó ész tanácsa, a szent lelkesedés rohanó árja ellenében? Pécsi a miénk. A szombatos kivívott jogainak diadalünnepére már készülhet, fölhúrozhatja a kobozt, fonhatja fürtei közé a koszorut, szabhatja vállaira a fehér öltönyt. Az igazság napvilága győz; a sötétség angyalai erejöket vesztve tünnek el a vidám láthatárról.

A szent férfiú ily ábrándokkal érkezett a nagy piaczra épen akkor, midőn az óriás alakú herold büszkén lépdelt

ki a fejedelmi palotából, hogy a szombatosok ellen hozott végzést fölolvassa.

XIV.

A thyatirai angyalon kívül a sardisit is a hitterjesztés ösztöne Fehérvárra csábította.

Ez a szombatosok szemefénye volt.

Erkölcsében a thyatirai papnál kevésbbé vala ugyan szigorú, de elméje magasabb, modora kellemesebb és külsője oly megnyerő, hogy nemcsak községe, de a szombatosok egész felekezete bálványozta.

A szerencse mindenütt követte.

Mint koldusgyermek lépett egy híres szombatos orvos nak házába. A kegyes és tudós ősz férfiu az alamizsna fillérje helyett ruhával látta el a rongyba takart, a hideg miatt reszkető fiut, s midőn megtudá, hogy a betüket ismeri, szolgálatba vevé, iskolába küldötte s üres órái alatt maga is oktatá.

A már tizenötévet betöltött gyerek, ki még csak a nyomtatott betüket tudá megkülönböztetni, hamar haladott az ismeret gyűjtésében, s midőn pártfogója meghalt, az új hit a szenvedett veszteségért leginkább benne keresett kárpótlást, mert bár felső iskolákat nem hallgatott, s külföldi egyetemre utazni nem volt pénze, a hollandi híres tanintézetekben tudorrá avatott református papokat is a szentírás magyarázata fölött támadt vitákban gyakran szögletbe szorította.

Neve az egész környéken hamar lett ismeretessé.

De a jó szerencse máskép is kedvezett neki.

Az orvos szép és egyetlen leánya tudniillik, a gyász kitöltével, hozzá ment nőül. Hasztalan igyekezett az anya lebeszélni, hasztalan botránkoztak meg fiu-testvérei és a rokonok.

Nem tagadhatni, hogy e házasság kicsinyben esemény

volt, s hire húsz mértföldig is elterjedhetett, mert Klára tősgyökeres székely családból származván, nemesi jogokkal birt. Szép bútorokat, hat jármos ökröt, eresztő fejős teheneket, finom kamukát és fehérneműt, sőt egész tuczat ezüst kést, kanalat is vitt hozományul. A mi pedig mindennél több, keze után, egész az alkirálybiró fiáig, a székely urfiak szine vágyott.

Klára nevelésénél és választékos izlésénél fogva a nemes kisasszonyok sorába úgy be is illett, mint virágos kertbe a százlevelű rózsa.

A szombatos pár szerény laka csakhamar legyőzte a kálvinista pap házát, s vetélkedett, bár nem nagyságban, kényelemben, az egyházi gondnok cserepes épületével is, mert a férj derék gazda, a nő tűzről pattant gazdasszony volt és mindketten birták a kevésből kijöhetés titkát, s azon adományt, hogy rajtok és körűlök minden szebbnek, díszesebbnek és kellemesb formáunak tűnjék föl, mint máson és más helyt.

Miért vállalt a szorgalmas és családi körében boldog férfiu új hitsorsosai közt oly egyházi méltóságot, melynek létezése sem volt az ország által elismerve, s melynek foglalatossága sok, de jövedelme épen semmi? E kérdésre csak annyit válaszolhatok, hogy így szokott az ember kedvencz eszméjéért áldozatot hozni, így lépünk át, ha a lelkesedés megragadott, csendéletünkből a veszélyes s néha még dicstelen tevékenységbe is.

Klára hozományának jelentékeny részét megemésztő változás, de férje naponként közelgeni látta az alkalmas perczet új hitök országossá tételére, s mint paptársa, ő is Pécsi Simonnak tevékenységre nógatása végett jött Gyula-Fehérvárra.

*

A szárdisi angyal derült arczczal lépett egy szombatos pék ajtója elébe, midőn a harangok megkondulása nagy csoportozatokban kezdé vonni a népet a székesegyházba,

hol Dajka püspök volt szónoklandó. Mikor fogják szent elmélkedéseimet ennyien hallgatni? mikor mondhatom el büszkén: Klárám! te nem szégyelheted, hogy a pórfiut hogy a szegény koldust választád férjül? Reméljünk! Az új Jeruzsálemnek alapja megvettetett, épületei hamar fognak emelkedni!

Ily gondolatokba merűlve a szárdisi angyal észre se vette a kék darabont káplárt, ki a pékhez betérve, egy pohár méhsör mellett róla tudakolt, szemét rajta tartá, s midőn több kérdezője nem volt, melléje simulva kezét vállára tevé.

— Nem tetszenék-e kegyelmednek, szólt durva nyájassággal, az én társaságomban egy rövid sétára rándulni?

— Talán valami ügye van kendnek velem? — kérdé látható nehezteléssel a szárdisi angyal.

— Van ám, még pedig a javából, — szólt a káplár.

— Mi tetszik hát, szóljon!

— Nekem ugyan semmi, de annál több Kassai uram ő nagyságának.

E névre a szárdisi angyal egészséges, életvidor arcza sápadt lett.

— Kendet hozzá kell kisérnem. Karabélyom töltve, kopjámat látja, tessék tehát csendesen előttem haladni.

A fogoly, mert helyzetéről többé kétségben nem lehetett, csodálkozásából alig birt magához térni. Mi baja lehet vele Rákóczi miniszterének, gyanítani sem tudta? Visszatekinte multjára, s tisztának találta, mint a tükröt. Bizonyosan új vallása foroghat szóban, gondolá. De miért kezdenék épen ma s épen rajta a szombatosok üldözését? Mit bizonyíthatnak be e perczben ellene? S ha törvényes adatokat, csak nyomozás útján, miért tevék őt fogolylyá, mielőtt vádolhatnák? s miért vezetik, mint rabot, börtön helyett a fejedelmi palotába és az ország első hivatalnoka szine elébe?

A szárdisi angyal e komor kérdéseket forgatá elméjé-

ben. Kedélye befellegzett vala s arcza, ha nem is félelmet, megdöbbenést árult el.

— Most üt a kisértés órája! Légy hív mindhalálig s neked adom az életnek koronáját, mondja a szentirás. Atyám! ha lehet, maradjon el tőlem e keserű pohár! szólt a Megváltó. Szegény Klára! Oh! az én kedves kis gyermekeim! Mi tevő legyek?

Ily eszmék követék a szárdisi angyalt a fejedelmi irodába. A levéltárnokon, s egy pár diákon kívül a nagyteremben alig volt ember. Az egész szobasor oly csendes, mintha bezárt templom volna, s a szombatos saját lába kopogásától megdöbbent.

Végre a fogoly és őre, hosszú, de aránytalanul keskeny kabinet küszöbéhez értek, honnan egy karszék vánkosai közül Kassai uram kis testének egyes részletei és egész kopasz nagy feje valának láthatók.

Az öreg úr előtt durva keresztkötésű irományok hevertek. Csak kezét tartá rajtok, szemét a belépőn. Hm! posztóruhája, nadrágja, csizmája és dupla süvege van! Négyszeres megsértése a törvényeknek. Hm! E szavak hatottak a karszékből a szárdisi angyalig, kinek szivét e különös üdvözlésre remegés fogta el.

— Laczkó Istvánnak hivják kendet, hüm! És a másik neve?

A szárdisi angyal szótlanul állott, igézetes kényszerűséggel a karszéknek szegezve tekintetét.

— Nó! hangzék Kassai lapos ajkairól, nó! hangzék ismét, és még ferdébb mosolylyal.

— Ha a kormány, válaszolá a fogoly, bizonyos hitfelekezethez szitásom iránt gyanut táplál és üldözni akar, van elég eszköze nevemet kinyomozni, s egészen fölösleges, hogy saját vallomásom által terheljem magamat, és önszántomból gyűjtsek fejemre parázst.

— Ez bátran van mondva: Ananiás-Azariás-Nisael-Szombaton-viaskodó uram! ez a keresztre feszítést áhitók merészségével van mondva, de én tőled álnevű Laczkó István valóságos nevedet kérdem.

A szárdisi angyal fejébe tódult minden vér, s erélye ismét megtört.

A korlátnok az irományescsomagra tevén kezét, száraz gúnynyal mondá:

— Téged Szőke Pistának hívnak s nagyrápolti féltelkes jobbágy vagy. Földesurad Döbrögi Péter uram volt. Tíz éves korodban atyádat egy erdőfoglaláskor agyonütötték. Döbrögi Péter, hogy atyád érdeméért megkülönböztessen, saját konyhájában kuktává tett, de te a szakácsnak nem akarál engedelmeskedni. A hátadra mért husángokat, hum! zokul vetted. A serpenyő és nyárs mellől megszöktél, egy izmos, ép gyereket lopván el ez által jámbor földesuradtól. Anyád nemsokára kimult.

— Szegény anyám! — sóhajtá a szárdisi angyal.

— Nem arról van itt szó, Szőke Pista, hogy néhai anyád szegény-e vagy nem. A baj az, hogy te szökött jobbágy vagy, és örökséged tizenhat kerek év óta üres. Ennyi idő alatt senki sem tett róla robotot, senki sem adott tizedet, senki sem állított katonát, senki sem fizetett adót. A te féltelked többnyire hasznavehetetlen földekből állván, népesítlen maradt. Én tavaly megvevém Döbrögi Péter uramtól a rápolti birtokrészt, még pedig a jobbágyok minden restantiájával együtt. Érted-e?

Ekkor egy diák a korlátnokhoz valami iratot hozott ellenjegyzésre. Kassai hosszasan tudakolt tőle minden apróságot, hagyván azalatt a szárdisi angyalt a rémítő gondolattal küzdeni, hogy feleségestül, gyermekestül örökös jobbágy, még pedig egy fukar, szívtelen földesúrnál.

— Szőke Pista! én téged még ma Rápoltra indítalak, szól a korlátnok vigyorogva.

— Holttestemet küldheti nagyságod oda, magam nem fogok menni.

— Hm! tehát öngyilkosságra készülsz! Nem jut-e eszedbe, hogy feleséged vagyonából a tizenhat évi robot és tized hátralékját sem hajthatnám be. Boldogtalan!

Meg akarsz-e károsítani? Porontyaidból hogy sajtolhatom ki pénzemet? Egyik gyermekedet pujka-, a másikat sertéspásztornak fognám használni, de nőd nemes leány. Akaratja ellen tulajdonomnak nem tekinthetném. El kellene kölykeitől űznöm. S ha anyai szeretet ösztönéből a telken maradna is, igen gyönge, igen kényes. A háromágú korbács sem szoktathatná hamar a kapához és sarlóhoz.

— Mennyei atyám! kiáltá a szerencsétlen szombatos, hát csakugyan beteljesül az idő, midőn a sátán hatalmat nyer a világ feletti uralkodásra? Hát csakugyan néhány nap mulva azon fog kezdődni, melyben az ötödik* angyal trombitájának hangjára egy csillag hull a földre, s a megrendült égsarkakkal együtt az erkölcsi rend tengelye kisiklik helyéből? Szent atyám! most kezdődnek-e ama szörnyű csapások, melyeknek nem szabad az embereket megölni, de gyötreniök kell éjjel-nappal oly iszonyuan, mint a scorpió marása miatti gyötrelem? Rajtam kezdődik-e előjele a jósolt időknek, melyekről mondatik: keresik az emberek a halált és nem találják meg, kivánnának meghalni, de a halál elmegyen előttök? Mit vétettem, hogy homlokomon nincs az Isten pecsétje**, mely védelmezzen a sátán véres körmeitől? S ha bűnös is valék, miért választattam épen én a legnagyobb büntetésre, hogy tudniillik saját élő szemeim fedezzék fel először az Antikrisztust? Kassai! ha a bűn és elvetemültség eszményének meg kell testesülni, mint megtestesült a szeretet a Krisztusban, akkor te vagy az Antikrisztus!

Annyi fájdalom, annyi kétségbeesés és magasztaltság volt a szombatos arczán, hogy még Kassai is némi megütközéssel tekintett rá, de hidegvére hamar győzött a percz benyomásán.

— Szőke Pista! nem költészetről van köztünk szó, hanem pénzről, robotról. Te öngyilkolással jogomtól

* *Mennyei jelentések* IX. rész.

** Sz. János: *Menny. jelenés.*

akarsz megfosztani, azonban én sem estem fejem lágyára. Rajtam túl nem teszesz. Feleséged és gyermekeid bőrén kiveszem, a mit benned vesztenék. Most pedig pórruhába öltöztetve tartalak három napig a börtönben. Melléd tétetek egy éles tőrt, melylyel minden perczben kivégezheted magadat, ha három nap elteltével élve maradsz, Nagy-Rápoltra vitetlek azon roskadt kunyhóba, melyhez maradékostul tartozol. Nőd és gyereked utánad fognak jönni. Egy év alatt a deres oly munkás paraszttá alakitand, a milyen szájas pap vagy most. Ha a négy bevett vallás valamelyikének hivei közt mester, egyházfi, vagy sekrestyés lettél volna, most jogom nem lenne téged a görhöz visszavitetni, de midőn szombatosoknál angyal vagy, rápolti hajdum pálczája alá esel vissza. Hm! nem disznó orrára való az arany perecz! Nem parasztnak való az új vallás készítése. Három nap mulva ismét találkozunk.

Kassai száraz köhögések közt vonult ki egy falajtón.

XV.

Ha Szőke Pista e megaláztatást új hitéért szenvedte volna, ha Szőke Pista valami vakmerő bűnért vitetnék börtönbe, akkor talán emelt fővel lépne sorsa elébe, talán maga tépné le testéről az úri ruhát, hogy az utczaseprő durva és szennyes rongyait adhassák reá a poroszlók. De most visszaborzadt attól a gondolattól, hogy a fejedelmi iroda tanuja lehet átöltöztetésének, s hogy midőn majd az utczán hurczoltatik, midőn a bámészok tudakolni fogják a hajduktól: kit visztek a tömlöczbe? ezek vállvonva mondhatják: csak egy szökevény jobbágyot, kit földesura megtalált.

Van oly büszkeség s még a nemesebb természetekben is, mely inkább retteg a balhelyzet szégyenétől, mint a bűn súlyától.

A kék darabontok beléptek, de kezökben czondra, aba-

posztóból szabott nadrág és paraszt bocskor nélkül. Fegyver közé fogták a fegyenczet, kinek lélekzete szabadabbá lett, midőn a szelidebb bánásmódot látta.

Kassai irodájából a várfalak mellett, a közfigyelem magára vonása nélkül értek a kijelölt börtönhöz, mely a kapisztrán-kápolna szomszédságában feküdt.

A porkoláb a letartóztatott nevét nem kérdé. Redős vén arczának hideg vonásain, ha valami, úgy egy neme a tiszteletnek, egy árnya azon kedvező sejtelemnek csillámlott át, hogy úrral van dolga.

Kötött sipkáját tar homlokán kissé megmozdítá, s kezébe a bokorkulcs mellé vékony rövid lábvasat vett, mely karikástól együtt alig birt három fontnyi súlylyal.

Szőke Pista sötét, de tág pinczébe vezetteték, mely egykor, mint az ászok rothadt maradványai mutaták, sok hordót, utóbb, mint a falbékók hosszú sorából gyanítni lehet, sok bűnöst, s köztük kétségkívül nem egy ártatlan üldözöttet is, rejtett penészlepett, nedves és dohos keblébe.

A porkoláb Szőke Pista lábára zárta a vasat, a kisérő őr pedig a pinczeszöglethez vezetvén őt, a falbékót szorítá jobb kezére. Csak balja maradt szabad, hol a szív dobog, mely az élet kerekeit forgatja, s melynek mozgását a legkisebb gyilok is, ha irányát elszánás vezeti, rögtön megszüntethetné.

De Kassai gúnyos igérete ellenére, az ölőszer, szintúgy mint a pórruha, sehol sem vala. Szánalomból-e vagy fondor terv miatt? gyanítni is alig lehetne.

A falbékó Szőke Pistának szabad mozgásra csak félöl széles és egy öl hosszú tért hagyott. Ez vala talán a világtól számára kiszakított azon rész, melyből szenvedésének története mélyebb és mélyebb sülyedések közt fog tovább ömleni, hasonlóan azon folyamhoz, mely a hitrege szerint, a föld szinéről eltűnvén, végre még a pokol üregéig is utat lel magának, hogy sötét hullámaiban a kárhozat szellemei fürödjenek!

A rab tompán, fásúltan hevert a nedves földön, hátát a penészborított falnak támasztva. Feje mélyen hajlott keblére. Arczának kifejezés- és majdnem érzés nélküli vonalait a börtön félhomálya elől is rejtegetni látszott, mintha a tanúlatlan magánynak ezer szeme volna, melylyel néz, ítél és gúnyol.

Mennyi kínnak és őrjöngő eszmének kellett a kedélyben tombolni, az arczon átviharzani, míg egy pár rövid óra alatt a túlizgatott idegek ily aléltsága bekövetkezhetett.

Szőke Pista nyelve majdnem szájpadlásához tapadt a szomjuság miatt.

A vándor, ki rekkenő nyárban, szellőtlen rónán, csillogó, égő fövényben utazik, nem lehet tikkadtabb, nem sóvároghatná az ég harmatát, a forrás cseppét inkább, mint e szegény fogoly, kit tél közepén egy nedves üreg árnya vesz körül.

Testi aléltsága már a legfelsőbb fokra hágott, midőn az utczazaj, mely a beteg asszonyt ágyából ki és a halál karjaiba szólítá, az ő börtöne ablakain is besivalkodott, hogy a dermedt érzékeket bősz erejével föloldja megkötöttségökből.

Szőke Pista figyelni kezdett, s a mit hallott, a mitől zengett az utcza, a szombatosok káromlása, a szombatosok ellen szórt átok és fenyegetés volt. A népvéleménynek e felekezetet üldöző iránya megrendíté őt, s épen váratlanságával nagy hatást gyakorolt kedélyére. Mert a Székelyföld azon vidékein, hol ő és társai az új igét — bár titokban — hirdették, a bevett vallások követői iránt kirivó gyűlölséget nem tanusítottak. Erdély többi részeiben pedig annyira ismeretlenek voltak a szombatosok, s babonáiknak oly kevés fontosságot tulajdonítottak, hogy még e secta létezése is ritkán jött szóba.

S épen a türelem, a közöny félreértése nyújtott a hevesebb vérmérsékű szombatosoknak reményt a bevett vallások közé soroztatásra. Csekélységök bizonyítékában jövendőjök kezességét vélték.

Mekkora csalódás!

Szőke Pista tehát most hallotta először hitsorsosa dühös szidalmazását.

A mennyire csak lánczai engedék, közel vonult az ablaknyiláshoz.

Lázas figyelemmel kapott föl minden hangot, s hő képzelődése e töredékekből egészíté ki a künn történteket.

Észrevevé, hogy a szombatosok elleni gyűlölet a tömeget megtámadásokra vezette. Gyanította, hogy valaki e dühnek áldozatul esett, sőt eshettek többen. Hallá különösen a Pécsi nevet szidalmak közé vegyíttetni, s a nép szétoszlásának folyama és a rögtön beállott csend sejteté, hogy katonaságnak kellett a szombatosok védelmére sietni.

— Ah! tehát minket a kormánynak kell a széttépéstől oltalmaznia? Nem a törvény, de a közvélemény kövez-e meg? Hát nem is a bakó lesz bakónk, hanem a gyönge leány körmeivel, a reszkető agg átkával, az erőtlen gyerek az utczasárral? S csak azért prédikálok új hitet, hogy hahoták közt vettessék családom az utolsó itéletig rabigába? Mivel érdemlem büntetésedet, Izrael és Jákob Istene! kiről mondják, hogy nemcsak boszuálló, de igazságos és irgalmas is vagy? Oh! a börtön sötétsége elhomályosítja lelkemet! Jehova, oltalmazz a bűnös gondolatoktól!

Szőke Pistának sűrűn omlottak könnyei orczájára, a kézbilincsre s a különben is nedves földre.

A vértanuságot a hiú ember is gyakran hegykén fogadta el, midőn a máglyához vagy bárdhoz kisérte a nép rokonszenve, de a legszilárdabb jellem sem hallhatja megrázkódás nélkül a polgári hatalom és a közvélemény egy értelmüleg hozott halálitéletét.

Új Jeruzsálem angyalai között pedig, ha nem is a leghiúbb, de a legcsekélyebb akaraterejű Szőke Pista volt.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

Bár a nap leszállott, künn az alkony szürkülete alig kezdődik, de benn, a vad tekintetű pincze-börtönben csak a fogoly sötéthez szokott szeme veheté észre a tárgyak körvonalait.

A vasajtó zárva nyikorga.

Az éles hang Szőke Pista csontvelejéig hatott.

Halántéka úgy lüktetett, üterei oly lázasan dobogtak, mintha a végitélet trombitája harsant volna meg.

A porkoláb lép be.

Ételt hozott a rabnak, kit már az éhség gyötört és hozott egy kanna vizet, hogy szomját, mely miatt már nyelni és lélekzeni alig tud, enyhíthesse.

Szőke Pista mohón ragadta ajkaihoz az edényt, midőn meglátta a hajdut a börtönőr háta mögött, a mint a szomszéd falbilincs horgára valami podgyászt akasztott.

— Mi az? — kérdé gyanakvó félelemmel, szemét a hozott tárgyon, száját a kannán tartva, melyet erős kortyokkal ürített.

— A jobbágyruha — válaszolta a börtönőr, ujjával a hajdunak távozást intvén.

— Büntessen Isten, ha magamra veszem.

— Nem is szükség, míg kegyelmed mostani ruhája testéről le nem rothad.

— Mit? Engem itt akartok tartani, míg megrothadok, míg a hús foszlányokban hull le csontomról, míg az éhes

férgek lakomát ülnek az élő-halotton, s a sír pondrói elől fölemésztenek minden táplálékot? Borzasztó! ... Ha! ha! Kassai úr ő nagysága jámbor becsületes ember! Úgy áldja az Isten, mint én kivánom! ... Lám, lám! tehát három nap helyett három évtizedet fogok e dohos üregben heverni, ha! ha! ... Oh ég!

— E falak közé csak terhes bűnöst szokás csukni — szólt vállvonva a porkoláb.

— Szegény szerencsétlen nőm, édes gyermekeim! S nyomorult, te a gyilkot nem hoztad el?

— Annyit teljesítek, a mennyit kötelességemmé tesznek — mondá hidegen és harag nélkül a börtönőr.

— Hol a gyilok? Sehol! ... Előjelnek vegyem-e, hogy öngyilkos helyett gyilkossá szánt az ég! ... Markolatig döföm bele a tőrt. De miért van a tőrnek markolata, hogy sokkal mélyebben ne lehessen döfni? ... Oh! szép tavasz! te a földre ki fogod teríteni virághimes zöld szőnyegedet,... elömbe a bakó terít fekete szőnyeget, s hulló vércseppjeim lesznek rajta az árva pipacsok! Látom a tőkét... a bárdot! Börtönőr! hisz én élni kivánok! Börtönőr! tanum az ég: én élni kivánok! Ki meri mondani, hogy a sarló alá megértem? Ki gázol az Úr aratásában? Nem hallották-e, hogy én nem kivánok meghalni? ... Oh! Klára! oh! gyászruhás özvegyem, honnan vásárlod könnyeidet, hogy szemedben mindig új csepp van a régi helyett. Ha! ha! neki köntöse sincs! Kassai poroszlói letépték gyönge finom, alabástromfehér tagjairól. Holla! takarjátok be testét a buja szemek és ostor elől. Jobbágynővé lett ugyan, de még ma szemérmes... eddig nem volt megszeplősítve és megostorozva. Várjatok, várjatok! majd szenved és sülyed... akkor lesz nektek való. Szent ég! megőrültem! Agyam fölolvadott, s mint az égő láva fog kitörni rekeszein. Hány felé pattant koponyám? ... Segítség! segítség! Engem ne végezzetek ki. Hallod-e, börtönőr, engem ne tarts sokáig ezen ürgelyukban! Szántani, kaszálni, trágyázni akarunk. Én jobbágy vagyok. Elkésem a napszámtól. Barázdát

akarok ekevasammal hasítani. Vagy a helyett gyikoljak-e más vassal?

Szőke Pista rázta bilincseit és dühöngött, de a börtönőr már rég rácsukta az ajtót, rég eltávozott.

Mécstelen éj borítá el a börtönt, annak nesztelen magányát még rémítőbbé alakítva.

*

Rákóczi első hivatalnoka, a hatalmas és gyűlölt Kassai egy szökevény jobbágygyal szemben — mint látszik — nem hivé szükségesnek a kimondott szót megtartani.

Ott hevert ő piszkos börtönben, undorral telve a lég iránt, melyet beszív, a fal iránt, melyre hátát támasztja, a nedves föld iránt, melyet lába tapod, a ronda pokrócz iránt, mely a koldusrongynál még épebb ugyan, de már förtelmesb és visszataszítóbb. Ott hevert ő elvégre önmagától is iszonyodva. S mily kecsegtető alakban lebegett most szeme előtt a durva, azonban tiszta pórköntös! Ez is rövid időn szenynyel fogna beboríttatni, ezen is penészfolt törne ki; de pár napig megmentené viselőjét az undor legélesebb, legközvetetlenebb okától. Ha nem szégyelte volna, a börtönőrt most már figyelmeztetné, hogy öltöztesse őt más mezbe, habár a rabszolgáéba is. S miért nem tud meghalni? hisz! az öngyilkolásra a falbilincs horga, vagy a nyakkendő, melylyel lélekzett elfojthatná, szintúgy vezetne, mint a tőr, melyet Kassai megigért, de el nem küldött. Szőke Pista a halálnak ezer különös nemét forgatá eszében, s mindeniket áhitá, s mindeniktől visszaborzadt. Egykor, midőn magával leginkább küzdött, s midőn legnagyobb szüksége volt vagy egy kevés vigasztalásra, hogy elviselhesse az életet, vagy egy kevés csüggedésre, hogy a halált önkezével megtalálja, — egykor, midőn hasonló hévvel akart imádkozni és átkozódni s nem birván a két indulat rohama közül választani, sötéten tekintett a parányi világosságra, mely a nap keltét vagy talán leáldozását

jelentve, a börtön komor üregét fölkeresé, — egykor, mondom, a falszögleten a fény élénk rezgése tünt szemébe. Rég nem látott csoda a homály tanyáján! Oh! mily felhőtlennek kellett künn az égnek lenni, hogy a pazar sugarakból e vak helynek is jutoti valami osztalékul! S a nedves fa vakolatján mily porondcsilla volt elég bátor fölfogni és visszaverni a sugárt; honnan származik a fény e megtörése, e parányi, de majdnem lángoló tükör, mely a rab elébe kihivóan kaczérul villog? Soká, soká nézett Szőke Pista, mígnem arczát tenyerével borítá, s ajkai szitkokkal teltek Kassai ellen.

Tőle elérhetetlen távolságban egy tőrt vett észre, melynek hüvelyén és markolatán gyémánt- és rubinkövek játszottak a börtönbe lopódzó világgal. Mikor és hogy jutott oda e fegyver, gyanítani sem tudta.

A börtönőr még aznap föladá a fogolyra a jobbágyruhát de egyszersmind nehéz vasat veretett kezére és lábaira. A falbékókhoz bilincselést megszüntette. Szőke Pista már a közönséges rabok osztályába látszott soroztatva. Eddig az országra nézve veszélyes egyénnek tarthatták fölvigyázói; most csak valami csinyen vagy gonosztetten kapott bűnösként tünt föl. A börtönőr nyersebb modorán eléggé észlelhető volt e változás. Nem is köszönt. midőn az ajtót rácsuká, s míg az öltöztetés folyt, a «kegyelmed» helyett megkisérté «tenek» szólítani; de a sötét és parancsoló tekintettől még egyszer s talán utoljára visszadöbbent. Szőke Pista most valóban csekélynek tartá az életet, s a halál színletlen óhajával ragadta meg a tőrt; de a kimulás küszöbén Klára képe visszacsábítóan lépett elébe. Reszketeggé lett keze, ingadozóvá akaratja. Nem tartá ugyan többé bűnnek, eldobni magától oly életet, melynek tartalma csak két szóból áll: nyomor és megaláztatás; de gyávaságnak hivé annak egész terhét öngyilkolása által nejének gyönge, finom, törékeny alakjára vetni. A mellére szegzett tőrt szeméből egy keserű cseppel hullatá a földre, s a másik perczben bősz haraggal ismét

fölemelte. — Add nekem, Uram! — kiáltá öklével görcsösen szorítva a markolatot, — add a machabeusok bátorságát, hogy tudjak ölni, és szemhunyorítás nélkül töröljem le házam ellenségének, kit földre verek, arczomra fecsesent vérét.

A rab ezer esélyt gondolt ki Kassai meggyilkolására; de mit használt a boszu ábrándja azon száraz tény ellenében, hogy a szökött jobbágy nejének családját és inségét még tetézni fogná, ha orgyilkos és kerékbetört gonosztevő özvegyévé válik.

Mihelyt Kassai, mint földesur, törvényes jogait igénybe veszi, vége szakad minden reménynek, akár a boszun, akár az Istenbe helyzett bizodalmon épüljön az: — ezt hitte a szerencsétlen szombatos, midőn a tőrt megint kihullatá kezéből.

— De miért akarná épen az én testi munkámhoz nem szokott családomat jobbágyúl Kassai? — sugá ekkor a szenvedőnek mentőeszméül egy gonosz démon?

— Ő fösvény, — fűzé tovább a rab, — de nőm vagyonából teljes kárpótlást adhatunk neki. Miért ragaszkodnék tehát személyünkhez? A fösvénységnek ellenkezőt kellene tanácsolni. Vagy tán gyűlöl engem? Hisz, akkor látott először, midőn bilincsbe veretett. S miért említé, hogy ha bármelyik bevett vallás szolgái közé tartoznám, most nem volna joga mint szökevényt fölkeresni? Ah! és hogy dühöngött a nép a szombatosok ellen! Igen! Kassai aïkudni kiván velem, s a váltság ára hitvallásom... Ne említsétek, hogy Eleazar a kegyetlen Fülöp poroszlóira hidegvérrel tekintett! Szökött jobbágy volt-e ő? Fenyegette-e egyéb kin, mint a mit a bakó eszközeivel lehet a testből kicsikarni? Jelent-e meg lelkének más látvány, mint a vértanuság dicsfényében ragyogó halál képe? De én azt a fájdalmat érzem, melyet nőm és gyermekeim fognak szenvedni, s idegeim nem birhatják a terhet, melyet a szolgaság testökre, az elaljasodás lelkiismeretökre fog rakni. Térdet hajtok templomod bálványai előtt Izrael zsarnoka

Fülöp, hogy szivem bálványait oltalmazhassam. Átok legyen a napon, midőn a szombatosok közé fölvétettem magamat s meggyőződésemért családom szerencséjét áruba bocsátottam! . . .

II.

Pár nappal e belküzdelmek után a szárdisi angyal a börtönőr által kihallgatást kért Kassaitól s e főurral hosszas értekezése volt, mely szabadon bocsáttatásán végződött.

A pék, kinek boltjában látjuk őt ismét, most sokkal több tisztelettel tekint rája, sokkal több készséggel rakja tányérába a turóslepényt, rozspogácsát, sokkal frisebben töltöget poharába méhsört, s egész magatartásából sejthetjük, hogy e vendéget egy tuczat más jobb torkunál és nagyobb zsebünél többre becsüli.

Fehérvár érdemes polgárai közt is az élénkebb tudvágyúak nem minden részvét nélkül kisérik a megszabadult foglyot, bár a derék pékétől különböző modorban nyilvánítják iránta figyelmöket.

Egyik a szárdisi angyalt tetőtől talpig méri, mintha keresné azon helyet, hová legjobban lehetne egypár pálczavonást lerakni; a másik vidoran tekint szeme közé, mintha a fejedelem törpéjén vagy a fejedelemasszony bohóczán kivül a legfurcsább alakkal most találkoznék. Vannak, kik előle az utcza másik szélére térnek, s vannak, kik a másik szélről eljönnek, hogy párhuzamban lépdeljenek vele, sem gyorsabban, sem lassabban. A kufárnők pedig bódéikból kidugják fejöket, s kötekedve kérdik egymástól: nem kinálná-e meg hugom bőrös pecsenyével azt a szép magyar zsidót, az ebszültét? Zsidó, nem zsidó, mi tagadás, oly deli, mintha képiró festette volna, s nénémasszony se esnék kétségbe, ha kegyelmed töpörtyűje miatt vétkeznék a Mózes törvénye ellen.

A szárdisi angyal nyugodt kedélylyel tűrte az ingerkedéseket, de arczát láng, majd viaszsárga szín borította, keble küzdött a dühvel és szégyennel, midőn Kassait dicsértetni hallá azon kegyelmes eljárásért, hogy egy szombatost, kire halál várt, néhány heti börtön után a törvény kezéből kisurranni engedett.

— Hisz a rab tagadta szombatosságát — szólt az egyik polgár.

— Egy kevés torturával vallomásra lehetett volna birni — jegyzé meg a másik.

— Oh! hogy nem dobhatom szemök közé: Kassai Erdély legalávalóbb embere; ti pedig fortélyos és hazug hireknek nyomorult terjesztői vagytok! — mormogá a szárdisi angyal, míg a róla pletykálók mellette elhaladtak. — Oh, hogy számat feltörhetetlen lakattal zárta be a bűn! Miért is nem maradtam a börtönben! miért váltám ki családomat szennyes áron a jobbágyság szennyéből! Mit használ a fehér ruha és munkától föl nem tört kéz, sötét bűntudat a megtört lélek mellett! Adjátok vissza a börtön békóit, s vegyétek le a bilincseket, melyek szellememet az öntudat pellengérére szegzik, hogy öröktől örökre magam legyek magam előtt megszégyenítve! Nőm tiszta tekintete az átok rajtam! Ki nem fogom állani kérdő kék szemeit, pedig érettök s gyermekeim ártatlan mosolyáért áldoztam föl a föláldozhatatlan erényt. Késő vád, hasztalan vergődés! Hol van a ki küzdhet végzete ellen! A sátán rám tette körmét,... illetésének nyoma lelkemen fog maradni!

Ily hangulatban kevéssé érdeklé a szárdisi angyalt a nép kiváncsisága, mely környezte, s a kandik élczei, melyek máskor az ő ingerlékeny idegeire erős hatást gyakoroltak volna.

Csak azt óhajtá, hogy mielőbb távozhassék Fehérvárról, s örvendett, midőn e város kapuin túl volt, s még inkább, midőn a magas tornyok körvonalait tekintete elől elzárták a közbelépő dombok.

Székelyföld némely vidékei sokkal kedvezőbb színben látták azon férfiunak, kit Kassai Szőke Pistának, a tájék, hol lakott, Laczkó Istvánnak, a község pedig, melynek predikált, a szárdisi angyalnak nevezett, viszontagságos élményeit, elfogatását és bebörtönöztetését.

Üldözöttnek tünt föl, ki eszméjeért, hiteért szenvedett.

A kézdivásárhelyi szombatosok, kik, mint olvasóim tudják, magokat szardisiaknak hivatták, büszkén tekintettek versenytársaikra, az udvarhelyi (vagy szerintök thyatirai) község tagjaira. S hogy is ne? Hisz, soraikból támadt az első üldözött, az első vértanu. A thyatirai angyalt ujja hegyével sem érintette Fehérvárott senki; de az övéket nehéz bilincsre verték s majdnem halálra kínozták. Igen a köztiszteletü Laczkó István még eddig egyedül szenvedett az új Jeruzsálemért, az ő szent testéről tépték le a zsarnok poroszlói az öltözéket, az ő kezén és lábán mély rovatokat hagyott a vas. Meg is csókolták a vénebb nők a békó nyomait, s könnyeikkel mosták volna le a börtön minden szennyét, de a tisztaságot kedvelő papnál ily kegyeletes buzgóságra nem maradt semmi anyag.

Kézdi-Vásárhelyen az országtanács tiltó rendelete és Kassai szigora után feltünőleg gyarapodott a szombatosok száma, s titkos imahelyeiken a vidéki birtokosok közül is többen kezdettek megjelenni. Hasonló eredmény vala ez új felekezet más gyülpontjain is észrevehető.

A merészebbeket a veszély csábítgatá a keletkező valláshoz, a kiváncsiakat a titok leple, a szeszélyeseket a tilalom, a gyöngéket azon tapasztalat, hogy a kormány, mióta a szombatosok elleni hirdetményt kiadta, mintha tettét megbánta volna, nyugodtan nézi még a nyiltabb izgatásokat is.

A politika szintén szerepet kezdett ez ügyben játszani.

A katholikusok tudván, hogy Kassai a felső-magyarországi megyék sérelmei miatti nyilt fellépést azért ellenezte, mert Erdélyben még sok békétlen elem van, s mert különösen a szombatosok hitterjesztésöket rakon-

czátlanul űzik, nem késtek kéz alatt szítani e rajongók buzgóságát, mert csak úgy hitték Rákóczi fejedelemnek az európai nagy vallásháborúba vegyülését hátráltatni.

Szóval, a titkos felekezeteknél elevenség, mozgás támadt.

A tulzóbbak közelegni hitték az időt, midőn vallásuknak nyilvánosságot és jogokat követelhetnek.

Jaskó Pál, a thyatirai angyal, mély meggyőződése és ragyogó szónoki tehetsége az óvakodókat is kezdé magával ragadni.

Laczkó István, a szárdisi angyal, ki börtönöztetése előtt a mérséklésre néha oly szép védveket tudott találni, most nem szegült ellen semmi indítványnak.

Ő vontatva, a költői emelkedettségnek minden csilláma nélkül, komor arczczal, a föld porát kereső szemekkel és páratlan érczű hangja bűbájos erejének igénybevétele nélkül, helyeslé versenytársa merészebb terveit, s kedélye annál levertebb volt, mennél döntőbb hatással birtak nyilatkozatai.

Megfoghatatlan szomorúság fellegzett egész kifejezésén, midőn társai reménytől sugárzó tekintettel s a jövendőben hivő lélek derült elszántságával jártak-keltek, erősítve az ingadozókat, védve eszméiket, hirdetve az igét.

A ki figyelemmel kisérte az ellentétet e férfiú szavai és kedélyhangulata közt, a ki elleste a fájó benyomást, mely idegein átrezgett, midőn magasztalni hallá magát, a ki látta, hogy máskor meleg, részvékeny és áradozó szive mennyire elfeledte a hőbb dobogással együtt a lelkesülést és életörömet, a ki fanyar mosolyát, sötét merengéseit, nyugtalan álmait és álmatlan éjeit aggódva követé szemeivel s gondjaival: az kénytelen volt valami mélyen ható, valami rejtélyes és bősz történetben keresni e rögtöni átalakulás okát.

S van-e élesebb szem, mint a férjét szerető nőé?

Klára az első öleléskor, az első csóknál érzé, hogy minden ámító hasonlatossága mellett más természet és fogékonyság, más kedély és jellem lakik most ama kül-

alakban, mely oltáreskünél és a szerelem jogánál fogva az ő élettársáé vala. Ha a kecses ifjú nő a mesék világában, ha egy regényes és rémes korban élt volna, midőn jó és rossz nemtők közvetetlenül vegyítették magokat a szegény halandók ügyeibe s örömet leltek gyarló érzékeinknek varázslat általi ámításában: akkor a babonás előítéleteknek hódolva, talán hinni tudná, hogy férje testéből valami démon kilopta a lelket, s egy egészen idegenével cserélte föl. Ha Klára évek óta nincs úgy értesülve, hogy férje egy kihalt családból egyedül maradt életben, akkor félve vonná el tőle karjait és keblét, nehogy tévedésből ikertestvérre áraszsza a kéjeket, s a nő édes kötelességeit teljesítve hűtlenség bűnébe essék.

Valóban a régi Laczkó Istvánból semmi sem maradt meg, csak Klára iránti szerelme, s azt is a távollét rövid hat hete csodálatosan alakítá át.

Mohó, sovár, kielégíthetetlen lett-e mostanig gyöngéd és költői szinezetű indulat, s nemcsak anyagiasb alapízet nyert, hanem élvei közé nyugtalan, rémes és idegenszerű elemek is vegyültek oly lélekállapotból, melynek titkai sejtetlen mélységben laktak.

Mintha hinné, hogy csak napokra, órákra van szorítva az időköz, mely alatt nejét szeretnie szabad; mintha a baljóslatok egész raját rezzentené föl e szerelem s mintha legártatlanabb és legédesebb kéjeiben keserű átok lappangana, vad bűn tombolna.

Képzelni, Klárának mennyi aggodalmat szerzett férje megfejthetetlen hangulata.

Az éles szemű nő hamar belátta, hogy itt nem mulékony hatásokról, nem az idegen kór okozta túlizgatottságáról van szó, melyen ápolás és gyógyszer könnyen segíthetne; belátta, hogy valami szokatlannak kellett férjével történni, mely egész valóját földrengésként rázta meg, s annál mélyebb nyomokat hagyott hátra, mennél véletlenebb volt rombolása.

Klára szerelmének erélyével tudta csak szülei meg-

egyezését a vagyon és helyzet nélküli Laczkó Istvánnal való házasságra kicsikarni, s a kézfogás után lefolyt nyolcz év még bensőbbé, még áthatóbbá tette szenvedélyét.

Nem volt titkuk, osztoztak örömben és búban, soha sem kellett egyiknek is bizalomra szólítani föl a másikat, soha sem volt szükség esetlegességek közt találgatni az okot, mely valamelyik fél homlokára felleget vagy ajkára mosolyt vont. Lelkök egész láthatárát úgy besugározta a szerelem, hogy abban homályos zúg nem maradt, hová a világosságtól rettegő legkisebb titok is bevonulhatna.

Legalább így hitte Klára.

S most férje egész magaviselete talányok szövedékéből áll.

Nincs nehezebb, mint kölcsönös bizalomban átélt évek után az első titkot tudakolni, mert szigorú ítélet fekszik ebben vagy a kérdőre, vagy a kérdezettre.

Klára érzé saját ártatlanságát, s hogy vádolhassa férjét, kit eddig csak tisztelni tanult?

Várt, hallgatott, tűrt, s az óra minden ütésekor elérkezettnek hitte a perczet, midőn hőn szeretett élettársa szivének terhét vele meg fogja osztani.

— Hasztalan!

Napok, hetek teltek, s férje mind sötétebbé, rejtélyesebbé lett.

A szárdisi angyal fizetése néhány hivő család szűk adományaiból állván, a kecses szombatosné a drága időt nem áldozhatá föl merengésekre. Férje növekedő tétlensége új ösztönül szolgált neki, hogy takarékosság, erély és helyes számítás által házát a sülyedéstől megóvja, s örökségül nyert csekély hozományából annyi kényelmet varázsoljon elő, melyet az ügyetlen bőség sok eszköz igénybevételével sem tud mindig.

Reggeltől estig dologhoz látott, s tevékenysége egészen kimerité, s mégis lehetetlen volt észre nem vennie, hogy fáradozásain nincs is a régi áldás. Most káros szórakozottságon, majd lényeges apróságok elfeledésén kapta ma-

gát rajta, majd ismét a találékonyság teljes hiányán és a körülmények felhasználásában elkövetett vétségeken. Az egész háztartás nem volt többé oly összevágó, mint eddig s azon parányi tőkék, melyekkel, hogy kamatozzanak, bevásárlásokat tett, most az egyszer nem elég biztosan látszottak forogni. Szóval, minden egy kissé kibillent a szokott kerékvágásból, mert Klára kedélye sem volt többé helyén, s munka közt is gondolatai mindig azon iszonyú talány körül csapongtak, mely férje boldogságát ismeretlen örvényekbe sodrá. Ha ez soká tart, a lelki elégültséggel együtt a külső kényelem is eltünik, s a csendes lakba a sötét merengés és önvád mellé vendégül bekopogtat a nyomor is.

Ily érzés, ily hangulat közt hallá férjétől, hogy az új hit ügyében ismét Fehérvárra készül.

Egy igen szerény jövedelmű családnál, hol a fillérnek kijelölt helye van, a hosszabb út tetemes költségei mindig válságot idéznek elő, melynek utóhatásától csak lemondások és apró megszorítások árán tudnak idejekorán menekülni. De Klárát most nemcsak e tény hangolta le, sokkal mélyebben hatott kedélyére férjének zavart tekintete, s a majdnem reszketeg hang, melylyel távozási szándékát közlé.

— Minket új veszély fenyeget! — gondolá Klára szorongó és sejtelmes szívvel.— Fehérvárról hoza ő átkot házunkra, s most megint azért megy, hogy hozzon. Mi történhetett vele, mit követhete el ő? Az orvnak, ki örömeink gazdag kincstárát kirabolta, szerencsétlenség-e a neve vagy bűn?

— Mennybeli atyám! — kiáltá most Klára saját eszméjétől eliszonyodva.

Férjének lábai elébe borult, töredelmesen hajtá fejét a padlózatra, s arany csillámú gazdag sárga haja szétbontakozva omlott alá, sűrű palástjával eltakarva a szem elől az egész ábrázatot, csak a vékony ivorfehér nyakat hagyván meztelenül, mintha bárdcsapásra váró elitélt volna.

Laczkó István szobormereven állott, s bámulata határtalan lőn.

III.

— Taposs szét — rimánkodott a kétségbeesés hangján a nő — tedd lábadat nyakamra, hogy haragod súlya zárja el rögtön lélekzetemet s oltsa ki az életet testemből. Oh! én téged most gondolatomban bűnösnek neveztelek, ... férjem! jóltevőm! büntesd meg a hűtlen rágalmazót.

A férj tagjain hideg borzadály nyargalt át. Vértelen arczczal, kék ajakkal, összecsapott kezekkel rebegé: — Ő látja homlokomon a Kain-bélyeget!

Gépileg vonta végig homlokán ujjait, mintha szennyet akarna letörleni; neje pedig fölemelé a padlózatról omló könnyekkel áztatott arczát és tekintetét férjére fordítván, megható és sűrű zokogások közt szólt: — Homlokodon, mint a márványlapon, melyet a művész szent oltárnak készített, csak az Isten előtt kedves gondolat és érzés lehet följegyezve. De az én gyanakvó képzelődésem, mely minden sötétben kisértetet lát, borult kedélyed szürkületén a bűn alakját hitte át meg átsuhanni. Oh! iszonyú káprázolat! Úgy-e, Pistám! te csak szerencsétlen vagy, több nem, ... minket csak nyomor fenyeget, ... több nem? Ne szólj titkodról, mert a gyönge nőnek nem szükség azon komoly dolgokat tudni, melyek a férfiú érczakaratját és törhetetlen szilárdságát veszik igénybe; ne szellőztesd a bánatod s lélekküzdelmeid elébe vont fátyolt; hallgasd el — mert a bizalmas szó, ha vissza sem éltek vele, sokat ejtett már tőrbe, — hallgasd el, kérlek, hogy vallásunkat fenyegeti-e veszély, vagy családunkat romlás, de megnyugtatásomra, de kínzó szeszélyeim lecsendesítésére mondd, hogy a te nézeted szerint is, a legnagyobb szerencsétlenség a bűn. Nyilatkoztasd ezt ki!

Klára erős hangnyomatot adott a végszavaknak, míg enyhítéseül a sebnek, melyet ajkai ejtettek, férje kezét vonó ajkaihoz.

Laczkó István indulatosan rántá el karját. — Távozzál tőlem! kiáltá vadul. Távozzál! ismétlé a fájdalom leírhatatlanul mély, azonban szelid kifejezésével. Éretted . . . de ne szóljunk erről! Eredj, lépj azok sorába, kik mondani fogják: ha előbb ismertem volna jellemét, most nem kellene pirulnom! ha nem lettem volna elfogult iránta, most nem panaszolnék a végzet ellen, s könny helyett öröm csillogna szememben! Távozzál! rég tudom én, mi a szerencsétlenség hatása! Még a fát is odahagyják levelei a hideg őszi szél lehelletére!

— Mert elhervadtak! mert meghaltak! — szólt Klára, csüggedt fővel s alig hallhatóan.

— Édes nőm! feledd kiméletlen bánásomat. Indulatom túlragadott. Jer keblemre!

Hőn szorítá magához a szenvedő alakot és szeméből égő könny hullott ennek liliomarczára.

— Veled együtt érezném, zokogott Klára, a bűnvádat, ha ismeretlen volna is előttem oka; veled lépnék a gyalázat elébe, s egyenlő jogot követelnék a közmegvetésből. De úgy-e, erről nem lehet szó? Úgy-e, te is legnagyobb rossznak a bűnt tartod, s a szenvedés poharából az igazán keserű cseppnek azt, ha a kiürítést megérdemeltük?

— Mit tudja a te tapasztalatlan szived, Klára, hogyan támad a bűn, s hogyan szívta táplálékát gyakran épen azon nedvből, melytől a büszke erény virít? Engem még senki sem vádolhat, bízzuk a bölcsekre a szabadakarat felőli hiú okoskodást.

— És mit tegyünk a Szentkönyvvel?

Oly megható és gyermeteg volt e kérdés, hogy a szárdisi angyal, ki maga is az igét hirdeté, csak lesütött szemekkel s néma ajkkal tudott nejének válaszolni.

Klára férje keblére borult, szeretettel és legkedvesebb kaczérságával egy bűbájos nőnek, ki szépségét is az igazság védelmére fegyverül akarja használni.

— Ládd, mily rosszul tudod a kétkedő szerepét játszani?

A büszke tudóst, ki nagynevű egyházférfiakkal versenyez, most egy együgyű kis nember szorította kelepczébe.

Klára csókjával zárta el a választ férje ajkán.

— Hát csakugyan annyira gyöngének képzelsz? kérdé hizelgően. Két ép, egészséges gyermeket szültem neked, s ne birnám-e el egy kis titok terhét vagy egy kis csapásnak fájdalmát, mely minket fenyeget? Miért nem nyilik meg kebled, hogy a közléssel könnyüljön? Ha eszemet gyöngének véled a tanácsadásra, úgy nincs hallgatásod ellen kifogásom; de ha lelkemet tartod erőtlennek a gondviseléstől ránk mért megpróbáltatásra, akkor soha igazán nem szerettél, mert érdemesnek sem hivéd keblembe mélyebben tekinteni.

— Mondhatnám neked, Klára, szólt Laczkó István, hogy képzelődésed játéka a titok, melyet rejtegetek, s a bűn, melyet, hited szerint, tervelek; lenevethetném bohó aggodalmaidal, vagy szenteskedő rémlátásodat: de nem akarom a hallgatás kötelességét a hazugság vétkével könnyüvé tenni. Bevallom tehát, hogy Fehérvárott igen nehéz napokat töltöttem s hogy nehezebbek várnak rám. Bőszjóslatú fellegek gyűlnek össze a mi kicsiny kunyhónk felett, s ki tudja: nem volna-e jobb, ha magunk vetnénk még bele tüzet, mielőtt az ég nyila találná? Elgázolhatja vetéseinket az utolsó kalászig a jégeső, s ki tudja: nem volna-e jobb, előre rá hajtani a helység csordáját, hogy aztán a pusztító vihar nyom nélkül öntse ki dühét? Örvényeikbe sodorhatják magzatainkat, a fellegszakadás áradalmat, s ki tudja: nem volna-e jobb, egy kosárban előre a hullámoknak ereszteni őket, hogy teljesedjék az Úr akaratja, s a kaján végzet az előfélelmek kínjai nélkül zúzza szét szivünket? Néha kedvem volna átkokból készíteni imádságos könyvet, s egész hitfelekezetet szervezni a gyűlölet számára. De, Klárám, hagyjuk a titkot titoknak, s ülj mellém e kerevetre, hogy meséljünk fontos ügyekről, melyeket talán gyerekségeknek tartasz és gyerekségekről, melyek talán igenis fontosak. Jer, ül-

jünk le . . . Így ni . . . Már most, angyalom; képzeld, hogy még ez a kerevet, melyen helyet foglaltunk, sem a miénk s a széles világban, hajléktalanul és vagyon nélkül tengünk. Érted, Klárám, hajléktalanul és vagyon nélkül.

— Csak ez, hála ég! csak ez volna, mit akkora aggálylyal takartál előlem! — szólt a nő könnyült lélekzettel és sugárzó arczczal.

— Hajlék- és vagyontalanul! . . . de halld, Klára, tovább. A madárnak az egész zöld mező és berek terített asztal. Szabad szárnyakkal röpköd, s míg örvendett, evék, s míg jóllakott, kiénekelte magát. S mit tennél te, ha számunkra az életből csak a nyomor maradna? Szólj, mit tennél? A nyomornak nincs éléskamrája, konyhája, asztala és terítéke. Rosszabb háztartó a fukarságnál. De azért, hogy tűzhelyéről füst nem emelkedik és keze mindig üres, apasztja-e vendégeinek, kiket ő tart, étvágyát? Oh! ha ez így volna, boldogabb lenne az emberi nem, mint a könyörületről szóló erkölcstan által! Tudsz-e eleget dolgozni, Klárám?

— Tudok — válaszolá büszke önérzettel a derék szombatosnő.

— Ha, ha, ha! — fölkaczagott a férj vad fájdalommal.

— Te kétkedel?

— Nekünk való, sorsunkhoz mért munkáról beszélj.

— Bizzunk a gondviselésben és magunkban! válaszolá Klára. Érzem, hogy erélyemnek a szükség csak újabb meg újabb tért nyitna.

— S mily munkára szánnád büszke erélyedet?

— Ha nagy városba költözünk, skofiummal himzek díszruhákat, bibor palástra ezüst rózsát és keleti gyöngyből szeszélyes virágokat és arabeszkeket füzök a hölgyek fürt ékeire s a leventék övére. A mennyezetek, zászlók, oltárszőnyegek és hadisátrak szegélyeire rojtokat fogok sodrani, s az úrnők és lovagok pénze sok utat s ösvényt fog szerény lakunkhoz találni.

A férj gúnyos kétkedéssel mosolygott.

— Ha nem szereted városon, vonuljunk tehát falura — folytatá rábeszélőn a nő. Falun még könnyebb lesz kenyeret szereznünk. Atyám a növényvilág csodaerejének ismeretére tanított. A sebet nemcsak bekötni, orvosolni is tudom. A lázak különböző nemei ellen ritka hatású szereim vannak. Eddig ingyen ápoltam és gyógyítottam a betegeket, ezentúl fáradságomért gabnát és más házi szükségekre valót szerzek. Te is vehetsz haszonbérbe korcsmát, bortizedet vagy néhány hold tanarokat.

— Az egész holdat, kedvesem, s még hozzá egy tuczat csillagot — közbeszólt keserüen a férj. Ha álmodni akarunk, Klára, ne elégedjünk meg csekélylyel. Ha az elérhetetlen vágyakra szorulunk, kivánjuk egyúttal az egész lehetetlenséget.

— S komolyan hiszed-e — tudakolá a szombatosnő gyönyörű kék szemeit kérdőn fordítva a szárdisi angyal mélabús arczára, hogy helyzetünk ily szerény tervekre sem jogosíthat föl?

— Micsoda munkához értesz még? — szólt ez kikerülőn.

— Elmondottam volna, hogy lehetek kulcsárnő, vihetem egy egész idegen háztartás terhét, taníthatnék gyermekeket olvasni és írni, s ha a városszony elnéző volna, még növendék leányának oktatását is rám bizhatná; — de már nem merek ily magas igényekről előtted beszélni. Tekinteted a porba vezeti az én szemeimet is. Mit találjak ott az éhség és hideg ellen! Boldog Isten, mily tudatlan vagyok! . . . Ah, Pistám! van egy hárfám, letörlöm róla a port, ismét felhúrozom és vállamra veszem. Visszajönnek elmémbe a régi dalok, újjaim engednek az ihletésnek s a szép hangok hűn fognak újjaimnak szolgálni. És elmegyünk várról várra. Te énekled a verseket, én kisérem. A tiszta holdas éjeken, midőn ligetekben és ezüst patakok mellett fogunk vándorolni, a költészet és zene tündérkei még soha sem dalolt mesékre oktatnak, s a mit mi sugalataik után versekbe szedve a függönynyel félig-

takart ablakok alatt és a fényesen kivilágított csarnokokban, a szerelem és hír számára eléneklünk, az édes könnyet fog csalni a merengés galambszeméből és harsány rivajt a lelkesedés férfi-ajkairól. Úrhölgy és lovag meg szokja irigyelni szegénységünket, s mit ily érzés közt nyujtanak nekünk, az nem alamizsna többé, mert hódolat.

— S csak ezekből áll, a mit tudsz?

— A lelkenységen kívül, mely épen arra fog tanítni, a mire legnagyobb szükségem lesz, s a megnyugváson kivül, mely nem engedi, hogy szükségeket teremtsek magamnak.

— Kis pacsirta, ki a sírfára szállva énekelsz az életről és a halál kertjében is keressz örömtanyát, te a ledér remény számára még megtudnád nyitni szivemet, ha nem zárta volna be örökre a komor való! Oh! Klárám, mit használ az, a mit balgatag fejecskéd vigasztalásul kigondol! . . . Tudsz-e kontyodra tekert kendőn nehéz csöbröt vinni a mezőre? Tudsz-e forró rekkenőségben naphosszat aratni? Tudsz-e sárban, mezitláb és permeteg alatt állványokra téglát, meszet hordani, s tűrni pirulás nélkül, ha a rongyok által rosszul födött szépségeden kőmieslegények, uradalmi hajdúk s koldus léhütők buja szeme nyugszik?

— Nézz rám . . . és felelj magad! — szepegé a nő, arczát férje keblére rejtvén.

Klára gyöngéd, finom alak volt, s kiválólag ideges természetű.

— Tudsz-e kapálni és ásni? — tudakolá a szombatos.

— Ah! ki venné hasznát az én ásásomnak? — kérdé Klára mosolylyal arczán, de egy könnyel pilláin.

— Az, a ki meg is büntethetne, ha nem tudnál sokat ásni.

— Sokat? s ezzel a kézzel, ezzel a lábbal?

Parányi lábfejét s hófehér gyenge karját láttatá férjével.

— Nevetnem kell ötleteiden, szólt alig leplezhető megütközéssel. Ugyan mi nem jut még eszedbe, hogy elvond figyelmemet a titkolt veszélytől, mely reánk vár.

— Hátha annak nagy részét már föl is fedezém?

Klára viaszsápadt lőn.

— Hátha a titok kapuján már belül vagy, s a rémes épület egyes szobáiban vezetlek, a tárgyakat, melyek előnkbe lépnek, magyarázva?

— Az lehetetlen — kiáltá reszketve, dermedve.

— De miért?

— Mert képtelenség, hogy tőlem, ki sokféle munkával kereshetnék kenyeret, épen oly foglalkozást kívánjanak, melyre testalkatomnál fogva képtelen vagyok, s mely semmi jövedelmet nem hozna. Ezt te nem akarhatod.

— Én nem.

— S ki volna oly dőre, hogy követelhetné?

— Talán a törvény, kedvesem!

— Oh ég! csakugyan komoly tekintettel mondod ezt?

— Még nem vagyok tisztában, szólt a férj, hogy minő kinyomatot adjak arczomnak . . . De hallgasd tovább. Nagyobbik fiúnk alig töltötte be hatodik évét s már ismeri a betüket, tud számlálni, s játékul virágbokrokat és tarka pillangókat rajzol. Szellemi foglalkozásra látszik hivatva, s te hamar észrevévén hajlamát, a szerint is nevelted. Most már iskolán kell őt átvinned. Tedd erős barommá, mely terhet birjon hordani, állati ösztöneit vadul elégítse ki, s a szerelem epedése helyett csak a testiség nyers kitöréseit áhítsa. Tudod-e, Klára, ezt eszközölni?

A nő homlokán végig vonta kezét, hogy jól eszmélhessen. — Nem értelek — mondá végre azon borongó szinezetével kedélyének, melyen az iszony, mint a villanyos anyag a még nyugvó fellegeken, rossz idők jóslataként meg-megcsillámlott.

— Nem értesz? mily kába egyszerűség! Hát nem tudsz képzelni helyzetet, melyben az emelkedettebb lélek átokká válik, s a mély kedély hullámaiba okvetetlenül bele kell fúlni a boldogságnak, egész tündér kiséretestől? Nem képzelsz-e körülményt, mely parancsolón követeli, hogy a durva testnek durva erkölcsei legyenek, s az érzéketlen

szív és szégyelni nem tudó arcz a korlátolt elmében találja istápját?... Klára! te zokogsz. Te már fölfogtad, hogy mire czélzok.

— Inkább lássam gyermekemet a terítőn! kiáltá a nő.

— E szavaddal megmentéd őt és magadat. Ne félj, ne remegj! A vihar elvonult; egetek tiszta. Oh, de az enyém!?...

Mély sóhaj emelkedett a szombatos kebléből.

— Esküszöm, folytatá vad hévvel, esküszöm Mojzes bölcseségére, Szent János evangelista jósszellemére, a Messiásra, kinek második eljövetelét és ezeréves uralkodását várjuk, s az ő dicső székvárosára, az új Jeruzsálemre — esküszöm mindenre, a mit a szombatosok hisznek, s a mi előttem legszentebb, a te tiszta és boldogító szerelmedre, Klára! hogy ha végzetem bűnbe sodorna, az a kisértés, mely engem elejt, meg fogná tántorítani még azokat is, kik legszigorúbb birái természetünk gyarlóságainak, s kiknek markában mindig van egy alkalomra váró kő, hogy vétkes felebarátjaikra dobják. Ne aggódjál, Klárám! Élénk képzelődésem túlélesen szinezé a fenyegető veszélyeket.... Holnap reggel indulok Fehérvárra. Legfölebb két hét alatt ismét haza fogok térni, s akkor, Klára arczom derült, jövendőd biztosított leend. S most, kedvesem, ne tudakolj semmit. A kiváncsiság szavait ajkadról tiltsa el e csókom.

Szőke Pista, vagyis — mert neje e nevet nem ismeré — Laczkó István hévvel ölelé át Klárát.

— Oh! ő már nem szeret engem, mert szive zárva maradt — sohajtá a nő, midőn magányos kamrájába vonult.

Könnyei áztaták kendőjét s most először feledé a háztartás száz apró gondjait, melyek egyedül enyhítették volna fájdalmát.

IV.

Másnap reggel az udvaron a befogott lovak tüszköltek s unalmokban rágták a zablát.

A szárdisi angyal mindig talált valami igazítni valót hivei közt, házában vagy kocsiján. Podgyászokat raktak a szekér-kasba, a láb elébe s hordottak onnan ismét vissza, mint fölöslegest vagy alkalmatlant. Midőn pedig már az idő szép messze haladott, s Klára a tornácz küszöbéről várta az indulást, a férjnek a kocsilépcsőn eszébe jut, hogy zsebében nincs elég tapló, s hogy az esetlegességek számára nem árt még egy darabot magával vinni.

Leszállva a szobába siet tehát, Klára követé.

— Tudod mit gondoltam, kedvesem? szólt midőn magokra voltak. Már lanyhább téli napok kezdenek beállani, s ez a kocsi csak oly könnyen vihetne el engem oda, hová Rákóczinak hatalma nem terjed ki, mint Fehérvárra. Itt hagynók házunkat csűröstűl, butorostul. Úgy nem ébresztene távozásunk semmi gyanút. Új életet kezdenénk a török császár vagy a magyar király földén, s még nevünket is elhagynók a gyalázattal együtt, mely leselkedik utánunk, de többé föltalálni nem tudna. Jer, Klára! feledjük itt vagyonunkat, különben Kassai azt mondhatná, hogy tőle loptuk el.

— S hát e bölcsővel mit csináljunk? kérdé Klára a helyre mutatva, hol alig három hónapos csecsemője szendergett.

— Igaz, mi kötve vagyunk. A szegény beteg gyermeket miként tennők ki egy hosszú vándorlás viszontagságainak! Vad gondolat volt tőlem. Egyébiránt csak tréfából hoztam föl; de nem kellene veled épen az elváláskor ily könnyelműen játszani. Jóságod, Klárám! maholnap engem kiállhatatlan szeszélyessé tesz. Isten veled!

Klára karjaival tartá vissza a férjét és kéréseivel, mert ha eddig aggódott, az újabb nyilatkozat után elrémült. Úgy tetszik neki, hogy a Kassai névben a rémítő titokhoz kulcsot nyert, s bár nem tudta miként, meg vala győződve, hogy ennek az embernek kell tulajdonítani szerencsétlenségöket s a veszélyt, melynek ki vannak téve.

Rimánkodása nem használt. Laczkó ingerülten bontakozott ki karjai közül, s a kocsira fölpattanva gyorsan elhajtatott.

Az utcza végén, úgy kellett jobra fordulnia, hogy a szombatos pap házának homloka ismét föltünt.

Klára még a tornáczon állott, szemére tartott kendővel.

A férj magasra emelt föveggel int búcsút, de viszonoztatás nélkül.

— Egészen el van merülve a bánatban, s mintha hallanám zokogását. Igen sokat fedeztem fel neki, vagy igen keveset. Jobb lett volna hallgatni, ha nem lehettem nyilt... De vezekeljen — szövé tovább gondolatait a szárdisi angyal — öltözzék zsákba és hintsem hamvat fejére az, ki a szabadakaratról tud a világ nagy szolgaságában álmodni. Szégyen e jámbor együgyűségre! megvetés rá!... Minden cselekedetünk tükör, melyben a végzet mutatja meg képét. S jó-e a tükör, ha egy király, rossz-e, ha egy zsivány arczát tünteti elő! Ki koszorúzná meg vagy törné szét ezért? Az őrült... Ah! fejem kábul. Gondolatim örvényt szőttek, tánczolnak a habok a mély tölcsér körül, s bele vonják, bősz erejökkel hitemet, reményemet, az ember méltóság érzetét s az erény ábraképeit. Minden, minden szellemi elmerül!... Hadd! történjék meg! Vagy vesztettem-e vele? Szegényebb-e az ember, ha betegségeitől fosztatik meg. S miért volna szívem üres, holott benne van minden, mi az állaté?... Oh gondviselés! miért nem hirdethetem létedet a gonosz bukásában, s az erény ünnepnapjain? Miért nem kell nevednek mindig eszünkbe jutni, ha a világra fordítjuk szemeinket? S miért fosztott meg uralkodó székedtől fattyútestvéred, a kényszerűség? Ő vak

és érzéketlen, de rólad az irástudók komolyan mondák, hogy szemed van és szíved.

A szárdisi angyal kedélye kormányvesztett hajóként hányatott az ellenséges hullámokon, partot nem látva és a tájékozó csillagok útmutatásait nem követhetve többé.

*

Térjünk vissza az utazókocsitól az elhagyott nő szobájába.

Bármennyire szerette Klára azon ifjut, kit családja akaratának ellenére kezével ajándékozott meg, mégis házasságok alkalmasint meg nem köttetik, ha világosságra jön, hogy a leendő férj jobbágy-gyerek.

A XVII. században a legerősebb szenvedély is meghunyászkodott e korlát előtt. Az örökös jobbágy végtelenül alantabb állott helyzetre és szabadságra nézve úrbéreseinknél, kiknek költözködési jogok biztosítva, szolgálataik szabályozva voltak. S Klára szívkegyeltje sokkal többet tanult és tapasztalt, hogysem a szerelem föláldozási készségét a legiszonyúbb tűzpróbára ki merte volna tenni. Ő tehát több ügyességgel, mint őszinteséggel a kővárvidéki Laczkókkal köté magát össze, kik a puskások közé tartoztak. Olvasóim számára megjegyzem, hogy a puskás oly jobbágy volt, kit a fejedelem minden szolgálattól fölmentett, azon kikötéssel, hogy a vadászatokban tartozzék részt venni. A puskás látszólag csak hajszálnyival állott a jobbágy fölött, s mégis végtelenül magasan, mert szabad volt. Őt senki sem kérte föl, mint szökevény rabszolgát. Nem is vala szükség e rendszabályra, mert a puskássággal járó birtoknak két kézzel akadt mindig ura.

Klára rokoninak, midőn választottját legrosszabb színben akarták is föltüntetni, eszökbe nem jutott azt születésére nézve egy puskásnál alacsonyabbnak mondani. Már itt, szerintök, ki volt mérítve minden, mi az osztálykülönbség lebeszélőt hozhat föl.

Hogy lehessen szökött jobbágy eléggé merész, művelt és tisztes állású leányt oldhatatlan kötelékekkel csatolni a testi büntetések és személyes szolgaság soha sem évülhető igájához: erről Laczkó István ellenségei sem birhattak sejtelemmel, miután a rágalmazók gyanusítása is csak a hihetőségek korlátai közt szokott működni, különben hatását vesztené.

A közszellem ily irányából magyarázhatjuk ki, hogy Klárára elég mély benyomást nem tett mind az, a mit férje a legdurvább nemeiről a napszámos munkának, s a legsértőbb leláztatásaitól a más akaratjától függésnek, előkészítésül és vallomásként megemlített.

A nő csak annyit hitt belőle, hogy minden vagyonuk veszélyben forog, de ezt, önerejébe s férje műveltségébe bízva, még nem tartá kétségbeejtő körülménynek.

Ha a fecske levert fészkét ismét újra és újra tudja rakni, s legfölebb az üldözésen okulva más eresz alatt keres védelmet, rommá dőlt életterve vagy vesztett vagyona mellett miért csüggedne el épen az ember, ki egyedül bir értelemmel, s egyedül hisz a gondviselésben? Klára nem becsülte oly csekélyre magát, hogy az első balesetre tulajdon önérzetén, s az első megpróbáltatáskor féltse szívének erélyét.

De midőn férje Kassait említé, midőn ködbe takart szavain is átsugárzott, hogy a hatalmas és gyűlölt miniszter kezében van sorsok, s hogy általa üldöztetnek, akkor Klára egészen átérzé a veszély nagyságát, bár azt megnevezni nem tudta.

Szorongását rémületté fokozta a magábanlét.

Most először nem bírt foglalkozni.

Bálványként állott a tornácz előtt; merengett szobája sötét zúgában.

Reggel könnyű öltözékében nem érzi a hideget künn, a kialudt kandallónál ülve nem gyujtott késő este gyertyát, nagyobbik fia imádság nélkül aludt el. De midőn az utcza egyik ablakából sem csillog már mécsvilág, mi-

dőn oly néma lett a különben oly élénk helység, mint a temető, melyben végződik; midőn minden ház és sírkő a kétféle álom egyenlő csendjét őrzé, s a lélekóra eltelte után kisértet és gondolat nem bolyg többé, a szombatos neje halk, azonban folytonos tevékenységben volt. A szekrények fiókjait nyitogatá, válogatott, összegyűjtött, irományokat tekintett meg, számolatokat nézett át, s csak ha mosolygó csecsemőjére, kivel talán álmában angyalok játszottak, veté tekintetét, látszott megindulva; különben nyugodt, gondolkodó, figyelmes és mindig elfoglaltabb volt.

Így találta a hajnal.

Ekkor kibontá hajfürteit, vetkezett, egybekulcsolt kezekkel állott egy perczig ágya előtt, csak lelkében imádkozott, mozdulatlan halvány arczczal, néma ajkakkal, emelkedő kebellel, s egyetlen félénk könnyel szemében, mely sokáig reszketett pilláin, míg eltünt.

Most hálófejkötőjét gondosan csokorba köté, néhány téveteg hajszálat visszaillesztett a csipke alá. Futó tekintetet vetett a tükörbe, parányi lábairól czipőjét, s himes szegélyű finom harisnyáját levonta, szabad mellét szűz óvatossággal kis nyakkendőjével befödé, ágyába csúszott, s gyorsan magára húzta a takarót.

A fölkelés szokott idejéig alig volt még fél óra.

Egyetlen cseléde akkor már ébren találta, mint máskor mindig.

Rendeleteket adott ki, s maga is dolgozott egész harangozásig.

Oh! az ő vallása hiveit nem szólítá semmi harang imára! A tiltott hit titkon, kivételes időben, erdők, sziklaüregek, romok közt vagy magányos hajlékokban és ritkán gyűlt össze. De nemcsak kőből épült templomok vannak; minden ember szíve az, s Klára megcsókolá, könnyeivel, szavaival megáldá csecsemőjét, s kiemelvén a bölcsőből, keblére vette. Fohászkodott, szoptata, elragadtatással merült a kisded mosolygó tekintetébe, áhítattal

fordítá szemét az égre, s míg az anyai szeretet édes kötelességét teljesíté, oly szűzies, ártatlan pír borítá arczát, és finom, átlátszó vonalai oly szende — bár bánatos — kifejezésűek voltak, hogy a ki most látta volna őt, többé el nem hihetné, hogy a kellemet és szépséget a díszteremekben és ünnepi alkalmakkor lehet föltalálni, s meggyőződött volna arról, mit a kéjencz soha sem fog érteni: hogy a test bűbájának legfőbb alkatrésze a lélek jósága s egy nő egész lénye akkor van összhangzásban, midőn a külalak igézetéből az első hatás nem az érzékekre esik.

Klára letörlé szemeiből a könnyet, midőn ismét a leplet mellére összeilleszté, s meleg kelmékbe takart gyermekével az utczára lépett.

A helység népesebb részéből szegény és szétszórt kunyhók közé sietett.

V.

— Atyám, — szólt Klára, — e kisdedet a téjtől el akarom választani, és kérlek kereszteld meg. Eddigi nevét a reformáltak templomából nyeré, s most még Barbarának hivtuk őt.

Az aggastyán, kihez a szombatosnő szavai intézve voltak, a lelkesültek sorába tartozott, kik az ihletéstől környezve gyakran prédikáltak a hivek gyülekezetében az új Jeruzsálem szépségéről, az Antikrisztus arczáról, a végítélet rémes nagyszerűségéről, s a kárhozatokra váró gyötrelmek minősége felől. Minthogy pedig a tisztes öreg férfiú szónoklatainál fogva az Isten szolgái közé számíthatá magát, Laczkó István távolléte alatt a rendes papi kötelességeket teljesítette.

— Leányom, kivánságod könnyelműnek látszik. Barbara még gyönge, alig tölté be hatodik hónapját, s ha kebledről ily korán szakítod el ajkait, meg fogja sínyleni.

Klára aggodalommal tekintett magzatára.

— Hiszed-e, atyám, hogy e hideg téli időben nem lenne rája nézve még veszélyesebb, ha egész napokon át a szabadban tartanám, s a vihar elől is ritkán vihetném meleg hajlékába?

— Leányom! kinek jutna eszébe egy csecsemőt a hóra tenni, midőn bölcsőben tarthatja, s dajkáló kéz helyett a zivatar által ringattatni?... A kosarat, melyben első nagy prófétánk, mint gyermek aludt, a Nilus hullámai sodorták ugyan magokkal, de Izrael Istenének szeme ügyelt a kevély vízre, hogy lassan ringva haladjon, és tisztelje az erőtlen ártatlanságot, mely szilaj kényére volt bízva. Azonban nemzedékek halnak el, míg az Úr egyszer találja szükségesnek, a bölcsőtől kezdve csodás kisérettel védni azt, kit nagy küldetésre szánt. S a te magzatod, leányom! azért adatott neked ajándékul, hogy úgy takard be az élet viszontagságai ellen gondoskodásoddal, mint a hogy tested elzárva és oltalma alatt tartotta, míg a születésre megérlelődött. Az ember akkor hisz a gondviselésben igazán, ha kötelességéből semmit sem mulaszt.

— Isten bizonyságom, hogy kötelességből akarom gyermekemtől idő előtt megvonni az emlőt — szólt Klára könnyezve.

— Akkor is, leányom! az újrakeresztelésnek ideje még nem érkezett el. Mi a hitbeigtatás vizét fejlettebb korúaknak szeretjük elosztani.

— Atyám! meg kell válni magzatomtól, s talán hosszú időre. Ne kérdezd, mit érez szívem ekkora áldozatnál! Férjem egy kívánságát makacsságból tagadtam meg, s most belátom, hogy teljesítni kellett volna. Az Isten a férjet bizta meg a parancsolás tisztével, s a szombatosnő első erénye engedelmesség.

Az agg szokott szertartások szerint igtatta a kis Barbarát a törvény üldözése alá eső felekezetbe s ada neki igen czifra és hosszú nevet, melynek a világban nem sok hasznát lehetett venni, minthogy a polgári hatóság minden érintkezései közt csak álnévnek tekintik.

A keresztelés után Klára kételkedően, magával küzdve tekintett a szent férfiúra. Látszott, hogy fél még be nem forrt sebeket érinteni, de még sem gondolja azt kikerülhetőnek.

Az öreg előérzé a szombatosnő szándékát, mély árny vonult arczára, s tisztes hószakála reszketni kezdett az indulat miatt, mely görcsös rángásokat idézett ajkaira.

— Ki ne mondd nevét! — szólt leírhatatlan keserűséggel. — Nekem nincs többé leányom. Ne tudakold a kárhozat edényét, melyből kiöntetett a mirha és tömény, hogy mint az elrablott templomkincs a szentségtörés vad czéljaira használtassék. Megtagadtam őt, mint ő megtagadta Istenét.

— Miért vagy oly szigorú iránta, hisz! most veszté el egyetlen fiát s az özvegyi gyászt még hordja.

— Az Úr itéletei igazak! Elhagyja atyját, az erkölcsöt és a szent szombatot. Három főbűnért még csak két csapás érte. Nincs eléggé büntetve, — szólt az öreg kegyetlen fájdalommal.

— Szerelme volt tévedéseinek oka s eléggé lakolt szereteted elvesztésével. Szíve nincs megromolva.

— Nincs megromolva? — kiáltá indulatosan az agg. — Akkor fűszert lehel maga a rothadás is, és a tiszta ég sugaraiban repkedő angyalok rázzák le kis szárnyaikról a ragályt, hagymázt és azon dögvészt, mely földünk virágzó vidékeit egyszerre temetővé változtatja. Nincs megromolva?... Akkor az Istent káromlás által imádjuk s Ábrahám úgy fogad ölébe, az égnek kapui úgy nyilnak fel számunkra, ha ördögöket idéztünk, a kigyóval földet ettünk s ha a sötétség lelkeinek szolgálva, csak akkor pirul el orczánk, midőn egy jó cselekedeten magunkat rajtakaptuk... Nincs megromolva?... Vagy talán az én vén fejem megfeledkezett a szavak értelméről, s azóta, hogy ő kéjhölyg lett, atyjától elszökött, s vallását csábítója kedveért elhagyta, a bűnt erénynek hívják, és a tisztaságot szennynek nevezik?... Nincs megromolva?... Átkom reá azért, mivel lelke gyökeréig meg van romolva.

— Oh atyám! ekkora gyűlöleted gyermekemet teszi szerencsétlenné, — zokogá Klára könnyekkel szemében.

Az öreg kérdőn és ámulva tekintett reá.

— Még ma elutazom, s talán messzebb, mint képzelem, talán elhagyottabb ösvényeken és több sanyarúságnak kitéve, mint egy nő gyönge teste el tudná birni. Higyem-e, hogy csecsemőm nálamnál jobban fogja tűrni a vándorlás alkalmatlanságait és az idő sanyarát? Oh! a tavasz még messze van! s nekem menni kell, sietve, tétovázás nélkül! És kinél hagyjam a kis Barbarát, ha leányod nem venné gondja alá?

— Hagyd egy barlang szája előtt, hol a nőstény farkas lakik. Majd beviszi odvába s emlőin fogja szoptatni. Keresd meg e barlangot, de ne közelíts a hittagadó küszöbéhez, ki elég szemtelen magát még most is leányomnak nevezni. Legyen öröksége tőlem minden átok, melyet halálom óráját agyam kigondolhat!

— Most már igazán szerencsétlen vagyok!

Oly csüggeteg hangon mondá ezt Klára, arczán úgy látszott az elhagyottság érzése, hogy az öreg a fájó benyomásnak ellen nem állhatott. Vígasztalni, bátorítni kezdé őt, orczáját, homlokát, redős, száraz, hideg kezei vel simítva.

— Nem kérdem, miért akarsz elutazni; te megfontoló nő vagy, s tettednek van bizonyosan elég oka; nem kérdem, miért hagyod el magadtól csecsemődet; te jó anya vagy s ekkora öntagadásra kétségtelen nem csekély tekintet birt rá. De gyógyszereid nem szerezték-e vissza sok szenvedő egészségét? anyádnak nincsenek rokonai? s mi vétettek testvéreid, hogy épen Jeftához — kinek nevét saját atyja undorral mondja ki — óhajtod vinni méhed legkedvesebb gyümölcsét, férjed szeretetének utolsó zálogát? Ily gondolatlanul kell-e bánni kincsünkkel! Ki adott valaha gyémánt gyűrűt őrzés végett oly tolvajnak, ki szeme előtt rabolta el a koldus egyetlen fillérét? Helységünkben a hála, a becsülés, a rokoni indulat készen áll

szolgálatodra, s te ahhoz folyamodnál, kit csak a bűn ismer, csak az elfajulás vezet, csak a hálátlanság táplál, csak az állati kéj ringat álomba, csak az istentagadás költ fel tevékenységre? Menj, leányom, akármelyik szombatos hajlékába, menj akármely felekezet házába, a hol csak asszony van, s meg fogod látni, mekkora örömmel fognak gyermekedről távolléted alatt gondoskodni.

— Nem hagyom e helységben őt, nem annál, kit ismerősömnek vallhatnék és semmi esetre sem egy szombatos hajlékában. Veszély vár rá. A gonoszok érdeke kívánhatja, hogy megtaláltassék. Kutatni fognak utána. Én minden iszonytól tartok s bár jöhet oly gyászos idő is, midőn anyai kötelességem lesz: esküvel — bocsássa meg az Isten e bűnt! — más anya magzatának vallani őt. Jefta most temette el szerencsétlen vonzalmának egyetlen zálogát, még nedvesek szemei a könnyektől, szive még nyitva van az idegen fájdalom előtt; ő nem utasíthat vissza. Együtt játszottunk, mint gyermek, s azóta nem láttuk egymást. Mi emlékezhetünk a multra; a világ elfeledte azt: ez szükséges nekem.

— Meg vagy átalkodva, Klára, s ismerem makacs természetedet. Ám vidd oda gyermekedet, hova szántad; de ha majd átkozni fogod leányomat, emlékezzél rá, hogy én nem tartottam őt leányomnak, én érdeme szerint megbélyegeztem őt előtted; én óva intettelek minden közeledéstől e gonosz lélekhez. Én mosom kezeimet. Rám semmi vád ne háruljon.

— Ayám! ne vond meg tőlem e lépésemért szeretetedet, — rimánkodott Klára.

— Eredj, én nem akarok haragudni rád, s lesz erőm feledni, hogy megbántottál.

Szivesebb szót nem lehetett nyerni az öregtől, ki magát gyakran a Szentlélek által hivé környezve, ki a szombatosok előtt nagy tiszteletben állott s Klára néhai atyjának legjobb barátja volt.

Midőn az asszony távozott, Kádár — mert így hívták

áhítatos aggastyánunkat — Kádár, a szent férfiú, egész hosszú sorát nyitá meg az átkozódásnak, s a mi csapást nem kért leánya fejére, az egyedül az emberi nyelv szegénységének s nem az ő indulatjának köszönhető.

Jefta valóban sokat is vétkezett; letért az erény útjáról, eltünt az atyai háztól, s hogy csábitójának neje lehessen, hitéről mondott le, de szive a boldogabb pillanatokban is az atyján elkövetett vétkek miatt vérzett, s midőn egyik bánat a másik után szállt rá, midőn egyik szerencsétlenség a másikat váltá föl, ha nem is legszaggatóbb, de legállandóbb keserve azon sötét órák emlékeből szivárgott, melyek atyja haragjára okot szolgáltattak.

Félévi házasság után férjétől megfosztva, egyedül gyermekének élt, s még a gyászév kitelte előtt gyermekétől megfosztva, a bánatnak és jótékonyságnak áldozta óráit; de egyik áldozat sem volt kedves az ég előtt. Bánatja nem tisztult a könnyek által; förgeteges és sötét maradt; jótékonysága nem szült kielégíttetést kedélyének, s azokat, kikre hárult, nem lelkesité hálára.

Jefta és az ég kegyelme közt ólomfellegként terült szét az atyai átok s fölfogott minden sugarat, hogy alászállani ne engedje.

Jefta már nem ismerte többé a reményt, s hogyan volna oly merész, hogy a boldogság nevét eszében akarja tartani!

Puszta volt szive és életkilátása.

De csak a bezárt koporsóba nem hathat egy csillám is a világosságból. A barlang, hova üldözőink elől menekszünk, s a börtön, hova üldözőink hurczolnak, bir oly nyilással, melyen a derűből valami parány áttévedhet.

S Jefta vétkezett, midőn reméleni félt.

A kislelkűség legszelidebb, de mégis egyik neme az istentagadásnak.

Ezért megszégyeníttetett.

A merengés sötét pillanatában lepte meg őt Klára.

Mily véletlen és kedves változás a komor egyhangúság közepett.

A másik perczben már Jefta kebelén volt az idegen csecsemő; oly közel szivéhez, mintha szülöttje volna.

Oh! mint sírt ő örömében, és mint sírt Klára bánatában.

VI.

Kassai Elemér, midőn Gyulai Ferencz az utczai rakonczátlanságnak véget vetett, Pécsi Deboráht kocsin a Mikóházba vitte.

A leány arcza márványfehér és hideg, nyugodt volt; de ajkát élesebben szorítá össze, sötétkék szemében mélyebb tűz égett.

Mozdulatlan vonalai vitázó és erős érzéseket leplezték el.

Mielőtt Elemér kart nyujthatna, a kocsiból kilebbent, s mintegy kerülve az ifjút, gyorsan, igen gyorsan siete föl a tornáczlépcsőn.

Az előszobákban aggódó, zajló, s megfélemlett cselédekkel találkozott, bent pedig sápító nők, kik ijedtségökből még kiócsudni nem tudtak, veték rá rémült tekintetöket.

Csak Mikóné, egy tisztes matrona, fekete főkötője alatt ősz fürtökkel s az évek, de nem a megindulás miatt reszkető kezekkel — csak a ház asszonya fogadá a szokott nyugalommal s ölelé meg azon szives és vidám magatartással, melyből szeretet és bátorítás sugárzott.

— Férjem még a fejedelemnél, s minthogy soká késhetik, ha megengeded, Deboráhm! én viszlek haza. Kisérőül nagyobbik fiam fog jőni, s hogy az utczanépet a vállszalag illő távolságban tartsa tőlünk, reménylem, szives lesz Kassai Elemér öcsém is kocsink mellett lovagolni.

— A Kassai név, — szólt felgyult szenvedélylyel Deborah, — eddig sem szokott a gyülölet lecsendesítésére használtatni, ma pedig a mi családunk kiirtására vészharang és lármadob volt. Vagy nem éltették-e Kassai Istvánt azok, kik Pécsi Simon fejét kérték? . . . Oh! Elemér,

indulatom igazságtalanná tett ön iránt! — folytatá a leány a gúny mosolyáról fájdalmas rezgésre átmenő ajkszöglettel és kipirult arczczal. — Bocsásson meg gyöngédtelenségemért! De Pécsi Simon leánya . . .

— Ne folytassa tovább, Deborah, akár bűnös, akár ártatlan nagybátyám a tömeg lázításában, én mélyen érzem, hogy jelenlétem az ön atyjára rossz benyomást okozhatna. Helyzetünk által gyakran elitéltetünk; helyzetünkben van sorsunk és bűnünk. Miért panaszkodjam! Egyébiránt engedje meg, Deborah, s engedje meg kedves asszonynéném, hogy magam helyett barátaim közül állíthassak más kíséretet. A nép már csendesnek látszik ugyan, de csak most dühönge s egy részeg vagy őrült megint föllázíthatná. Néhány percz alatt itt lesznek barátaim; addig kérem, halaszszák menetelöket.

Elemér szelid, majdnem nyugodt hangon ejté e szavakat. Csak arczvonalain látszott a bánatnak vagy szenvedésnek árnya, — egy vékony ködfátyol, melyet a nem eléggé éles szemű észre sem vett, és a kételkedő szintúgy magyarázhatott volna a még be nem hegedt seb által okozott fájdalom nyomának, mint a végkép szétszakított viszony, az eloszlott utolsó csalálom és az eltemett szerelem miatti szomorúságnak.

Deboráht ingerlé a lovagias ajánlat és a higgadt hang.

— Némémnél maradok, — mentegetőzék, — míg férje hazajövén, elégséges kíséretről fog gondoskodni. Talán egy országtanácsos házából nem hurczolhat egy másik országtanácsos az utczára, nem tépeti le ruháimat magas politikai czélokért, s nem tesz ki közgúnyra, mert atyám pénze nem az övé. Szivemből sajnálom, Elemér, hogy midőn ön bántalmaktól oltalmazott, nagybátyját bántá meg, bűn volna tőlem, ismét hasonló áldozatot követelni. Sőt visszautasítanám ezt, esküszöm, ha életem függne is e makacsságtól; visszautasítanám, mint önre károst, atyámra megalázót, rám nézve gyöngédtelent.

Majdnem sátáni gőggel és gúnynyal voltak e szavak ejtve.

Mikóné nehéztelő bámulattal tekintett Deboráhra.

— Ne ütközzék meg, — szólt Elemérhez fordulva, — ne ütközzék meg hugom ingerült kedélyén. A szegény leány ma annyi gyalázatos és rémítő dolgoknak volt tanuja; atyját annyi ármánytól látta fenyegetve, hogy alig lehet hibáztatni, ha az első benyomás közt csak Kassai István uram ellenséges indulatjára gondolt. De azért nem szünik meg elismeréssel lenni ön nemes magaviseleteért, és sajnálni fogná, ha a pillanat hevében esett nyilatkozatai többnek vétetnének, mint a mik valódilag.

— Néném, — tiltakozék Deborah, — nem akarom sem magamat, sem mást abban a csalódásban ringatni, hogy a Pécsi és Kassai név közt örök sorompóként nem áll a mai nap emléke.

— Hisz ez emlék vegyes, — válaszolá Mikóné. — Egyik Kassai ellenetek tört, a másik téged védelmezett.

— Nagyságos asszony, — közbeszólt Elemér, — kétségtelen, hogy nagybátyám gyülölettel viseltetik Deborah kisasszony atyja iránt. Azt sem merném tagadni, hogy boszúra hajló ne volna. De alig hihetem, hogy képes lenne a nép söpredékét rakonczátlanságokra izgatni. Ha szive ily eljárást áhitna is, elméje kárhoztatná, s nála az ész az úr. Én nem értek országos dolgokhoz, nem is kivánok azon titokba avattatni, mik a sötétségben keletkeznek s csak az okozott veszélyek útján vezetnek létezésök nyomára. De bármennyi rosszat tegyek föl a hatalom embereiről, még sem hihetem, hogy egyesek megrontásáért a nép dühét élesztenék, mert e düh az elnyomatottól az elnyomókra szokott visszafordulni. S nagybátyám, ha hirénél rosszabb jellemü volna is, csupa önzésből sem folyamodnék utczai lázadásokhoz. Azonban föltéve, hogy lázított, s hogy ő gyüjtött össze Pécsi Simon nagyuram szidalmazására egy csoport bőszült nőt és részeg kézművest: akkor is hogyan tudhatta Deborah kisasszonynak egy beteg asszonynál

mulatását? s ha tudta, hogyan vetemülhetett férfi és magasrangú létére egy úrhölgy bántalmazására? s ha bántalmazni is akarta őt, hogyan nem küldötte tehát bérenczeit a beteg asszonyság házára, s hogyan bizta ördögi tervének sikerülését azon véletlenre, hogy Deborah kisasszony a szobában maradás helyett az utczára fog kilépni? Oh, kérem, e kérdéseket méltóztassék nagysád saját belátása szerint eldönteni. Nincs kedvem Pécsi Simon leánya ellen egy kérdésben oly rokonomat védelmezni, kit százban magamnak is kárhoztatni kell. Csak azt sajnálom, hogy midőn nagybátyám hihetőleg bűneinél erősebb vádakkal terheltetik, én nagysád által oly elismerésben részesülök, melyre, fájdalom, érdemetlen vagyok. Bár védhettem volna sikerrel őt, kit nemtelenül támadtak meg; bár onthattam volna engesztelő áldozatul véremet azon család egyetlen ivadékáért, ki csak keserűséggel fog a névre emlékezni, melyet hordok; bár részesültem volna a gyöngéd szerencsében, hogy most holttestem, nem pedig halló, látó érzékeim, nem fájó lelkem előtt hozzon ítéletet Deborah kisasszony rólam és nemzetségemről! De sebem miatt nem valék képes sikerrel oltalmazni nagyságod tisztelt rokonát, a megtámadók gyávasága pedig életemet semmi koczkára nem tette ki. S ha egy bajtársam erélyes, büszke magatartása varázst nem gyakorol a tömegre: akkor a felbőszült szenvedély rakonczátlanságai még tovább terjedtek volna. Deborah kisasszony egyedül Gyulai Ferencznek köszönheti szabadulását.

Mit érzett e nyilatkozat közben Deborah, nehéz volna a legmerészebb arczismerőnek is a gyorsan változó vonalokról leolvasni. Annyi igaz, hogy a végszavakra finom pír borította a büszke és hideg leány orczáját, s a szégyennek és önvádnak bizonyos vegyülete olvadt a nehezteléshe, mely rövid habozás után tekintetének állandó kifejezésévé lett.

Elemér, kerülve minden további vitát, a távozásra kínálkozó alkalmat megragadta, s mielőtt a csend félbe-

szakíttathatott, rövid, száraz búcsúval távozott azon házból, melynek küszöbét átlépni talán sokáig nem lesz alkalma, s azon bálványozott lénytől, kivel sorsát egykor összekötöttnek hitte s kivel minden viszonya most már örökre megszakítva.

— Igazságtalan voltál iránta, — szólt Mikóné Deborához.

— Atyám nem engedte volna meg életében házasságunkat és sírjában is megfordulna, ha a mai nap után, halálát bevárva és a gyászruhát elviselve, kezemet nyujtanám neki. Polgárháborúk, pártok villongásai elégszer távolították egymástól messze a szíveket, kiket igéret és hajlam egymáshoz kötöttek; de mióta történetirók vannak, s a multat a jelen számára kiragadják az enyészet örvényéből, mint a buvár az erőtlen gyermeket, ki el akar merülni; a mióta szerzetesek és az iródiákok papirosra teszik, a mi a bűn és erény küzdelmeiből szemök előtt foly le, soha, néném! nem volt eset, melyben inkább lett volna kötelesség gyűlölni azt, kit egykor szerettünk, mint a mostani. Elemér szándékosan feledé, hogy nagybátyjáért atyám iszonyodik vele találkozni; értse meg tehát, hogy Pécsi Simon leánya előbbre becsüli atyjának jogos haragját, mint saját érzelmének dőre tévedéseit.

— Hugom! Báthory Zsigmond leköszönése óta napjainkig sok család-gyűlöletet láttam házassággal kiegyenlíttetni. Egy jobb nemzetség sincs Erdélyben, mely a lefolyt ötven év alatt esküdt ellensége ne lett volna a másiknak; de a sebeket, melyeket az atyák meghasonlása metszett, többnyire az ivadékok szerelme hegeszté be. E balzsam által élünk mi, s nem lett még halottá hazánk. Nagyatyám Báthory Zsigmondért küzdött, férjem nagyatyja Kenddinek és Báthory Boldizsárnak fogta pártját; apám a megvert Báthory Gáborral vonult Váradra, míg férjem atyja Bethlen Gábor kedvelt tanácsosa lett. A két ház két nemzedéken át egymás rontását tervezé; de végre bennünk egyesültek a rég ellenségeskedő érde-

kek, s én és férjem a mult ádáz gyűlöletéből csak a szeretetről vettünk okulást.

Deborah szemében könny csillogott, de mintha felindulását szégyelné vagy kárhoztatná, vállat vonva szólt: A Gesztiek, Kamutiak, Jósika István, Imrefi csak pártdühből vagy személyes boszuból üldözték ellenfeleiket, ellenben Kassai István közönséges rabló, ki mindazon erszényt, melyet valaha atyja kötött, atyám aranyaival szeretné megtömni.

Deborahnak majdnem igaza vala Kassai István jellemére nézve, s mégis maga érzé legjobban, hogy egész föllengésében önámítás, csalfaság és színlés volt.

Mikóné kifordult gazdasszonyi intézkedéseket tenni, Mikó még nem érkezik, s Pécsi leányának oly erős izgalmak után, melyeken ma átment, úgy látszik fél, vagy talán egész órát magában kell tölteni.

Ma hallá nénjének, a «beteg asszonynak», hajmeresztő történetét;

ma látá e szerencsétlen teremtés iszonyú halálát;

ma rohanta meg őt, a büszke és aristocratikus érzelmű leányt, a bőszült nép s neveté ki vad hahotával;

ma szegezték ellene rongyokba takart kufárnők, piszkos kezű, bort lehelő banyák ferde szitkok közt ökleiket, és ma akarták letépni róla a ruhát, hogy szemérmes szűz keble, melynek igézetét csak a vakmerő képzelem rajzolta le magának, most az összecsődült utczanép fajtalan szeme és gúnyjai számára feltárassék, úgy, a miként egy kéjhölgyé sem szokott;

ma szabadítá meg őt a gyalázattól és veszélytől két ifjú; egyik, ki határtalanul imádta, másik, ki negédes modorával akarta figyelmét megnyerni, talán csak szeszélyből, talán csak kalandori szórakozásért;

ma szakított végkép azzal, kit egykor vőlegényének hitt s évek óta vélt szeretni;

ma támadtak szivében kétes küzdelmek, melyeknek természetére gondolni még nem volt ideje.

S most egyedül van!

Most Deborah gondolkodhatik!

Oh Istenem, mily kín magányosan lenni, midőn vádak vagy emlékek nyomják lelkünket! midőn álmokból, ferde benyomásokból és démoni érzésekből egy bősz sokadalom támad, fölvert rajként zsibong körülünk, fullánkjaival fenyeget s védve vagy elhagyva magunkat, egyaránt lehetünk bántalmaiknak kitéve! és százszor kín e magány, ha sejtjük, hogy idegeink izgatottsága oly tükröt tarthat elénkbe, mely által önbecsülésünk csökken; holott ha nyugodtabb perczekben lepne meg az egyedüllét, hidegvérünk és részrehajló eszünk oly vonásokban rajzolná le énünket, melyek letörölnék vagy szelidítnék lelkünk arczáról a sötét, a kisérteti árnyakat! A ki néhány perczet úgy élt át, hogy magát nem becsülhette, a gyémántként, mely törést kap, sohasem fogja úgy összegyűjteni és visszaragyogtatni a sugarakat; sohasem képes úgy örvendeni, mint addig tevé. Nem minden bűnből vagy vádból támad azon mély szomor, mely a hang és arcz derűjén mindig útat tud törni magának, s örök tiltakozásként vegyül a szerencse és boldogság közé. A belső meghasonlást csak az idézi elő, ha tetteinkben hiányzott a nemesség, s ha azok a jog szinével birván, helyeseltetnek a sokaságtól, de elitéltetnek egy egyén, — önmagunk által.

Mint mondám, Mikóné távozott.

Deborah a teremben egyedül maradt.

VII.

Körülnézett. Neszt hallott, szive dobogása volt.

Lehajtá fejét könyökére, s könyökét, mely az asztalra támaszkodott, elfedte a pártájáról aláomló fátyol, mely hullámzó fehér ködével arczát is beborítá.

De a mint a világ elzárva lett előle, a világba ragadtatott be.

Elemér rég kiment a házból, s már lakására is megérkezhetett, ha oda akart; azonban Deborah az elűzött ifjú lépéseit még hallá a tornáczlépcső kövezetén. Oly lassú, oly kisérteti nesz volt ez, mintha a vékony fövény fölött őszi szél járna, s a súlytalan parányokat söprené tovább, tovább. Néha úgy rémlett, hogy Elemér visszafordúl, s azért nincs több zaj, mert az ajtóra néz, melynek kilincsét soha érinteni nem fogja s mert előveszi a kis érmet, melyet három év óta keblén hord, fölpattintja rugóját, kitépi az aranysárga tincset, mely benne az örökkévalóságot jelentve, gyűrűvé tekerődzött. Oh! az a Deborah haja,... egyetlen emlék szerelmök verőfényes, de már lehunyt napjából. És Elemér a porba dobja. Ah! előbb legdrágább kincse volt, most megvetésének tárgya.

Deborah indulatosan emelkedett föl az asztaltól, letépte kebléről a másik érmét, mely Elemér fürtjét őrzé. Kis lábával dühösen tapodott a vékony arany lemezre, s megint felvevén, megnyitá az ablakot s hirtelen aláereszté az érmét. A hideg szél forró arczára csapott s kijózanitá őt mámorából.

Az egyik ábránd volt, a mi az ifjú tettét festé, a másik való, a mit a leány tett.

Nem volt többé keblén érzelme. Ott hever a havon, csak a fekete selyem zsinór, mely Deborah nyakán maradt, él tanúként a multból.

S kivel bánt ő oly szivtelenül?... Megint előtte Elemér; pedig most nem hajtá fejét merengőn a könyökére, pedig most hátravetett fátyollal és büszkén jár a szobában. De körüle van az ifjú, nem úgy már, mint a lázas idegek ábrája, hanem mint az emlékezet hű rajza, melyet elménkben látunk, nem a térben, s mely nem kisértet, de kisér, velünk van. Deborahnak eszébe jut Elemér, s hogy sebzett jobbjával nem birván a kardot, baljával védelmezi őt. A helyzet nem festői, a fordulatok nem művésziek, s általában kevés igézet van oly jelenetben, midőn valakit védünk, holott magunkat sem tudjuk oltalmazni. Miért

tenné vászonra a művész, miért vésné ki a szobrász? A balkézzel folytatott vívásnak nincs elég kecse. Életünkbe kerülhet, de a néző szemének nem tetszik. Azonban csak néző volt-e Deborah? Oh! a finom izlésű leány gyöngédtelen lelkiismerete most valami olyasról is kezd beszélni, hogy Elemér kórágyból kelt fel, védelemre sietett, s ha az a kardot forgató bal kéz nincs az utczacsoportozat közepett, Pécsi Deborah igen művészietlen, sőt torzhelyzetekbe juthat vala, mielőtt a Mihály-kaputól az őrizet elhivatott volna... Mivel fizettél föláldozásáért neki? kérdezte ismét a finom leánytól a goromba lelkiismeret. Úgy-e, szakítottál vele, mintha bűnös volna, családja nevét dobtad szeme közé s egy tisztes úrhölgy előtt kivántad lealázni őt? Hol volt a szíved, hogy ezt tehetted? vagy a te szíved csak vértartó edény, csak vérforgató gép volna-e? Szeretném, ha kevesebbet tartana a világ rólad, Deborah, s te többet tarthatnál magadról!...

— Oh hiú gondolatok, tépelődött magában a leány egy puha kerevetre dőlve, melyen még sem lelt nyugvóhelyet. Tekintetét véletlenül az átelleni tükörre veté, s a drága velenczei üveg, melynek hűségéért annyi pénzt fizettek, nem akart neki hizelegni. Sápadt, dúlt, sötét vonásokat vert vissza.

— Ki merné állítani, hogy annyi árulás, üldözés és ármány után, akkora családgyűlölet mellett kezem valaha Eleméré lehetett volna? S ha még csak gyűlölet forogna fönn! De atyám utálja, megveti a vén Kassait. Nem ülne oly székre, melyet az ő ruhája érint, s ha undorát pillanatig legyőzve egy hóhérral szorítana jobbot, csak megmosdanék s azonnal tovább folytatná a munkáját; de ha Kassainak nyujtana kezet, örökre hinné, hogy maradt ujjain valami mocsok, melyet lemosni lehetetlen és a lopott kincs rozsdáját, a hamis itéletek tintafoltját s a legpiszkosabb üzletek szennyét bélyegként látna bőrébe evődni. Hiba volt, hogy midőn atyám indulatját legelőször észrevevém, akkor nem viseltem határozottan magamat,

akkor nem téptem szét Elemér minden reményét. S ha végre most teljesítém azt, mit eddig is bűn halogatni, kinek van joga szemrehányásra, ki szólhat meg engemet? Elemérnek volt kötelessége visszavonulni, neki nem kellett volna engemet azon kényszerűségbe hozni, hogy tudtára adjam: mivel tartozik saját büszkeségének és atyja akaratjának egy önérző némber és egy engedelmes leány.

Így okoskodott Deborah, de a kiméletlen lelkiismeret a kereveten is vele volt, s rövid hallgatás után ezt mondá: — Esküszöm, Deborah, s csak én nem szoktam hamis esküt tenni, hitemre állítom, hogy te ma azt a szegény Elemért el nem taszítottad volna magadtól, ha Gyulait meg nem látod, ha az ő lovagiassága, merészsége, gőgje, urias magatartása nem bilincseli le szivedet. Jól esett sebzett kedélyednek a gőg, melylyel a népsöpredékre tekintett s hogy selyem ostorral fékezné a ronda vadállatokat, és azok reszkettek szeme élétől, míg az Elemér kardja élét fitymálák Ez tetszett neked, s most ledérségedet takarod elvekkel. De honnan tudod, hogy ő vágynék a te szerelmedre? hiszed-e, hogy csak egy szikra is lesz keblében azon hűségből, mely a megvetett másik ifjúban évekig égett egyenlő lánggal, és semmi hamu sem mutatá fogyását? Mit birsz Gyulaitól egy nyájas mosolyon kívül? s te azért a szíved táján sokáig hordott érmét dobtad az utczára? Úgy-e, most fölvennéd a hóról, honnan, ha az ablakon kinézsz, még vádlólag fog szemedbe csillogni? s végtére is miért vennéd föl?

— Soha, soha! — zokogá Deborah. — Inkább törjék el kezem.

Sűrűn omló könnyek közt találta őt a belépő Mikóné.

— Atyádat értesítettem a történtek felől, s most már minden aggodalom nélkül maradhatsz nálam. Holnap reggel, vagy ha tetszik, ma estve magam viszlek haza. Gézciné halálát is megírtam, csak Elemérről hallgaték,... de te sírsz, képedből ki vagy kelve, szemeid veresek, ajkad reszket,... édes Deborámm, mi lelt?

— Igen rosszul érzem magamat, néném, — szólt a leány.

Mikóné Deborah homlokát tapintá, kezét megfogta, üterét érinté ujjaival.

— Egy kevés lázad van, hugom! Ágyat vettetek, pihenj ki, hogy hamar visszanyerhesd nyugalmadat. Feküdjél le kedvesem! Ne vonakodjál,... Deborah, csak egy pár órát ülj ágyban. Meglásd, megint jobban fogsz lenni. Halántékod dobog. Deborah, jer hálószobámba.

Valóban ő beteg volt, egész nap beteg, nyugtalanúl gyűrte össze vánkosait, arcza rózsapiros volt, szemében idegen láng égett, s összefüggés nélküli éber álmok s álmodó éberlét közt beszélt egy érméről is, mely villog, égeti a havat,... s ha még csak ez volna! de az ő szemét is égeti, lelkéig süt tikkasztón, hervasztón.

— Szegény félrebeszél — mondá nejének Mikó.

— Mindjárt itt lesz az orvos — válaszolá halkan a háziasszony.

— Túlizgatottság miatt támadt baj, holnapután ig bizonyosan el fog múlni — szólt az orvos, rövid vizsgálatot tartva a betegen s hosszú receptet írván számára.

VII.

Pécsi Simont a történtekről értesülés kiragadta magányából.

Meg akarta mutatni, hogy ki ő; látni akarta, hogy mit tartanak felőle.

Daczczal tölt el keserűség helyett. A szerény visszavonulást gazdagságának és tekintélyének fitogtatásával szakítá félbe.

Kedvező alkalmat nyujtott erre Gézciné gyászesete.

Szégyelte az élő rokont ismerni, a halottat büszkén vallá magáénak.

A «beteg asszony» nem volt egy főúr társaságába való,

mert férjét a gúnyoló népnek ketreczben mutogatták; de a «beteg asszony» holttestét a családi sírboltba fejedelmi díszszel kelle eltakaríttatni, mert a nép hasonló gúnynyal illette Pécsi Simont, mint egykor Géczit, s e silány tömegnek nyomorult véleményét kislelkűség volna tekintetbe venni.

S mint fogja boszantani Kassait, ha üldözöttje, aggodalom köde helyett, homlokán a magas rang és szertelen vagyon dicskörével jelen meg, s ha a nép, mely tegnap dühös szelindek volt, ma szelid és alázatos uszkárrá válik!

S mitől félne Pécsi?

Talán a szombatosok elleni törvény fölélesztésétől?

Hisz nyiltan nem állott még e felekezethez.

S hát Kassainak nincs-e oka tőle félni?

Nem volt-e Pécsi egykor mindenható korlátnok, nincs-e most is erős pártja az aristocratiában, s nem üríthet-e ki aranynyal tömött zsákokat, akár a boszuért, akár becsvágyból, míg a fukar Kassai a halált sem váltaná meg a rája nézve még iszonyúbb halál — a pénztől megválás által?

Volt-e csalokoskodás e nézetekben? vizsgálni nem akarjuk, csak följegyeztük.

A «beteg asszony» holtteste díszes terítőn, drága kelmékben hevert, míg nem hármas koporsóba záratott, s fölemeltetett a halottas kocsiba, melyet gyászfátyollal takart hat paripa vont a székesegyházig, hogy ott nagyhirű papok szónoklata s a püspök búcsúztatója avassa a Pécsi Simon balázsfalvi sírboltjának méltó lakosává.

A szónoklatok ki is tünek, s a nép figyelemmel hallgatta, míg a főurak, kik majdnem teljes számmal voltak jelen, gyakran feledék szemeiket az ismeretlen czímereken, melyek az egyház falait belepték, s tanakodni lászottak: melyik a Pécsieké, melyik a Géczieké?

A fejedelem a szertartáson nem volt jelen; de György úrfi tartván magát a «tegnapi dynastiák» azon arany-

szabályához, hogy a trónörökösnek az ellenzékhez kell szítni, egész udvari személyzetével ott vala.

Némelyek nagy fontosságúnak rebesgeték a tényt, mire híre járt, hogy a fejedelem még életében utóddá fogja választani György úrfit; de Pécsi bölcsebb államférfiú volt, mintsem a fiatal herczegnek, ki iskoláját most végzé, elégületlenségét csak félig megtanult leczkénél többnek vegye, s ha büszkén tekintett a díszruhás halotti vendégekre, nem a jövendőre számíta, hanem jelen helyzetének súlyát méregeté, s elégnek találta azt, még Kassaival szemben is.

Ez adott szép és kifejezésdús arczának akkora méltóságot, mintha római patricius volna, még pedig a köztársaság arany korából.

Az isteni tisztelet végével a koporsót megint halotti kocsira tevék s eljött a döntő pillanat, mely Kassai és a népzavargás ellen volt kiszámítva.

A holttestet Balázsfalvára a Mihály-kapun kellett volna vinni, de Pécsi a Miklós-kapu felé indítá, hogy Kassai háza előtt vonassék halkan tovább. Értesülve volt a vén korlátnok gyöngélkedő állapotáról, mely őt szobájában tartá, s tudta gyermekies kiváncsiságát, hogy lopvást mindig az ablakon tekintget ki, s ha fontosabb látvány nincs, az utczagyerekek veszekedéseit élvezi.

A nagy és kicsiny harangok megkondultak.

A főiskola minden énekelni tudó növendéke zengé a gyászdalokat.

Néhány pap is a tetem előtt járdalt, zsoltárral kezében, áhítattal arczán.

De a kiséret, mely a koporsó után ment, volt hivatva, nagy benyomást tenni az összecsődült tömegre.

E kiséret létesítése a porból emelkedett főúr sok fáradságába került.

Nem alázhatá le magát unszolásokig, s a Kassai elleni dacz egy félig elhangzott név körül dicskört vonni nem volt elég erejű.

Mikó, ki Pécsi régi barátja vala, czímeres kocsija elé

hat lovat fogatott, s fekete bársonyba öltözött nején ragyogtak az ékszerek, három ősanya takarékossága és fényvágya csillogó emlékei.

Szerédi a vén Kassai ingerlésére megjelent díszhintójával, s ezt azért sem mulasztá el, mert alkalmat lelhetett a másik fölvergődött főúrnak, kit most pártol, nevetséges gyöngeségeit kémlelni, és élczekre használni.

A Mikó és Szerédi rokonságaiból jelentékeny számú dandár telt ki, nyalka öltözetben, szilaj méneken; György úrfi kamarásai közül is egypár csatlakozott hozzájok, s Pécsi a Fehérvárhoz közel fekvő jószágaiból tudott annyi védenczet és uradalmi tisztet előállítani, hogy a testet követő tömeg számára és fényére nézve az emlékezetesek közé vala sorozható.

A «beteg asszonyt» e csoportozatból talán senki sem ismerte, csak azt tudták, hogy a népsöpredék bántalmai okozák halálát s hogy Pécsi Simon rokona volt.

A gyászmenet tehát erős tiltakozásnak látszott azokra nézve, kik Bethlen Gábor fejedelem megbukott miniszterének befolyását tagadták, s kik többé veszélyesnek sem hivék a haldokló oroszlánt, egy régi mesében említett állatként, megrúgni. Azonban a mi az idegennek és a sokaságnak imponál, a részleteket vizsgáló és a viszonyokat ismerő előtt gyakran veszti el komolyságát, s az erő öltözékében a gyöngeség alakját gyaníttatja, vaspánczélban az izmatlan testet, melynek csak tehetetlenségét növeli az, mit védelmül vett magára.

A gazdagság varázsával inkább hatott Pécsi, mint az aristokratikus összeköttetések dicskörével.

A hintó, melyben ült, Brandenburgi Katalin menyegzője óta párjára nem talált, mert Rákóczi az aranyt nem kerékpántokra szerette veretni, hanem szekrényébe zárta el, s példája hatással volt fiatalabb korú országnagyokra, kik a pazar Báthori Gábor és a fényűző Bethlen udvarában nem tehetik még hosszas megszokás által második természetökké a csinyt, választékosságot és ragyogást.

S ha Pécsi hintójának diszítményei a dúsgazdagot vezették a bámész nép képzelődése elébe, kecses alakja a szép izléssel birót elégité ki. Nagy volt a nélkül, hogy a nehézség eszméjét költené föl. Nemcsak külsőjének és borítékának színe, de minden, a legkisebb szegtől a legizmosabb ízekig, oly összhangzású, mintha nem egyberakva, hanem egyszerre lett volna alkotva, s a választás, rendezés és széparányuság nehézségeit nem is kellett volna leküzdeni, mert azok önként oldattak meg.

Azurkék szövetü s áttört aranytól csillogó hálóval borított hat andaluzi szürke vonta a pompás járművet, büszkén hordozva nyakát, s oly iskolázattal, melynek föladata volt sok mozgékonyság mellett keveset haladni s az idomok szépségét, a vér tüzét, a meghajlások kecsét tüntetni föl. Mindenik ló mellett, vezetéket tartva kezében, díszruhás csatlós léptet. A fogat előtt a kengyelfutó halad, mintegy utat törve, a hintó háta mögött pedig a szolgák sürü csoportozata.

Pécsi Simom egyedül ült a bibor-vánkosokon, betegsége miatt Deborah jelen nem lehetvén.

Az agg államférfiú tekintélyes alakjával, az esteledő kor minden sajátos szépségét és méltóságát kifejező arczával, tar homlokával, nagy kék szemeivel, hideg s mégis szives magatartásával, melybe jellemének s a gyászszertartásnak kellő komolysága vegyült, nem téveszthető el hatását a tömegre, még akkor sem, ha a vagyon, rang és hatalom számos jelvényeivel nincs körülvéve.

A merre a hintaja haladt emelkedtek a fövegek, mintha a harmadik nap, mely a nép rakonczátlansága után telőben van, ugyanannyi év távolságát ékelné a jelen hangulat és a régi közé.

De a tisztes férfiu egészség-piros vonalai most a szokottnál jóval halványabbak voltak, s ki tudná, e csekély elhajlás hányféle indulatot s mekkora szenvedélyt jelezett!

Mi nem jutott Pécsi eszébe, míg tekintete csendesen

nyugodott az egyéneken, kiket most bámész kiváncsiság csődített össze, s egykor vak düh?

A hintó ajtóinál jobbról és balról egy-egy udvari tiszt lovagolt, bogláros övében rakott mívű vadászkéssel s hosszú török pisztolyokkal. Mindkettőnek nyeregkápájáról zömök vidrabőr-zacskó függött. A hogy a menet a templom körét áthaladta, az udvari tisztek marokkal kezdték szórni a pénzt.

A közszokás ellenére ezért zárta be Pécsinek, a legközelebbi rokonnak hintója a gyászkíséretet.

A jelenet, mely bekövetkezett, vadabb volt, mint a mennyit mélyebb érzésű kedély mellett rendezni vagy csak eltűrni is lehetett volna, de a gazdag fölvergődöttet hiusága és sértett gőgje ragadá a temestéskor divatozó alamizsna-osztás e badar gyakorlására.

Kapzsi öröm zaja vegyült a gyászénekbe, tolongás háborítá meg az ünnepi menetet, a mulandóság rendítő eszméje mellé az élet alávalóságának érzése társult, s a halottat a rothadt élők csődülete látszott nyomról-nyomra üldözni.

Hullott a réz és ezüst pénzdarab göröngyökre, hóra, a feltartott süvegekbe, a nép fejére, egy ércz-eső, melynek minden csepje a szégyenpírt kellett volna a tömeg arczán föllobbantani, de csak örömét gyujtá meg.

Pécsi komolyan nézett ki a hintóüvegen. Észre vett minden mozdulatot. Látta azt, ki görcsösebben szorítá tenyerébe a dénárokat, kinek szeme birvágygyal villog a szerencsésebbek szerzeményére, ki daczos vonalait mosolyra torzítja az ezüst hetesre vagy lengyel forintra, mely ölébe hull, ki a kövér alamizsnán hálálkodva fogja össze kezét, s ki a pénzosztók lovainak zablafékéhez kapkod, mintha az ajándékot rablással akarná bővítni.

— E nyomorultak támadták meg leányomat, s fenyegettek engemet. Hadd veszítsék el eszöket ma pénzemen, mint tegnapelőtt Kassai üres szavain. Hadd legyenek most ittasok a bortól, mint akkor a dühtől. Melyik volna

közülök, ki harminczegy kispénzért ne adná el magát a Megváltót is? Ime, az iskolamester most már nem félne a kis Gyulai selyem-ostorától! Mindig lovaim előtt lábatlankodik, csatlósomnak kell az útból félrelökni őt, s ismét itt van. Ilyen a nép! S hát az a vastag asszony vajon nem Panna-e, ki tigris körmeivel Deborah arczának rohant? Ah, leányom, sohajta ekkor Pécsi, látván, miként a kövér nő ökleit szorította össze a helyett, hogy kinyitná. Szegény gyermekem! életed csakugyan nagy veszélyben lehetett. De mi az?

Pécsi e kérdésre, mely a fölvillant gondolattal egyszerre szavakban is kitört, sáppadt lett.

Valaki tudniillik ezüst féltallért fogott ki, s egy vén koldusnőnek adá át, ki évei miatt a földre nem görnyedhetett, a légbe nem kapkodhatott, s a pazarlás nagy napján üres kézzel maradt.

Pécsi hirtelen feltárta a kocsiajtót, s néhány körmöczit dobott az ajándékozóhoz. A csillogó aranydarabok épen ennek lába elébe hullottak. Rá se tekintett e csábkincsre, pedig avult ruhája volt, de a helyett gúnyos mosolylyal fordítá szemeit Pécsire.

Ismeretes arcz!

Pécsi merengett, fölkutatta emlékezetét, hasztalan!

Pedig bizonyosan, pedig többször látta ezt az embert.

Ki lehet ő?

A főúr homlokára sötét felleg vonult.

— Rajongónak kell lennie! Gyilkosommá is lehet! Bizonyosan a szombatosok gyűlölője!

Pécsi visszább vonúlt hintajába, és sokáig, sokáig nem látta, mi történik körülötte.

Őt lehangolá az önérzet első nyilatkozása; mert zaklatott kedélye veszélyesnek vélte azt, kit nem vethetett meg.

Pedig az önérző férfiú, a jámbor asztalos volt, ki a szombatosok elleni kitörés alkalmával mindent tőn a Pécsi Simonra és Deboráhra fölingerült tömeg csillapítása végett.

A temetési kiséret a Miklós-kapun túl volt már, midőn Pécsi észrevevé, hogy merengése megfosztá őt a legérdekesebb látványtól, melyre sovárgott, tudniillik a hatás szemléletétől, mit a kiváncsi Kassaira a nép hódolata, a számos gyászkiséret, a pazar fényüzés gyakorolt.

— A pimasz tollrágó, gondolá magában, ha nem fél a megismertetéstől, kétségtelenül a koldusok és csavargók közé lopódzott volna, hogy néhány fillért az éhező gyomrok és meztelen testek elől elkaparíthasson. S én nem láthatám arczán az irigy dühöt, a szomjú birvágyot! S Kassai nem nézhetett szemem közé, hogy érezhesse, mennyire képtelen vagyok őt gyűlölni, mennyire lefegyverzi aljasságával még haragomat is!

Midőn a gyászmenet az Ompoly partjához ért s a külvárost háta mögött hagyta, kocsik vártak azokra, kik a gyalogok közül Balázsfalvára akarják a holttestet kisérni. A nagy tor és az ajándékok reménye annyi csáberővel hatott, hogy miután a járművekre több föl nem kapaszkodhatott, sűrű falka lepte el az utat és tarlókat, hogy a legalább három órára fekvő helységbe barangoljanak télnek idején, s azon lehangoló kilátás ellenére, hogy hihetőleg késő estig kell a Marosparton vesztegelniök, míg a repülő hidak átszállíthatnák.

E csoportozatot azonban meggyérité egy terjengeni kezdő hír a fehérvári tor iránt, mely szintén sokat igérő körrajzokat festett a falánk képzelődés elébe. A vállalkozóbb szellemüek tehát tovább haladtak, míg a kik a hideget csipősnek, az utat hosszúnak s ruháikat vékonynak találták, vissza kezdének szivárogni, s még jókor érkeztek meg ama fontos perczre, midőn a külvárosban Pécsi egyik nagy pusztatelkén rögtönzött tűzhelyek és ernyős sátrak alatt a hízott ökör részletei fölött dulakodott a nép, s a második hordó csapját kiverték, hogy a hatalmasok asztalán is kedvelt sárdi bor öblös cserépedényekben osztassék ki azoknak, kik még nem töltek torkig a dáridóval.

Pécsi elégült vala, midőn meggondolta, hogy valószinüleg egyen kívül, minden, a ki csak őt szidalmazá, ki a «beteg asszonyt» vad zajongással örökre elnémítá, s ki Deboráht mocskos kezeivel, szemtelen szemével és nyelvével sértette, a mai napon jól lakott, egészen leitta eszét és lapos zsebeit pénzzel tömé meg az ő nagylelküségéből.

Ez vala boszuja.

IX.

Midőn Elemér a Mikó-házból távozott, a csapásnak, mely őt érte, egész sulyát épen temérdeksége miatt nem érezé.

Keble fásult volt inkább, mint izgatott, s önérzete, ha nem is birt fájdalmán uralkodni, annak küljeleit letiltá az arczról, s hevesebb rohamait óvatosan mérséklé.

A fejedelmi udvar III. osztályához közeledvén, bajtársai épen őrt váltottak. A künn és foglalatosság nélkül levők nevetve és baráti szivességgel üdvözölték, tréfáltak gyors fölgyógyulásán, tudakozódtak a történtekről, s volt ki dévajon — mint ifjaknál szokás — czélza a szerelemre és Deboráhra, volt ki megbocsátható gyöngédtelenséggel a nagybátya magaviseletéről ejtett kellemetlen szavakat.

Úgy szerették Elemért, mint testvéröket, és mégis ellenségként sem érinthettek volna kedélyében fájóbb húrokra.

A velök töltött percz jobban fárasztá, mint a küzdés, melylyel a Mikó-házban annyi arany álomtól és boldogságtól vált meg. Míg csak a viszonyok kedvezése fordult el tőle, de Deborah hidegségét nem a szív kihülésének vélte, míg csak Pécsi háza volt zárva a gyűlölt nagybátyának unokaöcscse elől s nem a lány hajlama, míg egymásé nem lehettek, de a nélkül, hogy lemondásuk a közöny jelmezét hordaná, oh! addig Elemér még áldá a gondviselést s az élet fáradalmait, s hétköznapi örömei

közül oly szivesen menekült a reménytelen szerelem ábrándvilágába, mintha a bánatnak is saját édene volna, melynek sötét, regényes árnyaiból s könyharmattól áztatott virányairól csak a ledér szív vágyhatnék többé vissza a boldogság verőfényes tájékaira. De most . . . most, a mikor Deborah, kit istennőként imádott, maga rombolta le az oltárt, melyet számára az ifjú rajongó emelt; most, a mikor nemcsak szerelmét vonta el tőle, hanem nemesebb, fensőbb természete iránti hitét is néhány kedélytelen szavával meggyilkolá; most e sivár elhagyottságban úgy rémlék Elemérnek, hogy az ő árva szivétől kezdve minden tárgy elvesztette életjelentőségét, s valamint keblében nincs meg többé a drága eszménykép, mely a helyet, hol őrizé, szentté tette, úgy az egész érzéki világ is e percztől kezdve valamit sirat, mi belőle elraboltatott, mi soha vissza nem kerül, s mi azt a kellem igézetétől és a vidámság mosolyától örökre megfosztotta. Szemünkben egy köny elég arra, hogy elfátyolozza a csillagok fényét. S ki örömeit eltemette, a tavasz virágos kertjeiben is csak temetőben járkál, minden kő a keresztet, minden fa a fejfát hozza emlékezetébe s a porszem, mely a verőfényben játszik, a port, melyet a koporsó zárva tart, míg a deszkák elrothadnak.

Szerencséjére Elemérnek a párbajban nyert seb a mozgás, belizgatottság és surlódások miatt ingerülve, mindinkább kezdett sajgani, külfájdalmakkal súlyegyenzé a lelkieket, s lázat idézvén elő, nem engedte a gondolatoknak egy tárgy körüli összpontosulását.

Tompa, mély és tartós álom követé a kimerültséget, s már a reggel szürkülete félig földerítette a beteg szobáját, midőn az csendesen kinyitá szemeit, s előbb jobb karjára, mely, mint látszik, még túlérzékeny vala, tekintett, s aztán figyelőn, kémlőn a vánkosokra, a gyógyszeres üvegekre, a kerevetre, a fogasra, hol handzsárok,]ándzsák, kardok, pisztolyok és egy idomtalan torkú kere kes puska függöttek.

— Lám, lám! otthon vagyok, s csakugyan az én saját szobám! mondá érthetőn, hogy maga is hallja szavát, abban keresve mintegy tanut ébrenléte iránt. Magyarországba vagy pokolba ragadtak-e szilaj álmaim, mit tudom én? Élet és halál ölelkezett körülem. Különös vegyülete volt a kéjnek és kínnak, mely ereimben pezsgett, zsibongott.

Elemér a történtek és lázálmak zűrzavaros tüneményei közül, melyek egymást félre- és előtolva lebegtek lelke előtt, rendre különválasztá s összefűzé a valóságot, s midőn a téli nap hajnalsugarai ablakára sütöttek, már elméjében is minden világossá lett.

Ah! hogy kedves csalódásainkkal egyszerre nem szünik meg életünk!

— El, el innen! De lesz-e a széles világon hely, melynek minden fűszála, minden zsendülő virága és hervadt levele ne kiáltsa nekem: el, el tőlünk! Elemér e sohajjal a vánkosra visszahajtá fejét.

Legelső látogatója Gyulai Ferencz volt.

— Hát megint ágyba huzódtál? szólt szeles és dévaj modorával, miért nem ültél tegnap itthon, vagy miért fekszel most? Kijárásoddal mindenkit figyelmeztettél, hogy párbajod volt; bennüléseddel elhiteted velök, hogy veszélyben forog életed. Nem rajtad mulik, pajtás! ha a «nemes társaság» tagjai sorából trombita és dobszó mellett kicsapnak, s csak ne kellene még fekete palástot tartani nyakadon a czeremonia alatt, s ne volna a bakó kötelessége azt az ünnepi szertartás végével sajátkezüleg lekapcsolni rólad! Megköszönném ő kelmének e furcsa szolgálatot.

Elemér leirhatlan közönynyel hallgatá Gyulai szavait.

— S te meg sem ütközöl? arczodon a szemérem vércseppéből egy parány sem jelentkezik? Hát miért szabadítottalak meg a bajból, ha halterméseted miatt áldozati készségemért még hálára sem számíthatok? Pedig nem hullott-e ki majdnem zsebemből a kamarási kulcs,

melylyel az elfogadási termeket a szolgáló apródok és a könyörgő nagy uraknak megnyitom? A testőrkapitány már az udvarmesternek közlé azt a gyanuját, hogy alkalmasint füllentek. Szerencsémre az a buta Kőszegi, kivel vívtál, egyszerre éleseszüvé vált, kitalálta még gondolatimat is s velem mindenben egyenlőn vallott. Megérdemli, hogy druszámnak hívjam, bár nem Ferencznek, de Tamásnak keresztelték, azonban ily csekély tévedés a névben nem bír jelentőséggel. Elég az hozzá, Kőszegi az eget veri fejével, hogy oly jeles családból, minő az enyém, druszája akadt.

Míg Elemér fásult nyugalommal hallgatá a párbaj iránt tett előleges nyomozatot, melynek kimenetele katonai rangjába kerülhetett volna, Gyulai elbeszélé a további vizsgálatoknak véget vető csínyt.

Ő tudniillik magára fogta Elemér megsebzését s mint tanura Kőszegire, a párbajvívóra hivatkozott. A történetet úgy adta elő, hogy kardhordozási ügyességről vitatkozott Elemérrel, s a próbán tőle egy vak ütést kapott, melynek sárga foltját mutogatá is, míg viszont a hévtől elragadtatva, ő a kard élével sérté meg diadalmas versenytársát, de tüstént bocsánatot kért ügyetlenségeért, mit sebzett barátja, ha megkérdik, bizonyosan nem fog eltagadni.

— Így hát czimborám, szólt Gyulai, mindent körülményesen előadva, neked más tennivalód nincs, mint kapitányunk és az udvarmester előtt kinyilatkoztatni, hogy nem kívánsz semmi elégtételt és szivedből megbocsátasz nekem.

Elemér, bár alig figyel a történtek elbeszélésére, annyit mégis sejt, hogy Gyulainak köszönettel tartozik, s a jelenleg használatban nem levő jobbja helyett balját nyujtá neki.

— Már most, czimborám, szólt Gyulai a kerevetről felpattanva, sietnem kell Anna nénihez, ki a beharangozáskor rám vár; de, ne hidd, hogy pénzzel, nem vagyok oly adósság-csináló, mint a világ hiszi, s azt se hidd,

hogy templombamenetel végett, nagynéném korántsem oly vallásos, minőnek ki van kiáltva, ha! ha! ne hidd! Tudnék én szépeket beszélni asszonynéném kegyességéről, ha! ha! Tegnap este is nagyon furcsa kötelességet tukmált rám a herczegkisasszonynál. Nevetnem kell, ha meggondolom, hogy fejedelmünk, kivel a belátásban bölcs Salamonon és a svecus királyon kívül senki sem versenyezhet, még saját háznépét sem ismeri. Hüm! pajtás, szeszélyes fejecskéje van Zsófia herczegkisasszonynak! Ha te, Elemér, tudnád, a mit én tegnap óta tudok.

— S mit tudsz? kérdé most a beteg összpontosított figyelemmel.

— Azt, hogy a nők a ravaszság testvérhugai, válaszolta kikerülőn Gyulai.

— A herczegkisasszonyról akartál nekem beszélni.

— Csak azért, hogy róla Pécsi Deboráhra térjek át.

Elemér arcza halvány színt váltott.

— Deborah, szólt Gyulai, Erdélynek alkalmasint legszebb leánya, s csak azt akarnám tőled, de megbántás nélkül, kérdeni, hogy hasonlíthatlan varázsú szemei szivének szolgálatjában állanak-e, vagy csak mint szabadcsapatok folytatják a háborut eszünk ellen. Isten látja, hogy nekünk férfiaknak, eszünk nincs jól vértezve oly szemsugarak ellen, melyek élökkel a numidák nyilait is megszégyenítnék. Elemér, téged Deborah lovagjának tartanak; te, mint a tornákon mondani szokás, évek óta az ő színét hordod jelül, szólj igazán, nagyon hiúnak tartasz-e?

— Egy kevéssé az vagy Ferencz, — válaszolá a beteg.

— S Deborah, de ne haragudjál! ne volna-e egy kevéssé tetszelgős?

Elemér mellét visszafojtott sohaj emelé.

— Deboráhról, — szólt, — csak azt mondhatnám, a mit a személyesített erény sem vehetne ócsárlásnak, ha mi gyarló halandók az ő halhatatlan tulajdonai felől beszélgetnénk.

— Te imádod Deboráht, s igazad van, ha engem ne-

vetségig hiúnak tartasz. Másnál lehet tetszelgés, a mi Deboráhnál csak az elfogulatlan és élénk kedélynek mozzanata. A szeleverdi urfiak önhittsége gyakran tulajdonított mély jelentőséget még annak is, ha egy szép leány összevonta szempilláit, midőn a szellő vagy sugár kellemetlenül érinté. De már eleget fecsegtünk, s Anna néném lehord késedelmezésemért. Isten veled, Elemér! Feledd el, hogy Zsófia herczegkiasszony nevét említettem, Ha, ha! csak azt szeretném tudni ki volt még oly vakmerő levente, mint a milyenné Anna akar engemet tenni? Nincs furcsább teremtése az Istennek a szeszélyes némbereknél.

— És vétkesebb a hallgatni nem tudó férfiaknál, — tevé hozzá Elemér.

Gyulai arczára vér szökelt. — E megjegyzésedet nem fogom soha feledni. Kérlek, ha sejtesz valamit, ne itélj balul. Legjobb barátom vagy, s tudom, hogy minden gondatlanul ejtett szavam kebledben mélyen el van temetve.

Ezzel Gyulai távozott.

X.

Elemér marczangoló gondolatok zsákmányává lett.

Változatos s egymással veszekvő érzések küzdöttek keblében.

Gyulai a párbajra szabott szigorú büntetéstől mentette meg őt, de mit használ a büntetést az önvád magasabbra fokozásával kerülne ki!

Vagy nem volt-e annak, ki Zsófia herczegkisasszony titkába avattatott, lovagi kötelessége, az úr asztalához járulást megelőző hetekben minden párbajt kerülni? Nem volt-e Elemérre nézve becsületi tartozás, saját testének épségét védeni, hogy e delnő lelkiismeretét oltalmazhassa s ne adjon alkalmat veszélyes fölfedezésekre? Nem kell-e tudnia, hogy bajvívásban ő csak úgy kaphat sebet, mint

ellenfele, s hogy a vér, mely ereiből kiömlik, a lankadás, mely kórágyba szegzi, a fejedelmi család közé örökéletű botrányt és meghasonlást vethet?

Elemér élénk színekben rajzolá maga elébe a helyzetet, melybe a katholika hitvallású herczeglányt taszította.

Borzadva gondolt arra, mily közel már a karácsony, s e rövid idő alatt betegsége enyhülés helyett akkora erősbülést nyerhet, mely a válságos perczben a kamarási szolgálatra egészen képtelenné teszi.

S mi fog ekkor történni?

— Ah! — sohajtá Elemér, — Gyulai szavaiból azon keserű vigasztalást vonhatom, hogy mások nálamnál előrelátóbbak voltak, a baj ki van kerülve s helyem betöltve. Úgy látszik, Gyulai utódom, s mily rossz véleményt kell jellememről a herczeglánynak táplálnia. Személyes ügyemet előbbre tevém érdekeinél. Szégyenbélyeg rajtam a becsületi vitában nyert seb, mert bizonysága a becsületről való magasabb fogalmak hiányának. Nem érdemem, hogy György herczeg jegyese nem volt elébe dobva a hazaküldetés gyalázatának. S most mentve-e a titok föllepleztetésének veszélyétől? Oh ég! töprenkedett Elemér, Gyulai ügyes, lovagias, bátor; de könnyelmű, és a túlságig közlékeny természetű. S nem tőn-e nálam is roszszúl leplezett czélzatokat, s hány ember nincs, kiben még inkább bizik, mint bennem?

Elemér gyönge szivét, mint a galambot az ölyv, éles körmökkel ragadta meg az önvád.

Eszméi nyomonként rémítőbb lehetségekbe barangoltak.

Ha világra lépne a titok, nem volna-e ő is saját hitsorsosai előtt bemocskolva? Nem tartattatnék-e vallása kigúnyolásában silány eszköznek vagy gonosz büntársnak? S a fejedelem szabhatna-e oly szigorú büntetést rá, mely a közvélemény méltó ingerültségével versenyezhetne?

E kérdések mindenike fáklyafény volt, mely sötét ösvényeken vezette sejtelmes mélységek fölött.

Elemér izgékony figyelmét már többé nem kerülheté ki azon eddig általa kellőleg nem méltatott tény, hogy Rákóczi fejedelem ellen terhes bűnt követett el, midőn a ravasz Anna kéréseinek engedvén, csalás és kijátszások eszközéül vállalkozott. Elragadta a költői s leventei látszat. Csillogó fényben tünt föl előtte, hogy ő, az igénytelen ifjú, a legmagasabb rangú hölgy lelkiismeretszabadságának őre, s nem vevé észre, hogy e ragyogó álerény leple alatt végre is egy hűtlen udvari szolga fenyítést érdemlő csínyje lappang.

— És nem áll-e ily ballépések sorozatából egész életem! — sohajtá Elemér. — Pécsi kész volt hozzám, a vagyon talan testőrhöz, kinek kardján kívül semmije, még kilátásasem volt, nőül adni Deboráht. S ekkor Isten büntetéseként veti magát nyakamra egy nagybátya. Jellemétől idegenkedtem, kincsére nem vágytam, s bár hallám, hogy Pécsinek halálos ellensége, nem volt szivem visszautasítani a gyűlölt öreget, kit annyian üldöznek és vetnek meg, s ki lelki elhagyottságában s egy örömtelen élet alkonyán, a közös eredetre hivatkozva, követelé tőlem a szeretet kötelességét és a családi kötelékek becsülését. Szeretni nem tudtam őt; becsülni tisztemnek tartám. De épen e becsülés egyenlőnek mutatkozott Pécsi kárhoztatásával. Vagy ipam vagy nagybátyám nem élhet emlékezetemben, ezt sejteté minden jel. A két ellenkező földsark közelebb fekszik egymáshoz, mint szivök, s tudtam, hogy ragaszkodásomban soha osztozni nem fognak. Inkább, mindketten, használatlanúl dobják el azt. S mégis lemondottam-e nagybátyámról, mert vérárulásnak festé gyöngeségem a szerelemnek hozandó áldozatot, s lemondottam-e Deborahról, mert a szerelmet hittem az élet legdrágább kincsének, melyet elalkudni, fölcserélni, s mint az aranyat silányabb érczekkel beváltani, nem lehet?... Oh! gyöngeség, neked mennyi neved van! Jóságnak mond a bamba, gyávaságnak a szilárd jellemű, hiuságnak a bölcs, eszelősségnek az önző, s Kassai Elemérnek mondalak én... S mily

szemtelen voltam, — folytatá a beteg ifju kéjelgő hévvel az önkínzást, — mily igazságtalan és nemtelen voltam én, midőn tegnap Deborah fölött törtem el szivemben a pálczát. Mit vétett ő, ha velem szakított? s ha midőn én őt határozatlanságommal évek óta megtagadám, végre tudatá velem, hogy atyját nem tagadhatja meg oly ifjuért, ki egy rögtönzött nagybátyáról nem tud érte lemondani.

Elemér ágyvánkosába szorítá arczát, hogy könnyeit sajátmaga elől fedje.

A szegény ifju csak egy körülményt feledett ki okoskodásából; azt a kaczér tekintetet, melyet Deborah Gyulaira vetett, s mely a lyány magaviseletét egészen más világításba állította volna. Csak imént Gyulai észrevehetőn czélzott erre; de a leghatározottabb szavak sem birtak volna elég erővel bármi gyanut csempészni Elemér szivébe oly gyarlóságok iránt, melyek az imádott lyánt a közönséges némberek, a hétköznapi lények színvonalára sülyeszthetnék.

Nincs is lehangolóbb kiábrándulás, mintha kénytelenek vagyunk azt, kit imádtunk, midőn angyalnak többé nem hiszszük, démonnak nem képzelni. A csalódott szív utolsó hiusága: nagyszerü csalódáson könnyezhetni.

Elemér sokáig könnyezett haragudva e gyöngeségért, s haragvék, hogy nem tudja szeméből az utolsó cseppel szivében az utolsó dobbanást előidézni, és bevégezni az élet színpadán azon elhibázott szerepet, mely a játszót nem lelkesítheti, a nézőt pedig részvét helyett közönynyel tölti be.

Tartós és méregkeserü fölindulások után a lélek túlizgatottságának a test lankadása vetett véget s e visszahatás annyira makacs volt, hogy Elemér néhány órát töltött oly kimerültségben, mely ájuláshoz hasonlított s oly féléber állapotban, mely az alvás majd minden jelenségeit egyesíté.

Midőn kábultsága — mint a nehéz felhő a láthat[illegible]ról, melyet ólomlemezzel látszott befedni, — végtére eltünt, Elemér csak egyetlen érzés lidércznyomása alatt szenve-

dett. Üldözé Gyulafehérvár háza, utczája, mezeje, ege. Unta e tájat körülvevő levegőt szívni, gyülölte a vidám sugárt, melyet ablakrostélyához küld a nap, gyülölte az utolsó csillám elhalásával bekandikáló alkonyt, a szomorú sötétséget, mely ezt követé, a kedélyes gyertyafényt, mely a homályt és az élénken pattogó kandalló tüzet, mely a hideget tiltotta ki. Szerencsétlennek érzé magát, ha a közel fekvő székesegyház toronyórája mély és átható érczével figyelmezteté az időre, s még inkább neheztelt a hosszas közök miatt, melyek alatt a harang néma volt, s a gyülölt időparányokat, a perczeket és másodperczeket — figyelem nélkül hagyá tovább osonni. A palota kapuinál őrt váltottak s a parancsszó és fegyver megcsattant; de megint sokáig, igen sokáig hallatszott mind a parancsszó, mind a fegyver. Hogy melyik volt alkalmatlanabb Elemérnek, kartársai zaja-e vagy csendje? nehéz volna meghatározni. Iszonyú éjt töltött, s virrasztásai és bősz álmai benne csak azon meggyőződést erősíték meg, hogy mielőbb el kell a várost hagyni, mielőbb menekülni kell e helytől és tárgyaktól, melyek szomorú emlékekkel vannak összekötve, ha kedélybetegségéből gyógyulni és férfihoz illő lélekerővel akar birni.

Ezt sugta az első benyomás is; ebben szilárdítá meg a későbbi fájdalmak tömött csoportja.

De a terv és kivitel nem áll mindig oly közel, mint a küszöbtől a szoba.

A nemesi társaság zászlójának hír és engedelem nélküli elhagyását a legszigorúbb büntetéssel fenyítették.

Az ifjak bizonyos szolgálati év elteltével, s némely esetben még az előtt is, kilépési kérelmöket benyujthatták ugyan; de a fejedelmi udvarra mindig rossz hatást gyakorolt, midőn az nem volt ismeretes és kielégítő okokkal támogatva. S ha lettek volna is Elemérnek ily okai: vagyontalan lévén, hová forduljon? hol nyilik pálya számára? hol van a foglalkozásra tér, hol a visszavonulásra nyughely? . . . Sehol, épen sehol.

Józanon tehát csak áttételről lehett szó.

De hova, a közszolgálat mely terére?

Elemér tiszttársai, ha megunták a dísztermekben és a palota bejáratai előtti őrködést, azon voltak, hogy küldetésekkel bízassanak meg, s residensek vagy rendkívüli követek mellett alkalmaztatást nyerjenek. Ilyesmit Elemér szerénysége, ha ajánltatnék is, visszautasított volna; mert nem hitte, hogy a hozzá hasonló műveltségű egyén a diplomatiai nehéz pályán alárendelt helyzetet is kellőleg betudjon tölteni.

Ő csak a kardot birta forgatni; a tollnak — képzelete szerint — sokkal nehezebb forgatását a gondviseléstől kegyeltebbekre bizta.

Nem volt tehát más választása, mint a mezei hadakhoz tétetni át magát.

De itt is mennyi akadály nem tolult elébe!

A testőrségtől a mezei hadakhoz előléptetés nélkül csak az küldeték, ki csinyei vagy ügyetlensége miatt a fejedelmi udvarban maradásra nem volt méltó.

Elemérnek tehát, ki eddig mindig hátrahuzódott, most a hiu- és becsvágyó úrfiak nyugtalanságával kellene az előljárók pártfogásáért cseleket szőni, s a fejedelem kegyeltjeit esdeklésekkel ostromolni, hizelgésekkel megnyerni. E szerep jelleméhez nem férhetett. Hogy jusson máskép az előléptetéshez, mely egyedül teszi lehetségessé szerencsétlen szerelmének tanyjától hosszas időre, talán örökre elszakadni?

Könnyű annak boldogulni, kinek Krisztus a barátja: mondaná Gyulai Ferencz, ha most betegünk ágya mellett ülne s lélekküzdelmeinek tanuja volna. A ki a hatalmas Kassai unokaöcscse, az játszodva juthat czélhoz: tenné hozzá, ugyan csak Gyulai, a fürge s minden ajtónál szivesen kopogtató kamarás.

Elemér legutóljára gondolt nagybátyja segélyére, s akkor is kényelmetlen rezgést érzett idegein átrohanni, mintha egy jó nemtő, egy messzelátó sejtelem, egy felette

könnyezve őrködő szem, vagy az aggodalom mezében lappangó önérzet óva intené, hogy hagyja inkább szivét a fájdalom éles körmeitől szünetlen marczangoltatni, tűrje inkább, hogy minden kőről, melyre lép, minden alakból, melyre néz, minden zugból, hová vonul, a kínzó emlékek egész raja rohanja meg, mintsem Fehérvárról való menekülésre Kassai István közbenjárását vegye igénybe, mintsem tőle fogadjon el oly pártfogást, melyet a többi nagybátyáktól az unokaöcsök méltán kérhetnek s minden nehézség nélkül meg szoktak nyerni.

Eddig Elemér függetlensége azon épült, hogy szegénysége mellett sem szorult jobban a dúsgazdag rokonra, mint ez rá.

Most az első kérés az alárendeltség első láncszemét verné az ő szabad szellemére.

Tudta azt is, hogy az öreg Kassai, ki senkit becsülni nem szokott, iránta bizonyos tartózkodást érez, épen azért, mert valamint szükségei nincsenek, úgy becsvágya sincs, s valamint a nagybátya pénzes ládáját, úgy befolyását sem veszi igénybe.

— S most nem fogja-e ő gondolni, — sohajtá Elemér, hogy a hiuság tört útján akarok én is járni, s nem várva be a sort, előre tolakodom, csak azon érdemre támaszkodva, melyet nagybátyám a fejedelemnél hosszas szolgálatokkal szerzett. S mivel indokolhatom kivánatomat, midőn a valódi okról hallgatnom illik? És nem tudom-e szint oly jól, mint ellensegei, hogy ő a legönzőbb emberek közé tartozik, ki semmi szolgálatot ingyen nem tesz, s mindenért túlságos árt követel pénzben, alávetésben, sőt a közhír szerint, ha kell, még bűnben is? Én volnék-e egyetlen, kit Kassai István melléktekintetek nélkül segitene? Oh ég! mittevő legyek?

Elemér nyugtalanul hánykodott ágyában.

Aggodalmaihoz járult meg Deborah vádja is.

Nem hitte ugyan, hogy nagybátyja Pécsi ellen utczai lázadást támasztott volna, s annál kevésbbe, hogy a Debo-

ráhra szórt durva bántalmak előidézését rája lehetne róni; de mégsem vívhatta le azon gyanuját, mikép a szombatosok ügyét Kassai csakugyan Pécsi megrontására hozta szőnyegre. Ezért félelmes undorral kezdett az öreg úrra gondolni, s majdnem iszonyodott azon küszöbre lépni, melyen belül egy általa becsült család ellen annyi gyülölet él.

De bár mennyi okot hozhatott föl elméje a nagybátyjához folyamodás gátlására, egy levívhatlan indulat, mely távozásra ösztönzé, uralkodott Eleméren, s ha nem győzött is le, legalább háttérbe szorított minden mást.

Mihelyt orvosa, ki a szokott reggeli órán megjelent, sebét beköté s nyugalmat ajánlva távozott, Elemér legott öltözködni kezdett, s katonaköpenyét fülig vonva, a palota mellékkapuján kiosont. Sápadt arczczal, élénken verő szívvel haladott a Miklós kapu felé. Sietett, de vissza-visszatartózkodva, meg-megállva és ismét gyors léptekkel előnyomulva, sietett a «beteg asszony» temetésére gyülöngő nép közt magának rést nyitva, a hatalmas nagybátya, Kassai István szerény hajlékához.

Midőn a kilincsre tevé kezét, azt hivé, hogy meleg és nyugtalan szívét egy jéghideg kéz megszorítá.

XI.

Kassai István köszvénye és rokkantsága miatt magas épületben nem lakhatik.

Fukarsága minél olcsóbb szállás követel.

A személyzet, mely körülveszi, csekély térben nem fér meg.

Rangjának mellőzhetetlen igényei vannak.

Mi magát illeti még inkább szeretne egy csigahéjba, mely hátához ragad, bujhatni, mint Diogenes hordójába; de Erdély első hivatalnoka s egyik leggazdagabb földesura levén, kénytelen a fényűzés és kényelem ördögének is néhány szemernyi töménynyt égetni, s valamivel tekintélye-

sebb lakásra volt szüksége, mint apjának, a becsületes erszénykötőnek.

E czéloknak együttvéve kitelhetőleg megfelel a Miklóskapu melletti ház, mely nem sajátja, de annyiban mégis sajátjának mondhatja, mert a községi tanács egy tagjától kamat fejében bérelte ki, s ha akarja a kölcsönzött tőkéért minden perczben elfoglalhatná.

Az említett épület, a vár töltéséről tekintve, emeletes, s bár kicsiny, de számos ablakkal pislog alá az árkokba; míg ellenben az utczáról nézve földszintesnek látszik, lépcső nélkül vezet a felső osztályba, s az alsóba a cselédeknek töredezett kövű s vékony karfával ellátott hágcsón kell alászállani, mintha pinczébe mennének.

Meg kell vallanunk, hogy a vastag bolthajtású, tág, de sötét kaszamátákban, számra elég szolgáló lélek van összezsufolva.

Kevés költségbe kerülnek. S miért ne tartaná őket, haragja s foglalkozásai nem engedik a vakondok elhagyottságát példányképül választani.

Az alsó sor szögletszobáját kizárólag titkárja birja, egyik könyvivő a fejedelmi irodában, ki az egyiptomi hét sovány esztendő napjait éli most; de reménye van, hogy a kövér évek beálltáig fogai még mind ki nem hullanak, nyelve nem ragad szájpadlásához, s vékony tíz ujjával előbbutóbb a közönségesnél nagyobb hulladékokat kaparhat el a kegyelem asztaláról. Titkári fizetése a levéltárnoki hivatalra nyujtott kilátás. Ez a honorarium, mely Kassai ő nagysága pénzládáját a maga teljes épségben hagyja, jámbor papirfogyasztónkat teljesen kielégíti. Hasonló tartásban részesül négy táblai irnok is, kik egy magtárhoz hasonló teremben laknak, szemök nem csekély erőltetésével régi okmányokat másolnak, ő nagysága olvashatatlan betűit tisztázzák le, s pihenés kedvéért a számtartói, kulcsári s házmesteri kötelességekben osztoznak, legény helyett a nagy úr bakjára ülnek fel, csinnyán kefélgetik a prémes dolmányokat, gyorsan postáskodnak a

város egyik szögletétől a másikig. Álmuk a jól végzett munka után édes, s ez a fáradt emberek számára fentartott oly áldás, melyet tőlük, ha lehetne, drága pénzen vásárolnának meg a henye gazdagok, s melyet ők badar együgyüségökben, ha lehetne, készek is volnának eladni. Van még Kassainak egy pár úrfi apródja, kiket hazulról tartanak, s egy pár szegény tanulója, kiknek számára alumneumot szerzett, kik úgy vétetnek, mintha a tanodában laknának, s kik nem mulasztják el név- és ünnepnapokon szép latin versekben magasztalni hatalmas párfogójok minden erényét s különösen bőkezűségét.

Ennyi nép elég zajossá tehetné az alsó sort, ha Kassai uram házában főtörvény nem volna a csend.

A korlátnok sovány lovai a szomszéd udvar telkén vannak elhelyezve azon becsületes gyertyamártónál, ki e szivességért előjogot nyert: a fejedelmi udvart a világítás minden anyagszereivel ellátni, a szerény mécstől kezdve a csillárok és kandeláberek büszke viaszgyertyájáig.

A korlátnok konyháján takarékos tűz ég s a szakácsnő, a szolgáló, a nyársforgató czigány és Demeter, az öreg étekfogó, János pap országa boldogságának felét, a henyélést, elég bő mértékben élvezik; a másik felet tudniillik a sült galambokat, a patakkal folyó bort, a kolbászból font kerítést ő nagysága kivánja, — s mi okon lehetnének ők magas rangú gazdájoknál követelőbbek?

Elemér, kit Kassai házáig kisértünk, nem az alsó sorba nyit be, s nekünk, a hova csak megy, nyomban kell követnünk.

Az előszoba belső ajtójánál két irnok áll, Cerberusként őrizve a bejáratot; mert ő nagyságának sok a dolga, s most senkit nem fogadhat.

Elemér már készült visszavonulni, midőn a titkár nagy csomag irattal hónalja alatt, pápaszemmel orrán jobb füle mögé szúrt s még tintanedves tollal megjelen.

Élénk, vidám, mindig mosolygó emberke ez. S ha meggondoljuk, hogy rég szolgálja Kassait, áldott humorára

csak azon borból üríthetnénk méltán poharat, mely silány dongájú átalagban a hajófenekére dobva, át és visszautazik az egyenlitőn, a nélkül, hogy legkisebb törést szenvedne, noha bizvást meg is eczetesedhetett volna.

— Vidd Gabi öcsém, — sugá a titkár, — az alsó csomagot a director ő kegyelméhez... Alázatos szegény szolgája Elemér úrfi! hogy s mint vagyok gratiájában?... a másik köteggel pedig Gazsi öcsém tüstént lódítsa valamelyik diákot a nagytiszteletű püspök úrhoz... Elemér úrfi után már másodszor tudakolt ő nagysága... Siessenek öcséim, az iratnyalábokkal!... Nem emlékszem, hogy Kassai uram ő nagysága huszonnégy óra alatt kétszer kérdezősködött volna az iránt, kire nem haragszik. Egyedül ma történt kivétel. Mert ha princzipálisom vonalaiból hibátlanul tudok olvasni, neheztelés helyett csak csodálkozni látszott, hogy az ifjú úr oly régóta nem mutatá magát nála.

— Sietek jóvá tenni hibámat.

Ezzel Elemér az étterembe lépett.

— Ne vegye rossz néven az úrfi, — szólt a titkár, — ha most előbb be kell jelentenem. Rohanok, tüstént itt leszek.

Elemér Bethlen Gábor s a Rákóczi-család olajfestésű s életnagyságú képein nyugtatá szemét, azon egyedüli tárgyakon, melyek nem zsibvásárról kerültek Erdély legfőbb hivatalnokához, s melyek a többi butorok által hagyák Kassai fösvénységét hirdetni, hogy magok annál többet beszélhessenek alattvalói hűségéről, mi egyébiránt épen nem volt minden kétségen kivül, minden rágalmon felül.

— Tessék belépni! — szólt a titkár az ajtó szárnyait megnyitva.

Elemér ezüst rojtú és tengerzöld bársonyú karszéket látott a háttérben, ugyanazt, melyet Csáki szökésekor Bethlen István gróf garázda zsoldosai széthasogattak s az utczára dobtak, de a melyet Bogdán, egy bosnyák kereskedő, potom árért sajátjává tevén, szépen kitatarozott, s kamatpótlékul bátorkodott alázatos bókok közt a nagy úr

dísztermében elhelyezni, a hozzátartozó lábszékkel és gyöngyszin szőnyeggel egyetemben.

E karszék mély ülésének kell tulajdonítani, hogy egy nagy és tar fejen kívül alig volt valami kivehető Kassai István parányi alakjából; de az arcz szürke tömött szemívekkel, éles, majdnem szúrós személlel, redőtakart, azonban még mindig erélyes és kifejezésdús vonalakkal, mindent magában foglalt, a mi Rákóczi hatalmas tanácsnokán jelentékenységgel birt. Összeaszott s a szánalomig gyönge termetéről csak azon egyénre ismernénk, ki az öleb ugatástól is megszeppen, s a lőfegyver hangját kiállani nem képes; míg arcza a bátor, majdnem vakmerő államférfiút tünteti szemünkbe, ki az ellene törő pártok dühét megmosolyogja, s a politikai bátorságot a rablóéval egyesítvén, oly kevéssé döbben vissza a szigorú szabályoktól mint az aljas bűnöktől, s bár a vérontástól retteg, egész családoknak, akár kapzsiságból, akár állami érdekek tekintetéből, semmivé tételét oly ingerlő játéknak tartja, mint a lovag a tornát, s lovagtársának egy lándzsalökés által a nyeregből kiemelését.

Elemér pár szóban át a karszékhez közelítvén, nagybátya jelleme felől semmi általános szemlélődésekbe nem merült. Csak saját ügye foglalkoztatá, s meghányván a lehetőségeket, czélszerünek hitte, hosszas kerülgetés helyett, kérésével — mint mondani szokás — az ajtóval együtt hullani a ház közepébe. Mihelyt tehát a nagybátya alig észrevehető főingással viszonozta bókját, s mihelyt mutató ujjával egy szék felé intett, mi annyit jelente, hogy Elemér leülhet s nagy úri kegy helyett rokoni szivességgel van látva; az unokaöcs határozott és nyugodt hangon mondá: — Egy rám nézve nagy fontosságú kéréssel jöttem urambátyámhoz.

Kassai föllebb húzta térdén a lábzsákot s ajkszögletével gyér bajuszát némi mozgásba hozta. Úgy látszott, meg volt lepetve, s nem kedvezőleg.

— Hm! a mennyire e szűk időben, hm! a mennyire

mostoha körülményeim közt lehet (mert az ember csak addig nyujtozzék a meddig a pokrócz ér) örömmel szolgálok öcsém. Hm! pénz kell? most drága a pénz, a gabnának semmi ára, nagy a luxus, a parasztok is kucsma helyett forintos süveget hordanak. Hm! lóra kell a pénz? adósságra? Van egy fiatal nyerges paripám, elhozatom számodra, hm! Talán csak nem csináltál sok adósságot? Eddig nem voltál szeleverdi, mint a főnemesek fiai, kik ha dénárjok nincs, jobbágytelkeket vetnek a koczkára, ha vadászebök nincs, őseik díszkardján cserélnek egyet, ha lovuk megsántul, czímeres levelöket adják a kupecznek zálogba, s ha egy ledér pórlyány szemökbe mosolyog, lovagi sarkantyujokon vásárolnak a szatócstól piros szalagot. Hm! te nem tartozol e csürhe, de gőgös néphez. Egyszerű, rangtalan házból származtál. A porból fölcseperedettek hiuságával sem birsz. E szemétdombon termő ostoba gombák, még rosszabbak a kétszersült úrfiaknál is. Hm! adósságod van? Reméllem nem sok és nem könnyelmű. Száz tallért talán még nélkülözhetnék. Szép összeg! Rendelkezésed alatt áll, öcsém, hm!

— Nagy hálára kötelez urambátyám kegye, de pénzem van.

— Van? hm! kevés ifju beszél így. Kedves öcsém, terjeszd elé kivánságodat.

— Szeretnék a mezei hadakhoz rögtön áttétetni; ez csak urambátyám közbenjárása mellett lehető.

Kassai arcza pergament-sárga lett, és sűrű piczi redői hemzsegtek, mint a megmozdult hangyaboly.

— Hm! szólt szárazan és epésen.

— Nem hittem, hogy kérésemmel urambátyámnak kellemetlenséget okozhassak.

Most az összevont szemívek alól ki-kivillant Kassai égető tekintete, míg homloka gondolatokba látszék merülni, gúnyos ajkszögletei pedig szilárd állának vadállati, majdnem a marczangolás dühébe borult kifejezést szereztek.

— Ezt is Pécsinek köszönöm! — sóhajtá az öreg nagy-

bátya harag és boszu közé vegyített bánattal. — Veled akar ellenem demonstráltatni. Az unokaöcs nem szeret nagybátyjával egy városban lakni, egy léget szívni és sajnálja, hogy vele együtt kell látnia éjjel a csillagokat, reggel a kelő, este a leáldozó napot. Hm! balog nézése van a sátán leányának, kit a minap a nép dühe ellen védelmeztél. Ismét megbüvölt ámító tekintetével. Lázadásra birt a vérségi kötelékek elleni, parázna vágyakba merité lelkedet. Hm! itt fogsz hagyni, nemde? s ez jelentse azt, nemde, hogy Kassai Istvánt elitéli maga az unokaöcs? hogy Kassai Elemér Pécsi kedvéért szégyenli családnevét, s pirul a vagyonon, melyet vén gonosztevő rokona örökségül hagyományozott? Erre tanított, úgy-e Deborah kaczér szeme, álnok sóhaja, hitegető ajka? Megint szerelmet igért, hogy megint megcsaljon.

— Esküszöm, soha méltatlanabbul nem vádoltatott Deborah, soha szíve nem volt tőlem távolabb mint most, és soha ajka őszintébben nem fejezte ki, a mit keblében hord. Mi a távozási vágyat bennem fölébreszté, nincs a boldogság reményével, nincs a szerelem álmaival kapcsolatban. S ha urambátyám tetteit kárhoztatnám is, nézeteim alapjául nem fogadnám el sem a tömeg rágalmazásait, sem a versenytársak gyanúsításait, sem az ellenség gyülöletét. Itélnék és cselekedném saját eszem szerint.

Kassai kételkedőn nógatta fejét. — Miért akarsz, — szólt metsző hangon, — épen azon jelenet után távozni Fehérvárról, melyben az utczacsoportozat Pécsi Simon ellen dühöngött, s épen azon jelenet előtt, melyben Pécsi azt készül bebizonyítani, hogy az én bujtogatásom nélkül a nép ragaszkodnék hozzá? Vagy talán semmit sem tudtál arról, hogy Géczyné temetése ellenem használtatik bizonyítékul?

— Legkevesebbet sem — válaszolá Elemér. — A mi pedig — folytatta rövid szünet után, — az utczacsoportok lázitását illeti, e részben én urambátyámat vétkesnek azért sem hihetem, mert nincs okom rövidlátónak tartani.

— Köszönöm, Elemér! — szólt félgúnynyal és félbókkal Kassai. — Igen le vagyok kötelezve, Elemér! a te gyöngéd, a te kiméletes, a te engedékeny nézetedért. Hm! tehát oly bűnt nem követnék el, mely még inkább volna ostobaság. Ezt mondád, hm! Igazad van. S hová vágynál áttétetni? A fejedelemnek mezei hada szétszórva fekszik. A véghelyeken kívül Déván és Kőváron van derekasabb csapatunk. De az elégületlenek szükségessé tevék, kivált a Kükűllő torkából Marosvásárhelyig, a hol csak nagy áldozat nélkül lehet, őrséget tartani. Hol óhajtanál mezei kapitányságot? Hm! legmesszebb Fehérvártól, legmesszebb tőlem, nemde?... Gyűlölöm Pécsi Simont, tört ki most megint a nagybátya. Ha miattám nem tagadta volna meg leánya kezét tőled, s ha soha ellenem semmi bűnt nem követ el, akkor is hasonló erővel gyűlölném. Ha elégetné házamat, elrablaná vagyonomat, nem növekednék gyűlöletem iránta, s ha megmentené életemet, nem apadna. Állandó és teljes leend e gyűlölet koporsóm zártáig. Te tudod, s mégis az ő részén vagy. Ne szólj Elemér, ne válaszolj, intett kezével az öreg. Hallgasd végig, a mit mondani akarok. Ha én Pécsit úgy szeretném is, a mint gyűlölöm, a fejedelem és ország érdekében óhajtanom kellene, hogy vagy életének világa aludjék ki, vagy befolyásának minden eszközei, a vagyontól a becsültetésig, széttöressenek.

— Szörnyű, szörnyű — kiáltá Elemér, nem fékezhetve magát.

— Szörnyű lehet, de igaz. Kételkedel? Lám, mily bölcs a fiatal kor, midőn csak érzései után indul! Pécsi fényes elméjű, kellemes modorú és nem rossz szívű férfiú, mondod. Megengedem. De mi hasznát vettük elhiresztelt elméjének? Ő egy őrültházi vallás élén áll. S modora? Simaság, aljas hizelgés a főurak irányában; finom, de annál sértőbb gőg, a nép ellenében. Csekély sorsú szüléktől származott, hogy megvesse eredetét, s a nagyok közé tolakodik, hogy visszataszíttassék általok. Magasztalod szivét? Hm! tőlem a szivet vitatják el. S miért? Mert egy

csoport háborgó elem ellenében és a kivételes körülmények nyomása alatt használni vagyok kénytelen azon fegyvereket, melyeket a hatalom számára és igen békés időkben Pécsi kovácsolt. S micsoda jelleme van neki mint államférfiunak? Midőn Bethlen Gábor első hivatalnoka volt, a némettel czimborált s félig világosságra derített hitszegésének börtön lett díja. S bár most hűséget színlel Rákóczi ő fensége iránt, a közvádló lajstromába neve mindig a gyanúsok közt áll. Zólyomi lázadásában aligha nem vett részt és Székely Mojses együgyű fiának sem szégyelne zászlója alá állani, ha nem tudná, hogy szemem mindig rajta függ.

— Ki ne itélne el a törvényszék és az utókor, ha ellensége volna előbb birája s aztán történetirója? — sohajtá Elemér, mély megilletődéssel.

— Minő badar beszéd! — dörmögte Kassai.

— Én bölcsnek vélem. Hisz urambátyám mondá egy igen nevezetes alkalomkor.

— Én?

— Igen. Saját védelmére.

Az öreg úr ajkai fanyar mosolyra húzódtak félre. — Ellensége vagyok Pécsinek, de a szombatosok ország-törvény szerint honárúlók s fejök a pallosé. Azonban nem lélekzik-e még Pécsi? Nem hordja-e dölyfös nyakát ezrek fölött? nem néz-e megvetéssel reám és reád? Törvényeink nyujtottak nekem, mint ellenségnek, elég eszközt, hogy vérét onthassam. De, hm! halott-e ő? Miért, he? miért nem az? Mert a kormány engedékenysége aludni hagyta a törvényt, s ha Kassai István Pécsi számára éleszti föl, azt mondták volna, hogy gyűlöletének áldozta e férfiút. Most a közkiáltó hirdeté ki, s hirnökök hordták szét minden hatóságban az országtanács azon határozatát, mely a szombatosok ellen a régi törvény szigorú alkalmazását parancsolja, s ha Pécsi mégis babonája mellett maradna, akkor, úgy-e, meg kellene büntetnem őt, bár ellenség vagyok, szintúgy, mintha barátja volnék? Úgy-e, van eset,

midőn a gyűlöletnek és szeretetnek egy úton kell járni, s midőn te is azon halált mondanád ki Pécsire, melyet én.

— Pécsi nem fog a szombatosokkal czimborálni — jegyzé meg Elemér.

— De fog — erősítette Kassai.

— Jó nemtője megőrzi őt e vakmerőségtől.

— Rossz szenvedélyei belesodorják.

— Lehetetlen.

— S ha megtörténnék, — folytatá Kassai, — akkor hinni fogod-e, hogy csak gyűlölet vezeti tettemet? Ha te, mint egy század kapitánya, kénytelen volnál őt, kötelességednek engedve, fogolylyá tenni, akkor nem hozod-e többé kétségbe, hogy nekem is kötelességem mindazt teljesíteni ellene, a mit hivatali állásom parancsol?

Elemér gerinczén hideg nyargalt át.

— Nem, nem, — szólt, — Pécsit rajongása a nyilt lázadásig soha sem fogja vinni.

— Egyikünk sem jós, Elemér! Ejtsük el e kérdést. Sűrű kárpit fedi a jövendőt. Homályán sem az én vén, sem a te ifjú szemed nem tör át... A harangok zúgnak. Minő zaj az utczán! Hej! Gördítsétek székemet az ablak elébe. Géczinét temetik. Talán én is láthatok valamit a nagy komédiából. Maradj nálam, Elemér, míg lezúg e vihar. Hátha mennykő csap tar fejemre, he! he!.. Hol vannak a diákok, hol a táblai jegyzők, hol cselédeim? Csődítse kend őket össze, titkár uram! Arról értesültem, hm! hogy Pécsi Simon, a szombatos, pénzt fog a nép közé szóratni. Nem minden nap akad ilyen bolond. Használni kell az alkalmat. Menjenek ki embereim. Erős fiak, sokat gyűjthetnek össze a pénzből, ellökhetik a kapzsikat. Nosza! vegyétek használt a szombatos őrültségének. Rajta! Fiam, Elemér, korodhoz és a hivalkodó pajtásokhoz képest takarékos voltál. Mint mondod, van is pénzed; de a vér nem válik vízzé, s nagybátyád, kitől te eddig egy fillér segélyt sem kértél, tudja becsülni az atyafiság kötelékeit. Szegény legény vagyok, s minden dénárt verítékkel szereztem,

módom s kedvem sem volt a zavarosban halászni, mint Pécsinek! azonban a mostoha termés mellett is talán lesz min tengjek napról napra. Emlékeztetlek tehát, hogy épen most igértem neked háromszáz tallért, hm! szép összeg.

— Csak százat, urambátyám! — közbeszólt Elemér, — s én forró köszönetem mellett bátor voltam megjegyezni, hogy saját vagyonomból is hordozhatom az új helyzettel járó kiadásokat.

— Semmi köszönet, Elemér. Úgy emlékszem, kerek számmal ötszázat igértem. Még ma meg fogod kapni! Hm! de nem mondám-e azt is, hogy egy derék paripa is készen áll számodra, skofiummal áttört vörös takaróval? Mondtam, hm! valósággal mondtam. Öcsém! négy hét alatt kapitány leszesz a mezei hadaknál, s ha nem is szeretsz Gyulafehérvárott lakni, remélem, közel kaphatok helyet számodra. Semmi köszönet, Elemér, a vér vízzé nem válik. Fukarnak mondanak, mert tudom, hogy egyszerű polgára vagyok a hazának, s a mesterember fia nem pöffeszkedik, mintha bársonyban született volna, s már bölcsőjében a nagymogultól kapott volna névnapi ajándékot. Bár tudná ezt Pécsi is. Ő szintén csak mesterember gyermeke, de carrarai márványból szeretné sertésólait építtetni, mintha fölfedezte volna a bölcsek kövét, az aranycsinálás titkát. Leánya számára a Báthoriakból is csekélylené a vőlegényt. Hm! a gőgös paraszt! Feledd, Elemér, Deboráht! ne gondolj rá! E hajadont a természet bűbájjal ajándékozta meg, dölyffel és érzéktelen szívvel; apja vére és példája, hódítani tud, boldogítani nem... Mily éktelen zajt üt a nép! Ma minden naplopó részeg lesz! A nép közül kicsoda köszöni Pécsinek műveltségét vagy szerencséjét? Úri szülék apródjait hizlalja, a koldus gyermekétől undorodik. Hm! a pórruhában Apollót is faragatlan suhancznak nézné, de a nyomorék gróf úrfit gyors futónak, a ragyás herczeget Adonisnak, s egy szúette trón örökösét cziterázó szent Dávidnak képzelné. Pécsi hiú, gőgös, dölyfös, erőszakos, rabló, vallástalan, tébolyodott... pazarló, Hm! or-

dít a nép! Marakodik a harazsolt pénzen,... mindig közelebb, mindig ferdébb a zaj. He, he! embereim nem utolsók lesznek a kapkodásban, még tolakodásaikkal elvadítják Pécsi uram lovait, még szerencsétlenség történhetik, hm!

Kassai szeme kárörömmel villogott, ujjai összehuzódtak, mintha pénzt akarna kaparni, vagy körmét ellensége arczába vésni.

— A czudar megtagadja tőled Deborah kezét! Elemér, négy hét alatt kapitány fogsz lenni. A gondviselés útjai csodálatosak! Ki mondhatná meg előre, mivé szánt téged a végzet... Elemér, a katona engedelmeskedik, nem okoskodik... Ha az ötszáz tallér elfogy, jusson eszedbe, hogy néhány vén, de körülnyiratlan arany van vasasládámban.

Kassai nagy erőlködés közt mozdult meg karszékében s míg száraz ujjaival reszketve mutatott a vasrúddal és lakatokkal elzárt láda felé, mely a szomszéd szobából kacsintott ki, kettős lárma csapta meg füleit, s izgatott idegekkel, réz-sárga arczczal, foga közé vont al-ajakkal, és reszketeg vonalain démoni kifejezéssel fészkelődék ismét az ablakhoz.

Most a karika-üvegekig nyomá orrát, szemei üregeikből elődüledni látszottak, de már csak egy fényes hintó hátát veheté ki.

A Pécsi hintója volt.

XII.

Ha van helyzet, melyben kivánságunk betöltése fájóban hat reánk, mint a visszautasítás; ha van modor, mely elért vágyainkat örömtelenné, a nyert kegyet gyanússá, s a szemünk előtt lebegő czélt a törekvésre már többé nem is érdemessé teszi, akkor a nagybátyjától távozó Elemérnek mindezt együtt kellett átérezni.

Megdöbbenté a fukar rokon rendkivüli bőkezűsége.

Csodálatosnak találta, hogy az öreg úr, ki egész cynis-

mussal szokta szándékait foganatosítani, most egy fiatal unokaöcs véleményére nagyobb súlyt vet, mint máskor az országéra, s igazolni akarja Pécsi elleni eljárását, ő, ki közönyös volt az ócsárlások és vádak ellen.

E kopár szív érzi-e a ragaszkodás szükségességét, s ezrektől kárhoztatva, vágyik-e legalább egy által becsültetni?

Elemér, midőn nagybátyja némely nyilatkozatára gondolt, kénytelen volt hinni, hogy igen, és hogy az öreg úr szeretett volna előtte szebb színben tünni föl, mint a minő világításba helyezték cselekedetei.

De ha ily gyanítás hizelgett is Elemér becsvágyának, sokkal szerényebb volt, mintsem azzal ámíthatná magát, hogy érette akkora erély s akkora boszu, mint a Kassaié, levetkőzhetné természetét, eldobhatná fegyvereit s lemondhatna rég táplált vágyairól.

Nagybátyjának Pécsi ellen emelt vádjai meggyőzték arról, hogy nem csak személyes, hanem országos kérdés is rejlik a két hatalmas férfiú torzsalkodásaiban, s hogy a rideg gyűlöleten kívül vannak még más és kevésbbé kárhoztató okok, melyek Kassait erőszakos eljárásra ingerlik. Mennél inkább mélyedt Elemér taglalásokba, mennél többször frissíté föl a hallottakat, annál inkább súgá előérzete, hogy válságos percz közelít. Egész lénye attól volt áthatva, hogy az öreg urat már semmi tekintet vissza nem tartóztathatja Pécsi Simon megbuktatásától, és a legaljasabb útra térni, a leggyalázatosabb eszközökhez nyulni sem fog vonakodni, mihelyt tetteire a törvényesség palástját vetheti.

— Csak a külszínre van szüksége, csak a látszatot keresi! — sóhajtá Elemér. — De miért akarja a birák mellett még az én véleményemmel is elitéltetni Pécsit, s a fejedelem aláirásán túl mi szüksége van az én helyeslésemre is? Fél-e, hogy mennél kevésbbé kárhoztatom Deborah atyját, annál inkább fogok gyilkosától idegenkedni? De hát az Istenért! oly közel áll a vég? Előkészítettem-e rá,

mint barátaink vonaglásakor szokás óvatosan megemlíteni, hogy a beteg nyavalyája még rossz fordulatot is vehet? Nem, nem! Pécsi most félrevonultan él, ha hitújítási viszketegért gyanu alatt is van, mikor nem vádoltatott szintúgy, mint most!... Még derült az ég s a cserfa nem dől le bősz vihar nélkül. A közönséges embert észrevételenül tehetik el láb alól; a nagyok bukását a világ látja, előneszét ezrek érzik. Korán aggódtam! S mégis, mintha jósszó mondaná: Pécsi ellen nagy csapás készül, s az én szerelmem, az én visszautasíttatásom adta a végső és legerősebb indokot e tervre. S ha még nagybátyám, midőn a gyűlölet fokozására befolytam, a boszu végrehajtására is bennem keresne eszközt, s ha azt akarná, hogy a szerencsétlen áldozat véréből az én kezemre is ragadjon egy csepp, az én lelkemre is essék egy bűnfolt! Ah! ez iszonyú ötlet!... De hová tévedtem?... Bizonyosan rossz hatással volt sebemre a szobából kijárás, az izgatottság, a hideg idő. Megint seblázam van s azért teremti beteg képzelődésem e bősz eszméket, e torz ábrákat, azért ijesztget szívszorító sejtelmekkel, azért festi nagybátyám komor jellemére az éjtszakánál is sötétebb színeket, melyek még sem oda valók. Hisz! ő nem maga a sátán. Kormányzása alatt sok panasz támadt ellene, de a bakó ritkábban volt a piaczokon látható, mint a kedvelt korlátnokok idejében. Tagadhatatlanul seblázam van.

Elemér egész komolysággal tulajdonítá pessimismusát seblázának.

Igyekezett vissza sem gondolni nagybátyja nyilatkozataira.

De hasztalan.

Minden szó fülében hangzott, lelkében élt. Vele volt a magányban, meglepte a társalgás közt, kiséré nyoszolyájába, fölébreszté álmából.

Különösen gyanúsnak látszott előtte, hogy az öreg úr mennél keserűbben kelt ki Pécsi ellen, annál inkább feledé fukarságát, annál több pénzt igért neki, annál hatá-

rozottabban biztosítá a mezei kapitányságra előléptetést. Igaz, volt ilyenkor Kassai hangjában valami kedélyes is, de volt még több visszadöbbentő. Egyaránt lehetett hinni, hogy Elemért, ki miatta esett el Deborah kezétől, sajnálja, mint azt, hogy a Pécsi ellen való ármányba szándékozik sodorni. Egyaránt lehetett a fukar táglelkűséget szeretetnek vagy ravasz számításnak magyarázni.

Elemér majd az egyik, majd a másik magyarázathoz hajlott. Folytonos küzdésben volt kedélye. Elrettenve az előjelektől, most a Fehérváron maradást a visszaemlékezések bánatos tárgyaival együtt inkább óhajtá, mint a távozást; majd pedig lesujtva a vesztett boldogság annyi tanujeleinek szemléletétől, nyugtalanul várta a perczet, midőn nagybátyja közbenjárásával búcsút mondhat a városnak, hol Deborah varázskörében a feledésre iszonyú csalódásai sem taníthatják meg.

Kassai az unokaöcs távozása után csakhamar hivatta titkárát.

— Állítsa össze kegyelmed pontosan a mezei hadak fekvésére vonatkozó adatokat, s a különböző helyeken szállásolók létszámát, megemlítve mindenütt a kapitányok nevét, s az ürességben levő tiszti állomásokat.

— Kornis Zsigmond ő nagyságától, — válaszolá a titkár, — talán még holnap estig teljes fölvilágosítást nyerhetek mindenről.

— Hm! — szólt Kassai mogorván, — kend restelli a fáradságot, szeretné, hogy a sült galamb a szájába repüljön

— Isten őrizzen! válaszolá sápadozva a szerencsétlen hivatalnok. Szivemből óhajtanám, minden nap negyvennyolc órából álljon s így alkalmam legyen kétannyi időt szentelni nagyságod parancsainak teljesítésére. A főtábornok nevét csak azért hoztam fel, hogy az ő segítségével gyorsabban reménylettem sikerhez jutni,

— Nincs kedvem Kornis Zsigmond uramat ügyeimbe avatni.

— Úgy a fejedelem ő fensége levéltárnokához fordulok.

— Helyesen cselekszi, s a mennyiben még kétségei volnának, a nemes társaság kapitánya és az udvarmester ő kegyelme fölvilágosítást fog adni. Csak nem kell dobra ütni a dolgot.

— Értem, nagyságos uram!

Néhány nap mulva a fürge, szorgalmas titkár jobban tudta magánál a fejedelemnél és Kornis Zsigmond uramnál is a mezei hadak állapotját.

Írásba foglalta a főbb dolgokat, de emlékezetének roppant archivumába a legkisebb részleteket is oly jól elhelyezé és őrizte, hogy a sereg számáról és a szalmazsuppokról is számot adhatott volna, annál inkább az élő emberekről, annál inkább különösen a tisztikarról, a betöltött és még rendelkezés alatti állomásokról.

A szigorú Kassait is meglepte s majdnem kedélyesre hangolta e pontosság.

Redőtlen homlokkal hallgatta végig s vizsgálta meg a papirra tett értesítéseket, tudakolt, számítgatott, latolt, tanácskozott.

— Hm! Kőváron s Gyaluban egy-egy állomás üres, de nem vehetem hasznát. A hódoltságban három fölött rendelkezhetik ő fensége, de mit érek vele?

— Ecseden a kapitányt agg kora, Sólymoson garázda élete miatt el lehet mozdítani.

— Miattam ott maradhatnak, hol vannak — szólt Kassai.

— A görgényi Déván egy özvegybe szerelmes; a dévai tavaly kérte az oláhországi csapatokhoz küldetését, s ha nagyságod akarja, akármelyiket át lehet tenni, hogy rést nyisson.

— Görgény s Déva igen messze fekszik Fehérvártól.

— Gaudi ő kegyelme idegen csapatja naponként gyarapodik, s ott szükség van jó tisztre. Közülök két század Fehérvár környékén szétszórva tanyáz.

— Jöttment emberek közt nem lehet helye Elemérnek — jegyzé meg Kassai.

A titkár egészen kipirúlt, úgy szégyenlé baklövését, pedig szegény nem is sejtette, hogy kegyelmes jóltevője és főnöke unokaöcscse forog kérdésben.

— Még csak Háromszéken van fél zászlóalj a Zólyomi által gerjesztett nyugtalanságok miatt ideiglenesen beszállásolva, miért is a székely urak nagyon haragusznak, és szabadságaik sérelmét panaszolják. Itt az öreg Zöld Mihály szeretne a kapitányságról lemondani, mert születésére nézve székely puskás lévén, több boszantásoknak van kitéve, mintha helyében más volna.

— Hm! ott a szombatosok fészke! — szólt gondolatokba merűlve Kassai: — de... még sem czélszerű.

A titkár se nem értette, s nem vizsgálta a korlátnok ő nagysága e megjegyzését s különben is szokva volt találgatás helyett kész kérdésekre felelni.

— Hm! Radnóthtól csaknem Balázsfalváig szintén hevernek téli szálláson mezei hadak.

— Két század, nagyságos uram!

— S kapitányok?

— Vincze Péter! — válaszolá a titkár.

— S mily ember!

— Vitéz katona, nagy ivó és kevés pénzű.

— Szeretik-e a vidéki földesurak?

— Velök vadász, lakomáz, koczkáz.

— Úgy tehát mostani állomását nem cserélné föl örömest a háromszékivel, melytől Zöld Mihály uram menekülni akar?

— Életének legkeserűbb napja volna az.

— S előljárói nem panaszkodnak ellene?

— Nem, nagyságos uram.

— Csupa elnézésből, úgy-e?

— Semmi panasz vagy föladás nem terheli.

— S oly bűnt vagy kihágást nem követett el, mely veszélyére fordulhatna?

— Egy leányzót közbenjárásával megmentett a templomkövetéstől, s ezért az esperes leszidta az illető papot.

— Hm! alkalmasint e leányzót Vincze Péter maga csábította el.

— Közönségesen azt hiszik, nagyságos uram!

— Úgy a semmirekellő még megköszönheti, ha Háromszékre Zöld Mihály uram helyébe küldik. A fejedelemné, Loránffy Zsuzsánna, a mi kegyelmes nagyasszonyunk, a bestének letétetését, sőt gyalázatos elűzetését követelné, mihelyt a csábítás tudomására esnék. S kegyelmed, édes fiam, hiteles és megnevezhető helyről hallá e hírt?

— A palotadámák rebesgették, a hopmester szintén orrantá, s a leányzó egy rokona fenyegetőzve említette az ötvösök czéhmesterének a *Három rucza* vendéglőben.

— Kegyelmed most már elmehet — szólt a korlátnok derült arczczal.

A jó kedv sokáig honolt a máskor szigorú, komor és hideg vonalakon. S mi különös! Kassai örömében a bősz kinyomat mellett volt valami kedélyes szín is s volt a merengésnek egy szelíd, majdnem lágy árnyalata is. Fehér, aszketailag fehér ajkain a támadt és elhervadó mosoly engesztelő és éles jellemmel birt egyszersmind. Vegyült bele sok a gyűlöletből s némi csillám a szeretetből is.

— Nem akarnám, hogy Elemér még tiszta lelkiismerete foltot kapjon. Nem az a nagy ész ő, ki a dicsőség babérlombjaival befedhetné az üreget, mely jóhiszeműségében támad. Nem politikus ő, kinek kevesebb szüksége volna a vád nélküli névre, mint a hajadonnak a szeméremre. A kormányzat gépe nincs kristályból készítve, mert erősnek kell lennie. Alkotásában kevesebb tekintet van az anyag átlátszó tisztaságára, mint szilárd czélszerűségére. Ily eszközhöz egészen hasonló természetű emberekre van szükség. Én Rákóczi első tanácsosa vagyok; Elemérnek semmi viszonya a közélettel. Ő egyszerű katona, minden becsvágya nélkül még a katonai hivatásnak is. Kedélye lágy, költői; külseje igénytelen és modora csak a nemes szív által nyer, s nem a forma kecseivel hódít. Semmi sem maradna rajta, ha megromlanék. A gyémánttól a legkisebb

repedés becsének nagyobb részét veszti el ugyan, de a gyémánt, csorbája mellett is drágakő marad. A keleti gyöngy olcsóbb, ha hólyagai vannak, s nem foglalják a királyné koronájába; de elég nő van, ki boldog, ha pártájában látja, s nyaka körül fűzheti. A ki pusztán csak mint jó ember részesül megkülönböztetésben, egy bűn által egész értékét elveszti, s nem számíthat a világ azon kegyelésére, melylyel a hibás gyémánt és drágagyöngy aljas minőségben is bir. Nem csődülnek hozzá az alkuszok, nem igérnek érte semmit. A nagy szellemű férfiú silány erkölcscsel is gyémánt és gyöngy. Az egyenes útról letévedt középszerűség minden becsét lehullatja magáról. Hm! Elemérnek állandó szüksége van a tiszta lelkiismeretre. Ő örökösöm, s a Kassai név föntartója.

Így okoskodott a nagybátya. Meg-megmozdult karszékében, ujjaival dobolt az asztalon, s megint okoskodott.

— Deborah kezét Pécsi csak irántam való gyűlöletből tagadta meg Elemértől. Mekkora vagyon esett el ezzel tőlünk! S mennyi befolyás csatlakozott volna e házassággal hozzám! De hisz az övé volt a vagyon. Egy hóbortos, egy pazarló, egy dölyfös emberé; de végre is az övé. Hm! hm! s ki mondhatná, hogy Kassai Istvánt megbántja Pécsi Simon azzal, ha vagyona számára más családból keres birtokost, másból leányának férjet? Sérelmem, hogy miattam teszi azt. De mivé törpül e bántalom, az Eleméren elkövetetthez képest! Magához kecsegteti a szerény, a bátortalan ifjut, leányával hagyja, örvend a fejlődő vonzalmon, lesi, mint növekedik ez indulat szerelemmé, mint ér a bálványozás határáig, az őrjöngés fölmagasztaltságáig, s midőn az ifju hozzászokott a szép boszorkányt sajátjának tekinteni, midőn képzelődése Deborah nevét a boldogsággal kötötte össze: akkor előáll a hóbortos és gonosz apa s így szól: Deboráht másnak szántam, Deboráht nem szabad szeretned többé, Deboráht inkább adom akármelyik címeres és ős családú bitangnak, mint neked. S miért? Talán rosszabb lettél, mint akkor, midőn Debo-

ráht elődbe vezettem, hogy fogadd el. Nem. Talán czímertelenebb volt családod, mint akkor? Nem. Talán elvesztetted vagyonodat? Nem. Sőt most vagy gazdag. Miért tehát? Mert nagybátyád van. Én gyűlölöm őt, és te nem akarod megtagadni és velem együtt gyűlölni. S most nekem jól esik a te szerencsétlenségedben az ő boszankodását élvezni . . . Így bánik Elemérrel Pécsi. Kit illet tehát inkább a boszú joga: engem-e, vagy Elemért? . . . Mily dicső elégtétel volna, ha Elemér tenné kezét Pécsi Simonra, s ha az ő kezén, mint csatornán, a hitvány szombatos vagyona idegen és jobb kezekbe folyna át! De fájdalom! Elemér csak becsületes ember, egyéb semmi. Én térítsem-e a bűn ösvényére? . . . Ragaszkodik hozzám, nagybátyja vagyok, hm! családomnak, mely alig kezdett még élni, végreménye! S én térítsem-e a bűn ösvényére?

Kassai gondolkozott, s hévvel, mintegy szemrehányóan kérdé magától: — Micsoda bűn? Hol van itt a bűn? Pécsi a megujított tilalom ellenére sem fogja megállani, hogy a szombatosokkal titkos gyűlést ne tartson. Kényelemvágya eddig sem engedte tanácskozásokra a székely barlangokat és rengetegeket fölkeresni. Két év óta negyedszer tettek nála látogatást Balázsfalván az új Jeruzsálem hívei, s ötödször is bizonyosan ott fognak értekezni. Ha tehát Zöld Mihály helyére Vincze Pétert küldöm, hogy Elemér számára maradjon a radnóthi kapitányság, akkor hozzá, mint e vidéken legfőbb tiszthez, utasíttatik a befogatási parancs, mihelyt tudniillik Pécsi tilos összejövetelt tart. Ő a fejedelem egyenes akaratját fogja végrehajtani, köteles s katonai törvényszék elébe állíttatnék, ha elmulasztaná. Artatlan marad, ha Pécsit elfogja; bűnössé lesz, ha nem. Csak Zöld Mihály elmozdítására kell tehát törekednem, a többi önkényt megy.

Kassai összehajtá hasán kezét, mint a fáradt munkás, ha erőfeszítései után pihenésre nyer időt és árnyat; de pár percz mulva megint új aggály kezdé nyugtalan lelkét izgatni.

Hátha Pécsi nem tart gyűlést? gondolá. Hátha hisz a szombatosokra mért szigorú büntetés végrehajtásában? Csökkenteni szükség ez aggályát, és szitani bátorságát, hm!

Csengetett.

— A börtönőrrel akarok beszélni — szólt egy belépő írnokhoz.

Kevés idő mulva a tömlöcztartó a korlátnokhoz bevezettetett.

— Hogy viseli magát a falhoz lánczolt rab?

— Hol dühös, nagyságos uram! mint a fenevad, hol csüggeteg, mint a pártában maradt leány.

— Ezentúl naponként hozzám jösz, hogy a rab iránt utasítsalak.

— Értem, nagyságos uram!

Mihelyt Kassai megint egyedül maradt, szelid mosoly vonult arczára. — Hamar fog megtörni a szombatos pap, s ha az Isten ő szent felsége is úgy akarja, jó eszközömmé válik Pécsi ellen.

Olvasóim tudják már, mert előre elbeszéltem, hogy Laczkó István a kézdivásárhelyi szombatosok lelkésze, a kedves, a szeretetreméltó Klára férje, nem igen hosszú ideig tartó szenvedés után a börtönt szabadsággal cserélte föl, s oly helyzetbe jött, mely előtte nyugtalanítónak látszott és rejtelmessége miatt hitvesének tündérszép szeméből sok könnyet, angyaltiszta kebeléből sok sóhajt facsart ki.

Kisérjük most Klárát, ki, mint tudjuk, bölcsőben ringó gyermekét az öreg Kádár leányához, Jeftához elhelyeztetve, útnak indult Fehérvár felé, s onnan akármerre a széles világba, csakhogy férjét árnyékként ne kövesse a titkos és sötét bú, bűn, veszély vagy rémület. Mit tudja ő, melyik? De retteg, hogy a bűn!

XIII.

Ötödik napja utazik a szombatos nő.

Az idő derült és hideg volt. Szikrázott a nap a havon, hollók és varjak tömött falkában repültek a mezőkről az egyházakra, s a torony gombjától az ablakok kőkereszt-jének párkányáig, mindenütt állást foglaltak a fekete mezű vendégek, ki bölcs nyugalommal szárnya alá dugva fejét, ki élénk czivakodási vágygyal riasztá tovább szomszédját, a nyert győzedelmen nagyot károgva. A hol a templom mellett czinterem volt, a sötét madárraj hosszasan ringatta magát a csendes légben, finnyás ízléssel, mintegy kémlelve választott helyet a fejfák tetején, a sírdomb tövében, a halál lakának kapuján s kerítésén. A varjak az új hantokat látszottak inkább kegyelni, s békétlenül néztek alá, mintha szaglásuk ingerelné; a hollók inkább a besüppedt köveken, melyeknek betűit, mintegy haragúva a kegyelet s visszaemlékezés megszünésén a moh és idő olvashatatlanná tette, kerestek magoknak tanyát. Egyenként és világunalommal ültek ott. Hosszas életök csökkenté kivánczsiságokat, hűté társalgási vágyaikat, s azon komoly hangulatban tartá, mely helyét cserélni, benyomásokat fogadni el lusta. Ha néha meg-megszólaltak vagy szomorú jóslat lehetett a falu vénei számára, vagy rejtelmes beszéd a halottakkal.

Hideg nappalok voltak, csipős szél és fehér fellegek nélkül.

Klára nagyobbik gyermeke, kit magával hozott, fázott és panaszolt. Az anya saját kendőivel is tartotta s kék ajakkal magyarázta, hogy ne dugja ki kezét, ne mozduljon, a másik faluban meleg szoba, meleg leves lesz, szép ragyogó tűz, mely mellett hosszú mesét fog mondani az utazó királyfiról, a nagy bundájú télről és az okos hollóról, ki a királyleányt aranyhajú vőlegényének közelgéséről

szerzett hirekkel vigasztalja. Szép mesét fog majd mondani . . . hideg volt, a gyerek fázott, az anya fázott, s előre kezdett neki mesélni, a fázó figyelő gyereknek mesélni.

Még csak egy óra kell, s akkor talán Balázsfalvára érnek, hol az éjet töltik. Hisz, már alkonyodik.

A nap búcsút vőn.

A hold világított, télies arczczal, hidegen.

Klára ölébe vette gyermekét, hogy még jobban védje.

Ez behunyta szemét. A hidegnek álmosító ereje van.

Az anya aggódni kezdett gyermekén, bebonyolítá mindennel, mi őt magát még oltalmazhatta volna a mély átfázástól.

Jó még, hogy nem kell már mesélni; reszkető hangon hogy fejezhetné be szépen és érthetően a királyúrfi és a nagy bundájú tél történetét.

Balázsfalvára értek.

Csak az anya dermedezett; a gyermek már édesen alvék meleg, erős lélekzete megnyugtatta a női szivet, mely magáról úgy el tud feledkezni, mihelyt van kiről gondoskodjék!

A fogadó, melynek udvarára hajtott a szekér, a földesúri kastély átellenében feküdt. Tág, csinos és sok kényelmet igérő épület volt. Külsejét tekintve egész Küküllőmentén ritkította párját, s belseje is elég megnyerő vala, csakhogy a czélnak legkevésbbé sem látszott megfelelni.

Vendégszobái tükörtiszták s jól butorzottak, de bennök két nevezetes hiány tapasztalható: asztal és ágy, tudniillik sehol sem tekintett az éhes s kifáradt elébe.

A fogadós Klárát két egymásba nyíló terembe vezeté és szolgálati készségét bemutatandó, a hatalmas fúvóval maga kezdé a kandalló tüzét szítni.

— Igen nagy szállás ez számomra, a fiammal legkisebb szobában is megférek — szólt Klára, az árjegyzékre gondolva.

A gazda kettőzött iparkodással folytatá a tűzszítást.

— Mi nem vagyunk gazdagok, nyisson kegyelmed a hátulsó szobákból egyet.

— Kérem alásan! a nemzetes aszonyt megilleti két csinos terem.

A fúvó megint szorgalmasan működött, a száraz hasábok lobbot vetettek, festvényileg terjedt a láng, kedélyesen a meleg.

Klára gyermeke nagy fekete szemeit egészen kinyitá, nem volt többé álmos, majd mosolyogva csimpolykozott anyjára, majd a kandalló elébe ment, kezecskéjét melengeté, gyönyörködött a pattogó szenen.

Mit volt tenni! Klára nem sürgeté többé a kiköltözést.

— Kaphatok-e hamar vacsorát?

— Mindenesetre, nemzetes asszonyom! szólt a korcsmáros udvarias mosolylyal.

— Egy kis csirkebecsináltat készíttessen, mielőbb.

— Követem alásan, épen csirkebecsinálttal nem szolgálhatok; de azért lesz vacsora.

— Sült csirkét hozzon hát.

— Részemről azzal sem kedveskedhetem, de azért lesz vacsora.

— Úgy libát.

— Nincs, de azért lesz vacsora.

— Ruczát.

— Nem szolgálhatok vele, de lesz vacsora.

— Legalább hát egy kevés köménymag-levest.

— Alásan engedelmet kérek, nem tehetem.

— De hát korpacziberéje a leszegényebb parasztnak is van. Hozzon azt.

— Lesz vacsora, nemzetes asszonyom! — jó vacsora lesz.

Klára látván, hogy hasztalan rendel étkeket, megnyugodott azon gondolatban, hogy ma czélszerűbb lesz fiacskáját hamar elaltatni.

— Hozasson a kisebbik szobába ágyat.

— Épen azzal nem szolgálhatok, nemzetes asszonyom! — válaszolá a fogadós.

— De legalább ágynemüje van?

— Instálom alásan, azt sem lehet adnom.

— Teríttessen szénát a földre.

— Lehetetlen, nemzetes asszonyom.

— Hozasson hát szalmazsupot.

— Szalmazsup nincs e végre.

— S talán a lovak számára sincs e vendéglőben se széna, se szalma? kérdé Klára meghökkenve.

— Nincs, nemzetes asszonyom!

— Az Istenért, hát hogy alszunk s mit esznek a lovak?

— Ha ő szent felségének is úgy tetszik, jól fog a nemzetes asszony és a kedves úrfi is aludni. Majd a lovak sem koplalnak.

Klára hinni kezdé, hogy féleszű emberrel van dolga.

— Nincs-e, tudakolá, közel oly fogadó, mely ha nem is czifra, mint ez, de legalább ágyfája és asztala van?

— Kujakomnyi sincs.

Klára meglepetését tetézte a korcsmáros víg, alázatos és elégült tekintete.

— Mindennel elégült fog lenni a nemzetes asszony — biztatá emberünk.

— Istenem, de mi lehet az a minden semmiből... Legjobb, ha rögtön fogatok! De hová forduljak késő éjjel! Hogy megyek át a Maros jegén! S ha itt maradok, kiéhezett lovaim holnap miként vihetnek tovább?

E szavakat Klára szükségtelennek tartá a korcsmároshoz intézni. Csak aggodalomként jelentek meg ajkaira s lebbentek el azon.

E közben a folyosón lábkopogás hallszék, az ajtó előtt lábsurlás. Valaki zsebkendőjét vette igénybe, köhögött is, s midőn orrával és torkával rendben volt, fölöslegül még csizmatalpát törlé a küszöbhöz, hogy semmi havat be ne czipeljen, — s végre kopogtatott.

Klára helyett a fogadós kiáltá: szabad!

Piros, gömbölyded férfi lépett be, széles arczczal, és víg, de udvarias kifejezéssel.

A bók után széjjel nézett a szobában, mintha keresne szemeivel tárgyat vagy embert.

— A tisztelt kisasszonyt keresem, ki látogatásával szerencséltette szegény helységünket.

A korcsmáros Klárára mutatott.

A gömbölyű úr ezer bocsánatot kért, hogy Klárát kisasszonynak gondolta, hisz oly fiatal, s jobban beillenék a kis úrfi nénjének. — A szállás, szólt végre bókjaiból és a zavarból, mely arczát is szinezni kezdé, kibontakozva, a szállás parancsolatjára készen áll, a lovakat is elhelyeztettem, a hintó a vendéglő kapuja előtt, a kis úrfit a nemzetes asszony engedelmével ölembe veszem, s ha úgy tetszik, indulhatunk.

Ezzel feleletet sem várva, karjára ragadta Klára gyermekét, ki a nyájas úr szolgálatkészségét félre magyarázván, lábával kapálni, körmeivel pedig az idegen torzonborz bajuszához kezdett kapkodni.

— Viseld szépen magadat Endre, inté magzatát az anya

— A kedves, fürge úrfi mily eleven, mily jó kedvű, mint szeret tréfálni! — szólt a magát meg nem nevezett egyén. — Szakasztott mása unokámnak. Nincs az Isten nagyobb áldása a vidám gyerekeknél. Bezzeg az én unokám néha olyat rándít üstökömön, hogy örömömben könnyezek. Ham!

Endre ijedten kapta vissza a bajuszról körmeit, de annál erélyesebben csimpalykozott, az unoka példáján tanulva, a nyájas úr üstökébe.

— Lám, lám! mily szerencse, hogy nem vagyok török! Unokámat, mihelyt sír, mindig azzal ijesztgetem: ha Gabi rosszul viseli magát, a nagyapa tüstént leberetváltatja a haját, s akkor nem lesz mit tépni. Menjünk, kis úrfi, menjünk a nagy fa-lóhoz, melynek aranyos nyerge van, akkora, mint egy agár, s úgy nyargal, mintha élne. Tizenkét katonát is adok magának. Hát még mennyi fényes tollú madarat! Aztán eszünk édes pogácsát, marczipánt és kürtös kalácsot. «Igazán?» kérdi az úrfi. Biz,

igazán. Hát a sok füge, mazsola és rózsaméz: Aztán mutatok egy kis majmot karmazsin köntösben. Úgy ám! Látunk pávákat és strucztojást.

Endre előbb nagy fekete szemeivel bámult, s aztán a beszédes bácsi nyakába csimpalykozott. — Pécsi Simon ő nagysága számtartója vagyok, szólt most a kövér úr Klárához, s uramtól szoros kötelességemmé van téve, hogy a fogadóból minden vendéget a várba vezessek, nem kérdve nevét, járatát, s kényelméről úgy gondoskodjam, mintha földesuramat vagy Deborah kisasszonyt fogadnám.

— Fáradt vagyok — mentegetőzék Klára, a szivességet megköszönve.

— Az ágyak már vetve vannak — szólt a számtartó.

— Nem akarnék senkivel találkozni.

— Parancsolja szobájába a vacsorát?

— Holnap korán óhajtanék indulni.

— A rendelt perczre befogatom lovait.

— Köszönöm! de mégis inkább szeretnék itt maradni, ha a korcsmáros ágyról gondoskodnék.

— Csak azt nem tehetem — közbeszólt most a korcsmáros, ki a kandalló mellé huzódva, tanuja volt az egész jelenetnek. — E vendéglőben, nemzetes asszonyom, bőven van minden, kivévén az ágyat, az asztalt, az eledelt, az ágyneműt és a lovak ellátását, meg a szekérszínt.

— De hát miért építették e vendéglőt, ha se enni, se aludni nem lehet benne?

— Két fontos okból, szólt most a számtartó, először, hogy azok, kik nem lévén ő nagyságával ismeretesek, különben tovább utaznának, a függő czégér által becsábíttatva, kijátszatva, szándékok ellenére is, kénytetve legyenek a várúr vendégszeretetét élvezni; másodszor, hogy a jobbágyok ünnepnapokon és lakodalmaikon tiszta, nagy teremben tánczolhassanak, s jó bort ingyen kaphassanak.

Klára értesülvén a balázsfalvi szokásokról, vonakodás nélkül ült az udvari kocsiba.

XIV.

A várkastély, hová a vendéget beszállásolták, azon épületek közé tartozék, melyek a vár nevére is számot tarthattak.

Dombon feküdt, széles, de rongált árkokkal volt körülvéve.

Kapujához fölvonóhíd vezetett.

Emeletes, tornyokkal, bástyákkal erősített mű volt, s míg Pécsi birtokába nem jutott, Küküllővárnál és Radnóthnál inkább védheté magát az ellenség támadásaitól. Rendszeres ostromot akkor sem állhatott volna ki, de a fellázadt nép dühét, a martalóczok zsákmányvágyát, a harambasák leshányásait, sőt a csatangoló tatár és török csapatok rohamait is többször visszautasítá, a nélkül, hogy valaha a megaláztatástól komolyan rettegni s kulcsait félteni oka lett volna.

Most már az érdemes és tömör műnek e részben kevesebb oka van a dicsekvésre.

Erejének gazdája hajlamai sokat ártottak.

Büszkesége is meg van alázva.

Környezete fölött bir ugyan még a pallosjoggal, de kaszatömlöczei már beomladoznak, börtönei veteménypinczékké váltak, s a híres szobák, hol a kínpad előtt a várúr a váltságdíj fölött néha a török rabokkal, néha saját rokonaival alkudott, most vagy elhagyatva, megrongálva és lakatlanul tengnek, vagy oly derült és ragyogó kinézést nyertek, mintha záváraik soha sem csukódtak volna szerencsétlenekre, ablakrostélyaikon át soha sem tekintett volna a kétségbeesés a fekete éjbe, a könyörtelen égre, s mintha falaikra soha sem fecscsent volna vér, nem gördült volna padlataikra könny, nem térdelt volna zúzott kebellel, rimánkodva a porban az egyik lény, s nem állott egyenesen, szívében irgalom nélkül a másik.

Szóval a balázsfalvi vár egy része szabad martalékul vetteték az idő foga elébe, míg a más részét Pécsi Simon czifra és egészen új ízlésű hajlékká alakította.

*

Klára a holdvilágított épületnek csak nagy körvonalait veheté ki.

A bejárat előtt fürge cselédség fogta körül.

Egyszerre több kéz kapott málhái után. Igyekeztek szolgálni neki, s majdnem az alkalmatlanságig. Úgy látszott, a ház szokásai közé inkább tartozott az előzékenység, mint a rend, inkább a vendégszeretet, mint a zajtalan pontosság.

A cselédeknek fáklyával kelle vezetniök Klárát a sötétebb lépcsőken, míg a főbb folyosónak falfestményeit, ércz- és márványszobrait a színes lámpák, melyek hosszú zsinórokon himbáltak, csodásan, rémesen világíták meg. S vezették népes szobák előtt s óriási termeken keresztül, elhagyatott részekbe, hol a tört ablakokon egész arczczal nézett be a hold és kisérteti neszt támasztott a legkisebb szellő is. Végre egy kis pavillonba érkeztek a vár keleti oldalán. Három gazdagon butorozott szobából állott ez. A török ízlésre készült elfogadó terem, melyben csak divánok és nagy tükrök voltak, gondosan rejtett falajtóval nyilt a hálószobába. Itt a mennyezetes ágyat faragványok, elefántcsont alakok s mozaik virágok ékíték. Lábszőnyegei, habzó bársonykárpitjai és a csipkés vánkosok fejedelmi díszt fitogtattak, megközelíthetlen kényelmet igértek. A szomszéd cabinban pedig az ezüst- és kristályedényekkel ellátott öltözőasztal a legkényesebb palotahölgy szeszélyeit is teljesen kielégíthette.

— Én csak egy szegény szombatos nő vagyok, szólt Klára, azt gyanítván, hogy főrangú némbernek vélik, s azért nyitottak számára oly pazar fényű lakást.

— Örvendek, válaszolá a számtartó, még mélyebben

meghajtva magát. Nálunk minden úrhölgyet úgy szokás fogadni, mintha Deborah kisasszony, a mi földesurunk egyetlen leánya, érkezett volna meg. Ez szoros kötelességünkké is van téve. De a nemzetes asszony iránt, miután a jáspis és gyémánt kövekből épült új Jeruzsálem leendő birtokosai közé tartozik, kettős figyelemmel kell viseltetnünk. Minő csekély az emberkéz alkotta művek pompája és kényelme az ezeréves városhoz képest! Ez a nyoszolya, melynek lágy vánkosaira fogja fáradt fejét kegyelmed lehajtani, éles tüskékkel behintett kínpad a fehérruhás hívek pihenésére készült ágyakkal összehasonlítva. Az ezeréves városban nekem sem kell többé a nehéz kamara- és pinczekulcsokat hordani. Áldassék a Messiás! én is fehérruhás vagyok, s azok közé tartozom, kiknek homlokáról csillag fog ragyogni.

Klára sokkal szellemibb lény volt, mintsem vallásának a túlvilágra vonatkozó igéreteit ily anyagi értelemben vegye. Nem képzelte, hogy szent János a *Mennyei jelenések*ben statistikai leírását közölte volna az új Jeruzsálemnek. Jelképes értelmet keresett az anyagiakra czélzó igékben. Növeltetésére nézve egészen szombatos, de szivében főleg keresztyén volt. Tartá magát a vallásnak, melyben született, külső szertartásaihoz; azonban keble mélyéből a szeretet Istenéhez szállottak imái, még pedig oly bensőséggel, oly feltétlen átengedéssel, oly gyermeteg megnyugvással, minőre csak a kivételes természetűek tudnak fölemelkedni, az élet nagy iskolájának keserű leczkéi, a tévedések, törődés és bűnbánat tisztító szenvedései nélkül. Klára a síron túl, nem anyagi élveket várt erényeiért, s bár művelt volt, voltakép azt sem tudta, hogy vannak-e erényei, csak a bűntől irtózott, azért is, mert rossz, azért is, mert csúf, s mert elkövetve nemcsak büntetést von maga után, de a lélekben magában is undort ébreszt, alább szállítja lényünket és közelebb vonja az Isten haragjához.

Azonban bármi nézetei voltak Klárának, nem tartá

szükségesnek a számtartóval elvi vitákba elegyedni. Egyszerűen csak azt kérdé tehát, van-e Balázsfalván több szombatos?

— A mint veszszük, nemzetes asszonyom! válaszolá ez. Mi alsóbb helyzetűek, még az üdvösségre vonatkozó dolgokban is, követjük urunkat. Van a ki gondolkozzék helyettünk. Hál Isten! Pécsi Simon ő nagysága esze legalább fél tuczat tanácsos számára való. Csodálom, hogy fér meg egy főben. Osztozhatnék másokkal, adhatna kölcsön a híres Kassai uramnak is, s még sem fogyatkoznék meg, volna elege, nem válnék a maradványnyal is bambává. Salamon király óta, ki a frigyládának állandó templomot épített s a mágiát könyv nélkül tudta, mint mi a Miatyánkot, nálánál talán tíz bölcsebb férfiu sem született. Kanállal nyeli a tudományt, hallja a fű növését is, s a chaldeusok titkos mesterségébe hajszálig be van avatva. Hát még mily szépen énekel! Hát még mennyi verset ír! Maga tart nekünk prédikácziót azon szent szombatokon, midőn testünk pihen, lelkünk az áhítat igéjét szomjuhozza és az oktatás malasztjával óhajt táplálkozni. A várban elég fölhagyott terem, elég földalatti üreg van e czélra. Mert Pécsi ő nagysága bölcsen belátja, hogy hitünket nem kell dobra verni, kegyességünkkel nem kell az utczán kérkedni. Mi titkos szombatosok vagyunk. Két ruhánk van, egyik a parádéköntös, a másik a házi. A parádé-ruhát, melyet fitogtatunk, a reformált hitnek nevezik; a fehér mezet, melyben magunk közt járunk-kelünk, szombatosságnak. Így bú-gond nélkül éljük napjainkat, köpenyünk gallérját senki sem ragadhatja meg s orrunk alá nem paczkázhatnak. Nevetjük a véres betükkel írt törvényt, Kassai uram fenyegetéseit és bitang üldözőinknek dühét. Vád van ellenünk elég; de bizonyság és adat semmi.

— Nálunk, szólt Klára, volnának, kik meggyőződésökért örömmel mennének a bárd alá.

— A hány ház, annyi szokás, jegyzé meg a számtartó

vállvonva. — S ha szabad kérdeni, hol lakik a nemzetes asszony?

— Kézdivásárhelytt. A férjem pap s most Fehérváron időzik.

— Úgy bizonyosan Pécsi Simon ő nagyságánál van szállva.

— Alig hiszem. Legalább nekem nem említé. Látogatására jöttem, s attól tartok, hogy sokáig kell keresnem, míg lakására találhatnék.

— Nincs oly szombatos, ki a mi urunknál ne fordulna meg. Ha hamar akar férjére akadni, menjen egyenesen ő nagysága palotájába. Dombról tekint a külvárosra alá, s föl a fejedelmi udvarra. Kúpjai messze ragyognak, oszlopos tornácza homlokán czímert hord. A nép megáll és nézi szépségeit, s ha százszor látta, megint nézi. Nincs barátságosabb hajlék a mi urunkénál és nincs fényesebb. Hajtasson a nemzetes asszony egyenesen oda. De talán igen hosszasan is fecsegek. Az asztal terítve. Jó étvágyat és jó éjt! Csak hajtasson urunk palotájába. Deborah kisasszonynak nagy örömet okoz vele. Rákócz fejedelem országában nines szebb hajadon Deborah kisasszonynál. Büszke, ha az urak oltároznak körülötte, de iránt unk nyájas és leereszkedő. Apja Sáron rózsájának hivja. Bár volna hitsorsosaink közt hozzá méltó ifjú. De már igen bőbeszédűvé lettem. Jó éjszakát!

*

Az út elfárasztá Klárát, de még sem ajándékozta meg csendes álommal.

Tudta, hogy másnap fordulóponthoz jut élete és háznépének sorsa.

Ha férjével bujdosásnak indul, hol fognak tanyát verni a széles világon?

S ha férje nem akar távozni, mikor fognak nyugal-

mat lelni az életben, melylyel sorsuk vagy szivök meghasonlott?

Ott a sivatag láthatár nyugpont nélkül, itt a mélység a sodró örvénynyel.

Ott nyomor várhat rájok, itt sülyedés!

Mennyi ok, hogy a nő szemei be ne csukódjanak!

A megelégedésnek szép álmai vannak, a kétségbeesésnek tompa nyugalma. Klára ébren tölté az éjet. Gyermekének lélegzetére figyelt, be-betakará kis kezeit, s ha fia csendesen pihent, akkor aggodalma, szeretete, félelme az ágytól a bölcsőhöz ment vissza, az idegen kéznél hagyott csecsemőhöz, kitől a nőért az anyának meg kellett válni, s kit évek mulva vagy talán soha sem szoríthat kebléhez.

A hold nyájasan sütött be az ablakon, s oly csendes volt az éjhomály, hogy Klára saját szive dobogásától megrettent.

XV.

Gyulai Ferencz az előnyt, melyet a Pécsi-ház rokonszenvének megnyerésére a véletlen nyujtott, nem hagyá használatlan.

Szeretett mulatni, társalogni, könnyű és nehéz hódításokat tenni. Udvarolt a szép nőknek, kellemesen tölté a perczeket azokkal is, kik nem állottak a szépség hírében, s magok az éltes matronák sem említék őt másként, mint hiúságának teljesen hizelgő dicséretekkel.

Minden tekintélyes házhoz járt, csak Deborah visszajövetele óta Pécsiékhez nem, s most általok fogadtatott legszivesebben.

Az öreg úrral vitatkozott azon elmés, könnyű és gyermeteg felszinűséggel, mely semmi kérdés mélységeit nem sejti, s mely az ellentét bűbája által oly könnyen tudja a kellemes tudatlanságot a komoly tudósokkal megkedveltetni. Pécsi sokszor mulatta magát az ifju sajátságos ötletein, merészségeit hajlandó volt eredetiségnek venni, s

ha be is látta, hogy Gyulai annyi műveltséggel sem bir, a mennyivel a jó nevelésű úrfiak, kezdé hinni, mikép eszével mindeniket túlhaladja, s mint a nyers gyémántnak, csak csiszolásra van szüksége, hogy ragyogjon, s nagy értékét a világ szó nélkül ismerje el.

Sokszor említé ezt Deboráhnak, ki mindig tudott — s néha ingerült hangon, néha hideg közönnyel — Gyulai ellen valamit fölhozni, mi az apának nem tetszett.

— Te nem akarsz igazságos lenni iránta, szólt ilyenkor az öreg.

— Te pedig, atyám! az ő részére vagy elfogult.

— Te hibáit nagyítod.

— Te jó tulajdonait fölpiperézed képzelődéseddel.

— Mivel bánthatott meg, leányom?

— Mivel babonázott meg, atyám?

— Szeszélyed lehangolja.

— Hiúságát nevelik dicséreteid.

— Csak nem tagadhatod, Deborah! nemes modorát és könnyed társalgását.

— Az önhitt ritkán jön zavarba. Kinek nincsenek mély érzései, minden tárgyra hamar megtalálja az illő szót. S az oly egyén magatartása könnyen lehet szabályos, kinek nem kell sem eszmékkel, sem szenvedélylyel küzdeni. És állítottam-e valaha, hogy Gyulai visszavonultan él, nem keresi fel a társaságokat, nem udvarol a nőknek, nem képzeli megjelenését kellemes hatásúnak? S kell-e ennél több a biztos, a sima modorra?

— Leányom! a társaság még senkinek szellemet nem adott.

— De a szellem hiánya mellett még lehetnek furcsa ötleteink, s a kinek csak szelleme van, egy egész társaságot mulattathat, a nélkül, hogy valakit meg tudjon nyerni.

— S azt hiszed, Gyulait a nők nem találják érdekesnek? — szólt az apa.

— Még csak arra gondoltam, hogy én nem tudnám, — válaszolá Deborah sötét daczczal.

A tetszelgést közönyünk szerelemre, szerelmünk közönyre ingerli. Deborah nem volt egészen a szívtelenségig kaczér, de hiúságánál fogva nem lehetett ment a hódítási vágytól, és élénk képzelődésénél fogva magát s mást ámítani egyaránt képes volt. Érzéseit szeszélye gyakran elvitatta, büszkesége legyőzte, de e szeszély és e büszkeség, álérzéseket is hamar igtatott a valódiak helyébe, és a szívet, midőn kifosztotta, gazdagítani látszott.

Gyulai, bár minden számítás nélkül, úgy viselte magát a szép és büszke szombatos lány irányában, mintha a legkiképzettebb terve volna a hódításra.

Gyakran megfordult Pécsiéknél, de érettök semmi társaságból nem maradt ki, semmi örömről nem mondott le, semmi viszonyaiban nem korlátozá magát.

Az atyával még többet szeretett időzni, mint a leánynyal, s noha Deborah mindig hallott tőle valami lekötelezőt, a napok úgy teltek el, hogy a legfigyelmesebb szem sem vehette észre a finom udvarlón a kecses hölgy rendkívüli szépségének újabb meg újabb hatását. Hangja, modora, nyájassága változatlan maradt. Nem közelített, nem vonult hátrább, ugyanazon távolságot őrzé Deborah ellenében. A deli és büszke alak, szelleme és bűbája varázsával nem látszott igézetet gyakorolni az ifjura, s nem látszott szeszélyeivel, hideg modorával és hatásra számított mellőzéseivel ennek kedélyére ingerlően hatni.

Gyulai néha fölmelegült az öreg Pécsivel folyt viták alatt, de midőn Deboráhval társalga a művelt és udvarias lovag szerepét folytatá, pontosan, egyformán, s gyöngéd, de visszatartózkodó modorban. Kalandori ötletei, humora, szeles és könnyelmű viselete, mint a fátyol alá rejtett háttér, néha elé látszottak ugyan lépni, hogy észrevétessenek, de semmi oly érzéssel vagy hangulattal nem fordult elő ez eset, melyből Deborah magának diadalt jósolhatott.

Hiúságát ez határtalanul sérté.

XVI.

Az idő, bár nem a cyklopsok erejével, de serény napszámosi kézzel mindig hordott fövényt és követ azon épület alapjához, melyet Gyulai a herczegleány kegyének nevezett, s a dicsőség és hatalom fellegvárának hitt.

Zsófia kellemes ifjúnak kezdé tartani, s az első benyomás ellenére bizodalmat nyert jelleme iránt is. Azonban e ponton túl nem haladt. Kevés barátságot mutatott iránta, még szeszélyeinek sajátságosabb nemeivel sem üldözte. Míg Elemér volt körülötte, a felügyelet ellenére és az udvari illem mellőzésével, tudott alkalmat lelni, hogy félig komoly, félig enyelgő modorban őt korholja mulasztásaiért, melyek tulajdonkép nem voltak mulasztások, s halmozza el oly teendőkkel, melyeknek néha tizedrészét sem lehetett teljesíteni, s melyeket csak egy makacs, egy képzelmeiben élő gyermek semmi akadályt nem tűrő, és semmit nehéznek nem hivő elméje gondolhatott ki. Most, midőn Gyúlai volt az, ki az udvari felsőbb személyzet közül legtöbbször jelenhetett meg nála, Zsófia, hacsak Anna volt is körülötte, s ha szeszélyeinek szabad tért is nyerhetett, soha sem látszott elfeledni, hogy nagybátyja Báthori Gábor volt, és hogy nagyatyjának nagybátyja a lengyel trónon ült.

E lassú haladás s e minden erélyt igénybe vevő küzdés, Gyulainál nem sok kedvet hagyott fen új kalandokra, vonatkozzanak bár azok becsvágy vagy szerelem álmaira.

Pécsiékhez szórakozás végett járt.

Nem izgalmakat, pihenést keresett ott.

Az öreg úr társaságát mulatságosnak találta, a Deboráhét érdekesnek.

Ennyinél többet ez alkalommal nem ohajtott.

Utógondolata mi volt? oly kérdés, melyről saját magával sem akart tisztába jönni.

Lehet, hogy ha tervei meghiúsulnak, ha az előmenetel útja elzáródik előle, ha dicsvágya szirthez vagy örvénybe vezeti, akkor mentődeszkaként ragadja meg Deborah kincsét, hogy a viszontagságok és szükséggel küzdés hullámai közül a kényelem révpartjára juthasson, s hetven falu nevető tekintetével kárpótolja magát, ugyanannyi rokon és jó barát gúnymosolyáért.

Természetesen Deboráhnak sejtelme sincs a sok tényezőről, mely Gyulai közönyére befoly.

Csak az érzi, csak az által van megalázva, hogy most először talált oly ifjura, kire szépsége és szelleme nem hat, s ki iránt hideg nem tud lenni. Mily csodás bűvölet! Deborah mentől inkább hiszi keblét fájdalommal és szeretettel telve, annál kevesebb érzés sugárzik Gyulai szeméből, annál kimértebb modora, annál higgadtabb, az unalomig, a kétségbeesésig, minden szó, melyet e megfoghatatlan ifjú ajkairól hall. A pandal inkább visszhangozhatja egy pásztordal méla rímét, a fövény, melyet a szél kerget, inkább őrizheti a vándor lábnyomait, a folyam tükre inkább viheti tova az árnyat, melyet a partról a virág emlékül vetett rá, mint a hogy képes a Gyulai szíve Deborah érzéseinek felelni, a Gyulai kedélye Deborah kecseinek igézete alá esni, a Gyulai szeme Deborah tekintetének delejes erejét észrevenni, a Gyulai szelleme Deborah szellemének varázsától át meg áthatva lenni. S Pécsi leánya, a büszke hölgy, mégis bizonyos felsőséget látott ez aristocratikus ifjún, kit Zsófia a fejedelmi ház sarja csak sima, engedelmes és bohócz szolgának képzelt Deborah talán Kassai Elemér kevésbbé urias külseje miatt hajlott Gyulai felé, Zsófia talán épen e külsőnek férfias és komolyabb jelleme miatt lett kedvezőtlen elővéleménynyel Gyulai iránt. Melyiknek volt igaza? nem ide tartozik. Mind ketten helyzetök szempontjából néztek Gyulaira és Elemérre. A szűcs gazdag és művelt unokája a születés varázsa iránt volt, bár öntudatlanul, Gyulai külseje iránt fogékony, míg a magasan álló Zsófia előtt a

mélyből, hová alánézett, csak az egyéni sajátságok emelkedhettek ki. Zsófia Elemér iránti ragaszkodása a fejedelmi vér érzetében soha szerelemmé nem válhatott volna, míg a büszke Deborah szivében, bár álnév alatt, az első hajlamot Gyulai iránt a születés igézete adta. A mit a hiúság megkezdett, folytatá a hiúság. Érzéketlen volt Gyulai, érzékenynyé kellett tenni, nem bókolt a szépség bálványképének, hódolatra kellett szoktatni, ez a női hiúság észjárása, s ez volt Deborahé. Mind hasztalan! Gyulai a régi maradt, s a szép szombatos nő arcza halványabb, szeme merengőbb, szive sebzettebb lett. Néha felébredt gőgje s Gyulai hidegségét mellőzéssel viszonzá, néha gúnya meg-meglobbant és e démoni világításban a jégkeblű ifjú minden szava, tette, mozdulata nevetséges szinezetűnek látszott, néha hideg vérrel, kritikusi nyugalommal hitte Deborah Gyulai jellemét fölfogni, s az öreg Pécsi elébe hosszú lajstromot tárt az ifjú korlátolt eszéről, ízetlen élczeiről, kedélytelen és minden magasabb ábránd, minden nemesebb lendület nélküll szelleméről, de mindez csak oly zivatar kitöréséhez hasonlított, mely hirtelen átvonul a láthatáron, hogy távozásával még rekkenőbbé tegye a levegőt. Deborah a hányszor föllázadt növekedő szerelme ellen, annál nagyobb erőt adott e parancsoló szenvedélynek, mely semmi jogos alappal nem birt, semmi közösségéből az érzéseknek, semmi összhangzásából a gondolkodásnak nem támadt, s mégis zsarnokává vált.

XVII.

A mennyire csak föl lehet egy fiatal emberről tenni, hogy érzéketlen maradhat az elismert szépségű és műveltségű leányok igézetével szemben, a mennyire csak képzelhető, hogy a gazdag házasság nem bir ingerrel egy vagyontalan, de nagy igényű világfinál, azon határát a közönynek Gyulai a legszélsőbb vonalig elérni látszott.

Sok ok vértezé szivét a szerelem nyilai ellen, sok tekintet ösztönzé különösen Deborah iránt elfogulatlan nyugalomra, s mindannak kikerülésére, mi czélzato szépelgésnek, mi hódítási vágynak tűnhetnék föl.

Csalhatatlanul meglepte őt, kivált eleinte, Deborah junói alakja, fejedelmi szépsége, de ízlése, mely inkább hajlott a kecses kis tündérek, mint a félelmes istennők felé, és könnyelműsége, mely a leigáztatást, habár a járompálcza a legtisztább szerelem termésaranyából kovácsoltatott is, nem örömest tűré, hamar vissza tudták állítani kedélyének egyensúlyát.

Aztán Gyulai nem volt ugyan oly hű barátja Elemérnek, hogy érette nagy áldozatra is kész lenne, általában erős öntagadást tőle még testvére, atyja, fejedelme sem kívánhatna, de az áldozatból, de az öntagadástól még igen távol van azon illedelmi szabály szem előtt tartása, hogy ha nem vonz szivünk egy nőhöz, s ha önzésünk körébe nem esik e nő lefoglalása, akkor ne álljunk csupa hiúságból másnak útjába, kivált ha e más barátaink sorába tartozik. Gyulai sejté Deborah régi szerelmének elévülését, tudta Pécsi ellenszenvét az öreg Kassai iránt és egyre százat mert volna föltenni, hogy Elemér házassága dugába dől, de következik-e ebből, hogy ő is befolyjon a válság siettetésére? S mi hasznát venné Deborah rokonszenvének az oltári szertartások nélkül? Vétkes viszonyra gondolnia sem lehetett. Deborah nem sülyedhetett volna oly alá, s ő egy kitünő helyzetű leány elcsábításával saját jövendőjét tette volna semmivé. A vallásos és szigorú erkölcsű fejedelmi udvarban kellett Gyulai minden becsvágyának kielégítést nyerni, s bár sok bűn volt, melytől inkább csak a nyilvánosság miatt rettegett, titkon sem akart szertelen élvezet nélkül nagy szerencsétlenség okozója lenni, s Deborah szépsége benne inkább bámulatot, mint ingert gerjesztett.

Pécsi roppant vagyona foglalkoztatá még leginkább a fiatal úr képzelődését. Annyi kincset, annyi falut egy

szép kézzel, minden fáradság, minden ellenszenv legyőzése nélkül nyerni, nem volt tréfa.

Gyulai aránylag csekély zsoldért félnapokig állott gyertyaegyenesen a palotaajtók előtt, s e mulatságnál valóban kellemesb lett volna, palotákkal bírni, s egy szép, egy irigylett kebelre hajolni. De valamint a nemes ércz a föld gyomrában sok nemtelen anyaggal vegyülten él, szintúgy midőn kitisztítva forgásba hozatik, ritkán jön együvé, ritkán csoportosodik kincscsé a nélkül, hogy ne szövetkezzék oly elemekhez, melyektől különválasztani kivánnók, hogy igazán hasznát vehessük.

Így volt Gyulai is Deborah gazdagságával. A szombatosság nem tetszhetett neki, mert gúny tárgya volt. Pécsi multja s jelen állása alkalmatlanúl hatott rá, mert az udvar gyanúja és neheztelése nem könnyen látszott csillapíthatónak.

Gyulai büszke volt családja régiségére, s igen sérté fülét, hogy széles rokonsága s a főurak majdnem kivétel nélkül egymás közt Pécsit «szűcsnek» hívták. Volt ugyan a hatalmasok sorában, főleg Kassai iránti gyűlöletből, Pécsinek nem egy párthíve, de a kik hozzá szítottak is, a porból fölcseperedett nagyúr fényűzését csípős észrevételekkel kisérni, jellemét kétes világításba helyezni, s hivataloskodása idejét, a mennyire csak lehetett, megbélyegezni, nem mulaszták el. S Gyulai, ki a vélemények rabja volt, fősúlyt arra fektetett, hogy valaki sokaktól és sokszor vádoltatik, s nem pedig arra, vajon igazságosan-e? vajon irigység bosszú és elővélemény nélkül-e? Deborah kivételes helyzetben volt, főleg a nővilágban. Ritka szépségét a férfiak annyira magasztalták, hogy egyéb tulajdonait kiemelni idejök sem volt. Talán ebből következett, hogy a nők gyöngeségeinek kilesésére s erényeinek alábbszállítására fordítottak sok gondot és időt. Botránynt nem hozhattak föl ellene, de a finom rágalmakból mindig ragad a kiszemelt áldozatra elég, s ha a jelent nem is mocskolhatja be határozott váddal, megrendíti a

hitet a jövő évek tisztasága iránt. Deborah leendé férjét egy úrhölgy sem képzelhette boldognak, s Gyulait megdöbbenté annyi szép ajk kétes mosolya, annyi bölcs néne jövendölgetése. Előtte az is föltünt, hogy voltak családok, kiknél Deborah meg sem jelenhetett, noha a férfiak többször mulattak Pécsinél. A nők ez ellenszegülése, mely vagy a rangra, vagy a személyre vonatkozott, s így vagy büszkeség vagy szemrehányás volt, Gyulait csak magára is megdöbbentette volna, ha a többi tekintetek lehangoló befolyását számításba sem venné.

A roppant arahozomány vakító csillámából ennyi ködön és porfellegen át kevés fény hatott a fiatal udvaronczig, kevés csáb ingerlé képzelődését, melegité ábrándokra szívét.

Az ő szenvedély nélkül való jelleme, mely mélyebb szerelemre nem látszott hivatva, az önzés finomabb nemeire fordítá a rendelkezése alatt álló erélyt.

Inkább óhajtott előhaladni, mint gazdagodni; inkább kitünni, mint élvezni.

Mióta Zsófia herczegkisasszony veszélyes titkába volt avatva, mióta a karácsoni communiókor a leendő fejedelemnő kedvéért az öreg fejedelem és neje vallásos buzgóságát segité kijátszani, mióta egy titok föllepleztétől függött bukása, s eltakarásától gyors emelkedése, oh! azóta Gyulai az emberi természet azon sajátságánál fogva, mely a veszelyeztetett jót értékesebbnek tartja, mint midőn semmi válság nem fenyegeté, majdnem mindennek tekinti az udvar kegyét, s ha szive szerelemre képes lett volna, még e szerelmet is föláldozni a befolyásért, az emelkedésért.

Elemér csak szánalomból, csak Zsófia leigázott lelkiismeretének védelmére, követé el a botrányt, de Gyulai könnyelműségbe takart önzésből.

Elemér jutalmat nem óhajtott s a büntetést elszántan várta; ellenben Gyulai fellegvárakat épitett a sikerre, borzadott a veszélytől, s hasznositani akarta vakmerősé-

gét. Vágyott a herczegkisasszony egész kedélyét elfoglalni, csüggött a szeszélyes leány minden pillantásán, szolgailag engedelmeskedett változó ötleteinek, ellesé gondolatait, hogy teljesíthesse. Hisz e növendékleány alig félév mulva neje lesz György úrfinak s György úrfit egy vagy legfölebb két év leforgásával a rendek fejedelemmé fogják választani, hogy még az apa életében ő az uralkodáshoz, a nép iránta hódolathoz szoktathassék, s hogy a Rákóczi család, a szultán vagy a német császár védelme alatt, az örökösödési jogot felötlő erőszakolás és makacs visszahatás nélkül kivívhassa. Mekkora szerep nem vár egy kegyencz számára e távoli, de regényes körvonalaival már derengő háttérben! Gyulai szertelen reményeket csatolt a herczegleány rokonszenvéhez; azonban fájdalom! épen e rokonszenv sehogy sem akart mutatkozni.

Anna néne, az ügyes cselszövő, elég sok jártassággal képviseli öcscse érdekeit, de Zsófi, ha Gyulairól volt szó, mindig Elemért dicsérte. Haragudott, ha csak azon lehetőséget is föltették, hogy találkozott a világon oly tündér, oly királyleány vagy herczegkisasszony, a kinek hűbb szolgája volt a szelid, a jó Elemérnél. Anna néne ilyenkor az unokaöcs ügyét egy kevés befeketítés és rágalom által sem irtózott elősegíteni. Elpletykálá, hogy Elemér ugyanakkor, midőn sebe miatt a herczegkisasszonyt nem szolgálhatá, bezzeg, elég időt kapott Pécsi Deboráhnál mulatni, bezzeg vívott, mint az óriás, ki mind a két kezében bárdot hord, azok ellen, kik Deboráht bántalmazák. Zsófia az első perczben zokul vette e hírt; de utóbb azzal biztatgatá Annát, hogy magához fogja parancsolni Elemért, jól leszidja, s büntetésül egy hétig vele őrizteti az öltöző-szoba ajtaját. Anna sokkal jobban ismeré neveltjét, hogysem képesnek ne hihesse mindenre, mit csak a korlátlan szeszély kigondolni tud, és követelni mer; ennélfogva, soha többé szájába sem vette Elemér nevét, nehogy furcsa tervekre és vadregényes ötletekre adjon alkalmat. Hallgatása használt is. Zsófi kezdett szokni

Gyulaihoz; Gyulai pedig azon mértékben kezdett Pécsi Simon házától elszokni.

Deboráht az ifjú gyér látogatásai megalázták.

Büszkesége, mely szerelmének előbb szószólója volt, most a gyűlölet tolmácsává akart szegődni.

A szombatos leány, midőn a boldogságról álmodozott, mindig csak egy jelenetet látott maga előtt. Lábainál térdelve képzelte Gyulait, s hallá saját hangját, midőn az ifjút nevetve utasítja vissza.

S mennyi gúnyt foglalt volna magában e nevetés! mennyi elégtételt, mennyi kéjt ébresztének föl a diadalán dobogó szívben a kikosarazott udvarló zavart, hüledező vonalai.

— Bár lenne atyám jelen, midőn szememmel eltaszítom, midőn ajkam hideg mosolyával megsebzem őt!

Deborah sivár ábrándjai egész lelkét elborították; de szerencséjére közbe jött egy másik inger, mely szintén gőgjét ostromlá, mely szintén a lealáztatás szégyenével hatott rá, s kedélyét megosztva, gondolatainak új irányt adva, nem engedé, hogy mindig makacs szeszélyén csüngjön.

Pécsi Simon tudniillik, bár a szombatosok pártfogója volt, térítési erélyét leányánál nem nagyon vette igénybe. Az apa előrelátása győzött a hitterjesztő buzgóságán. Minthogy nem hitetheté el magával, hogy a szombatosságot hamar sikerülhessen országosan bevett vallássá emelni, nem akarta egyetlen leánya szerencséjét rögeszméjével korlátozni, és szabadon kívánta hagyni azt a kérdést: hogy Deborah leendő férjének kövesse-e hitét, vagy pedig atyjának?

Az öreg úr ily óvakodó eljárásából következett, hogy a szombatos leánynak a tiltott hitről homályos, határozatlan ismeretei voltak. Elméjének iránya nem is szólítá föl e nemű vizsgálatokra. Apja énekei, melyeket néha orgonajáték mellett hallott, kedvesek voltak előtte, de csak mint költői művek, s mint egy általa forrón szeretett egyén

szerzeményei. Egyébként a szombatosok iránt inkább kedvezőtlen elővéleménynyel viseltetett; mert úgy tapasztalá, hogy nagy részben rongyos öltözékű és műveletlen emberek. De a kik e felekezetből atyjánál tevék udvarlásaikat, méltó elragadtatással említhették a ház kisasszonya nyájas és leereszkedő bánasát, mert Deborah a nyilt háztartás kötelességei közé számította a nyilt arczot, szives modort, finom tapintatot, s e kötelességnek örömest alávetette személyes érzéseit. A Pécsi házánál a családélet fűszerei közé számíttatott a fény és illem mellett bizonyos fesztelenség, mely kényelmes mozgást enged mindenkinek, s a szükségtelen beavatkozasoktól tartózkodik. Pécsi sokkal szabadabban nevelte Deboráht, mint akkor szokás volt, s nem korlátozá a kényeztetett gyermek felötlőbb szeszélyeit sem. Hagyá, hogy kedve szerint oszsza el idejét. Nem tudakolt tettei s kedvtelései után, ha azok komoly aggodalomra nem adtak okot. Az öreg úr szokása Deborahra is átszállott. Alig fordult elő oly eset, midőn Deborah szabadságot vett volna magának atyja eljárásaiba vegyülni s tanácsadóul lépvén föl, őt valamire rá, vagy valamiről lebeszélni. E gyöngéd tartózkodás mellett igen természetes volt, hogy az öreg Pécsi naponként tarthatott volna egyházi zsinatokat, s egész hosszú téli estéket tölthetett volna pórias vagy gyanús kinézésű egyénekkel, a nélkül, hogy Deborah egy szóval, vagy egy tekintettel is legcsekélyebb aggodalmát vagy visszatetszését fejezze ki.

De a «beteg asszony» küszöbe előtt történt jelenetek fölnyiták Deborah szemét. Lehetetlen volt észre nem vennie, hogy atyja oly tűzzel játszik, mely lángba boríthatja az egész házat, mely hamuvá égetheti a család vagyonával együtt a család becsületét és boldogságát is. Nagy távolságot kezdett sejteni atyja többi különczségei és a szombatosság közt. A különös nyelvű és iratú könyvek, az ég képlete, az állatkör és bújdosó csillagok házai minden rejtélyes jóslatokkal együtt most egészen más hord-

erejű dolgoknak tüntek föl előtte, mint az új vallás hirdetése, mit a második Jeruzsálem szépségeiről írt csinos versek. Hallá Mikóéknál az országtanács tilalmát, a hirnök kikiáltásait, a falragaszok tartalmát; hallá az álmodó Gézciné szájából a vérfagyasztó jóslatokat, s az iszony és óvatosság kölcsönös hatásai eléggé meggyőzték arról, hogy tudós, és mély felfogású atyja, a tisztes ősz, bizonyos tekintetben végre is gyermek, ki az ő vezetésére szorul, s ki, ha magára hagyatik, az alvajáróként veszélyes mélységek fölött behunyt szemmel fog bolyongani.

Deborah szíve vérzett, midőn ábrándja, mely atyját a legtökéletesebb halandó dicskörében tünteté föl, szét akart oszlani: de szeretetét nem gyöngítette, sőt erősbíté új tapasztalata. Ő, ki atyjára büszke volt érdemeiért, büszke lett volna rá az elhagyattatás és megaláztatásban is. E szilaj természet, e fönhéjázó szellem tudta tisztelni a világtól megbélyegzett Géczinében a vér kötelékeit, s ha Pécsit, a szombatost, a törvény szigora földönfutóvá tette volna, Deborah, az aristokratikus ízlésű leány, ki a dísztelentől csak úgy undorodott, mint a vétkestől, egy koldus ronda öltözékében is követné atyját a nyomor, az elhagyatás ösvényein. De bár sorsát soha külön nem választaná emezétől, érzé, hogy ha bukniok kellene, az ő szeme előtt nem a legnagyobb mélységbe esés volna a legiszonyúbb látvány, hanem az, melyben az esést nevetséges botlás előzné meg. S ilyennek gyanítá a szombatosságot.

Az első benyomások alatt mindjárt eltökélé tehát, hogy kitelhetőleg fogja atyját minden gyanús egyén befolyásától oltalmazni.

De erre alkalom nem mutatkozott.

Pécsi a fényes és lármás temetéssel megvetését, haragját és dölyfét kielégítvén, csendesen ült «remeteségében», s Gyulain kívül alig társalgott valakivel.

Könyvek és astrologiai észlelések közt tölté ideje nagy részét, s midőn Deborához volt, oly vidám és gondnélkül való arczczal beszélt ezer apró, de érdekes tárgyról, annyira

mellőze mindent, mi a phantastikus új hitre legkisebb vonatkozásssal birt, hogy leánya teljesen megnyugodott, sőt néha magában szégyenlé is azon vakmerő perczet, melyben képzelni merészlé, hogy még ő fog atyja oltalmazója, tanácsadója és gyönyörűségének elleplezője lenni.

Azonban a csendes heteket egyszerre aggodalmas napok válták föl.

Pécsi Simon a téli estéken megint orgonája mellé ült. És a szent énekek a «remeteségből» a fegyverzörej és utczazaj elhajlása után talán a fejedelmi palotáig is elhatottak.

Deborah annyira el volt foglalva saját beléletével, hogy eleinte eszébe sem jutott, miként a szelíd és áhítatos dalok, melyek ellen józan kifogást tenni nem lehet, még a csavargó népnek és az ármányos udvarnoczoknak alkalmat nyújthatnak a szombatosokról költött mendemondák fölélesztésére, s őt és forrón szeretett atyját új botrányoknak tehetik ki.

Később lehetetlen volt észre nem vennie, hogy oly egyének járnak a házhoz, kiket apja soha sem vezet a társalgási szobákba, kik — hihetőleg tanácskozás végett — a könyvtárba, vagy a kis bástyába zárkóznak, s kik besötétedés után mennek föl a csigalépcsőkön és igen későn távoznak.

Deborah óvakodva, a legkiméletesebb modorban czélzott egypárszor ez ismeretlenekre, de Pécsi Simon homlokára mindig köd borult, s különben szelíd vonalairól neheztelő visszautasítás volt olvasható.

— Bizonyosan szombatosok környezik őt! — sóhajtá a nyugtalan kedélyű leány.

A rejtélyes vendégek csakhamar kimaradoztak, s az öreg úr nem háborgatá az orgonát, más kedvencz foglalatosságokba merült, de Deborah észrevevé, hogy többé jó atyja ajkain elvétve sem ül vidám mosoly, s azok a nagy jelentékeny, kék szemek, melyek annyi érzéstől voltak lelkesedve, s annyi eszme fényében égtek, most már többnyire a csendes szomorúság kifejezését tükrözik vissza.

— Valamin aggódik, valami nyomja szivét, oh! bár lenne bizalommal hozzám! bár házunk szokása ne az volna, hogy magunkra, hanem hogy egymásra támaszkodjunk! Ha szegény anyám élne, nem választanák el bizodalmunkat láthatatlan, de át nem törhető sorompók, s annyi szeretet mellett nem volna az apa és leány egymás iránt némileg idegen!

Míg Deborah ily tünődések közt élt, megint elkezdődtek a vallásos énekek. Az orgona zengett majdnem éjfélig, s a kenetes zsolozsmák a felső emeletből a hálószobáig lehatottak, s ijedelemmel tölték el őt. Annál is inkább, mert egy terjedelmes és gyönyörű hang vegyült a Pécsi Simonéhoz, hogy a szorongó leány pilláiról az álmot váltig elűzze.

Doborah az énekes férfiút nem látta a kapun bejönni. Titkon és későn kellett házokba lopóznia; de a dallamok szövege, s némely hangosabban folytatott vita, melynek töredékét lehetetlen volt meg nem hallania, azon gyanúra vezeték, hogy a rejtélyes idegen alkalmasint szombatos pap.

Eszébe jutott minden veszély, szeme előtt lebegett a haldokló néne rémalakja, fülében zúgtak a jós-szavak, s kimondhatatlanul szerencsétlen volt.

Reggel beszélni akart atyjával, térdre borulva akará kérni óvakodásra; de az öreg úr szokatlanul sötét tekintete visszadöbbenté.

— Ez legyen utolsó gyöngeségem! — sóhajtott Deborah, midőn atyja sejtvén, hogy leánya szivét valami nyomja, gyöngéd tudakozódás helyett visszatartózkodó modorban tett némely házi intézkedéseket, s aztán könyvei és az astrologiai képletek közé távozott.

A nemzeti hadak főgeneralisa nagy meglepetéseknek volt kitéve.

Zöld Mihály, a Háromszéken fekvő zászlóalj kapitánya, kitől a Zólyomi Dávid szétvert és üldözött pártjának maradványai leginkább rettegtek, a fejedelem parancsára nyugalomra bocsáttatott. Senki sem kérdezte a tábornokot e tárgyban. Ő csak rendeletet kapott, melyet tüstént végre kellett hajtania. Rákóczinak nem volt szokása az ily rövid és indokolatlan eljárás, és nem csoda, hogy elég széles körben figyelmet gerjesztett, és sok politikai hozzávetéseknek szolgált támpontul. Növekedett az öreg Kornis Zsigmond ámulata, midőn Vincze Péter, a radnóti kapitány, ki a vitézségen kívül semmi ajánlatos tulajdonna nem birt, kénye és kedve ellen, a Zöld Mihály nehéz és sok felelősséggel járó állomására szállíttatott át. Rebesgették, hogy a fejedelemasszony kívánságára történt. Mi annál feltünőbb volt, mert ez az erélyes és mély belátású úrhölgy a befolyást, melyet férje fölött gyakorolt, igen ritkán használta az állam ügyeire vonatkozó czélokra.

Olvasóim képzelhetik, hogy a harmadik meglepetés Kassai Elemérnek a Radnóth körébe vont mezei hadak kapitányává kineveztetése volt. Erre a különben nehéztelő Kornis is örömmel adá belegyezését; de az látszott megfoghatatlannak, az nyujtott a találgatásokra különféle anyagot, hogy az öreg Kassai mi okból kivánhatta eltávolítását annak, kit annyi fitogtatással vallott rokonának, s kit a világ az ő általános örököséül tekintett. Sokan elidegenedést véltek e lépésben, némelyek lappangó czélokat. S ha Elemér jelleméhez homály férhetne, az utóbbiak gyanúja nyert volna alakot; de az ifjú szelid magaviselete, önzéstelen multja a rágalom nyelvét is lekötötte, a

sötétebb képzelődésűek találgatásait is keletkezésökben elnyomá.

István úr saját kezével szedett ki a pohárszékekből és fülkékből ezüst tálakat, aranynyal befuttatott serlegeket. Ügyelt, hogy idegen czímerűek és olyanok, melyeknek zálogideje nem régen járt le, ne vegyíttessenek a választottak közé. Ibrikeket, kannákat is tett ki. Némi tusakodás után előhozatta a Katalin fejedelemnőtől Csákihoz került, és tőle a szabadcsapatok által elrabolt óriási tálczát is, melyre egy egész őzet lehetett volna fektetni, s mely csak nagy ünnepélyeken játszott szerepet. Megvizsgálta a drága ezüstneműek jelen állapotját, s fájdalommal tapasztalván, hogy tisztításra szorultak, útmutatásokat adott az irnokoknak és legényeknek, fűszerezve száraz oktatásait hatásos fenyegetésekkel a történhető sértések, kártételek esetére. Csakhamar a korlátnok mellékszobái ezüstmíves boltjához hasonlítottak, s lett elég sürgés, mozgás.

Kassai az unokaöcs távozása előnapján roppant búcsúlakomát rendezett. Azon egészséges elvből indult ki, hogy ily nagy alkalmakkor czélszerűbb az ételek halmaza és finomsága helyett a terítékek és evőeszközök drágaságát, mennyiségét tünteti föl, s inkább a cynismus, mint a takarékosság szabályai ellen vétení. Hadd gondolják, ha már lehetetlen a félreértést kikerülni, őt, az egyszerű erszénykötő fiát, inkább dölyfös aristocratának, mintsem hígeszű pazarnak, ki torkosságba merült és e rossz korban rossz példával akar előljárni!

Kassai gyönge lábai ellenére a kamrába és konyhába is betekintett. Szakácsnője, ki a kis adagokhoz volt szoktatva, nagyszerűnek hitte a készülő ebédet, s ezen nézetben osztozni kezdének az éhes subalternusok is, kik biztos reményben voltak, hogy az asztal végén lesz hely számokra tartva, mert a hivatalos vendégek közül többen a meg nem jelenhetésért ki fogják magokat menteni.

A korlátnok most kezébe fogta félmankóját, s lábzsákosan czammogott le a lépcsőn. Nyomban kisérte titkára, a

rózsaszín kedélyű férfiú, lopótököt, pinczekulcsot és gyertyát hozva. Az inasok pedig karafinokkal és kannákkal zárták be a menetet.

István úr, a gazdag földbirtokos, híres boraiból keveset szánt háztartásra. Nála inkább csak átalagokat, mint hordókat lehetett látni. A pinczében gondolkodva nézett körül; látszott, hogy szándékát új vizsgálat alá veti.

— Czelnaim igen erős, — szólt.

— Olyan, mint a tűz, — jegyzé meg a titkár.

— Kegyelmed is tehát a mellett van, hogy a tavalyi sárdiból huzassak?

— Meg a tíz éves czelnaiból, nagyságos uram, azon ünnepélyes percz számára, midőn a magas vendégek Elemér úrfi egészségeért ürítenek poharat.

Kassai megütközött a titkár ellenzéki vakmerőségén, de csodálatos módon az ő keble is most tágabb volt, s nemcsak jobban tudott köhinteni, lélekzeni, de érezni is.

— Ha kend szükségesnek hiszi, tehát bontsa föl az átalag pecsétjét.

A titkár levakarta a szurkot, kivette a dugaszt, kezével szépen megtörlé a nyilás széleit, s oly hatalmasan kezdett szivattyúzni, hogy orczáján a basarózsa pírja virított föl. Néhányszor ismétlé erélyes működéseit s egy öreg kanna már félig megtelt az aranynyal vetekedő borral, midőn Kassai pihenési jelt adott.

Most már a csekélyebb értékű sárdira került a sor, s miután az igényelt mennyiség ki volt szíva, a titkár az átalagoknak visszaadta a szükséges táplálékot, s ismét lepecsételé a dugaszokat.

Kassai ő nagysága alkalmat vett időközben megkopogtatni a hordókat, hogy vajon nem lopnak-e cselédei? szemügyre vette az abroncsokat, hogy vajon nem tolták-e egyiket is félre, s nem furták-e meg a tolvajnád és szalma végett a dongát? de mindent rendben talált és nyugodtan czammogott vissza.

A vendégek, kikért ennyi mozgás történt, néhány hiva-

talnokból, a collegium tanáraiból s a «nemesi társaság» Elemérrel közelebbi viszonyban álló tagjaiból állottak. Jelent meg egy pár félig tönkre jutott főúr is, azon sanyargatott aristocraták közül, kiknek ingóságai Kassai szekrényeibe voltak zárva, s fekvőbirtokaik fölött is a szigorú hitelezőnek damoclesi kardja lebegett.

A ravasz irnokok jól számítottak, hogy csakugyan marad a hosszú asztal körül üres szék; mert Dajka püspök, mint vén ember, otthon szeretett ebédelni, és volt vagy két adós, ki nagy szerencséjének tartá ő nagysága szíves megemlékezését, de rögtöni betegség vagy véletlen akadály miatt épen a végperczekben kénytelen volt meg nem jelenhetését levélben kimenteni.

Kassai Pécsi Simontól egészen különböző hiúságokkal birván, nem sokat bánta, ha valaki nem az ő kanalával akar enni, s a mennyiben új költséget nem okoznak, örömmel bocsájtotta asztalához legkopottabb külsejű irnokait is.

A mi a takarékos ebédet illeti, az a drága terítékekhez képest tekintet alá sem jöhetett ugyan, de a ki a költséges fűszerek helyett a víg társalgást a szájíz ingeréül elfogadta, nem állithatta sem azt, hogy élvezetre nem talált, sem azt, hogy éhesen és szomjasan kelt föl az asztaltól.

A fukar, mogorva Kassai a komoly és tudományos csevegést, ha rászánta magát, oly ügyesen tudta vezetni, mint akárki, s a tanárok hizelkedés nélkül csodálhatták éles elméjét és belátását. Gyulai Ferencz pedig, miután Elemérért rokonainak élczeire ki merte magát tenni s az ebédre megjelent, víg ötleteivel földerítette a legridegebb kedélyűeket is.

Kassai maga ürítette poharát nyájas vendégei egészségére, és szíve, mely elszáradt és összezsugorodott izmok szövetéből állott, végtére az eddig ismeretlen megilletődések varázsával tágulni, vérrel megtelni, élni és éledni látszott. Forgószélként ragadta magával a szigorú, örömtelen öreget a vendég-öröm, mely a sötét hajlékokban je-

len lenni és zajongni nem tartotta eddig illendőnek. Lapos, hideg ajkairól eltünt a gúny és mogorvaság, kedélyes tekintetet vetett Elemérre, elmondá, hogy büszke ez ifjúra, s midőn észrevevé, hogy a czelnai fogyatékán van, intett a titkárnak, fülébe súgta, hogy a fülkében négy palaczk tokaji van, s tüstént hozza fel az egyiket. A gyér diplomatikus ebédeken kívül ez még soha sem történt.

Midőn pedig az asztaltól fölkeltek, megölelte Elemért; a vendégek előtt adott neki egy díszkardot, s atyai szeretettel mondá: — Kedves öcsém, délután és este útikészületekkel lészsz elfoglalva, de nyolcz óra körül tekints be hozzám, mert számodra még egy egész üres órát gazdálkodtam meg, és sokat akarok veled dolgainkról beszélni.

A fürge kis titkár uszkált az örömben, mint a hal a vízben. Elemér javát senki sem hordozta inkább szívén, senki sem hitte makacsabb őszinteséggel, hogy Kassai unokaöcscse most már a szerencse kegyeltjévé lett, s hogy boldogságának — e nagy épületnek, melynek alapja le van téve — betetőzéséhez és megkoronázásához még csak az évek hiányzanak. Maga előtt szemlélte leendő pártfogóját, ki azt is, a mi a korlátnok igéreteiből el találna maradni, utánpótolja. Helyzetem most ugyancsak biztos, gondolá kiapadhatatlan optimismusával. Ha ő nagysága, az én tisztelt principálisom, sok gondja és foglalatosságai közt, előléptetésemről meg is feledkeznék, nem alkalmatlankodom neki czélzásokkal, kérelmekkel. Minek a sürgés, nyugtalankodás? Hála Istennek! ép egészséges ember vagyok. Igen messze se haladtam az években. Várhatok. Nincs rosszabb a tolakodónál, ki parányi egyéniségét mindenüvé beékeli, és szüntelen lábatlankodik, hogy észrevétessék. Ismeri Kassai ő nagysága csekély érdemeimet, s ha a megjutalmazásban valahogy elkésnék, minek duzzogjak? Hisz itt van Elemér úrfi, s ha ő — miben semmi kétség — magas polczra emelkedik, meg fog emlékezni szolgálataimról. Jövendőm markomban, az előléptetés úgyszólván zsebemben van, csak idő kell hozzá

és béketűrés. S mi könnyebb a béketűrésnél? Szeretném tudni, hogy Rákóczi ő fensége egész irodájában ki lehetne szebb és biztosabb kilátásokkal ellátva, mint én? Hohó? senki! Vagy volna-e valaki! Haha! senki sincs! Becsületszavamra! senki.

A titkár épen fölkaczagott örömében, midőn a távozó Elemér hozzá benyitott.

— Ezerszer bocsánat, édes úrfim, — mentegetőzék a titkár, — hogy magamban egy kissé hangosan mertem nevetni. Ferde szokásaim vannak. Aztán ez a pompás, dicső nap még a halat is melegvérű állattá képes varázsolni. Ittas vagyok, nem a bortul, az úrfi szerencséjétől.

— Engem, — szólt Elemér, a titkár mindkét kezét kezébe fogva, — engem csak az a szerencse ért, hogy kegyelmed szívét megtanultam még többre becsülni. De minek mondanék bókot a szerénységnek, mely saját nevét is pirulva hallja, s nagyobb zavarba jön a dicséret, mint a kárhoztatás miatt! . . . Holnap korán távozom; de egyet szeretnék tudni, hogy nyugodt lehessek, s ezért kerestem fel kegyelmedet. Óhajtanék fölvilágosodni azon ok iránt, mi nagybátyámat előléptetésem sürgetésére birta.

A titkár nagy szemeket vetett Elemérre. Minden vonalán, egész lényén, arczától a kis ujjáig, látszott a csodálkozás. — Hát már elfeledte, édes úrfim, hogy saját maga kérte az áttétetést. Ő nagysága sokáig tanakodott a legjobb állomás ügyében, s végre azt választá, mely közel esik Fehérvárhoz. Csak most volt alkalmam tapasztalni, menynyire szereti az úrfit. Véghagyományát is elővéteti, hogy még egyszer átvizsgálva, letétesse a kolosmonostori levéltárba. Ma reggel, midőn hivatott, el volt érzékenyedve. Úgy hiszem, nehezére esik az úrfi távozása. Hiába! vén ember, s holnap már egészen magára van hagyva.

A titkár szavai, a nélkül, hogy valami tartalommal birtak volna, kielégíteni látszottak Elemért. Titkos aggodalma oszlott. Ama sötét sejtést, mely betegsége alatt ezer rémalakot idézett lelke elébe, visszarezzenté a nagybátya

ügyeibe mélyen avatott férfiú hangja és egész viselete.

— Sokáig kerestünk az úrfi számára helyet, — folytatá a titkár. — A be nem töltöttek nem tetszének ő nagyságának. S mennyi fáradságba került, míg végre sikerült, a küküllővári kapitány fejébe verni, hogy számára egészségesebb valamit alig lehetne kigondolni, mint a lak- és légváltoztatást. Sokáig tüszkölt, vonakodott; de utoljára mégis fölszedte a sátorfát.

— Tehát érettem egy érdemes és tapasztalt katona mozdíttatott el? — kérdé leírhatatlan megütközéssel Elemér.

— Isen őrizzen! — szólt a titkár, szokás elleni fecsegésének lehető következményei miatt sápadozva. — A kapitány sokkal fontosabb állásba helyeztetett. Legfölebb annyi áldozatot hozott, hogy most más urakkal kell poharaznia. Talán ez nem tetszett neki, de szép hadsereg válnék abból, melyet ily tekintetek szerint látnának el tisztekkel.

— De rám nézve minden állomás egyenlő. A legszélső végvárba csak oly örömest mennék, mint oda, hova most küldenek.

— Kassai István ő nagysága másként gondolkozik. Neki épen ez a kapitányság volt ízlése szerint. Magához közel akarja Elemér úrfit tartani.

Kielégítő magyarázat ez, s mégis Elemér szívében alaptalan gyanúk ébredeztek.

— Talán nagybátyám személyes ellenségei laknak ott?

— Mi gondja volna azokra az úrfinak? Ő nagysága hatalmas úr, nem ijed meg árnyékától. És ha találkozni fognak, kik úrfit nagybátyja miatt hidegen fogadnák, lesznek mások, kik megkettőztetik előzékenységöket. Csak a szombatosok társaságától tartózkodjék vissza. De hisz azok a Küküllőmentén kevés számmal vannak. Közöttök csak a gonosz Pécsi Simon fújja a kigyókövet. Bocsásson meg, Elemér úrfi, hogy ily illetlen kifejezéssel találtam róla szólani. Hiában! a ki a Kassai-család ellensége, az meg-

oldja az én nyelvemet is, az előtt én szellőztetés helyett még mélyebben nyomom fejembe a süveget.

A titkár saját furcsa ötletén nevet, s élénken dörzsöli kezeit.

Elemérnek nem volt kedve a társalgást tovább fűzni. Szárazabban búcsúzott, mint akará, s mint egy iránta annyi részvétet tanusító egyén érdemelte; de a titkár nem volt követelő. Önérzete a taránd gyomrához hasonlít, melyet a legsilányabb eledel is ki tud elégíteni. Szinletlen megindulás és ezer szerencse-kivánat közt követé Elemért a keskeny folyosón a lépcsőig. Itt tusakodva állott meg, s kezével visszainté ifjú pártfogóját. Midőn megint szobájában voltak, körülnézett, mintha félne, hogy a pohárszékben, az ágy alatt, vagy talán épen hátok mögött láthatatlan lények hallgatóznak. Aztán közel vivé száját Elemér füléhez, s a félénk szerelmesek suttogásánál alig emeltebb hangon mondá: — Czudar ficzkónak tartom azt, a ki a nyert bizodalommal visszaél, s kifecsegi a mit elöljáróitól hallott, vagy a mit hivatalánál fogva titokban tartani köteles. Megérdemlené, hogy kerékbe törjék, igazán mondom, megérdemlené, ha szintén magam volnék is az. De néha a vak tyuk is kapar ki a szemétből gyöngyöt, s a legcsekélyebb sorsú ember is juthat saját ügyességéből oly dolgok nyomára, melyekkel által felebarátjának használhat. Úgy hiszem, ért engem, Elemér úrfi. Csak azt akartam megsugni, hogy a mezei kapitánynak gyakran vannak fontos teendői, melyeket csak azért is jó előre tudnia, mert különben pontosan nem teljesítheti, vagy túlságos hévvel hajtja végre. Ért engem, Elemér úrfi? nemde? Biz' Isten! ért. Csak annak vagyok tehát mondója, hogy nem szokásom a papir és tenta fogyasztása, s midőn levelemet veendi, a fösvény szavakban aranynál drágább titok fog rejleni. S most kisérje az Isten áldása!

Kezet szorítottak, örömtől szikrázó arczczal a titkár, s nem megdöbbenés nélkül az ifjú.

— Micsoda tömkelegben vagyok? micsoda rejtély vesz

körül, mint a lég? Pórusaimba hatol, fölszivom, vele járok, lélekzetem beléje olvad, sehol ki nem kerülhető, mindenütt ott van! Nagybátyám töri valamin fejét. Tervét a titkár sejti. Eszközül választottak,... s ha a czél, melyre törnek, bűnös volna, akkor az csak Pécsi megrontása. Csalódtak, uraim!... S én legyek-e eszköz?... Mivel?... Kezemmel? Inkább levágom. Szememmel? Inkább kiszúrom? Fülemmel? Siket leszek. Eszemmel? Megőrülök. Deboráht szerettem, Pécsit tisztelem, magamat becsülöm: három ok ellenetek... De talán igazságtalan vagyok gyanúimmal? Ma este,... igen ma este szólani fogok bátyámmal, nyiltan — történjék bármi — nyiltan és határozottan.

E gondolatok közt Elemér a harmadik számú fejedelmi udvar kapujához ért.

Restelt szobájába nyitni.

Félt a magánytól, mely termékeny volna képekkel, szorongással bánattal.

Hová vonuljon?

Gyulaihoz ment czél és szándék nélkül. Csak az időt akarta lopni, hogy az neki ne alkalmatlankodjék a fölösleges és hosszú perczekkel. A nap még teljes arczczal függött a láthatár szélén, s bár a tél végéhez közelített és az éjek rövidültek, mégis az alkony kezdetétől nyolcz óráig, midőn nagybátyjával volt találkozandó, igen sok időköz volt arra, hogy kedélyét a magány el ne mérgezze.

Gyulai épen öltözködött.

Anna néhéhez kell mennie.

— Ha asszonyok nem volnának, — szólt haját nagy gonddal rendezve, — paradicsomnak mondanám az életet. S ha te egy tücskös vén nő és egy átkozottul szép, de szeszélyes fiatal hölgy rabszolgája lennél, akkor, pajtás! megérdemlenéd, hogy a béketürés királyává kenjenek föl, mihelyt három nap alatt magából az édenkertből ki nem szöknél. És én még a fejedelmi palotában szolgálok, s pedig az nem is paradicsom. Mióta kellett volna menekülnöm! S ime vándorbot helyett fésűt tartok ke-

zemben, s mint a kaczér leány, kendőzködöm. Furcsa bogara az Istennek az ember. Csak a lepke győz le minket az ostobaságban, midőn pörzsölt szárnynyal megint a gyertyafénynek rohan.

Gyulai most himzett mellényei között válogatott.

Elemér sejté, hogy Zsófia herczegkisasszonyra történik czélzás; de óvakodott alkalmat nyujtani a továbbfűzésekre.

— Épen rossz perczben találtam jőni, ha a szeszélyek ellen úgy kikelsz; mert nekem is egy igen szeszélyes kérésem van hozzád. Lelkedre akartam kötni, hogy látogasd meg gyakran Deboráht.

— És legyek távolléted alatt érdekeid képviselője, nemde? — szólt Gyulai mosolylyal ajkán, mely önkéntelen és őszinte volt, azonban arczán a megütközés hamar eltörölt kinyomatával némi ellenkezésbe látszott jönni.

— Nincs semmi érdekem, mely képviselés nélkül is veszélyeztetnék, — válaszolá Elemér. — A tenger közepén elsüllyedt kincses hajóból, midőn a mérő-ólom sehol fenékre nem talál, akarjunk-e könnyű hálóinkkal kihalászni csak egyetlen emlékpénzt is? Istenemre! ok nélkül fáradnánk! ... De látogasd meg gyakran Deboráht.

Gyulai kérdő tekintete hosszasan pihent Elemér komoly vonalain.

— Látogasd meg gyakran Deboráht; mert e leány szépsége rokonszenvet fog benned atyja iránt ébreszteni. A bűvös szem, a tündéri tagok fiatal varázsa, az agg apa gyöngeségeit is kedvessé teszi, s kénytelen lészsz tisztelni Pécsit, oltalmazni ellenségeitől és magától. Ki áll magasabban, mint e férfiú? S csoda-e, hogy szédeleg, midőn a mélység alatta oly nagy? ... Látogasd meg gyakran Deboráht. Atyja híres csillagjós, számára az ég egy kigöngyölített pergament-tekercs, melyből olvassa a végzet gondolatait s értesül annak a világteremtésekor már bejegyzett szándékai felől. De a betűk álnokok-e, vagy talán a lélek, mely a csillagirat titkait fürkészi, tehetetlen, mit tudom én? Csak azt sejtem, hogy míg Pécsi az égbe tekint, lába oly

kövön fog megbotlani, melyet a vak koldus is kikerült volna, ha kezében mankó van... Kérlek, látogasd meg gyakran Deboráht,... deli alak, kápráztató szépségű arcz, istennői termet, s minő kár volna, ha atyja a szombatosságért hurczoltatnék vérpadra! Hallottam, hogy régen a lovagok még egy ismeretlen nember védelmére is szívesen ontották véröket. Most erkölcseink sokat változtak; de te úgy-e jól ismered már Deboráht? Oltalmazd Pécsit, ha egy keveset vesztenél is az udvar kegyéből. Őt a szombatosság miatt veszély fenyegetheti. Holnap reggel már eltávoztam Fehérvárról. Találkozunk-e többé az életben? Szeretném, ha hinnéd, hogy nem. Szeretném, ha egy haldokló barátod végkivánatának tekintenéd kérésemet; mert akkor egészen meg volnék nyugodva teljesítése felől.

Elemér egyszerű szavai oly szívreható erővel birtak, hogy még Gyulai is komolylyá lett.

— Régóta nem voltam Pécsiéknél; de már ezentúl szorgalmas vendégök leszek. Még ma helyre hoznám mulasztásaimat, ha Anna néni magához nem rendelt volna. Mihelyt tőle menekedhetem, fájdalom, Szeredit kell sétájára kisérnem. Tudod, a fejedelemné rokona. Orvosa fejébe verte, hogy egészsége föntartására nemcsak lovon ülni, de gyalogolnia is kell, épen annyit, mint a parasztnak. Ő a fejedelemné rokona, s mi udvari cselédek ne hallottuk volna-e a közmondást, hogy kéz kezet mos? Egyébiránt mielőbb és azután gyakran elmegyek Pécsi Simonhoz. Szavamra! elmegyek. S te végkép lemondtál Deboráról? De ne is válaszolj badar kérdésemre. Deborah kisasszony neménck ritkább példányai közé tartozik. Azonban a rendkivüli-e az, a mi boldogit?... Nézd újabb szabású dolmányomat. Szorosabban simul a testre mint szokás, s akkora redőt sem vet, mint egy hajszál. Ma hordom először. S tetszik-e színe? Oh! barátom, sokat kell a nők miatt fáradnunk, szenvednünk,... s hát még az adósságok! Szabóm türelmes természetű; mindig hiszen Anna néni bőkezűségében. Csak ne válnék előbb-utóbb hitetlené. Pécsi szom-

batossága miatt ne aggódjál. Nála ez csak olyan szeszély, mint Mátyás király álneve és álruhája, melyet azért vett föl, hogy Czinkotán vagy Soroksáron a paraszt menyecskék és iskolamesterek bohóságain egy kevéssé mulassa magát. E tréfa soha sem tartott sokáig. A királynak hamar eszébe jutott, hogy van bíborpalástja, trónja, palotája, Pécsi is büszkébb, mintsem évekig elfeledhesse, hogy ki ő és micsodák a szombatosok? A hol a nyomor lakik, ott nem választ éjjeli szállást a mi jó öregünk. Ne féltsd őt. S ha végre is a szombatosságba bonyolódnék, mitől tartson? Hát bevett vallás-e nálunk a görög? s mégis kit üldöznek érette komolyan? Nem tűrik-e Fehérvár elővárosában a zsidókat? Nem laknak-e Vinczén oly morvák, kik titkon újra keresztelkednek? befogatja-e őket a director?.... Nem azért mondom ezt, Elemér, hogy ne teljesítsem kívánságodat. Még ma inkább szeretnék Pécsihez menni, mint holnap. Szorgalmas vendég leszek házoknál. S említsem-e nevedet, ha Deboráhval vagyok? Talán kétled óvatosságomat?

— Lovagi szavamra! egyetlen halandó van, kivel a véletlen leggazdagabb változatossága közt is soha össze nem köthetném sorsomat, s ez Deborah.

Annyi meggyőző erő sugárzik Elemér nyilt, de komor tekintetéből, hogy Gyulai nem kételkedett többé.

Keblén kéj rezgett át, pedig érzé, hogy nem szereti Pécsi leányát és szeretve sem venné nőül.

— Meg fogsz elégedni velem — szólt, midőn a fejedelmi palota kapujánál Elemértől elvált.

*

A nap még nem húnyt el egészen, s már a hold mosolygott, fénylett, hódított, és andalgott. Nézte a komoly székesegyházat, bekacsintott a dévaj herczegkisasszony ablakain, sugarainak bűbájával rábeszélte a vén Dajka püspököt, hogy róka-prémes tógáját felöltve a tornácz

elébe üljön, s mellén összefogva karjait a csillagos égre tekintsen és a földi lét rövidségéről elmékedjék. Percz az élet, de e perczbe mennyi öröm, csalódás és bánat nincs összpontosítva! Örökkévalóság vár reánk, s a koporsó azon szekrény, melybe minden terhet, mit magunkon hordánk, leteszünk és elzárunk; de hány ember van, ki tántorgó léptekkel is ne ajánlkoznék a sír párkányától visszafordulni, hogy tovább hordhassa a terhet, mely alatt már alig tud lélegzeni? Csak oly nehezen válik meg az egyik a koldus-mankótól és a vándorbottól, mint a másik a királyi pálczától és az aranyrudaktól, melyeket várának legrejtettebb boltja alatt őriz. Miért tapadunk annyira a végeshez, midőn a végtelent hitünk biztosította?... A hold ezüst arczának sugarait reszketteté a temető emlékkövein is; végigtekintett a Maros rónáján, megvilágítá Elemér számára a tájékot, melyet holnap el fog hagyni, s homályos körvonalait megmutatá azon hegyeknek is, melyek új lakhelye felé vezetik.

Még legalább két óra kellett, míg nagybátyjával találkozhatik.

Szíve a kiáradásig telt meg.

A mi keserű volt a multban, csak alig sejthető vonalokkal lebegett körülötte; míg minden örömnek, boldogságnak és elragadtatásnak emléke elébe lépett, hogy az elválás perczében mélyen éreztesse vele mindazon kéjt, melyet odahagy és többé nem fog föltalálni.

Elemér egészen feledé, a miért neki elviselhetetlenné vált Fehérvár; csak az forgott elméjében, a miért minden köve és pora drága volt.

Vagy nem lakik-e itt Deborah?

Csillárfény ragyott Pécsi termeiből.

Az ablakok kivétel nélkül dús világot árasztottak, mintha lakoma és lakodalom volna; pedig a család hihetőleg csak egyedül van.

S egyik szobából vörösebb láng lobog.

Ah! a bolygó csillagok házait kémleli Pécsi.

Percz mulik percz után.

Mit tud Elemér, ki távolról tekint az egykor oly kedves s most megint azzá varázsolt lakra, — mit tud az álmodó ifjú a mellette elhaladó emberekről, a fegyvercsörrenésről, lódobogásról, a mindig csendesedő zajról, a külváros bezárt házkapuiról?

Mintha a remeteség egyik fénylő ablakán belől árny vonult volna el.

Deborához lehet!

— Istenhozzád kedvesem! örökre,... örökre.

Elemér távozni akart s észrevétlenül közeledett Pécsi házához.

XIX.

Háromszor ismételt kopogás hangzott a csillagjóslat rejtelmeit őrző terem ajtaján.

Merkur a skorpio-jegyben baljóslatú fénynyel lobogott s megzavará az egész constellatiót, mely sikert, dicsőséget és nagyságot igért.

Pécsi Simon keresztbe veté kezét és mind nézte a bujdosó csillagok képleteit.

Szép nagy, értelmes homlokán összegyültek a redők, s közülök gond és aggály tekintett ki.

— Egy hozzám ragaszkodó veszélyeztesse-e életét érettem?... S miért? hogy eláruljon, eladjon, mint Judás Iscariotes a Megváltót?

Míg Pécsi e szavakat mormogá, tisztes arczának vonalai méla-bús kinyomatot váltottak.

— Hogy is van a szentkönyvben e különös, e borzasztó eset följegyezve? Judás mondá a papi fejedelmeknek: «Mit adtok én nékem, és én őtet nektek kezetekbe adom. Ők pedig rendelének neki harmincz ezüst pénzt. Az időtől fogva keres vala alkalmatosságot Judás, hogy az ember fiát elárulja.» Szörnyű, szörnyű?

Az ajtón megint három kopogás történt.

— Mint megváltozott Kassai Elemér horoscopja, a mióta Deborah kezét tőle megtagadám! Az ő csillagháza most fenyegető állást foglal ellenem, s mégis sugarai oly barátságosan vegyülnek össze a sorsomat hordozó égitest világával! Ki hüvelyezhetné le e bősz talányt?...

Pécsit merengéséből erélyes kopogtatás rázta föl.

Az ismert jelre hátra vonta a závárt.

Laczkó István, a Klára férje, lépett be.

— Nagyságod parancsa szerint mindent elrendeztem. A thyatirai angyalt biztosítám, hogy nagyságod a kikelet első szombatján, régi igérethez tartva magát, Balázsfalvára összegyűjti a fehér köntösben járókat.

— De csak azért, mert meg akarom győzni tervök vakmerőségéről.

— E záradékot nem feledtem ki. Szintén dorgáló levelet küldöttem Kádárhoz, az új Jeruzsálem leghevesebb hitterjesztőjéhez. A szent férfiút dühössé tette az a rágalom, melyet az Antikrisztus bérencze, Kassai István terjeszt, hogy tudniillik a mi hitünket egy székely kocsis gyártotta, midőn Lengyelországból zsidó leányt hozott nőül. Lépjen föl vádlóul az utolsó ítéletkor Kassai ellen maga a szent könyv! Mondjanak fejére átkot Szent Pál és Szent János, s emészsze meg őt az Úr, az ő szájának lelkével.

Laczkó István átkát a legőszintébb gyűlölet kifejezése kisérte az arczon és minden mozdulatán.

— Megirtad-e Kádárnak, hogy semmi közöm velök, mihelyt a szombatosságot a bevett vallások közé akarják emelni? Bárgyuság volna oly gyönge felekezetnek, mint a tiétek, most a csendes visszavonultságból kilépni.

— Többen vagyunk, nagyságos uram, mint gondolná. Titkos híveink száma naponként szaporodik. De azért én mégis teljesítem az adott parancsot.

— Még annyian sem vagytok, a hány hóhérja van Kassainak. Semmi közöm az őrültekhez, kik a palloshoz rohannak, mint a menyasszony a vőlegény karjaiba. Az

idő előtti izgatásoknak véget akarok vetni, s csak ez okból egyeztem a balázsfalvi összejövetelbe.

— Ki határozhatja meg az izgatásra alkalmas időt? A mustármagból néha a vihar közt is egészséges fa nő ki, míg a büszke csert ledönti a szélvész. A tizenkét apostol, midőn az igét hirdetni indult, nem várt a bujdosó csillagoktól jelt a cselekvésre; csak azt tudta, hogy a Szentlélektől van megszállva, hogy hivatás ruháztatott reá, hogy kötelességét teljesítnie kell... és ez elég volt.

Pécsi Simon merően szegezte nagy kék szemeit Laczkó Istvánra. Volt valami kérdő és vizsgáló, valami szigorú és visszautasító e tekintetben.

A szombatos pap érezte, hogy vére arczára gyült. Nyugtalan mozdulatot tett fejével, mintha bűverő ellen védné magát, s midőn szeme még egyszer találkozott a Pécsiével, vérerein hideg nyargalt át.

— S te nem tartasz semmit a csillagjóslatról? — kérdé majdnem gúnyos hangon Pécsi.

Laczkó szabadabban lélegzett.

— Nézz e jelekre!

Pécsi az állatkörre mutatott és a bujdosókra.

A csillagjós kémterme reánk nem tenné sem azt a hatást, melyet a tudomány emberének a vizsgálódásokra szükséges eszköztára tesz, sem azt, melyet egy delejező mystikus szobája, hol a tisztánlátók és nyilt szemmel alvók kérdeztetnek ki.

De Laczkó István megdöbbenéssel tekintett a vörös, a halvány és rézsárga színben világoló bujdosókra. S ha tagadni merészelné is a malefikus befolyást, melyet az állatkör képleteinek viszonya gyakorol a halandók szerencse-csillagára, idegeit izgatná, kábítaná a csillagjóslat, s képzelődésére a titokszerű, a megfoghatatlan, de mégis félelmes dolgok bűverejével hatna.

— Nézzen kegyelmed, — ismétlé Pécsi, — a vészteljes constellatióra, mely Jupitert fenyegeti. E csillag az enyém, s arczára van fölírva végzetem. Kegyelmed sze-

rencsés, hogy a szörnyű betűket nem ismeri. Én tudok az égről olvasni.

— És mit olvasott nagyságod?

— Hogy Judas Iscariotes elárulta fejemet, — szólt merengően Pécsi.

Laczkó István tenyerével takarta el arcát és térdei reszkettek.

Pécsi e megindulásban csak a becsületes embernek a bűn iránt való természetes iszonyát látta.

— Pedig szerettem őt, s ha egy utálatos, egy gyűlölt férfiú nem vetette volna magát közénkbe, akkor ő az én szerencsémet s én az övét biztosítottuk volna.

— Szent Isten! — rebegte Laczkó István.

— Iszonyodol, úgy-e? Oh, bár győznél meg, hogy hazugság a csillagjóslat!... De ne szóljunk erről többet.

Pécsi hallgatva sétált a termen végig, s onnan a szöglet erkélybe lépett, hol orgona-asztala áll.

A szombatos pap gépileg követte.

— Barátaimból támadnak gyilkosaim! — sóhajtá Pécsi.

Ujjai az orgonát pengeték lassan, mélán, gondolat nélkül, de egyszerre összeszedvén magát, harsány hangon kezdé énekelni:

Én Istenem, én erős Istenem,
Miért hagytál el ennyire engem?
Kiáltásomtól az segedelem
Nagy távol vagyon.
Én kiáltok te hozzád egész napon,
De még sem felelsz meg:
Nincs ki megtartson!*

— Atyám! atyám! — zokogá Deborah a nagy teremből, a bujdosó csillagok által világított arczczal, összefogott kezekkel, büszke és megtört, kérő és feddő tekintettel. — Jer le! miért hagysz a hosszú este magamra? s

* XXII-ik zsoltár.

miért teremtesz rémeket, hogy magányodat háborgassák?... De te nem vagy egyedül. Ki ez az idegen? hogy jött hozzád? Mit akar veled? Atyám, atyám! ki ez az idegen? Miért tartja szükségesnek titkon jőni föl a csigalépcsőn és észrevétlenül távozni? Mivel hiteget? Nézz szeme közé! de nem tartja-e lesütve? nézz arczára! de nem fehérebb-e az a falnál? Ugyan ki ő?

Deborah főtől talpig jártatta tekintetét a szombatos papon.

— Távozzál! — szólt az apa indulatosan. — Most viselted magadat először illetlenül. El a szobából.

— Engedd könnyekkel öntözni kezedet, atyám! s kérdeni ettől az idegentől, hogy mit keres itt?

— Ne több gorombaságot, Deborah! — fenyegetődzék Pécsi a leányt karon ragadva. — El! el!

— Ez a szombatos tudja, hogy hitsorsosait halállal és jószágvesztéssel fenyegetik. Vannak-e ellenségei, kik romlására törnek? mert neked, atyám, vannak. Van-e birtoka, melyet koczkáztasson? mert neked sok van. Szóljon ő maga. S ha veled egyenlő veszélyben forog, akkor tüstént elhallgatok és távozom.

Pécsi vezetni kezdé Deboraht, de ez visszafordult az idegen felé.

— Van-e kegyelmednek leánya, kit a felbőszült nép az utczán végighurczoljon, s kiről a ruhát piszkos kezek tépjék?

— Van nőm, — válaszolá tompa, fojtott hangon — Laczkó István.

— Ha e nő ismeri a szemérmet és erényt, s még sem fél a kegyelmed eljárásától, akkor én vád és panasz nélkül távozom. Mer-e neje fejére esküdni? Emelje föl ujjait, s midőn elmondotta az esküt, házunk szívesen látott vendégének tekintem... nem fogom még nevét is kérdezni.

— Most már én könyörgök kegyelmednek a távozásáért — mondá a háziúr mély megindulással. Ne legyen tanúja, mint bünteti Izrael Istene az atyát magzatában.

Jó nevelést kaptál Deborah, s mégis... kérem, édes barátom, távozzék és hallgassa el, titkolja a történteket. Én vén ember vagyok, s nagyon fájna, ha az utczán szemem közé nevetnének.

Deborah összeszedte lelkének minden erélyét, s az apa vérmérséklete fölött uralkodó nyugalommal mondá: — Meg fogsz győződni, édes atyám, hogy a mit vakmerően tettem, helyesen történt, s hogy engedetlenségem minden hizelgő szavaknál és szép kifejezéseknél hűbben beszélte el az én szeretetemet. Oh! csak későn ne látnád be, hogy a szegény Deborah, midőn megbántott, oltalmazott téged.

Laczkó István, mintha az üldöző angyal kergetné, rohant a csigalépcsőn, le az udvarba.

Csak a szabad lég oszlatá kábultságát, zavarát.

Megállott, körültekintett, mintha a kopasz fák, a szobrok és a vízmedenczék amorkáitól is tartana.

Cselédek jöttek, mentek az udvarkertben, és Laczkó kiegyenesült, fontolva, lassan lépett, nehogy magát gyanúba hozza.

Csak ne volna oly hosszú az út a palota tornáczától a czímeres kertkapuig.

*

Elemér, midőn háta mögött Szeredi és Gyulai hangját meghallotta, kedvetlenül tekintett vissza.

Álmai szétoszlottak.

— Öcsém, már nem tartóztatlak. Itt van a mi barátunk: Elemér. Szíves lesz haza kisérni. Aztán, úgy-e, Elemér, nálam fogod az estét tölteni? Gyulait nem is hívom, mert ha nagynénje nem parancsolta magához, akkor Pécsiéknél marad. Igen kezd szívéhez ragadni a szép szűcsleány. Nem is csoda! Volnék csak fiatal!... tehát, Elemér, mi együtt vacsorálunk.

— Nagybátyámhoz vagyok híva.

— Talán búcsú-lakoma? Még megérem, hogy az itélőmester úr ő kegyelme a pazarok hírébe jön.

— Ma nagy ebéd volt nála — szólt Gyulai.

— Ebéd is?

— Igen kitünő.

— De mit hallok? — kiáltott föl Szeredi, — Pécsi most tartja az isteni tiszteletet. Orgonál, imádkozik, énekel. Valóban, a XXII-ik zsoltárt dudolja. Csak azt szeretném tudni öcséim, hogy melyiteknek lesz ipjává a vén orgonás?

Gyulai mosolygó arczba temeté boszankodását; Elemér száraz és komoly választ adott.

— Veled, öcsém, jóizűen tréfálni sem lehet. Gyulai derült, mintha már megkapta volna a kosarat, s csak el kellene rejteni... De a Pécsi kertje előtt vagyunk. Tudjátok, mit gondoltam? Lepjük meg őt az orgonázásnál.

— Már késő lenne,... elhallgatott az ének és zene — szólt Gyulai.

Apró vitatások közt jöttek mindig közelebb a kertkapuhoz.

Elől ment Szeredi egyedül.

A mint az illem követelte, egy kurta lépéssel hátrább a két ifjú, kikkel Szeredi meg-megállva és félig visszafordított fővel beszélt.

Utánok a komornyik, fölpodgyászolva minden hideg, meleg és véletlen elleni óvszerekkel.

A háttért csatlósok foglalták el.

A főúr kiséretestül a kapuhoz ért.

Ekkor közeledett a palota felől Laczkó István.

Lassú, kimért lépése magára vonta a gúnyos Szeredi figyelmét.

— Ez az úr Pécsi barátunk névtelen öcséi közé tartozhatik, kik a faluról jőnek be nagy rokonukhoz egy napra, hogy tíz évre való gőgöt vigyenek ki magokkal.

— Úgy gondolom, — szólt Gyulai. — Fridrik péknél lakik. Legalább többször láttam ott.

Laczkó már alig volt tíz ölre a sétálóktól, kik épen a kertkapunál haladtak el.

— Fridrik péknél? — kérdé Szeredi.

— Igen nagyságos uram — válaszolt Gyulai.

— Fridrik a fejedelemnő ő magasságának asztalára süteményeket és nekem fris botrányokat szállít. S tudod, Elemér öcsém, mit mond ő a komáról? Azt fecsegi, hogy nagybátyád kémje.

— Lehetetlen, — szólt borzadva Elemér.

Laczkó most épen mellettök haladt el.

— Mit, lehetetlen. Én erősen meg vagyok győződve, hogy ez az ember Kassai István czím nélküli korlátnok, országtanácsos és itélőmester ő nagyságának igen kitünő és tevékeny kémje.

Szeredi hangosan ejté e szavakat.

Laczkó István térdhajlása összeroskadt.

Látszott, hogy mindent hallott.

Összeszedte magát és gyorsan tett előre néhány lépést.

E perczben az utcza szélén egy beburkolt nőalak jelent meg, félénken vonulva a csatlósok mellől Elemér felé, hogy tovább haladhasson.

Laczkó, mintha lélek-küzdelme új fordulóponthoz ért volna, megállott, de egész testében reszketve.

— Itt várom be őket! — mormogá.

— Én, Szeredi, mondom, hogy kém.

Laczkó szívéhez kapott, mintha golyó találta volna, s megfordulván, vad dühvel rohant gyalázója ellen.

— Előre csatlósok! — kiáltá most Szeredi.

Éles sikoltás hangzott, s a női alak eszméletlenül hullott a földre, testével mintegy az utat zárva el, Szeredi és Laczkó István közt.

— Klára! Klára! — e dermesztő, vérfagyasztó hörgés tört ki a szombatos pap összehúzódott torkán.

Elemér az ájult nember segítségére sietett.

Kiki csodálkozással várta a további fejlődést.

De nem történt semmi különös, semmi iszonyú.

Laczkó levette fövegét, kezében tartá, mélyen meghajolva és rendkívül alázatos hangon szólt: — Kegyelmes uraim! csókolom nagysádtok kezét, lábát! én vétségből a

Miklós-kapu helyett a Szent-György-kapu felé indultam, s most észrevéve tévedésemet, vissza kellett fordulnom. Könyörgök egy szökött jobbágyhoz, egy ágról szakadt koldushoz illő alázatossággal, kegyeskedjenek nagyságtok megengedni, hogy csatlósaik közt csendesen tovább haladhassak.

Laczkó mindig kezében tartá a föveget. Az utolsó csatlós előtt is mélyen hajladozott. S a meddig csak a holdvilág a szemet vezette, Szeredi bámuló szolgái őt föveg nélkül látták a Miklós-kapu felé haladni.

XX.

Elénken pattogott a tűz a kandallóban.

Kassai István a karszéket közel vonatta a lobogó lánghoz.

Köszvénye, a szigorú ellenség, mintha meg lett volna hatva a melegebb vér és a vídám tűzhely varázsától, rendre oldozá a dermedt tagokat bilincseik alól, s a korlátnok a zsámolyra kényelmesen nyújtá ki lábait.

Szíve is tágult.

A pénzen kívül kezdett beléje férni egy kevés szeretet és lélekvád.

Talán az aránylag bőkezű ebéd, talán unokaöcscse távozása hatott a vén és roncsolt testre, a kopár és összezsugorodott lélekre.

Kassai épen most számította föl pénzét, kötelezvényeit és a zálogban tartott drágaságok értékét.

— Örökösöm lesz Elemér; hagyományosaim az iskolák és közintézetek — gondolá, s érzékeny tekintetet vetett a frissen lobogó hasábokra. — Elemérnek még ma tudtára adom szándékomat, ... ő nem fog ezért pénzt kizsarolni, nem él vissza helyzetével. A többi rokonaim nadályok, vérszopó, élősdi férgek.

Kassai megdörzsölé ujjaival a lábát, mintha valamelyik

azon állatok közül csípné, melyekre atyafiai vezették képzelődését.

— Magát jól biró földesúr fog unokaöcsémből válni. Talán nem óhajtja halálomat, ha jövője felől értesül?... Hm! az emberek gyarlók! Egyiket a szerencsétlenség, másikat a szerencse rontja el. Ugyan kibe bízhatunk igazán? A mit szereztem, ha mind kiraknám az utczára, tolvajjá tenném magát az ártatlanságot,... s ezért szükséges a zár, a lakat és a titkolás. Erényre a bűn elkövetésének nehézségei tanítanak. Csak sejtetni fogom Elemérrel szándékomat. Sok jószágom van. A falvak névsora lázadóvá teheti ellenem utódomat. Reszkessen minden öreg ember a rokonoktól, ha Tacitust és Svetoniust olvasta. Rómában a föladók és méregkeverők többnyire a fiak és unokaöcsök voltak. Hm!... De mégis Elemér kivétel. Minek gyanusítanám őt?... A szegény ifjú! Sokáig nem fogom látni. S mily békén tűri, hogy miattam Pécsi leányáról és vagyonáról kellett lemondania! Örökösömmé nevezem. Ma mondom meg neki, hogy rája száll vagyonom... He, he! Pécsinek bukni kell. Megérem, hogy Deborah parasztszoknyát fog derekán hordani... Kapzsisággal, gonoszsággal vádolnak. S miért? Rendes törvényszék ítélt pereimben. Ősei birtokából fegyveres erővel nem dobtam ki senkit. Hamis tanúkkal nem tétettem esküt. Hozattak-e föl hamis okmányok, költött aláírások én ellenem? S mi nyugtalanít? Miért teltek oly örömtelenül éveim? miért tartanak rossznak? az emberek tőlem miért húzódnak tovább? miért nem kényeztetett el úgy a világ, hogy Elemér figyelmét és gyöngédségét könnyen észre ne vegyem? Gyűlölnek, kiknek elébe léptem, kik nyomomban haladnak, kiket megaláztam, kiket fölemelék,... gyűlöl, a ki hálával adós, és a ki a bántalmakat akarja visszafizetni. S vajon miért? Van-e vérfolt kezemen? Pécsi halálos ellenségem, s nem kívánok-e előbb teljes bizonyítékot bűneiről, s csak azután megtorlást? Vagy talán hiba, hogy tetteit lesetem, szándékairól értesülni akarok? Mondtam-e

kémemnek, hogy hazudjon róla, ingerelje őt bűnre, tegyen hamis vallomást felőle? Nem, ezerszer nem... De hol késik Elemér?... Miért nyugtalankodom? Hisz! még fél nyolczra sincs. Várjunk, várjunk!... Örökössé teszem őt. A természet rendje, hogy tovább éljen ő, mint én, ki agg vagyok. Megvénültem,... s köszönje meg a sír felé tántorgó, ha hagyják utódai, hogy magától hulljon a sírverembe. Elemér nem taszít be, sőt pénzemre minden illendőséggel várakozik... De miért nem jön már?

Az öreg elmélkedéseit gyors lépések nesze zavarta meg.

Igyekezett karszékét a kandallóhoz visszafordítani, hogy az ajtó felé nézhessen, de hasztalan.

Az érkező csizmája élesen kopogott a szomszéd szobában.

— Bejelentés nélkül jön! Ki meri ezt? Csak Szőke Pista lehet. Mily szemtelenül dörömböl!

Míg Kassai így mormogott, megjelent Klára férje.

Az öreg korlátnok gyűjtött már annyi erőt, hogy karszékéből fölemelkedjék.

— Mit rontasz a szobába, he? Nem utasítottalak-e a kisebb dolgokban titkáromhoz? Mi történt?

— A föld nem billent ki tengelyéből, nagyságos uram; a csillagokból egy sem hiányzik, a holdat sem lopták el, magam láttam az égen. Valóban csak egy gazemberrel van több, de egy elszánttal is. És az én vagyok.

Laczkó István izmos karját fölemelve közelített a gyönge, a köszvényes, a csodálkozás miatt mozdulatlan öreghez.

— Hej, segítség! — hörgé ez.

— Miért, nagyságos úr! a ki ölhet, nem öl mindig. Hány férget kimélünk, nem tapodunk el, pedig lábunk előtt hentereg? Ne féljen tőlem, tanácsos úr! Az a szerencsétlen, kit maga előtt lát, nem bűneit tetézni, de az Istent kiengesztelni jött ide. Tessék nagyságodnak a karszékbe ülni,... ne nézzen az ajtó felé,... ne mozdítsa kezét csengetyűjéhez... tessék leülni és hallgatni: majd szólok én.

Kassai Laczkó István szavainál még merészebbnek találta arczkifejezését és mozdulatát.

— Beszélj, hadd halljalak! No, mi a kívánságod? Emlékezzél rá, hogy én az ország első hivatalnoka és saját házamban vagyok. Jeladásomra betódulnak cselédeim.

— Csődítse össze őket nagyságod, ha saját gyalázatjának tanúkat akar szerezni.

— De mit akarsz te? — kiáltá Kassai indulatosan.

— Becsületes nevet.

— Az oly kevéssé függ tőlem, mint tőled.

— Akarom, nagyságos úr, hogy e perczen túl ne Laczkó István, hanem Szőke Pista legyek. A kém meghalt, a szökött jobbágy áll előtted. Oh, hogy a megaláztatást és testi szenvedéseket a bűn árán kivántam kikerülni! Hová sülyedék! Veresd lábamra bilincseidet, nagy úr, s kisértess Rápoltra poroszlóiddal. De követelem, hogy tüstént. Engedelmeskedjél, vagy mielőtt lélekzenél, kezemmel fojtalak meg.

— Ha csak ez a kívánságod, Szőke Pista, ne félj, rögtön teljesíttetni fog.

Kassai az asztalhoz sietett, hogy csengessen.

— Uram! midőn a csengetyűt érinted kezeddel, már reád csuktam az ajtó reteszét, s míg betörhetnének cselédeid, halott leszesz.

Szilaj eltökélést hirdettek a szombatos vonalai.

— Furcsa ficzkó vagy, Pista, — szólt Kassai sötét hamuszínű arczczal, de elég csengő hangon, s majdnem gúnyos ajkrángással. — Követelsz, s ha kész vagyok teljesíteni, fenyegetsz. Hol az eszed? Eredj, fiam, aludd ki magad, s jőj holnap. A vén, a tapasztalt Kassai mondja, keserves a jobbágy kenyere. Álmodjál szebb kilátásokról, mint a füstölgő viskó, a koplalás és a deres. Valami megszúrta az orrodat, fiam, s minthogy mindig hóbortos valál, belebolondultál az erénybe és a koldustáskába. Ülj le Pista, hisz' még úr vagy. Ide mellém ülj le. Beszéld el, mi történt veled. Hátha jobb tanácsot adhatok, mint te magadnak tudsz.

— Verje az Isten magzataimat az utolsó ízig némasággal, ha most hallgatni nem fogok, s ha midőn szólásra nyitom számat, ajkaim gyalázatodat nem hirdetik ki, kezem véredet nem ontja? Lélekgyilkos! erkölcsfosztogató! hurczoltasd a szökött jobbágyot rögtön a röghöz, hogy vonja a szolgaság jármát, s midőn fáradtan dűl a barázdára, pattogjon hátán a korbács és kaczagjanak hajdúid a leírhatatlan kínokon. Kiérdemeltem a szenvedést. Hadd lakoljak, de csak én. Ha nőm megtudja, hogy hol vagyok és mivé lettem, esküszöm, a fejedelem és az egész ország hallani fogja, mily eszközökkel kényszerítettél Pécsi vesztésére munkálni. Ha pedig nőmet Rápoltra mered vitetni, hogy velem osztozzék a nyomorban és gyalázatban, esküszöm, meg foglak gyilkolni az utczán, a tanácsteremben, az Isten házában, kórágyadon, haldoklásod perczében, ott és akkor, hol módját ejthetem. Nagyságos úr, már szólíthatod embereidet. Számat több szóra ki nem nyitom.

Szőke Pista keresztbe fonta karjait és merően állott Kassai előtt.

— Mit csináljak ezzel az eszeveszettel? — töprenkedett a háziúr. — Takarodjál innen (de a fejedelemhez megy: gondolá). Megállj, ne moczczanj! (Hisz, szemet sem hunyorít a nyomorult.) Még itt vagy? (Mintha lábát a padimentumhoz szegezték volna.) Cselédeimmel kidobatlak. (Hallgat az akasztófa-virág.) No, Pista, többet ne tréfálj velem. (El kell, hogy láb alól tegyem.)

Léptek hangzának.

— Mégis itt vagy? (Bizonyosan Elemér jön.)

Kassai redős homlokán gyöngyözött a veríték.

Nem az unokaöcs jelent meg, de Demeter, a vén szolga.

Laczkó István még mindig összefont karral, fenyegetően és daczosan állott a főúr előtt.

Nem tűrheté Kassai a megaláztatást, és cselédje bámuló tekintetét.

— Demeter! ezt az embert ki nem kell innen bocsátani, míg rendeletemet nem veszed.

— Értem, nagyságos úr.

Kassai más szobába távozott.

Egy legényt a tornáczra küldött, hogy ha Elemér jönne, ne bocsássa be. — Mondd neki, beteg vagyok, lefeküdtem.

Ekkor hivatá a titkárt.

Elbeszélte, hogy egy szökött jobbágyot akar Rápoltra küldeni. Megparancsolá, induljon vele tüsténti útra, s tartson mindent titokban.

— Csak Demeter fog társad lenni. Vigyetek magatokkal töltött fegyvert. Lőjétek le, ha mocczanni mer. Demetert Rápolton kulcsárrá teszed. Ott mondd meg neki akaratomat. Podgyászait, vagyonát később indítod utána.

HARMADIK RÉSZ.

I.

Különös álom volt, valóban különös és rendkívüli.

Klára midőn fölnyitá szemeit, nem látott csatlósokat villogó csákányokkal, nem látott gőgös főurat megvető tekintettel, de hallá a légben e szót: kém, suttogva, sivítva a démonok nevetésével, az angyalok sóhajával vegyülve. A hallgatag est a néma éjnek akarta átadni az átkos szót, és visszhangozá az egész láthatár, hogy soha feledve ne legyen.

Szegény Klára!...

Elemér emelte föl a hideg földről, s tartá karjaiban.

A halvány nő körültekintett... keresett valakit, s nem talált reá.

Ki fejti meg e csodálatos eltünést?

S ime vele egy idegen van, egészen ismeretlen arczú, s az arczon azon részvéttel és fájdalommal, melyet régi barátainknál keresünk.

De mi történt? Mi vetett véget a fenyegető helyzetnek a férj és a fegyveres kiséret közt?

Talán vért ontottak?

Nagy ég! könyörülő Isten! mi történt?

Nehezen találta meg Klára a szót, s oly fuldoklóan mondá ki.

— Hol van... ő?

— A Miklós-kapu felé ment, válaszolá Elemér, s úgy hiszem, már szállásán lehet.

Klára fölemelte fejét, s az ifju a halvány holdvilág mellett is észrevevé, hogy a bánat és szépség vonalait küzdő benyomások rezgetik, s hogy a két könnyező szem olyat kérdez, mit az ajk nem tud, vagy nem mer említeni.

Mily örömmel mondaná Elemér, hogy ő tudja Laczkó István lakását, de nem volna-e gyöngédtelenség! Hátha a nőt e tolakodás megszégyeníti?

— Kérem, vezessen szállásomra! sóhajtá Klára, vigasztalhatatlan és mély fájdalommal.

A mint az ifju karjára támaszkodott, a mint lassan menve haladtak a kijelölt vendéglőhöz, minden percz új meg új sebet vert Klára vérző szivébe, míg az iszonyú helyzet, melybe férje sodortatott, a bősz esetlegek egész kiséretével együtt lelke elébe lépett, hogy a szenvedőt összezúzza... vagy fölemelje.

Szóváltás nélkül érkeztek a vendéglő utczaajtajához, mely a közterembe nyílt.

Klára megköszönte vezetője szivességét, hirtelen fölnyitá az üvegajtót s eltünt.

Elemér határozatlanul állott egy hosszú perczig az utczán, mintha küzdött volna magával. — Tisztába kell jönnöm, gondolá, s még mielőtt nagybátyámmal találkozom.

Fridrik, a pék és méhsör-árus, lakása felé irányzá lépteit.

Tárogató és síp hangzott a késő estig zajos boltból, vagy igazabban csapszékből, hol Fridrik süteménynyel, kalácscsal, turós lepénynyel, pogácsával, méhsörrel, s ha épen szükség volt: finomabb ételekkel és a fejedelmi pinczéből csodálatos utakon hozzá került rózsamáli borral is, szokta érdemes vendégeit traktálni, kik közé néha még a felsőbb körökhöz tartozó uracsok is vegyültek.

Most javában folyt a mulatság. Egy kisded nő, pergő nyelvvel, fürge kézzel, és arczán némi maradványával azon szépségnek, melyet egykor talán többen is bámultak, mint a férj óhajtotta, s jogaival megférhetőnek találta — szóval, Fridrik pék tűzről pattant hitestársa üvegek és tálak közt trónolva, gyors rendeleteket oszta a fiatalabb

pékinasoknak, kik esténként a pinczér szerepet játszották, míg az idősebbek az épület hátulsó osztályában a teknő és sütőkemenczék mellett fáradoztak.

Elemér ezeknél talál Fridrikre, ki épen akkor a híven teljesített kötelesség önérzetével guggolt a lisztes hombáron, áloműzőül égett bort szörpölgetve, és hanyagabb cselédeit dorgálva.

A pék sütőkemenczéjéből kevés fánk vagy lepény kelt el oly melegen, mint a mily frissiben jutott ő minden városi hír és pletyka birtokába. Hogyne tudta volna tehát, hogy Elemér mezei kapitánynyá neveztetett ki, és már csak ez okból is fontos személy? Hát még, ha a hatalmas rokont, Kassai Istvánt, tekintjük? s ha a repeső hír valósulna, hogy véghagyományilag roppant örökség néz rá?

Fridrik gyorsan ugrott le a hombárról, csupa alázatosság volt, s alig lelt szavakat a ritka szerencsének, melyben a látogatás által részesül, méltó kifejezésére.

— Vezessen kegyelmed oly helyre, hol magunk lehetünk.

A pék a szomszéd kamarába nyitott.

— Itthon van-e az idegen, ki kegyelmednél pár hét óta lakik?

— Laczkó Istvánt érti a nemzetes és vitézlő kapitány úr?... Gyertyavilágot látok ablakán. Bizonyosan honn van, s ha a kapitány úr parancsolja, tüstént ide hívom.

— Nem szükség. Előbb kegyelmedtől akarok valamit tudakolni.

— Szolgálatára állok — szólt a pék, magát hajtogatva.

— Honnan tudja, hogy Laczkó István az én nagybátyám kémje?

A pék ijedtében elsárgult. — Kémje, vitézlő uram? ő nagyságának kémje volna? veszszek el, ha tudom! Nem is mondtam soha. Ki vádolhatott engem oly igazságtalanul?

— Kegyelmed Szeredi ő nagyságának mondta.

— Én? De már, hogy mondhattam volna? Ne méltóztassék hinni! Senki sem tiszteli nálamnál inkább Kassai

István méltóságos és nagyságos személyét. Hogy mernék én, az alacsony helyzetű ember, a főrangúak dolgába elegyedni? Csókolom kezét az úrfinak... hogy mernék?

— Tehát hazugságban hagyja Szeredi ő nagyságát?

— A mennybeli szent Istenért! hogy tenném én azt? Még az volna csak tőlem gyalázatos s pofoncsapásra méltó gaztett, ha az én kegyes patrónusomat, ki egyedül tartja bennem a lelket, ily gorombán megbántanám.

— Úgy hát csakugyan mondta Szeredi uramnak, hogy Laczkó István a nagybátyám kémje?

— Égesse meg az istennyila a lelkemet, omoljon összse minden sütőkemenczém, és sülyedjen házam a föld alá, ha valaha mondtam! Hogy is merném én Kassai István ő nagyságát rossz hírbe keverni! Inkább tövestül kitépetném nyelvemet.

— Fridrik uram! kend azt hiszi, hogy velem lehet tréfálni; talán azért, hogy nem szeretek senkit megkardlapozni. De a tudósok azt állítják, hogy minden szabálynak van kivétele. Ért-e kend engemet?

— Hogyne, mídőn a nagyságos úrfi világosabban szó! mint a nyilt parancsolat! Igenis, én látom, hogy meg akarnak ölni, s jobb is lett volna nem születnem, vagy némán, vagy vakon, vagy néma vakon és siket-némán!

Fridrik törölgette tenyerével a homlokát, melyről serkedezett a veríték, s tenyerét kendőjével, mely tüstént megnedvesedett.

— Úgy hiszem, szólt Elemér, elfeledtem valamit kendnek előre megmondani, mit tudatnom szükséges volt. Most utánpótolom. Én Fridrik mester vallomásával nem akarok visszaélni. Nem közlöm Szeredi ő nagyságával, sem nagybátyámmal. Egészen magamnak tartom, mint elidegeníthetlen titkot. Sőt kész vagyok érette két egész súly florenczia aranyat adni, s ezeket Fridrik mester kezébe ezennel le is teszem. Ihol a pénz. De ha nem találna igazat mondani, akkor épen azt mívelem kenddel, mit a török szokott a csalárd pékekkel. Tudja-e?

— Igenis. A fülemet az ajtóra szegezi.

— Csalhatatlanúl. Tehát mit beszélt kend Laczkó Istvánról Szeredi ő nagyságának?

Fridrik vakarta nyakacsigáját. — Csakugyan nem árul el a kapitány úr?

— Biztosíthatom.

— A történet hosszú.

— Van elég időm.

— De kegyes engedelmével, hozok előbb egy pohár finom rozsólist. Készítését csak én tudom, becsületemre, egész Erdélyben csak én. Szabad szolgálnom meleg herkentyűvel? Most vették ki a tepsiből. Vagy talán inkább tetszenék marczipán? Van töpörtyűs lángosom is és egy tésztábasült derék sonkám!

— Nem szükség semmit hozni, Fridrik mester.

— De bizony szükség. Tudom én, mi a becsület.

Ezzel a pék a szobából kiperdült.

— Még elszökik hazunnan! gondolá Elemér, s nyomába indult, de aggodalma fölösleges volt, mert a pék összelármázta cselédségét, s azok egyszerre tele rakták a kamara egyik hombárát frisítőkkel és csemegékkel.

— Fogjunk hát a lakomához, azonban mindenek előtt a beszélgetéshez. Mit mondott kend Szeredinek Laczkó Istvánról?

— Követem alásan! messze kell kezdenem.

— Csak rajta.

— Az én vendégem, nagyságos úrfi, derék férfiu, de a fejébe tücsök van. Néha órákig néz a fehér falra, hol semmi látni való nincs. Máskor bezárkózik szobájába, és öklével fenyegeti a levegőt. Megtörténik, hogy neki megy az asztalnak s földönti, mintha vak lenne... a minap is hat üvegemet törte el, és csak a nagy zajra vette észre, hogy mit cselekedett. De ezelőtt két hónappal egészen más természete volt. Dalolt, nevetett, mulattatá vendégeimet. Azonban alig volt két hétig börtönbe, s azzal úgy megváltozott, mintha kicserélték volna. Úgy-e, csodálatos?

— S miért vitték börtönbe?

— A szombatosságért. Úgy-e, csodálatos?

— Nem tartom annak. De kend nem iszik, csak engem kinál.

— Iszom, nagyságos úrfi, mint a csap. Az is furcsa, hogy Laczkó István nálam lakik. Pedig otthon szép felesége van, kit örökké dicsér, gyermekei, kikre könnyek közt emlékezik, s háztartásra, melyre, mint látszik, nem akar gondolni.

— Talán itt igazítani való dologra talált.

— Ezt gondoltam, kapitány úr, én is; de senki sem tudja, miben jár. Többnyire szobájába zárkózik. Csak esténként megy ki. Ha pere volna, nappal zörgetne — mint szokás — a biráknál és prókátoroknál. Ha állomást keresne, az után, remélem, nem kell esténként leskelődni. Ha szombatos, rossz helyt ül itt a törvény szeme előtt. Ha meg akar térni, a főtisztelendő püspöktől nappal sietne oktatást venni. S miért dicséri nejét, ha szeretője van? S pedig este kihez járna máshoz? Nem igaz-e, kapitány uram?

— Igaz lehet, de mindez nem tartozik ahhoz, miről mi akarunk beszélni.

— Sőt semmi sem tartozik inkább, mert fölgerjesztette kíváncsiságomat, elvette étvágyamat és álmomat. Mindig azt kérdeztem magamtól: vajon mit csinál ő? miért mulat Fehérváron, s nem Kolozsvárott, Beszterczén vagy Segesvárt? És ha itt van, miért nem megy ki tíz órakor, délben, délután háromkor, félötre, vagy egynegyed hatkor. Miért szereti a bagolylyal a homályt, s nem velem, vagy a kapitány úrral és más felebarátunkkal együtt a napfényt? Gyötrött, kínzott az újságvágy. De talán a kíváncsiság nem bűn! Jól mondom?

— Erény sem, Fridrik mester. Azonban folytassa előadását.

— Csak innék az úrfi legalább egy pohár rozsólist; mert így mindig azt hiszem, hogy magamnak szárad ki a

torkom. Hol is hagytam el? Kiváncsiságom nőtt, s akkora bögye lett, mint a gödénynek. Elnyelte minden örömemet, nyugalmamat. Látván pedig, hogy ha még nagyobbra hagyom növekedni, akkor ez egy indulat miatt soványabbá leszek a páczolt héringnél, végre eltökéltem, hogy Laczkó Istvánnak — persze illendőleg és minden rossz szándék nélkül — utána fogok lesni. Nálam a gondolatra nyomban jön a tett. De kegyelmed, kapitány úr, abból a gyöngéd herkentyűből nem eszik. Mi tagadás, én bizony... de kegyes engedelmével egy kevés égett bort szürcsölök előbb.

— Tessék, Fridrik mester. S mi sikere volt kémkedésének? mert sejtem már, hogy Laczkó Istvánt nyomról nyomra kisérte.

— Igenis, Pécsi Simon ő nagyságáig. Oda ment esténként a jámbor orgonálni és dalolni.

— És onnan?

— Többnyire haza jött lefeküdni.

— S mikor kivételként nem jött?

— Épen az a bökkenő, hogy magam se tudom, hová ment. Szent igaz... egyszer, de ne haragujék Elemér úrfi? egyszer Kassai ő nagysága háza előtt láttam. Bement-e, vagy kijött, vagy pedig se be nem ment, se ki nem jött, csak a jó Isten tudja. Azonban midőn Szeredi ő nagyságának ezt elbeszéltem, hát rögtön erősíté, hogy Laczkó István alkalmasint híreket hord Pécsi Simon ő nagyságának, s hogy e szerint valóságos kém.

— És kegyelmed, Fridrik mester, mit felelt rá?

— Ki emlékeznék, kapitány úr, minden szóra? Magam is mondottam valamit. De sülyedjek el, ha nem ostobaságot.

— S minő ostobaságot?

— Hát olyanformát, hogy a mai világban vannak kémek, és nem-kémek, s hogy bár az utóbbiak száma sokkal nagyobb, én nem merném a kezemet saját testvérem becsületéért is tűzre tenni. Nincs-e igazam? Kiki felel-

jen csak magáról. Én például Fridrik mestert nem tartom kémnek, és nincs okom neheztelni, ha Laczkó István sem tartja magát annak. De végtére is, a ki nem beszéli el titkait, ne csodálja, ha a világ azt, a mit elrejtett, rossznak tartja.

— S mer-e megesküdni, hogy nem tud többet Laczkó Istvánról?

— Szegezze az úrfi fülemet az ajtóhoz, ha mindent el nem mondottam. Szeredi ő nagysága gyűlöletből, vagy mert félreértette, szavaimból többet magyarázott ki. Isten őrizzen! hogy hazugsággal vádoljam, sőt inkább magamra vallok mindent, ha másként nem lehet, de szegezze az úrfi fülemet az ajtóhoz, mihelyt kisül, hogy kegyelmed előtt valamit elhallgattam.

Elemér egészen meg volt nyugtatva. Ez is tehát csak oly pletyka, gondolá, melyet nagybátyjáról torzítva, vagy néha minden alap nélkül hoznak forgalomba.

— Most Laczkó Isván urammal akarnék szólani. Vezessen hozzá!

— Talán jobb lesz, ha ide hívom. Lehet, hogy már lefeküdt, s átallaná, ha meglepnék.

Fridrik mester szapora léptekkel tartott a kisded szobához, zörgetett, s midőn semmi választ nem nyert, az ablakhoz sietett, hogy bekukkantson.

— Nincs benn. Hová lehetett? Ni, ni! a gyertya félre ég; bele egészen lekonyult. Még meggyulad a házam. A gondatlan ember!

E félelem és panasz közt Fridrik mester az ajtóhoz siet, sarkából egy kevéssé kiemeli azt, mire a faretesz rovatból kibillen, s a szoba föltárul.

Papirok voltak a gyertya körül, s a lehulló hamú által könnyen meg is gyuladhatának.

— A szeleverdi még koldussá tesz!

Ekkor a világot ki akarta oltani; de a szeme véletlenül saját, kövér betűkkel leirt, nevére tévedt.

«Kérem Fridrik mester ő kegyelmét, ne nehezteljen

távozásomért, s holnap reggel szolgáltassa az asztalon fekvő levelet nemzetes és vitézlő Kassai Elemér uram kezébe.»

Pékünk alig tagozta ki a czédula tartalmát, midőn némely apró költség, mely Laczkó számlájához tartozott, eszébe ötlék.

— Vendégem a nagy harangra bízta három forint és tizenkét denár visszafizetését! sóhajtá, és a levél után nyult, hogy a kapitányhoz vigye; azonban nagy örömére, épen annyi pénzt fedez föl a levél mögött.

— Ki gondolt volna ekkora pontosságot! De, hogyan feledte el meggybársony süvegét és mentéjét? Hisz! ott lógnak a szegen!

A pék kiváncsisága fölébredt.

Fürge kézzel nyitá ki az asztalfiókot.

Ott vala a biblia.

Egy utiládát emelintett meg, és súlyosabbnak találá, mintsem hogy üres lehessen.

— Csak azon ruhával ment el, mely hátán vala. Hm! visszajön holnap, legfölebb holnapután. Nincs miért lármát üssek.

Ezzel eloltá a gyertyát és Elemérhez sietett.

— Jelentenem kell a kapitány úrnak, hogy Laczkó István rövid időre eltávozott Fehérvárról. Ime! levele.

— Hozzám?

— Igenis.

Elemér csodálkozással bontá fel.

«Egy ismeretlen, a ki kegyelmedet nemcsak külsőleg, de nemes indulatjáról is jól ismeri, e lepecsételt soroknak azon nő kezébe szolgáltatásáért esdeklik, kit kegyelmed közel a Pécsi Simon udvarához ájultan talált, a földről fölemelt, s mint lovagiassága után hinnem szabad, haza kisért.»

Az Elemér levelébe zárt irat nem volt czímezve.

Más talán szép alkalmat látott volna kalandokra; de Elemér megborzadt.

Eszébe jutott Laczkó István alázatossága, melylyel egy

mélyen sértő bántalomra válaszolt, s eszébe a düh, mely a rabszolgai csúszást megelőzte. S bár fölfogni alig tudá a roppant változást, melyen e férfiú másodperczalatt átment, érzé, hogy ily végletekre kész jellem, a szenvedély pillanataiban semmitől sem retten vissza, és eljárása mentől talányosabb, annál rémítőbb lehet.

Elemér abban meg nem ütközött, hogy Laczkó István őt ismeri, mert Gyula-Fehérvár nem volt oly nagy város, melyben az egyén egészen elenyészszék, s kilétét csak egy baráti köröcske tudja a kérdezőnek megmondani. A polgárok itt majd minden urat ismertek, s az ország legfőbb hivatalnokának unokaöcscse minden szerénység mellett sem hiheté, hogy az, kinek ő bármi okból szemébe tűnt, a nevét hamar meg ne tudhassa. De épen ebben rejlék Elemér aggodalmára új ok; mert valószinűnek látszott, hogy Laczkó Kassai Istvánért lőn figyelmessé az unokaöcsre.

— S ha csakugyan bátyám kémje volna? gondolá az ifju, s visszaborzadt, hogy eszméi megint azon ösvényen száguldanak tovább, melyről épen a mult pillanatban annyi helyes ok, annyi meggyőző érv terelte le.

Legmegfoghatatlanabb, legszívrendítőbb volt pedig az a tény, hogy Laczkó egy némbert, ki érette ájultan rogyott össze, a segélyére érkező idegen karjai közt tudott hagyni, s a helyett, hogy most fölkeresné, szintén idegen kézre bízott levélben értesít . . . s vajon miről?

Elemér sejté, hogy valami gyászos, valami remény-ölő és vérfagylaló rejlik a pecsét alatt.

Lelke elébe idézte a némbert, kinek bájos körvonalait az est félhomálya sem rejthette el egészen. Mily fiatal! igéző alak!

— Neje lehet, kit csak most vezetett az oltár elé . . . hisz oly viruló még! Vagy talán szeretője? De nem mondá-e Fridrik mester, hogy Laczkó el van ragadtatva hitvese szépségétől . . . A vadállat bánhatik csak így; vagy a kit a fájdalom tőn őrültté! . . . Talán meggyilkolta magát!

Ez iszonyú eszme űzé az utczára Elemért, hogy siessen Klárához.

A toronyóra épen kétnegyedet ütött kilenczre.

— Bátyám vár! s holnap korán kell állomásomra indulnom! sóhajta. Talán jobb, ha nem találkozom vele. Lelkem tele gyanúval, és e gyanúk igazságtalanok . . . lehetnek. Oh! átok, hogy csak lehetnek!

II.

Klára ölébe ragadta gyermekét s csókjaival hinté el a haragos kis arczot, mely tele volt nehezteléssel és daczczal.

— Alig tudtam már tartóztatni, ki akart menni, hogy fölkeresse mamáját — szólt a szobából kitipegve egy vén asszony, a fogadósné öreg cselédje.

— Miért nem hoztad el apámat? Megigérted. Miért nincs itt apám! tudakolá duzzogva és fenyegetve Endre.

— Feküdjél le kis fiam, feküdjél le, majd elmesélem mit izent neked, és mesélek az aranyhajú angyalról is, ki álmodban akar veled találkozni. Siess, kedvesem, hunyd be szemedet, különben nem lel otthon szép vendéged, és aztán elrepül a jó gyermekekhez, kik őt alúva várják . . . Fogd össze kacsóidat, imádkozzunk. Én elkezdem, te utánam mondod . . . Úgy, kedvesem, feküdjél már le.

— De hát miért sírsz, anyám?

— Miért nem akarod behunyni szemeidet?

Újját szemére tette Endre, hogy fedve tartsa, s míg Klára egy lassú dallamot mormolt, élénkebb pír terjedt a gyermek arczán, lélekzete valamivel erősebb, gyorsabb lőn, és elszenderült.

Az anya pedig inkább átengedhette magát a gyötrő kínoknak, melyek annál mélyebben égették, marczangolák belsejét, mentől szigorúabb fék alatt tartá.

Férje bűnét tudta már, de indokait nem, nem az iszonyú kisértést, nem a sötét jövendőt, nem azon megfejt-

hetetlen módot, melylyel egy nemes, egy kiváló természeten oly hamar birt a gonosz szellem diadalmaskodni.

— Ő visszarettent tőlem! Magamra hagyott, midőn eszméletemet vesztém! sóhajtá.

Ha az erény rendes hiúságát ismerte volna Klára, akkor vérző sebére balzsamcseppet ejtene azon sejtelem, hogy férje nem mert vétekkel együtt hozzá közelíteni, s hogy a világ kárhoztatását inkább képes elviselni, mint az ő vádnélkül való tekintetét, mint ajkainak, melyek egykor óva intették, gyöngéd és könyörülő hallgatását.

— Kételkedik e szerelmemben? e kérdésre, melyet remegve intézett magához, sűrűn omló könnyek vették át a gondolat helyét, s néhány hosszú perczet töltött Klára a nélkül, hogy fájdalma kitörésének határt szabni akarna. De jelleme erélyesebb, cselekvényre hajlóbb volt, mintsem az első roham lefolytával ne összpontosítsa elméje minden tevékenységét.

— Meg kell mentenem őt, ismétlé újra és újra, mintha a határozott szavakban keresne segélyt kedélyének ellágyulása ellen.

Arcza sötét, gondolkodó, de nyugodt kifejezést nyert.

Nem akart könnyezni, sóhajtani, nem akart saját szerencsétlenségére emlékezni, csak férje megszabadítása forgott elméjében.

S mitől szabadítsa meg?

A bűnből kellett férjét kiragadnia.

Ah! de ha szabaddá tette . . . megmentheti-e a lélekvádtól?

Klára visszaborzadt a komor, a válságos órák előérzetében.

Mit tegyen, ha férje elveszti önbecsülését, vagy ha a szégyent nem tudva hordozni, a tisztító bánat helyett a vad kétségbeesés örvényébe sülyed?

Az előzmények után lehetetlen volt Klárának nem hinni, hogy férje valami titkos és nagy kisértés miatt, letért az

erény útjáról, meghasonlott az Istennel, s földi érdekekért örökkévalókat koczkáztatott.

Azzal sem ámíthatta magát, hogy az elkövetett bűn inkább csak tévedéshez hasonlít. Hisz hallá megneveztetni, s ismeré, egész szörnyű jelentőségében.

S vajon nincsenek-e kimaradhatatlan következményei, melyeken a megtérés sem változtathat többé? Nincs-e már családok becsülete, vagyona, élete visszafordíthatlan válság elébe vive?

Klára csak a «kém» szót hallotta. De kinek részére s ki ellen? Erről semmi tudomása nem volt.

Azonban a mint mélyebben kezdett gondolkozni, a mint fölidézett emlékében minden szót, melyet férje a börtön után, a Fehérvárra indulást megelőző napokon és a búcsúzás alatt ejtett, a mint lelke elébe vonult a keserűség és düh, melylyel akkor Kassai István nevét egy csoport homályos czélzattal összekötve említé, a mint Klára a mult rémítő töredékeit egybe illesztette, hogy belőle a jelenről fölvilágosítást nyerjen, mindinkább át volt azon sejtelemtől hatva, mely Kassaiban kereste a csábítás ördögét, a kisértő lelket.

Tehát az ország legmagasabb hivatalnokával kellett egy erőtlen nőnek küzdeni.

S minő fegyverrel tegye ezt?

Hol van kilátás a sikerre?

Kit ismer ő, az elhagyatott nő, Fehérvárott?

Hisz még azt sem tudja, hogy férje hol lakik!

Még az utczákat sem ismeri, nemhogy a palotákat és azokat, kik benne laknak, ismerné!

Csüggedten hajtá le fejét, s a mint gyermeke ágya előtt ült sápadtan, merengő és levert tekintettel, nem véve észre az ajtó megnyilását, a közelgő lépteket, s ijedten rezzent össze, midőn a korcsmáros cselédje, hogy jelenlétét értésül adja, köhögni és lábával zsurolni kezdett.

— Egy úr akar még ma este az asszonynyal beszélni. Klára szíve hőn dobogott, arcza kipirult.

— Mégis fölkeresett! rebegte.

Férjét képzelé. S milyen természetes volt, hogy őt várja az érkezőben! Hisz órák teltek el a rémítő történet után, órák, mióta a férj tudhatta, hogy hitvese itt van. S mily kicsiny Fehérvár! Mily könnyen lehet a városban ismeretesnek a megérkezőre találni, ha keresi, ha szereti, ha félti, ha életét veszélyben hiszi, ha bánatban hagyta és vigasztalásért kell fölkeresnie.

— Ő az! ő az!

Klára e gondolattal sietett elébe.

S midőn könnyű alakja az ajtón kilebbent, midőn szerető és remegő karjait ölelésre akarta terjeszteni, oh! akkor azon idegent látta maga előtt, ki hazavezette, s ki bár részvétéért köszönetet érdemelt, jelenlétével keserű érzéseknél egyebet nem ébreszthetett, minthogy a megaláztatás tanúja volt, és tudta az iszonyú szót, mely férjét megbélyegzé.

Mintha Klára lábai a földhöz gyökereztek volna, mintha meleg tagjai egyenként szobordarabokká akartak volna merevedni, mintha minden élet az arczra tódult volna, hogy egy fájó csodálkozásban hagyja ott az utolsó kinyomatot, s aztán eltünjék!

Az ellentétes érzések e hatása rendkívüli lehetett, mert Elemér is leírhatatlan zavarba jött.

Mi volt e gyönyörű nő szépsége azon szédítő varázshoz képest, melyet az öröm és csalódás gyors változása az arczvonalakon és az egész alakon előidézett!

Elemér értette mindazt, a mi a nő lelkében történt. Nem kellett ahhoz szó. Egy tekintet mindent elbeszélt.

— Asszonyom! mondá az ifju, csak azon ok, mely sürgető kötelességemmé tette az idejövetelt, mentheti látogatásom szokatlan óráját.

Itt Elemér elakadt.

Min kezdje?

A történet egyszerű volt, s mégis teli kényes pontokkal.

Vagy nem átalja-e Klára, hogy a férjére ruházott gúnyos

névnek vannak tanúi? Nem kerül-e mindent, mi ide vonatkozik? S vegyülhet-e ő, az idegen, oly család ügyébe, melyhez nem tartozik sem a vérség kötelékei, sem az ajándékozott bizodalomnál fogva? Mit mondjon? átnyujtsa-e a levelet minden fölvilágositás és magyarázat nélkül? De, akkor, hogy jutott hozzá? Nem fog-e titkolódzása szokatlannak látszani? Vagy elbeszélje-e, miért és miként ment Fridrikhez? Megmondja-e, hogy ő azon Kassai Elemér, ki saját nagybátyját, Kassai Istvánt, gyanú alá vévén, elment a pékhez nyomozni, de nem talált a vádra elégséges adatokat? Mily nyomorultnak fogná a férje iránt oly gyöngéd nő, a nagybátya iránt gyöngédtelen unokaöcscsét találni? Hosszú történetek, sajátságos viszonyok, kivételes kedélyállapot s egy egész mult élményeinek és szenvedéseinek elbeszélésére volna szükség, hogy jobb szinezetben tünjék föl az, a mi csak könnyedén odavetve legalább is visszataszító cynismusnak látszanék. És azért jött-e Elemér, hogy egy nőt, ki saját szerencsétlenségével van elfoglalva, idegen ügyekkel untasson?

Klára figyelemmel tekintett az ifjura, s várta, a mit ez mondandó leszen.

— Asszonyom, egy levelet kell önnek átadnom. Ne kérdje, miként jutottam birtokába.

Klára föltöri a pecsétet. S a mint olvas, arczáról eltávozik minden vér. Inkább halotthoz hasonlit, mint élőhöz, inkább a halott sirjára tett fehér márvány emlékhez, mint a halotthoz. Kezei nem reszketnek, szempilláin nem csillog könny, s midőn olvasni megszünik, hideg nyugalommal fogja össze a levelet, és köténye zsebébe rejti.

Mennyi belküzdelmet takart e csend!

— Az imént nem fejezhettem ki, mondá Klára, köszönetemet a kegyelmed nemeslelkűségéért, s most midőn másodszor kötelez hálára, érzem, mily szegény vagyok a szavakban.

— Bár tudtam volna, válaszolá Elemér, óhajtásom szerint folyni be megnyugtatására; de félek, hogy kész-

ségem csak növelte az aggodalmakat, a helyett, hogy oszlatná.

— Abban is van valami megnyugtató, ha a szerencsétlenséget egész terjedelmében látjuk.

Klára oly szilárd, de bánatos hangon ejtette e szavakat, hogy Elemér túlragadtatva az illem és gyöngédség határain, egész hévvel mondá: — Meg vagyok győződve férjének ártatlansága felől.

A nő arczát lehellet-könnyű pir futotta el, de a vonalak továbbra is megtarták a bú és merengés kifejezését.

— Én állhatatosan hiszem, hogy őt rágalmazzák, folytatá Elemér mindinkább túlragadtatva.

— Az Isten szine előtt nem mindig az a valódi bűnös, ki megbotlott, szólt Klára. A nyíl öl-e, vagy az a kéz, mely czélzott? Ah! hisz az embernek szabad akarata van!

Két nagy könnycsepp gördült a nő arczára, de mintha szégyelné a fájdalom e jeleit, félig elfordulva, kezet nyujtott az ifjunak, s hirtelen távozott.

— Talán ő is nagybátyámra gyanakszik! sóhajtá Elemér, míg haza indult. Oh! én gyáva, oh! én nyomorult! Örökös kétség közt hányatom, s nincs szivemben erő merészebb elhatározásokra. Átallom rokonomat és nem tudok szakítani vele. Nem hiszem a vádakat azon alakban, a mint ellene fölhozzák, nem hiszem teljes ártatlanságát, akkor is, ha nem vádolják. Más vagy széttépné a vér kötelékeit, vagy védné a megbántott rokon becsületét, szóval és karddal. Ez oly természetes! S én, ki csekélységért vívtam párbajt, vizsgálok, hallgatok, kétkedem, hiszek és hánykódom a végletek közt. Mi zsibbasztja el kezemet, mi homályozza be szememet, mi bilincseli le akaratomat? Szeredit kellett volna feleletre vonnom. De számat bezárta egy balsejtelem bátyám bűnössége felől. Fridrik mester vallomásai elháríták gyanúm okait s ime, a szerencsétlen nő ajkain ellebbent homályos czélzat ismét a kétkedés örvényébe sodort. Oh! én nyomorult, oh én gyáva! Bár telt volna el már az éj! Bár lenne

már hátam mögött Fehérvár, minden emlékével, minden viszonyával! Legyen ártatlan, legyen bűnös, nem akarok többé semmi kapcsot nagybátyám és én közöttem!

III.

Klára soha sem volt Fehérvárott.

Midőn megérkezett, gyermekét elhelyezé, s a vén cseléd gondoskodása alá bízta, első gondja volt férje szállása után tudakolni.

Egy lelket sem ismert az egész városban.

Kérdezősködött utczáról utczára menve, de Laczkó István nevű idegenről fölvilágosítást nyerni igen nehéz föladat volt.

E név senki előtt nem volt ismert.

A szép nő sokak figyelmét magára vonta, s kivált a fiatalabb lovagok szivesen adtak volna minden kitelhető utasítást, de tudakolásaikra Klára mit felelhetett? Elmondja-e, hogy egy szombatos papot keres? Kétségkívül így könnyebben rá talál. Azonban nem ejti-e veszélybe? Nem üldözik-e a szombatosokat? Nem volt-e férje épen e gyanú miatt bezárva? Klára tovább nem mehetett kérdezősködéseiben, mint hogy kézdivásárhelyi embert keres, kit Laczkónak hívnak. Senki sem utasíthatá nyomára.

Mit tegyen? merre forduljon?

Férje finom izlését ismerve, a várban, takarékosságát tudva, a külvárosokban vélte föltalálhatni őt.

Elfáradott és siker nélkül.

Aggodalmai közt maga is neveté bohóságát, hogy lehetségesnek hiszi az eredményt.

De a jó szerencse, a lélek vonatása a lélekhez, az a véletlen, mely néha egy percz alatt kibonthatatlan nehézségeket oldoz föl, az a kegyes gondviselés, mely a híveket akkor vezeti össze, midőn magokat legtávolabb vélték egymástól, mind e vezérei sorsunknak, kimaradjanak-e

a játékból? Egyik se nyujtsa-e karját a keresőnek? egyik se vigasztalja-e a bánkódót? egyik se nyisson-e alkalmat a gyönge némbernek, ki a megpróbáltatástól visszaborzadt, hogy hamar mondhassa el: Uram! férjem! rettegtem az elválás perczében a te lélekcsöndedért elvállalni minden nyomort és megaláztatást. Magzataimat féltém a zord elemektől, a tudatlanságtól, az elvadulástól s a kaján élet ezer üldözéseitől. Ez volt oka, hogy én otthon maradtam és te, kétségbeejtő gondolatok közt, távoztál. Hála, hála! a szent Isten hamar fölvilágosította elmémet. Most tudom, hogy a nőnek mindenek előtt engedelmeskedni kell, föltétlenül követve férjét és a férj akaratát. Itt vagyok tehát. Egyik gyermekemet elszakítottam keblemről, a másikat kitettem a zord időnek, a nyomornak, az örök bujdosásnak. Parancsolj velünk. Menjünk a sivatag világba! tévedezzünk ösvénytelen utakon! aludjék ki előttünk melege a hívogató tűznek, távoli mécsvilága a csendes kunyhónak, és végcsillama az elhamvadt reménynek! Legyen körülünk sötét, fenyegető és vigasztalatlan sötét! Csak az egymás kezére, arczára hullatott könnyek által tudjuk meg, hogy ki él még közülünk és ki hiányzik örökre, mert már nem sír! Essünk minden csapáson át, a mit az ész kitalálhat, de a nyelv elbeszélni képtelen. Férjem, itt van nőd, itt van gyermeked. Eljöttek kötelességök szerint föláldozni magokat, csak azt kérik, válaszd bátran a szerencsétlenséget minden kigondolható alakban, de a bűnt taszítsd el magadtól, ha pénznek, kényelemnek, tekintélynek hívják is, taszítsd el, ha észrevétlenül született, név nélkül él és titokban hal is meg!

Ah! hát nincsen nemtő, nincsen légi hang, nincsen intőjel, titkos kém és vigyázó szem, mely a nőt, midőn ily szándékkal jár, összehozza férjével, kit oly hosszasan és oly hasztalan keres?

Klára phantastikus képzelődése minden utczaszögleten férjét vélte megjelenni. Ha a piaczon nem talált rá,

bizonyosan egy sikátorból fog kilépni. Ha a paloták czímeres kapuiból czifra urak jönnek, amott a tőszomszédban egy szerény polgári ház, s annak utczaajtóját talán Laczkó István, az ő férje, nyitja ki?

— Mily bohó vagyok, gondolá Klára mosolylyal, s a szempilláira szivárgó könnyel, mily együgyű vagyok, hogy a véletlenre támaszkodom! Istenem, már alkonyodik és mennyi drága időt vesztegettem el!

Aztán vádolni kezdé magát. S hogy ne? Hiszen mily természetes okból történt minden fáradozásainak sikertelensége! Legalább tizenöt ezer ember lakik Fehérvárott s hogy kívánhatja, hogy oly sok közül épen azon egy jőjjön elébe, kit ő keres! Végre is, nem a falusi némber félénksége hozta-e őt zavarba? Nem mondták-e még Balázsfalván, hogy menjen egyenesen Pécsi Simon ő nagyságához, mert ott rögtön útba fogják igazítani? Ha nem átalja e magas helyzetű úr pompás termeibe lépni, már rég rendben lett volna minden, már rég tudná férje szállását, már rég tisztában lennének szándékukkal, már rég lehullott volna lelkéről az a súly, melyet alig bir hordani. S mily megbocsáthatatlan könnyelműség volt oly fontos ügyben csupa átallás miatt ennyi időt veszteni.

Klára helyre akarta hozni hibáját.

Haza sietett. Fölvette a legszebb ruháját, mint a magas rangúakhoz menőtől az illem követelé. S bár a kelmét, melyet tündéri termetén horda, a fejedelmi városban igen egyszerűnek tarthaták, annyi legalább valószinű, hogy a büszke Pécsi Deborah is, mi a csínt és izlést illeti, meg lett volna lepve a gyönyörű falusi nő öltözékétől.

A dúsgazdag Pécsit ki ne ismerte volna?

A legelső, kivel Klára találkozott, tudott utasítást adni.

Nem is volt messze a pompás «remeteség».

S midőn a szombatosnő majdnem a kapuig érkezett, akkor látja Szeredi kiséretétől és csatlósaitól az utat elállva, akkor hallja az iszonyú szót, akkor ismer a meg-

gyalázottban férjére, akkor rogyik össze, és akkor történt mindaz, a mit már tudnak olvasóim.

*

Elemér távozása után Klára még egyszer elővette férje levelét.

Nyugodtan akarta elolvasni. Ah, abban semmi sem volt világos és minden oly rémítő, mint a sötét éj, mely a vándor előtt befödi a mélységeket, s csak villámlások által leplezi föl néha.

Laczkó István rejtélyes sorai a következők valának:

«Szerencsétlenség gyermeke. Nyomor jegyese, oh! Klárám! miért jöttél ide?

Neved hangzott ajkaimról, midőn rád ismertem, s te eszméletedtől megfosztva rogytál össze. Oh! hogy kimondtam e drága nevet, s veszélybe ejtettelek, fölfedeztelek, elárultalak általa!

Fuss az átok városából, fuss az üldözés helyéről!

Ne tekints többé vissza gondolatban is! Feledd el, hogy fekvését soha meg ne magyarázhasd gyermekeidnek!

Oh! én szegény kisdedeim!

Szórd el őket magadtól, hogy ne találják meg a poroszlók veled együtt.

Vedd le rólok nevemet, e hazug nevet, melyet különben is úgy le fog tépni a törvény, mint a ruhát szokta a bakó a tolvajról, mikor meztelen testére bélyeget akar sütni.

Ne sirasd őket, ha a halál elviszi, mert veszélyesebb, ha az élet magának rabul megtartja.

Fuss, Klára! fuss innen!

De, az Istenért! csak haza ne.

Ott kelepczében vagy.

Onnan tetszésök szerint hurczolhatnak a szennyhez, az éhséghez, a korbácshoz, a fertőzethez.

Bár volna már hátad mögött ez az egész ország, s előtted a szabadság akármennyi nélkülözéssel!

Feledj engem!

Bűnös vagyok, s noha undorodom saját lélekzetemtől is, még sem bánom, ha csak te mentve lészsz, hogy tanácsodat nem követtem.

Lakolni fogok érdemem szerint.

Imádkozzál érettem, élő férj özvegye!»

Az iszony hieroglyphjeit óra hosszáig vizsgálta, találgatá Klára.

Eszébe jutott minden, mit férje a Kézdi-Vásárhelyről távozást megelőzött napokon beszélt.

— Nemde azt mondá, fűzé össze gondolatait, hogy a kontyomra tekert kendőn nehéz csöbröt fogok a mezőre vinni, forró rekkenőségben naphosszat aratok; sárban, mezitláb és permeteg alatt az állványokra téglát, meszet hordok, s kénytelen leszek eltűrni, hogy a rongyoktól rosszul födött testemen kőmíves legények, uradalmi hajdúk s koldus léhűtők buja szeme nyugodjék?

Klára megborzadt, mintha e buja szemek már is tagjait néznék.

Fölkelt az ágy mellől, megcsókolta alvó gyermeke homlokát s helyreigazítá a takarót.

— S miért kell a pórnép munkáját teljesítenem? miért kell a legvadabb önkény alá védelem nélkül vetni magamat? Azért-e, mert nem volnánk képesek a mindennapi kenyeret más módon megkeresni? Ah! már emlékszem, ő ezt mondá: mert a törvény követeli. Istenem! hiszen azt tenné, mintha jobbágynő volnék! S gyermekeim? Tedd, mondá férjem, erős barommá őket, mely terhet birjon hordani, állati ösztöneit vadul elégítse ki, s a szerelem epedései helyett csak a testiség nyers kitöréseit áhítsa. Hisz ez annyit jelent, hogy az én gyermekeim jobbágyfiak! Irgalmas Istenem!

Klára térdre borult és hosszasan imádkozott az alvó gyermekért és a távollévőért, kit emlőjéről szakított le, hogy férjét, mielőtt késő volna, a bűn elől a rengeteg világba kisérje, elrejtőzni, elenyészni, meghalni.

— Ah! zokogá, mit írt? Nem azt-e, hogy vegyem le gyermekeimről a nevet, szórjam szét őket, hogy ne találják meg a poroszlók? Boldog Isten! mintha szökött jobbágyok volnának! És ki tart testökre, lelkökre jogot? Most is fülembe csendül egy iszonyú név. Vagy nem mondá-e férjem, midőn kivándorlásra ösztönzött: Jer, Klára, feledjük itt vagyonunkat, különben Kassai azt állítaná, hogy tőle loptuk el? Ah! minden világos. A legmagasabb állású és a legiszonyúbb nevű férfiu férjemre tette kezét. Az ő börtönébe hurczoltatott, örökre elzárva a világtól és tőlem. Ezért vagyok én élő férj özvegye! De miért zárták börtönbe? Világos, világos! Ah! fejem fáj és kábul az égető fény miatt! Esküszöm! mondotta a férj, a két gyermek apja, ha végzetem bűnbe sodorna, az a kisértés, mely engem elejt, meg fogná tántorítani még azokat is, kik legszigorúbb birái természetünk gyarlóságainak, s kiknek markában mindig van egy alkalomra váró kő, hogy vétkes felebarátjaikra dobják! Világos! Világos! Ő a bűnt választá, hogy minket megmentsen. Kassai kémjévé igérkezett, de nem tudott azzá lenni. És most ő fogoly, s ránk nyomor, elaljasodás és szolgaság vár! Megfoghatatlan s mégis igaz!

Klára maga előtt látta az egész történetet, minden fejleményeivel együtt.

Szeretete nem engedte, hogy férjét határozottan bűnösnek tartsa.

Elemér nyilatkozata is e véleményben erősíté meg őt.

Hitte, hogy Laczkó István elvállalta családja megmentésére a lealacsonyító szerepet, de minthogy a válság perezében lelkiismerete ellenállott, nem tudá igéretét teljesíteni, s ezért vonta magára Kassai boszúját.

Nem kétkedett, hogy szökött jobbágyoknak tekintetnek, s hogy Kassai vagy mint földesúr, vagy mint hivatalnok, rendelkezhetik sorsuk fölött. De miért taszíttatának egyszerre a szabadságból a szolgaság bilincsei közé? Megfoghatlan! Hát nem volna-e Klára nemes családból való?

s férje nem fejedelmi puskás ivadéka-e? Ki merné tagadni?

A szegény nő sokkal inkább bálványozta férjét, hogy sem oda tévedjen gondolataival, hogy ez idegen nevet vett föl, s hat évnél tovább tartá őt folytonos ámításban?

Azon kérdésre nézve, hogy kit akart Kassai Laczkó által kémleltetni, Klára tökéletes homályban volt. Legszebb csalálmait oszlatná el s legpusztábbá tenné keblét az, ha férje saját hitfelekezetét, vagy annak főbb egyéneit lesni, és szerencsétlenségbe sodrani igérkezett volna. Azonban ily eset föltevésére Klára élénk, de tiszta képzelődése soha sem tévedhetne.

Midőn a nő egész nagyságában látta a veszélyt, aggodalmai az idegesség azon magas fokára emelkedtek, mely a finom lélekzést és a szellő halk mozzanatait is lázas szívdobogással kiséri, s melyre a legcsekélyebb zörrenés már elviselhetetlen hatást gyakorol.

Nyugtalanul bolygott a szobában.

Ha az őrjárat a várkapu előtt vonult el, a jelentékeny távolság ellenére, meghallá a kardcsörgést s remegett férje életéért, kit talán épen most hurczolnak magokkal a vad katonák.

Ha az udvaron a komondor morgott és vonított, Klára Kassai poroszlóit megjötteknek hitte, kik gyermekét akarják tőle elszakítani.

S mily csendesen pihent Endre! Álmához bizonyosan vendégül jött az anya által igért szép angyal. A hajnal nyilásaként mosolygottak ajkai. Arcza egészen öröm és boldogság volt.

Oda tekintett Klára.

— Ah! gyermekem! — sikoltá, — téged akarnak elhurczolni!

Az ágyhoz rohant. Védőleg terjeszté ki kezeit az ártatlan fölött, mintha már érkeznének a poroszlók.

Endre a sikoltásra megmozdult, félig kinyiltak szemhéjai s megint bezárultak.

Az anya szorongása növekedett.

«Fuss az átok városából»: a férj levelének e szavait, mintha szellemek sugdosnák füleibe, mintha a székesegyház órája, mely tizenkettőt ütött, harsogtatná, s a csendes, halvány és méla éj könyörülő lelke tanácsolná.

«Mentsd meg gyermekedet», mondák a lég parányai, s a rezgő holdsugarak, melyek egy ablakkarikán összegyültek és az árnyékba rejtett mécs helyett Endre vonalaira világítának.

Minő zúgás, bongás Klára szivében és fejében!

Gyermeke vállára tette kezét, hogy fölébreszsze; meleg, égető ajkaival csókolta homlokát. Nyisd ki szemeidet kisdedem! ébredj, serkenj Endre!

Ah! a fiú édesen, mélyen alvék.

— Istenem! eljön a hajnal s késő lesz a szabadulás — sóhajtá! — Oh! hová vigyem, az apátlant, a szegény árvát, és a másikkal, a csecsemővel, mi történik?

«Vedd le róluk nevemet! szórd el őket magadtól! Ne sirasd, ha a halál elviszi . . .»

— Nagy Isten! kit? Endrét és Barbarát? — kiáltá Klára a férj levelére emlékezve és attól visszaborzadva . . . — Lehetetlen, hogy e kegyetlen tanács az Isten ujjmutatása volna! . . . Oh! én kicsinyhitű!

«Az Úr énnékem őrizö pásztorom!

Azért semmiben meg nem fogyatkozom» . . . Hígy, Klára és remélj!

Midőn a nő a vigasztalás forrását föllelte, megeredtek szemének könnyei, s a kegyes ég e jótékony harmatjától kedélye mindinkább üdült, éledt, megkönnyült.

— Szabaddá kell tennem férjemet, s az által az egész családot: — e merész határozat szilárdult meg benne. — Vesszünk vagy éljünk együtt!

Klára gyöngéd, finom vonalai aczélzott kifejezést nyertek a nagy szándékkal.

A csüggedést ismét tevékenységi vágy és önérzet váltá föl.

— Csak már vége volna az éjnek! — sóhajtá.

Homloka gondolkodóvá lett.

Tervet forralt.

Valóban különösek lehettek egy nő tervei, ki idegen városba van, s ismerős nélkül, ki vallásánál fogva részvétre nem hivatkozhatik, ki nem ismeri a világot és az eszközöket, melyek befolyásra vezetnek, s ki gyönge létére az ország leghatalmasabb és legravaszabb emberén akar diadalmaskodni, a nélkül, hogy egyetlen fegyverét, a szépséget használni és egyetlen vagyonát, becsületes nevét koczkáztatni akarná.

— Erőtlen nő vagyok; illő tehát, hogy igazamban a legerősebb nő védjen.

Ily ötlettel hajtá vánkosaira fejét, hogy még a hajnalszürkület előtt elszenderülhessen.

IV.

Laczkó István nem hunyta be szemeit, nem hajtá álomra fejét.

Kassai titkárja, míg az elutazásról intézkedni és urától rendeleteket fog venni, siettében saját szobájába csukta a letartóztatott egyént, kinek körülményei felől hivatalos állása mellett sem volt még fölvilágosítva.

Órák teltek eredmény nélkül.

Az udvar csendes.

A kulcs nem nyikorog az ajtózárban, s a közelgő lépések semmi nesze nem alkalmatlankodik.

Rejtelmes félelem környezi a szombatos papot.

Nem a bilincs, nem a börtön, nem Kassai, nem a hóhér, nem a mindennapi élet kínpadja, melyen cseppenként fog elvérezni, nem a lelkiismeret ijesztgeti őt.

Más baja van.

A megfoghatatlan, a csodálatos, a borzasztó, melyet ember nem érthet, melytől a gondolkozónak agya meggyulad

és vére hagymázos gyorsasággal kering... a titokszerű, a megfejthetetlen zsibongta őt körül, ijesztgeté félhomályos, a légben elmosódott s megint összeálló alakjaival.

— Hogy van az, hogy Pécsinek a csillagok beszélték el bűnömet? A zodiakus megszólalt, figyelmeztetni őt az álbarátra, ki körüle forgolódik, hogy kelepczét vessen lába elé, ki karjába borul, hogy ölelés közt a szívbe döfje tőrét. A tisztes ősz, jól tudta: mi a czélom? miért szinlelek? miért ámítok? miért férkőzöm oldala mellé? Mindent látnokilag tudott. Avagy, nem hozták-e szobájába mérhetetlen távolból a bolygók sugarai azt a hírt: hogy Judás Iscariotes már elárulta őt? Igen, én Judás Iscariotes vagyok. Nevemet és czélomat az ég jelentette meg neki. Ez a bűn átka! Nincs számára sötétség, hová rejtőzhetnék. Midőn őt kutatják, világossá lesz az éj, s ha más tanú nincs ellene, beszél maga «a kiterjesztett erőség», s elmondja a mit a fül soha meg nem hallott volna, a szem soha meg nem látna... Ej! ej! jobbágy vagyok. Mi közöm az Istennel! A földesuram Kassai. Mi közöm mással... Hajh! de mégis különös, hogy arczomra az Isten ezt írta: kém. A szó arczomon van, tagadhatatlanul ott. Különben honnan tudta volna kilétemet Deborah kisasszony és... ha! ha! ha! ha! a nőm?

Laczkó István e kaczaja a fájdalom nyöszörgésének és az őrjöngés ujjongatásának különös vegyülete volt.

— A nőm, — folytatá rémes goudolatait, — a nőm mikor tanulta olvasni a titkos betűket? Szorgalmas Klárám! mikor virrasztattál Salamon gyűrűjével ujjadon a láthatatlan rejtélyek fölött? Mikor nézted galambszemeiddel azt a kegyetlen festéket, melyet midőn agyamban a bűn fogamzott, homlokomra mázolt az észrevehetetlen kéz? Miért nem mostad le mindjárt azt a te tiszta könnyeiddel, szánakozó Klára! Hisz! te hatalmas vagy ártatlanságodban; neked sokat szabad elfedezni és kiengesztelni. Könyörögj a jobbágyért, magas hölgy! A jobbágy... a jobbágy még megjárná; de a bűnös! ebben áll a nehézség. Ezen

kellene most törnöm a fejemet, ez nagy talány... szükséges, hogy a bölcsek is szóljanak hozzá. Nem lehet amúgy könnyedén venni az ily fontos kérdést. Most álljanak elő a különböző iskolák, jöjjenek el a hittudósok, hadd! halljuk a véleményt, de az előítélet nélkülit, no!... mi a bűn! A mi arczodra van írva, Szőke Pista. Oh! ha én tudnám, hogy honnan tudják ők a mi arczomon van! De hát csak számomra van bezárva, lelakatolva az a sokaktól olvasott könyv? Lássuk a könyvet.

Laczkó István szembe állott egy kis aczéltükörrel, mely a titkár asztalára volt helyezve. A halvány gyertyafény alig vetett valami világot a sima érczre, de a bele tekintő annál többet vett észre.

— Itt is jegy! ott is jegy! — sóhajtá.

Nézett merőn, nézett vadul. Összebonyolódtak vonalai, elveszték árnyaikat, torz kinyomatot nyertek.

— Millió betű! A sátán tele írta képemet. Már ismerem a sátán kézirását. Elfáradhatott a sok munkában, de jól is használta ám az idejét. Csúffá tett engemet, a mint csak illett. Nosza! Szőke Pista, kérd el az első kuvasztól, mely rád ugat: a ketreczét, s bújj helyette bele; ott szépen rejtőzhetel.

A szerencsétlen szombatos a szoba szögletébe vonult, lekuporodott, előnyujtá nyakát, s egy őrült ember ravasz figyelésével leste, hogy mikor mozdul meg az ajtókilincs? mikor nyilik a retesz? mikor jőnek?

Ily helyzetben találta Demeter és a titkár.

*

Kassai csak azután tudott elaludni, hogy a kocsi távozását meghallá.

Reggel tudakolt öcscse után, s ő, ki végtelenül haragudott volna, ha Elemér meglepi, neheztelni kezdett, midőn hallá, hogy a kitűzött órán nem jött hozzá.

Tetézte rossz kedvét Elemér búcsú nélküli távozása is.

Tudta, hogy korán reggel el kelle mennie. Érzé, hogy még az unokaöcscsétől sem tűrte volna a csendes hajnali álomból felköltetést, de mégis az egész úgy, a mint előtte állott, bizonyos idegen és szokatlan színt hordott magán.

A gyanú, éleslátásának és romlott kedélyének szülöttje, megint föléledt keblében.

— Bizonyosan Pécsiék iránti rokonszenve nyert valami új anyagot, — gondolá. — Ezért kerül engem: ezért sérte meg figyelmetlenségével. A háladatlan! Mily jó indulattal voltam iránta! S nem jött el. Utána kell járnom, hol tölté az estét? Addig mindig távol lesz Elemér szíve tőlem, míg karját nem kénytelen Pécsi ellen fölemelni. Erre kell hatnom. De hol tölté az estét?

Kassai elégületlen, zsémbes volt, mert titkára távolléte miatt, néhány napig aligha jöhet azon titok nyomára, hogy az unokaöcscse miért nem látogatta meg.

V.

Dajka János, az érdemes püspök, rossz hangulatban vala.

Sehogy sem haladott tovább az általa képviselt ügy.

Épen most vett levelet Stambulból, magától Zülkifártól, vagy más néven Bene Antaltól, a nagy befolyású csausztól, ki panaszolva említé, hogy ő fensége még nem méltóztatott kegyelmesen elküldeni a vidraprémes új szabású bundát, fekete gránát boglárokkal, melyet nekie megigért vala; holott oly havas és zivataros idő van a hatalmas szultán fővárosában, hogy a kutyát sem kellene a szobából kiűzni, és annál kevésbbé mehet a vidrabundátlan állapotjában a fővezér és más méltóságokhoz naponként informálni, kivált miután az erdélyi residens ő kegyelme sem hajlandó a havi pénzt pontosan kezébe szolgáltatni. Bezzeg kinálják aranynyal, ezüsttel a katholikus hatalmak követei, mert orrontják, hogy Rákóczi ő fensége a fényes

kapunál engedélyt solicitál a magyar király ellen háború indítására, bezzeg ajándékoznának kék vidraprémes téli ruhát is, de ő ámbár az izlamra tért át, szívében hű evangelikus maradt, s csak ne volna a residens fösvény és a nagyságos fejedelem emlékeznék meg becsületes szolgájáról, akkor úgy segéljen! még a kikelet megnyilásáig lehetne a padisahnál oly határozatot eszközölni — kivált ha Sáros-Patakról az öreg tallérok útba indíttatnának — melyektől a magyar király és a katholikus német rendek füle megcsendülne. Ezt ő, Zülkifár, a püspök úrnak csak azért írja, hogy szerény soraiban is régi jó indulatja elucescáljon. Ő, ha akarna, írhatna Pázmány érsek uramnak sokféle dolgokról; azonban nem teszi. Tudja, hogy megköszönné az érsek, és személyét a magyar király figyelmébe ajánlani nem mulasztaná el; de a nagyságos fejedelemtől igért bundát és vékony hópénzt jobban tiszteli a skofiumos bársonypalástnál s a gazdag remuneratióknál, melyekkel már untig ostromoltatott hűsége. Jelszava ezentúlra is Gyula-Fehérvár és nem Pozsony, csakhogy . . .

Dajka püspök igen búslakodott a csauz levelén.

Elgondolá, hogy életének napjai már meg vannak számlálva.

Az Isten magához szólíthatja őt, még mielőtt a felső megyék sérelmei fegyveres kézzel orvosoltatnának.

Maholnap elköltözhetik ez árnyékvilágból, a nélkül, hogy az Úr szőlőjében tett munkálkodásainak sikerét láthatná.

S ki az oka ennek?

Kassai István.

És miért nem akar Kassai István háborút?

Mert nem tud lóra ülni, mert félénk, s mert a kik lóra tudnak ülni és bátrak, könnyen kicsikarhatnák kezéből a hatalmat.

Serédi, Kornis, Kemény János, Szeredi és más régi családú igazi uraké volna akkor a világ.

Dajka püspök, könyvei közt ülve és a vasárnapi predikaczióról gondolkodva, így elmélkedett, midőn a tanulószoba ajtaján gyönge kopogást hallott.

Nem volt inyére ugyan a megzavartatás, de azért lelkipásztori nyájassággal mondá, hogy szabad.

Fiatal némber lépett be, gyöngéd, finom alakú, szelid kifejezésű és igéző szépségű némber.

Aranycsillámos gazdag sárga haját fejkötő szorította le, de arcza az ifjúkor üde és hótiszta szinezetével, a szende leányéhoz hasonlított, ki még a pártát hordja, anyai gond alatt virít és az életet inkább tavasz álmok, mint küzdelmek után ismeri.

Volt ugyan halványdad vonalain némi izgatottság és volt szenvedés jele; volt sötétkék szemében merengés és bú. De ki mondhatná meg, hogy e könnyű nyomait a szív viharának, nem egy hamar áthaladt csalódás, nem egyike a szép, de létesíthetetlen ábrándoknak okozta, melyet a boldogság szokott egyhangúsága közt a hajadon oly örömest teremt magának, hogy legyen mit ő is megkönnyezhessen? Hisz! annyi ingerrel bír a könny, míg nincs mit igazán sirassunk!

A némber csinos, azonban pipere nélküli öltözéke a vén Dajka szemében is föltünt.

A püspök vendége szép szavakkal említé azt a bizalmat, melylyel ismeretlen létére iránta, a tiszta korú, helyzetű és valódilag keresztyén férfiú iránt viseltetik.

Dicséretében nem volt semmi túlzó és behizelgő, de Dajka püspök mégis azt hitte, hogy lekötelezőbb modorban ritkán beszéltek vele.

Csak akkor hökkent meg egy kevéssé, midőn a vendégnek, ki magát Bodó Klárának nevezé, kívánságát meghallá.

— A kegyelmes nagyasszony — szólt, e czím alatt a fejedelemnét értve — nem szereti, ha az udvarmesternőn kívül más akar az ő magas személyéhez valaki részére bejáratot eszközölni. A palota szabályai most szigorúab-

bak, mint Bethlen Gábor ő felsége uralkodása alatt. Nem azért, mintha dicső fejedelemnénk gőgös, fényűző és a külsőségekhez túlságosan ragaszkodó volna, mint a brandenburgi nő. Isten mentsen! fenséges asszonyunknál nincs alázatosabb szolgája egyházunknak. Azonban részszerint már sokan éltek vissza jószívűségével; részszerint pedig azzal gyanusítják, hogy férjére még országos dolgokban is szeret befolyást gyakorolni. Ezért tartja szükségesnek, hogy a ki valami ügyben kiván kihallgattatást nyerni, e végett Petneházinéhoz folyamodjék.

— A mely dologban a fejedelemné lába elébe akarok borulni, arról én egy szóval sem adhatnék Petneházinénak fölvilágosítást. Kegyelmed, nagytiszteletű püspök uram, a közönséges kiváncsiság behatásain kivül áll, helyzete és évei fölül emelik a világ gyarlóságain, s a szent sátor alatt és az erős Sion templomában nem őrizték inkább a frigyládát, mint adott szavát meg tudná kegyelmed tartani és a titkot keblébe elzárni. S mégis nem birok erővel, magának a püspök úrnak is megvallani az okot, melyért a fejedelemnő színe elébe kell lépnem. Szabadon csak annak nyilhatnék meg szívem, ki oly szent, mint kegyelmed: de nő. Csak Loránffy Zsuzsanna, Erdély fejedelemnéje, ki a női szív minden gyöngéivel és erényeivel bír, s ki a hatalom eszközeivel is tudja támogatni a mit igaznak hisz, csak az asszonyok asszonya hallhatja meg panaszaimat. Előtte tárom föl keblemet. Csak ő menthet, vagy semmisíthet meg. Petneházíné, kétségtelenül derék és szeretetre méltó asszonyság; de fog-e a nélkül, hogy kérdezne, s a nélkül, hogy neki valamit elbeszéljek, a fejedelemné szine elébe vezetni? A ki egy csoport panaszlót naponként elutasít és bebocsát, az előtt a könnycsepp nem jelent annyit, mint másoknál. A ki kötelességet teljesít, midőn reményeket tör szét, a fájdalom éles szinezéséhez szokott, s hogy meg lehessen hatva, többet kiván, mint a mit én mondhatnék.

— Ime, megint egy elcsábított, megint korunk ki-

csapongásainak egy áldozatja! — gondolá a püspök. — Hiában! ha az egyházi fenyíték tágul, veszve van az erkölcs! — Leányom, — szólt atyai szemrehányással, — a fejedelemné szigorú. Megbünteti a bűnöst, ki a csábítás aljas eszközeihez folyamodott; de a méltó fenyítést az ellen is használja, a ki a sátán kisértésének engedett.

Klára meg volt ütődve, midőn a püspök oly czélzatot tett, mely Laczkó élményeire látszott vonatkozással bírni.

— Az Istenre hivatkozom, hogy a vád minden súlya a csábítóra fog esni, — szólt átható kifejezéssel arczán s mély fölindulással keblében.

Csak ne volna főkötő a kontyán! A fejedelemné még szigorúbb a tévedt nők, mint az elámított leányok iránt, s jól teszi. Izrael népe megkövezte a hűtlen asszonyt. S bár Üdvözítőnk egy alkalomkor mondá: az vesse rá az első követ, a ki ártatlan; ezzel nem akarta a könyörületet a szigor helyére léptetni és föloldani a bűnt.

— Leányom! ha a fejedelemné ő fenségénél kopogtatunk és szine elé bocsátanak: akkor nem lehet többé visszahúzódni, vonakodni, tétovázni. Hasztalan bánnád meg e fontos lépést, melyet most sürgetsz. Nagyasszonyunk nem tűrne semmi elhallgatást vagy kibékülést, s neheztelésének következményei rád nezve is iszonyúak lehetnek.

— Csak kihallgattatást akarok, a többit Isten bölcseségére bizom.

— Jól van leányom! Én mindent elkövetek. — Csak ne volna legalább főkötője!

— S mikorra remélhetem sorsom eldőlését?

— Holnap, mint hiszem, már a fejedelemné előtt leszesz.

Klára hálától áradozó kebellel hajlott az aggastyán kezéhez, s ajkaival érinté.

Dajka püspök, midőn magára maradt, sokáig gondolkozott a világ esendősége felől. Mily fiatal, mily szép, mily szerény és kellemes nő tévedt a kárhozat ösvényére;

pedig nem élünk Báthori Gábor korában, midőn a csábítás vezére egyszersmind az ország feje volt. Rákóczi ő nagysága hű férj, a fejedelemné a tiszta erkölcs tükre, a női erények példányképe. S mégis...!

Ez eszmék a jámbor püspök kedélyére kellemetlenül hatottak.

De azután szeme előtt lebegett a kedves ártatlan alak, mely épen most hagyta el a szobát.

— Lehetetlen, hogy ily tiszta külső oly fekete bűnt és undok rothadást rejtsen magába. Iszonyúnak kellett lenni a csábításnak. S hátha még minden jóvá tehető! hátha még csak a veszély volt hozzá közel s nem a bűn!

Dajka e szelid elmélkedések közt elhatározá, hogy Klára iránt a legkimélőbb bánásra igyekszik a fejedelemnét hangolni.

— De vajon nem keverem magam ellenségeskedésbe az ország valamelyik főurával? — e kérdés megvillant a püspök agyában. Előkelő házak feslettségét fölleplezni minden időben veszélyes volt. Azonban nem kötelessége-e a hívek erkölcse fölött őrködnie?

S mit féltsen egy görnyedt nyakú, ezüst fürtű aggastyán?

Dajka elgondolá, mi szép alkalma leend egyszersmind az evangelikus rendek ügyét a fejedelemné szívére kötni.

S ha az udvarba megy, ha magát nehezteléseknek és gyanukra tesz ki, miért ne ragadja meg a kinálkozó alkalmat politikai czélokra is?

Dajka elhatározá, hogy a Törökországból vett levelet közleni fogja a fejedelemnével, hogy élénk vonásokkal fogja ecsetelni a felső megyei evengelikusok helyzetét, hogy keményen megtámadja Kassai ravasz eljárásait, s igyekszik a fejedelemné által annak kieszközlésére hatni, hogy a magas portánál a háború engedélyezése komolyan sürgettessék.

— Mint fog reám Kassai István uram haragudni? De hiszen most sem barátom. Elhív ebédre, mosolyog sze-

membe, de gyűlöl. Kő szíve van. Lágyítsa meg az Isten, nem irányomban — mert miért tartanék tőle? — de a segélyért rimánkodó és könnyekben fürdő anyaszentegyházunk iránt.

VI.

Csekély köz választotta el a püspöki lakot Rákóczi György palotájától.

Kivált «a harmadik udvar» oly közel feküdt, hogy az öreg urat még az őrváltás is néha fölzavará álmából. S hányszor nem űzte szét a reggeli trombita a szent elmélkedések legerélyesebb szavait, midőn már tollban voltak, hogy papirra szálljanak? A püspök néha «a harmadik udvarból» a szitokhoz igen hasonló kifejezéseket is vélt hallani, és szive elszomorodott arra a gondolatra, hogy a tettesek nem fognak megfenyíttetni; pedig ugyanazon udvarban hozattak a káromkodást büntető törvények. Ott van az országház, ott van a királyi tábla. S mégis szitkozódnak a testőrök!

Vagy talán nem hallott jól? Hisz! a püspök kapuja onnan alig van száz lépésre.

Dajka most rókamálos reverendában lépett ki a kapun.

Köszöntötték gyermekek és koldusok, közel s távol.

S van-e, a ki ne ismerné őt?

Épen ez a baj.

Merre forduljon?

Tegnap a harmadik udvaron át sietett a fejedelemnéhez. S mi történik?

Az első emelet egyik ablakából az utczára letekint Zsigmond úrfi, ő fensége kisebbik fia, a leendő tudós, s tüstént «püspök bácsihoz» küldi komornyikját és tudakoltatja, hogy mikor lesz üres ideje, mert egy új értekezést, melyet most fejezett be, akarna neki fölolvasni.

A kapunál Dajka Kornissal, a fővezérrel, találkozott, s

ez hosszasan panaszkodott Szeredi ellen, ki a fejedelemnél igen gyakran látható s kétségtelenül valami cselen töri fejét.

Az udvaron György úrfi, a fejedelem idősebb fia, vezetteté a temesi és szendrői basától ajándékba kapott arabjait, s a püspök bácsinak figyelemmel kellett végig hallgatni az irott képnél delibb állatok minden szép tulajdonait.

Midőn pedig a «második udvarban», hol a nagyaszony palotája volt, belépne, hát Csulaival, a ravasz káplánnal jön össze, s ez meg azt is ki akará halászni tőle, hogy m. okból megy a fejedelemnéhez, s arról is adott szerény tanácsot, hogy ha szóbul szó támadna, ne mulaszsza el a kegyes nagyasszonyt informálni a magyarországi evangelikus status ujabb szenvedései felől.

Nem volt-e ezek szerint világos, hogy mind a béke, mind pedig a háború pártja, mind Kassai, mind a főurak közelebbről csak arról fognak beszélni, hogy a püspök a fejedelemasszonynyal valami különöst akar keresztül vinni.

— Még szerencsém, gondolá Dajka János, lassan sétálva a palota felé, még védpaizsom ez az asszony, kit magammal hozok. Különben másodszori elfogadtatásom megerősítené azt a gyanút, hogy országos okok vezetnek a fejedelemnéhez.

A püspök ily szempontból megint a «harmadik udvarnak» tartott, Hadd! lássák annyian, mint tegnap! S miért ne? Hisz! akkor ki-ki elképzelheti, hogy nem cselszövésben jár.

De ekkor Klára mennyi kiváncsi szemnek lesz kitéve? A harmadik udvarban György és Zsigmond úrfi körül gyülöng az egész fiatalság, ott van lakása a magasabb udvari személyzet többségének; ott zajongnak a «nemesi társaság» tagjai... ezek a deli és elkényeztetett testőrök.

A püspök tévedt nőnek tartván Klárát, lélekvádat érzett, hogy oly sok merész tekintet, kiváncsiságra és gúnyra hajló arcz elébe viszi. S hát ha még e henye és élvezetvágyó csoport közt van az a bűnös egyén is, ki az igézet rend-

kívüli eszközeivel — mert közönséges csábítás utján nem hihető — semmivé tevé ezt az ártatlan és szelid kinézésü nő becsületét, jövőjét? Valószinüleg magasrangúnak kellett lenni a jellemtelen ifjunak; mert Klára külseje, magaviselete és müveltsége jó családra mutat. Minő találkozás lesz ez, minő jelenetek fordulhatnak elő!

— Menjünk az «első udvaron» át — mondá a püspök, ki ez idő alatt nyugodt, hallgatag és összeszedett volt. Csak a szokottnál valamivel halványabb vonalai árulhatták volna el belizgatottságát.

Az öreg férfiu és a fiatal nő némán értek abba a kisded előudvarba, hová elbeszélésünk kezdetén a nép zajongva és követelve tódult.

Onnan néhány lépéssel Rákóczi palotája előtt voltak.

A főlépcső előtt kellett elhaladniok, hogy abba az udvarba jussanak, hol a fejedelemné és a herczegkisasszony laktak.

Dajka a lépcsőnél egy vedlett, kopott kocsit vett észre.

Kerek, piros és nyájas kifejezésü arczán szaporodni kezdettek a vékony redők.

— Sajnálom, — szólt egy éles, de tiszta csengésü hang, — igen sajnálom, hogy nagytiszteletüségedhez a mult kedden nem lehetett szerencsém. Vékony ebéd volt, szent igaz; de oly philosophoknak ,mint mi ketten, a tál fenekén is elég étel van. Socrates egy drachmával egész ebédre való olajgyümölcsöt vásárolt, s még maradt belőle annyi apró pénze, hogy Diogenes, ha akkor él, bámult volna gazdagságán. De talán kegyelmed, hum! hum! Pliniussal és Senecával tart, kik csak fejedelmi terítékü lakomák után szerették Stoa mértékletességét dicsérni.

— Nagysád, válaszolá a püspök, — jobban ismeri szerény háztartásomat, mintsem feleletet várna kérdésére. Egyébiránt igen sajnálom, hogy akadályozva voltam Elemérre, távozása előtt, áldásomat adni.

— Soh'se búsáljon azon kegyelmed; Elemérnek saját nagybátyja áldására sem volt sürgető szüksége, he! he!...

Talán a püspök úr unokahugát mutatja be ő fenségének?

— A méltóságos nagyasszonyhoz megyünk — válaszolá Dajka némi zavarral.

Most Klára látá a kisded alakot két csatlóssal a kocsiból leemeltetni. — A fejedelemasszony szokatlan órában nyujt kihallgatást: — jegyzé meg a földre tett egyén... S tehát unokahugunk! Gratulálok! Valóban csinos leányzó, he! he!

Klára az aránytalanul nagy fejet egészen feléje fordulni látta. Bokros szemöldök alól éles szürke szemek vizsgálták őt, s a sűrű fátyolon át is égették, meggyulasztották arczát.

Rémülten szorítá meg Dajka karját, s öntudatlanul szökelt ajkaira a halk sikoltás: Hisz ez Kassai!!

— Igen, gyermekem! én Kassai vagyok, Kassai bácsi, a vén Kassai, he, he! — mondá vigyorogva a korlátnok.

Klára reszketett. Dajka meglepetve néz védenczére és a főúrra. Nem tudá, mire magyarázza a nő félelmét és az aggastyán kémlő tekintetét.

— Kincsem, — szólt Kassai cynicus mosolylyal, — talán dajkád a sátán helyett velem ijesztett, ha sírtál, midőn az ágyból felvett, he! he!

— Igen! — rebegte Klára, halálfehér arczczal és tikkadt hangon.

Az öreg Kassai tréfásan nyujtá ki vázujjait, hogy Klára állát megcsipkedje, de ez végerőlködéssel taszítá el a feléje terjeszkedő kezet.

— He! he! nagytisztelendőségednek ugyan vadócz huga van.

— Most jött először a városba. Falun nevelkedett. De bocsánatot kérek, hogy sietnünk kell. Jer, leányom!

— A nagytiszteletű úr huga a legtökéletesebb nevelést kapta azon esetben, ha kezem ifju kéz volna.

Ezzel Kassai a tornácz felé fordult, s vezettetve lassan haladott a lépcsőn.

A püspök teli telt aggodalmakkal.

Világos volt, hogy a szeme előtt eljátszott jelenet mély jelentőséggel birt.

S ha első perczre nem is tulajdonítana a történteknek nagy fontosságot, a nő még mindig remegő tagjai ellenkezőről győzné meg.

Klára úgy nézett ki, mintha láza volna.

— Ily állapotban nem mehetünk a fejedelemnéhez.

E figyelmeztetésre a kis nő összeszedte erejét, s oly esdeklő tekintetet vetett az agg férfiúra, hogy az készséggel folytatá útját a «második udvar» felé. Azonban a mint a Rákócziné lakta épülethez közeledtek, Dajka igen nyugtalanító elmélkedésekbe mélyedt.

— Na! ugyan megjártam, gondolá. Halálos ellenségemmé válik Kassai István uram! Ki hitte volna?... De, hisz az még sem lehet! Erőtlen vén róka!... még sem lehet.... Leányom, — szólt, — Kassai nagy úr.

— Százszor nagyobb a gonoszsága.

— Halgass, Klára! az udvarban nem szabad így nyilatkozni... Csakugyan igaz! De még sem lehet. Öreg, rongált... még sem lehet. Leányom! Kassai ő nagysága, a mint gyanítom, nem ismert rád.

— Mert soha sem látott.

— S te hol láttad őt?

— Sehol.

— S hogyan ismertél rá?

— A hienát sem láttam soha s mégis tudnám, hogy az.

— Hallgass, Klára! A falnak is füle van... Elemér volt tehát... De, hisz ez becsületes, komoly és tiszta kedélyű ifju. Igaz, hogy fiatal... de még sem lehet. Kassai István uram, — szólt a püspök, — nem oly szigorú nagybátya, mint a világ hiszi.

— Vannak még rokonai is?

— Van unokaöcscse. S nem ismered?

— Nevét sem hallottam.

Dajka megállott, s mélyen, hosszan nézett Klárára.

— Tekintetedett a fátyol elfödi, de hangod nem látszott csalni. Szemeim gyöngék! S valóban nem ismered Kassai Elemért?

— Nem.

— Úgy én, — szólt nyugtalanul a püspök, — úgy én attól tartok, hogy, hogy...

A püspök elakadt. Nem akará kisérni a fonalat. Szégyelte önmagától a szavakat, melyek már ajkain lebegtek.

Szerencséjére a palotánál voltak.

Klára csak a tündérmesékből ismerte az uralkodók dísztermeit.

S ha nem képzelte is, hogy gyémánt- és smaragdkövekkel rakott arany trónon, uszályos hosszú bársonyköntösben szoktak a fejedelemnék reggeltől estig ülni, s hogy diadémjeik középköve a rátekintő szemet megvakítja; ha nem hitte is, hogy az óriási porfirteremben beláthatatlan hosszú sorban vannak fölállítva a czifra apródok s igézetes szépségű delnők; ha nem gondolta is, hogy a padlózat a jégnél simább s átlátszó, és a tükör-falakkal együtt annyiszor veti vissza az ember alakját, hogy a ki megmozdul, lehetetlen el nem siklania és saját árnyaitól meg nem rémülnie; ha mindezt Klára nem képzelte is, de csakugyan szertelen fényt, pompát és ünnepélyességet kötött össze a fejedelmi lakkal és az elfogadtatásokkal. Kétségtelenül nagy elszánás kellett arra, hogy e kis falusi nő Rákócziné szine elébe merjen lépni, s ne remegjen a phantastikus képletektől, melyeket azon szerencsés lények körül vélt föltalálni, kiket a gondviselés milliók fölébe emelt, határtalan hatalommal, kimeríthetetlen kincscsel, s talán a többi embereknél méltóságosabb alakkal és kiválóbb lelki tulajdonokkal is ruházott föl.

A Kassaival kötött véletlen ismeretség miatt ingerültségbe hozott kedélyére tehát csillapítólag folyt be az, hogy a püspök meglehetős terjedelmű, de igénytelen külsejű épülethez vezeté, melynek új cserépfödele és régi falai

még csak a szépség varázsával sem hatnak rá s annál kevésbbé a nagyszerűség megdöbbentő árnyaival.

Üvegtáblákkal elzárt folyosóra érkeztek, mely a szoba rendes légmértékeig volt fűtve, s melynek koczkaköveit durva szőnyeg borította, hogy a járó-kelők zaja a termekig ne hatolhasson.

Égetett agyagú virágvedrekben egy csoport ritkább növény terjeszté zöld ágait és ékes virágkelyhét a sugarak felé.

Klára közülök majd mindeniket megismerte.

Régi barátnői voltak, kik vagy gyógyerejök, vagy szépségök és megkülönböztetett külsejök miatt, a kis szombatosné kegyét birták.

S bármennyi gond terhelte Klára szívét, egyenként észrevevé őket, mintha nyájasan köszöntötték volna, s a bókot viszonozni kellene.

A fejedelemné magánhasználatra föntartott folyosója szárnyas tölgyajtón végződött, hol a bejáratot nagy rézgombú pálczával egy vörös ruhás és ezüst zsinóros csatlós őrzé, ki a Klára által látott suhanczoknál aligha nem volt egész fővel magasabb.

Ez alak már emlékezteté a szombatosnőt azon mesékre, melyeket a kis Endrének a hosszú téli estéken beszélt a királyi udvarok óriásai és törpéi felől. Óvatosan simult közelebb a püspökhöz, s üterei gyorsabban vertek.

A csatlós vidám tekintettel nyitott ajtót.

Tárt szobákon mentek keresztül.

A bútorzat mindenütt kényelmes, derék, tömör és tartósságra készített volt; de fényűzés és hivalkodás nélküli.

Klára látott karszéket, mely szakasztott olyan volt, mint a boldogult atyjáé; látott rózsafa-asztalkát, mely az anyjáéhoz hasonlított: látott a keleti szövetű és valószinüleg igen drága divánok mellett kerevet- és székpárnákat, melyek az általa hurkolt, himzett, s rojtozott darabok másai lehetnének.

Mint tetszett ez neki! Mint megnyugtatá és kecsegteté ez őt!

A falon életnagyságú képek függtek, különböző korú nembereké és férfiaké. Volt vénebb magánál a püspöknél, de katonásabb tartású. Volt a kis Endrével egyidejű is: elég csinos alakú, de talán még sem olyan szép, mint a Klára gyermeke. A nők és hajadonok többnyire barátságos tekintetűek voltak és szelidek. Közülök egy sem határozottan kevély. Pedig ez az egész társaság alkalmasint a fejedelem és fejedelemné őseiből alakult. Férfiak, nők a két család multjához tartoztak. Testükön nem volt bíborpalást, tekintetökön lenézés vagy harag. Jámbor, vendégszerető magyar uraknak és asszonyságoknak látszottak, kik Klárát bátoríták, hogy ne tartson semmitől, s mondja el őszintén, a mi szivén fekszik.

A szombatosnő meg is fogadá a becsületes képek tanácsát, s míg a püspökkel a nyitott szobák hosszú során áthaladtak, arcza egészen derültté, magatartása biztossá vált.

Hihető, hogy e kedvező eredményre szintén hatottak a fejedelemné cselédjei is, kik a mint a különböző ajtókon mentek, jöttek, tiszteletteljesen hajták meg magokat a püspöknek és Klárának, s egyenkét valami dolgot igazitottak, zaj, sietség, követelés nélkül.

Szóval a palotában semmi sem volt visszataszító, sőt minden oly szelid, mint a kolostorban, oly megnyerő, mint egy igazi nőnél és oly rendezett, mint a józan embereknél kell lennie, kik a világgal és magokkal békében élnek.

Azonban, míg Klára reménynyel és bizalommal telt el, Dajka János aggodalmai minden nyomon sűrűbben jelentkeztek.

A csak imént történtek után alig hozhatta kétségbe, hogy ez a nember, kit ő most a fejedelemné elébe visz, Kassai István személye vagy családja ellen emel panaszt.

Ez lidércznyomásként nehezedett a szent férfiu kedélyére.

Ő kész volt ugyan vallása érdekében megküzdeni bár-

mely magas állású egyénnel, ha e vakmerősége okvetetlen bukásra vezetné is.

Kassai ellen már többször lépett föl; nyiltan a fejedelmi palotában, czélzatokkal a szószékből. A tanácskozmányokban adott szavazata, s a predikacziókba szőtt intései, sokkal határozottabb szinezettel birtak, hogy sem Kassai neheztelését magokra ne vonják, s a püspök urat némely kellemetlenségnek ki ne tegyék.

De ez nem tántorítá meg a jámbor öreget.

Igyekezett Kassai politikáját háttérbe szorítani, s a háborút óhajtó párt malmára hajtani a vizet.

Helyzeténél fogva bejárása lévén az udvarba, több versen informálta a fejedelmet, s mint tudjuk, most arra is rászánta magát, hogy a nagyasszony befolyását vegye igénybe. De, boldog Isten, mekkora különbség, a nézetek fölötti tusa helyett, a személyiségre vonatkozó vádakra keresni eseteket, nyujtani alkalmat!

S lehet, hogy nagy bántalmat követett el Kassai azon csodálatos némberen, ki a fejedelemné védelmeért akar folyamodni; de vajon oly természetű-e e bántalom, minőnek a püspök képzeli?

Kassai István képtelen a csábításra koránál, Kassai Elemér pedig jelleménél fogva.

Egyébnek kell tehát fönforogni.

És ekkor nem követett-e el maga a püspök talán még nagyobb megbántást Klára ellen, mint Kassai?

Vagy nem czélzott-e a fejedelemnénél csábításra, megcsalatásra?

Nincs-e a magas nő, bár homályos szavakkal, mintegy arra előkészítve, hogy egy tévedt nő vagy leányzó esd becsületének helyreállításáért?

S mit használ, ha a kifejezések befátyolozottak voltak, midőn a fejedelemné éles fölfogású, s beható tekintettel bir?

Mit használ, hogy a püspök csak sejtelemről beszélt, holott a némberek tiszta hírét, e gyanú legvékonyabb köde is elsötétíté.

Ilyforma elmélkedések fordultak meg a jámbor Dajka János elméjében.

Igen kényelmetlenül érinté kedélyét mind Kassai, mind Klára.

Mit tegyen?

Gondolkozásra nem volt ideje, mert a nyilt teremsor végén az apród hirtelen föltárta a végzetes ajtót. Két kis szobába lehetett most betekinteni, s ottan látható volt a fejedelemné alakja, a mint a háttérben egy palotahölgy kezéből nehéz vászondarabokat vesz át, s figyelmesen vizsgálva rak az asztalra.

A püspök karon fogta védenczét, bátorítván őt.

Klára az első megdöbbenés után elég időt vett, hogy szemét a fejedelemnére vethesse.

Erdély és a magyarországi részek nagyaszonya alig haladta túl a negyvenedik évet s viruló egészségnek örvendett.

Vonalai inkább jellemzetesek mint finomak, s egészséges kinézésű arczán bizonyos parancsoló kifejezés, bizonyos áhitatos szigor mérséklé a jókedvet, az életteljt és a szertelen tevékenységi vágyat, mely más előzmények mellett és más életviszonyok közt, mindent magához sodró végletig fejlődhetett volna ki.

Rákócziné néhány lépést tett a püspök felé, ki a szerényen hátravonult Klárát magához inté.

— Istenem! tanú előtt kell nyilatkozni! — gondolá a szombatosnő s minden ereje és nyugalma, melylyel szivét a szelid ős-képek biztatásai betöltötték, mint a fészekből a madár, egyszerre elröppent.

— Élnek-e szülőid, Bodó Klára? — tudakolta a fejedelemné, miután a püspök az alázatos bemutatást s védenczének a legmagasabb kegyben ajánlását bevégezvén, engedelmet kért, hogy Zsófia herczegkisasszonynál tehesse tiszteletét.

— Meghaltak, kegyelmes asszonyom!

— S kinek mentél gyámsága alá?

— Még néhai édes anyám kimulása előtt szerencsém akadt.

A fejedelemné szigorú tekintetet vetett Klárára.

— Egy derék, egy nemes érzésű férfiu boldoggá tett keze- és szivével.

— S te az ő jóságát hálátlansággal jutalmazád?

— Teljes szivemből igyekeztem gondolatait is teljesíteni; s bár soha panasza nem volt ellenem, úgy hiszem, sokkal maradtam adósa, mert szerelmemen kívül mivel fizethettem volna azon végtelen boldogságért, melyben hét év óta részeltetett? Kegyelmes asszonyom! jámbor életű, nagy műveltségű, gyöngéd érzelmű férj neje vagyok, s két angyal anyja. Az ég minden áldása szállott reám, érdemetlenre.

— Gyalázat! gyalázat!... midőn ily bűnös vagy s még szinem elébe mersz jönni?

Klára megrettenve tekintett a fejedelemnére.

— A hűtlenséget a férj rosszasága sem menti, s midőn férjed érdemeit hozod föl, még megköveztetésedet is szelid itéletnek kell hogy tartsd.

— Asszonyom! ki mondotta, hogy hűtlen volnék?... Szent Istenem! úgy nézek-e én ki?

Klára feledve minden illemet, megragadta a fejedelemné kezét.

— Szombatos vagyok.... Hitsorsosaink közt nincs elvetemült nő.

Ekkor észrevevé helytelen magaviseletét, arczán eláradt könnyekkel omlott a fejedelemné lábaihoz.

— Bocsánat! kegyelmes asszonyom, megbocsáthatatlan vakmerőségemért! Térden állva esdeklek, ne utasítson ki méltó haragjában! Midőn e teremből távoztam, végem van, s vége egy egész családnak!

— Kelj föl, Klára! Az Istent is nem térdünkkel, szívünkben tiszteljük. Miért borultál le egy szegény szolgáló előtt, ki épen csak úgy tartozik, mint te, az alázatosság köntösében járni.

Bálvány vagyok-e én? Mit sírsz? mit zokogsz? Kelj föl hamar!

Mekkora zavarban lett volna a tisztes, az ősz fürtű püspök, ha e jelenetnek tanújává lett volna; de ő már a lépcsőkön is lement, s Zsófia herczegkisasszony fényes lakához közelít. Utközben alkalmasint azon eszmével tépelődött, hogy talán Klára felől tévedésben volt, s elejtett czélzataival félrevezette a fejedelemnét is; mik lesznek ily botlás következményei? nem fog-e neheztelni a nagyasszony? s mekkora hordereje lehet annak, ha ő csakugyan rosszul fogta föl védencze panaszának mivoltát? Ezek mind oly kérdések, melyek az érdemes férfiut bizonyára elkisérik a herczegleány termeibe is.

Egyébiránt a jámbor püspök félreértése a végzet teljesülését segítette elő, mert Rákócziné a közelebbi időkben annyira óvakodott oly dolgokba vegyülni, melyek szorosan nem tartoztak köréhez, hogy a püspök minden közbenjárása hasztalan lett volna, ha az erkölcsiség kényes pontja nem forog fönn. Klára soha sem nyert volna kihallgatást, ha a csábítás megbüntetése, a ballépések jóvá tétele, a hiterkölcsös élet terjesztése nem lett volna azon czél, melyért Loránffi Zsuzsánna, a kegyes és tisztaéletű nő minden egyéb tekintetet háttérbe szorít. E kérdésben ő nem akart óvakodó lenni, itt mindig kész volt férjére nyilt és vissza nem utasítható befolyást gyakorolni.

VII.

Klára fölemelkedve, a nagyasszony kezét megcsókolá.

— Töröld le könnyeidet. Ne fuldokolj; ugy szavadat érteni nem tudom. Pihenj előbb, azután beszélj!... Mily iszonyu tévedések martalékává lehet az emberi értelem! sóhajtá a fejedelemné, míg Klára kendőjével törölgeté szemeit. Lengyelországból a leglázasabb képzelődés teremtményei jönnek be hozzánk, s ti makacs sectáriusok

azt állítjátok, hogy az vallás, hogy az istentisztelet, s hogy az a szentkönyv meg nem hamisított tana. Még csodálkoztok, ha az ország törvényei szigorral lépnek föl ellenetek. Férjem, a fejedelem, remélvén, hogy a szombatosok a tévedések átkos örvényéről az igazság útjára önként vissza fognak térni, példátlan engedékenységgel hagyta aludni a törvényt; de már béketűrése egészen kifogyott, csordultig megtelt vétkeitek pohara. Egy csöpp még hozzá, s elkezdődik a büntetés, föltámad megrontásotokra a törvény.

— Férjem már szenvedett is büntetést. Börtönbe volt zárva; — szólt lassú hangon Klára.

— Hol? — kérdé hévvel a nagyasszony.

— Itt, Fehérvárott.

— Az nincs úgy!... S ha úgy történt volna is, a törvénynek tétetett elég. És te e miatt jöttél hozzám panaszra?

— Nem, kegyelmes asszonyom. Én egy hallatlan, egy csodálatos és általam is megfoghatatlan ügyben járulok a fejedelemné... s nem is az ő, hanem a legigazságosabb, a legszentebb akaratú asszony elébe... Hogyan tudnám férfiaknak elmondani azt, a minek egy része, míg keblembe temetve csak iszonyú titok, csak védelem nélküli megsemmisülés; de gyöngédtelen kedélyek előtt föltárva ezerszer rosszabb, mint a halál, mert a gyalázat lehet.

A szombatosnő szép csengő hangja, erélyes szavai, lángoló tekintete, a vonalok ártatlan kifejezésével és szűzies szemérmével együtt, a nemes indulatú fejedelemnére megnyerő hatást gyakoroltak.

— Beszélj, — mondá szeliden.

A kis szombatosnő a költészet és élethűség csodálatos varázsával, mely mindent megelevenít és a szem elébe hoz, beszélte el férje rejtélyes helyzetét, az elő aggodalmon kezdve az első gyanúig, úgy a mint élményeibe szőve voltak, úgy a mint történtek, úgy a mint fejlődtek Kassai elleni váddá.

Midőn a Pécsi «remetesége» előtti jelenetet lerajzolá, a fejedelemné élénken tudakolt azon főúr külsőjéről, ki kémnek mondá Laczkó Istvánt.

— A hold bágyadt fénye és rémületem, — szólt Klára, — nem engedték, hogy arczvonalait fölfoghassam. Kicsiny, száraz s hanyatló korú úr lehetett. Hangja éles, kellemetlen volt. Sasorra, hosszú keskeny feje mélyen él emlékemben. Ha jól megtudtam különböztetni, kék ruhát hordott.

— Nejét gyászolja, — mondá a fejedelemné. — Folytasd férjed történetét.

Midőn Klára az ifjunak, ki haza kisérte, másodszori látogatását említé, Rákócziné megint kérdé:

— S milyen alakú volt?

A szombatosnő a legpontosabb személyes leirást adá.

— Valóban furcsa! Hisz ez Kassai István unokaöcscse! És miért keresett föl még aznap este tégedet?

— E levelet adta át.

Klára átnyujtja a férj búcsúsorait, s csak akkor, midőn Rákócziné figyelmesen kezd olvasni, jutott eszébe, hogy Erdély uralkodójának nejét sérthetik a levél némely kifejezései.

— Alattvalóink még eddig nem költöztek sem a török hódoltságokba, sem a magyar király birtokaiba. Prága a cselszövőknek, Stambul az árulóknak nyitá meg kapuit: Erdély az üldözötteknek adott menhelyt. Ez történetünk; ebből következett dicsőségünk és szenvedésünk. Férjed kibujdosást tanácsol, de országunk határain csak azok szoktak átszökni, kik törvényeink igazságos boszújától félnek. Lehet, hogy Kassai István uram ő kegyelme szigorú volt férjed iránt; de az is megtörténhetik, hogy csak jogát követeli fölöttetek.

A fejedelemné a szombatosnő halálsápadt arczára tekintett, s megszánva a szenvedőt, kegyteljes mosolylyal kérdé:

— S csakugyan képes volnál annyi módon, mint férjednek említéd, a mindennapi kenyeret megkeresni?

— Isten és jó emberek segítségével igenis.

A fejedelemné csöngetett, s e jelre a szolgálattevő palotahölgy lépett be.

— Ez az a leányzó, — szólt a fejedelemné, — a kit oly régen kerestettem. Bodó Klárának hívják. Lakása udvarunk nemes hölgyei közt leend. Szakmáját add neki át.

Klára nem tudta mire magyarázni e nyilatkozatot; de érzé, hogy sorsának jobb fordulatára vezethet. Könnyel szemében csókolta meg a fejedelemné kezét. A köny a kis Endréért villogott feketeselyem pilláin. Vajjon mi történik a fiával, kit a fogadósnő gondjaira bízott? S mi tevő leend ő, az anya és nő, mint hajadon? Mily balhelyzetbe jutott. De ha a fejedelemné parancsolja!

Klára visszautasítva minden okoskodást, mely ostromlá és üldözé, csendesen kisérte a palotahölgyet.

Lépcsőkön mentek le és a nőszemélyzet szobáin haladtak tovább, mígnem óriás boltozatú s nagy ablakoktól világított terembe értek.

Itt hosszú asztalokon végekben vagy munka alatt roppant mennyiségű kelme feküdt.

Nehéz selyem ruhák, melyeket szét kellett bontani, palástra szánt bíbor és tengerzöld bársony, drága csipke finom lenszövet mellett, ezüst-, aranygyöngy és tarka színű fonalak sodrásra, szegélyekre, rojtokra, varrásra, himzésre rendeltetve, igen kényes természetű tűzés, mely az erős szemet is próbára teszi s közben durvább nemű nőmunkák, ezek vették a nagyteremben legalább húsz nő szorgalmát igénybe.

Klára belépése hatást tett a társaságra.

Különböző, többnyire fiatal és kecses arcz fordult felé.

Némely kéz félretette egy kevéssé a munkát; némely fürt a lehajtott főről mélyebben gördült a himző-ráma felé, s e fátyol alól biztosabb kémlési szabadságot engedett a szemérmes, de kiváncsi tekintetnek; némely kérdő fekete, némely beszédes kökény és határozatlan akaratú kékszem pihent Klára vonásain, öltözékén, s mesés parányiságú papucsáig is letévedt.

Volt leány, ki kláris-ajkait bigyeszté, s volt, a ki sajátságosan mosolygott.

A szombatosnő észrevevé, hogy egypár közülök jelekkel is beszél; de ha vajon mellette vagy ellene cserélnek eszmét, sejteni sem tudta.

A társaság egészben inkább jó, mint rossz benyomást tett rája.

A palotahölgy a teremből ékesen butorozott szobába vezeté Klárát.

Puha pamlagon éltes asszonyság ült, orrán kerek szemüveggel, lábzsámolyán borzas ölebbel.

Csinosan öltözött apród olvasott föl egy kegyes értekezést, oly hanghordással, mely a szószéki ékesenszólás elég hű utánzása volt, s néha majdnem éneklésbe ment át.

Épen érdekes hely következett, mit világosan tanusított az, hogy a szemüveges asszony az ajtónyiláskor mutatóujját intőleg emelte a belépők felé, s Klára vezetője, ki a házi szokásokkal ismeretes volt, mozdulatlan és áhítatos figyelemmel állott meg, míg az apród egy igen hosszú s kenetes körmondatot orrhangokkal befejezett.

— Kedvesem, mi járatban vagy? — kérdé a pamlagon ülő.

— A fejedelemné ő fensége parancsolá, hogy mondjam meg édes asszonynénémnek, hogy e leányzó az (ekkor Klárára mutatott), kit oly régen kerestetett.

Az udvarmesternő levevé szemüvegét, hogy jobban lásson, azután ismét föltette, hogy még jobban lásson, s midőn így sem nyugodhatott meg, nyájasan tudakolá a palotahölgytől:

— Úgy-e, kedves hugom, ezt a derék leányt Kalotaszegi Borbálának hívják?

— Igenis, Bodó Klárának — válaszolta a palotahölgy. — Ő fensége kegyelmes rendelete szerint az udvar nemes hölgyei közé tartozik.

Az udvarmesternő fölkelt a pamlagról, Klárához köze-

ledik, s megcsókolja homlokát, ki e szívességet kézcsókkal viszonozza.

— Kegyelmes asszonyunknak forma-készítőre volt szüksége, ki a himzők, varrók és hurkolók számára szép mintákat rajzoljon, s ezért küldött, édes gyermekem, utánad... csakhogy azt nem tudom képzelni, hogy miért hivnak téged a mostani neveden?

— Az a fejedelemné titka, — válaszolá Klára.

— Nekem kellett volna téged a mi kegyelmes nagyasszonyunkhoz bevezetni. S hogyan jutottál az ő fensége szine elébe?

— Nagyságos asszonyom! az is a fejedelemné titka.

Petneházyné aligha örvendett a rejtélyen, mely az idegen nőt előle elleplezé. Nem minden csípősség nélkül mondá tehát:

— Jőjj velem, «fejedelemné titka», hogy mutassam meg szobádat, a hol lakni fogsz, jelöljem ki a helyet, a hol dolgoznod kell, és vezesselek a többi nemes kisasszonyokhoz.

Klára csinos kis szállást kapott s név szerint megismerte azon leányokat, kik félórával előbb nagy kíváncsisággal függeszték reá szemeiket.

*

Ezalatt a fejedelemné fontos intézkedéseket tett.

Laczkó István történetét minden részleteivel összefoglalván, nem kétkedett, hogy Kassainak érdekelve kellett lennie a fejleményekben.

Klára elbeszélése két dologról győzte meg, arról, hogy a korlátnok törvényes joggal bir a szombatos pap személye fölött, s arról, hogy e jogával való fenyegetéssel vette rá a szerencsétlent a szombatosok és főleg Pécsi Simon elleni kémkedésre.

Rákócziné, bár a hit kérdéseiben férjénél szigorúabb volt, a szombatosok tévelyeit nem üldözé. Udvarában több

oly cselédre lehetett találni, kiket rosszakaróik e rajongókhoz szítással vádoltak. De ha a fejedelemné a kitagadott és törvényesen megbélyegezett felekezet esküdt ellensége is lett volna, azért még sem szünnék meg erélyes jellemének egész hevével kárhoztatni azt az eljárást, melynek gyanúja Kassait terhelé.

Laczkó rögtöni eltünését is inkább hitte Kassai boszújának, mint akár öngyilkosság, akár megszökés eredményének.

Egy perczig tehát azzal küzdött, vajon nem volna-e czélszerűbb Kassait magához hivatni és nyilatkozatra birni; de gyakorlati eszével hamar belátta, hogy minden elsietés az eredményt koczkáztatná.

S bár mennyire volt Klára arczára az őszinteség kinyomva, és előadása az igazságnak bármily kétségtelen bélyegét hordá magán, mégis szabad-e, illő-e a bűn jelenségeinek megállapítása nélkül hitelt adni oly vádnak, mely becsületet sérthet, s be nem bizonyítva homályt vet arra, a ki ellen intéztetik?

A szombatosnő elbeszélése az elővizsgálatra több kiinduló pontot nyujtott, mert a börtönőr tanuskodhatott Laczkó bezáratásáról; Fridrik, a pék, Fehérváron mulatása körülményeiről adhatna fölvilágosítást; azon társaság végre, mely Pécsi Simon nyári laka előtt megtámadta, ez iszonyú jelenet részleteit, s talán okait is föllepleznetné.

Klára leirásából a fejedelemné Kassai Elemérre tüstént ráismert; a kiméletlen öreg úrban pedig, ki az izgágát előidézte, Szeredit gyanítá.

Rögtön magához hivatta őt.

S nem csalatkozott.

Szeredi a legapróbb részletekig elbeszélte a történteket, s midőn rokonától, a fejedelemnétől meghallá Laczkó eltünését, a Kassai ellen forralt boszútól hajtva, sokat változtatott a szerencsétlen szombatos felőli véleményen.

— A jámbor, az érdemes férfiú! — sóhajtá. — Látszott egész valóján, hogy nincs bűnre, aljasodásra teremtve; de a

ki Kassaihoz közel jut, ha angyal volna is, előbb-utóbb számot tarthat a kárhozatra. Mondtam én mindig nagysádtoknak, hogy Dajka püspök és Csulai uram minden ékesszólása sem tisztíthat annyit az erkölcsökön, mint a menynyit Kassai magaviselete egy óra alatt ront. Ha a becsületesség aranyrúd volna, az ő lehelletére rozsdát kapna; pedig az aranyat nem szokta a rozsda bántani. Ő fensége a fejedelem magas kegye szerint rendelkezhetik alattvalói fölött. Oszthat méltóságokat és hatalmat függetlenül. De én Kassai uramat azon izmaeliták utódjának képzelem, kik az Árpádház végivadékai alatt meglopták a kincstárt s a királyi korona pántjának legszebb köveit, a nép szeretetét és az országnagyok hűségét, kifeszíték százados helyeikből, hogy a gyémántot üveggel pótolják, mely hamar törik, s ha épen is maradna, akkor sem érne semmit. Kassai uram nem való az én uram-fejedelmem tanácskozó termébe... őszintén mondom, az előszobájába sem méltó. Boldog Isten! mit nem tehetett azzal az emberséges Laczkó Istvánnal is? A jámbor férfiu kétségkívül nem akart Pécsi ellen föladó és hamis tanú lenni. Az én atyai dorgálásom is hathatott kedélyére. Bizonyosan kikérte a vén farizeustól, hogy vele ne készíttessen koholt okmányokat, ne kovácsoltasson hamis vádakat; s íme, Kassai a Marosba dobatta, vagy megfojtatta és holttestét a mult éjjel az akasztófa alá temetteté. Az én kegyelmes fejedelmem nem akar nekem hitelt adni, s tudom, nagyságod is ki fog szidni e szavaimért; de engem nemcsak alattvalói hűség, hanem a vér legszentebb kötelékei is csatolnak a Rákócziak és a Lorántffiakhoz. Ha a vén Szeredi hallgat, akkor ki merje megmondani az igazat? Ha én sem vagyok elszánva uram fejedelmem és családja nehezteléséte fejemre vonni, hogy a dicsően uralkodó háznak használhassak, vajon akkor kicsoda fogná helyzetét koczkáztatni azért, hogy öntudata előtt megérdemelhesse a kegyelmet, melyet igaz szándéka miatt elveszt?

Rákócziné rég megszokta Szeredi vádaskodásait, élczeit

és sopánkodását. Majdnem oly keveset adott, mint a férje, e vén rokon politikai nézeteire. De tudta, hogy senki sem bír jobban kifürkészni titkokat és senki sem hajlandóbb egy kevés botrányért tömérdek időt, fáradságot hozni áldozatul, Szeredinek a kósza fecsegés mellett az ildomos hallgatás is tulajdona volt. A fejedelemnének, minthogy Klára előadása tevékenységre ingerelte, épen ily emberre volt szüksége.

— Nem arról van most szó, — mondá feddőleg — hogy kegyelmed miként vélekedik a mi legfőbb tanácsosunk hivataloskodása és magánélete felől. Jól tudjuk, hogy a kik a kormány élén állanak, vádoltatni szoktak azok által, kik nem vesznek a kormányzásban részt. Midőn Pécsi volt a kanczellár, kegyelmed őt tartotta a legrosszabb embernek, most helyébe Kassai lépett, most ő legbűnösebb... míg a váradi kapitányság betöltve nem lesz.

— A leendő váradi kapitány elleni vád könnyen vonhatna nyakamra notapört. De ezt sem tekintve, hiszem tehát, hogy mindig a legroszabb embernek marad Kassai.

Mosolyogva koczkáztatta e megjegyzést Szeredi, s a fejedelemné sem akará észrevenni a benne rejlő gúnyt. Hisz nagyobbik fiának kapitánysága a leggondosabban őrzött udvari titok volt.

— Kegyelmedet egészen haszonvehetetlenné teszi rögzött gyűlölete; pedig épen hű szolgálatát akarám igénybe venni.

— Rendelkezzék fönséged fáradságom, vagyonom, életem fölött s rögtön tapasztalni fogja, hogy jobbágyi kötelességem elől minden más tekintet háttérbe vonul.

— Szeretném tudni, mi történt Laczkó Istvánnal? Gyanítom ugyan, hogy kétségtelenül jogos okból, Kassai uram hatalmába esett, de szeretném erről bizonyossá tétetni.

— Legfölebb egy hó alatt mindenről értesülve lesz nagyságod. Laczkó Istvánt vagy élve, vagy halva előkerítem. Ha Kassai, mint a bitang marhát, vásáron adta is el, faluról-falura fogom nyomon kisérni, míg rátalálok;

ha négyfelé vágatta is, mint régen az országos rablókat szokták, mind a négy részt ki fogom kutatni, hogy együtt hozhassam el.

— Ekkora buzgóságra nincs szükségem. Elég lesz, ha kegyelmed az elveszett egyén sorsáról értesít. Tájékozásul szolgálhat az a nézetem, hogy Kassai uram valószínüleg Laczkót szökött jobbágyként vitette valamelyik jószágába.

— Most értem már a jámbor férfiunak hozzám intézett végszavait. Fönséged bölcsesége új világot derített fejemben. Menten a munkához fogok.

— De kettőt kötök ki. Először, maradjon minden titokban; másodszor, kegyelmed Kassai indokainak kutatásába ne elegyedjék. Csak arról értesítsen bennünket, hol van Laczkó és minő állapotban?

— Szigorúan fogom nagyságod utasítását követni, — válaszolá mély bókkal Szeredi.

A fejedelemné kegyesen nyujtá kezét a rokonnak, melyet ez a régi barátság és a magas rang iránt tartozó tisztelet vegyületével emelt ajkaihoz.

Szeredi távozása után visszajött Dajka püspök.

— Tisztelendő atyám! a kegyelmed védenczét erkölcsös magaviseleteért udvarom nemes leányai közé soroztattam be.

A szegény püspök égni vélte lába alatt a szőnyeget.

— Fönséged kimondhatatlanul kegyes, — szólt el nem palástolható zavarral.

— Remélem, hogy Bodó Klárában sok ügyességgel biró egyénre tettem szert, ki szorgalmával a többi kisasszonyoknak is jó példát fog adni.

— Mindenesetre a választás rendkívül szerencsés volt. Klára eszét eléggé tanusítja az is, hogy engem ráfogások és hazugság nélkül tudott tévútra vezetni, s így szerzett magának alkalmat a fenséged szine elébe jutásra.

A különben szelid Dajka e megjegyzésében az átalláshoz némi keserűség is csatlakozott.

— S hogy találta kegyelmed a herczegkisasszonyt? —

tudakolá a fejedelemné, a társalgásnak más irányt adva.

— Épen midőn bejelentettek, hajékét tépte le s eltávozott, hogy újra fodroztassa fürteit.

— A szeszélyes gyermek! s püspök uram nem dorgálta meg?

— Leültem, s vártam, míg visszatér.

— S akkor?

— Akkor Zsófia kisasszony elővétette új ruháit, s okvetetlenül tudni akarta, melyiket tartom közülök legszebbnek?

— Soha sem jön meg az esze! — sohajtá a fejedelemné. S kegyelmed miként utasítá őt rendre?

— Mondám, hogy világi hiábavalóságokhoz nem értek; de arra megfogta a kezemet, s nem akart a ruhatártól elereszteni, míg ítéletet nem hozok öltözékeinek szépségeiről. Azt állítá, hogy inkább sírni is kész, mintsem szabadon bocsásson, ha nézetemet nem fejtem ki.

— Ezért szigorúan meg fogom szidni. S kegyelmed mit tett?

— Ítéletet hoztam, s egy világos narancssziűnek adtam elsőséget.

A fejedelemné mosolygott.

— S mit monda Zsófi?

— Összecsapta kezét, kaczagott, és az állítá, hogy semmit sem értek a ruhához, mert a mit megdicsértem, annak a színe és szabása a legszerencsétlenebb.

— S kegyelmed, püspök uram, mit válaszolt?

— Csak azt, hogy már most én szeretném tudni, vajon mit tart a herczegkisasszony *Az áhítatos lelkek számára virágokkal beültetett és ggomoktól kitakarított kert* felől, melyet a mult vasárnap olvasás végett átadtam?

— Ez igen helyes kérdés volt. S mit mondott Zsófi?

— Előmutatá a könyvet, és láttam, hogy eléggé szét volt tépve.

— Legalább tehát tanulmányozta! — vigasztalá magát és a püspököt a fejedelemné.

— Úgy hivém, és ennélfogva kérdeztem, melyik virága a kertnek tetszik leginkább?

— S mit felelt?

— Hogy az ilyen virágokhoz ő csak annyit ért, mint én a nővirágokhoz.

— Addig olvastatom vele, — szólt haraggal a fejedelemné, — addig olvastatom a püspök uram könyvét, míg könyv nélkül mondja el.

— Ez esetben új példányt hozok, fönséges asszonyom mert a régi már nem állja ki a hosszas forgatást.

*

A fejedelemné a püspök távozása után is néhány perczig neheztelt Zsófiára; de a Rákócziak e szeszélyes és elkényeztetett leány irányában gyöngédek, sőt gyakran gyöngék voltak; úgy a férj, mint az asszony. Káprázlatta szemeiket a Báthori család dicsköre. A Báthoriak közül vajda, országbiró, nádorispán, fejedelem, s halhatatlan emlékü király volt már azon korban, mikor a Rákóczi és Lorántffi név csak keskeny körben volt ismeretes.

A hatalomra jutott új családok nagy áldozatok árán is keresik a régi családokkal való rokonságot, s bár a nyugodt kedélyü és biztos itéletü Rákócziné soha sem nyomhatta el azt az aggodalmát, hogy fiát Zsófia boldoggá nem fogja tenni; de gyanui és szorongásai ellen mindig talált oszlató szert a herczegkisasszony fiatal éveiben.

— Majd megjön az esze, — vigasztalá magát most is, — hisz a tapasztalás mutatja, hogy egyik némber még a párta előtt, a másik csak a főkötő alatt érik meg. Zsófiánál hamar fejlett a test, s épen azért bontakozik ki későn pólyáiból a lélek.

Nem tudjuk, mennyi érvvel bir e nézet de az bizonyos, hogy Rákóczinét megnyugtatá.

Tevékenysége ismét Klára ügyére irányult.

Néhány sort vetett papirra, s miután a levelet bepecsételte, a szombatosnőt magához parancsolá.

— Könnyezned nem szabad azért, a mit most tőlem hallani fogsz, s kivált udvarom előtt egy sóhajjal sem árulhatod el bánatodat.

Klára viaszsápadt lett.

— Férjed sorsa függ lelkierődtől!

Klára összeszorította ajkait, mintha daczolni akarna a kíneszközökkel, melyek testére alkalmaztatnak.

— Fiadat az ide alig félórára fekvő Portusra viszik. Jámbor, istenfélő házban fog növekedni, míg ismét átveheted. Az özvegy, kihez e levél szól, a kis Endrét saját édes magzatának fogja tekinteni. Tüstént megrendelem az örményesi uradalom igazgatójának, hogy keresse föl a csecsemő leányodat, s vigye magához. Nálam bátorságban van! barátnődnél rátalálhatnak. Nincs e valami jegyed, melyet az áttért szombatosnő ismer?

— Csak a mátkagyűrűm. Jefta volt a nyoszolyóleány, midőn az evangelikusok szertartása szerint férjhez mentem.

Míg a szent ereklyét Klára lehúzta ujjairól, megeredtek szemének könnyei.

— Nem parancsoltam-e, hogy rendben tartsd magad? — szólt a fejedelemné komor arczczal.

— Csak ne hullanának rám a boltozat kövei! — gondolá Klára, forogni vélvén maga körül a termet.

— Ha gyönge vagy, távozzál innen! — ismétlé a nagyasszony.

Klára mozdulatlanul állott, mintha szellemek lánczolták volna föloldhatatlan kötelékkel a padlózathoz. A vért lázas szíve orczájára hajtotta, de onnan megint visszautasítá eltökélése. Arcza fehér rózsa és piros rózsa volt fölváltva, míg néhány másodpercz alatt a súlyegyen helyreállott, s a szenvedő szombatosnő úgy nézett ki, mintha álmából ébredt volna föl, s nem tudná, mi rezzenté el a phantastikus képeket, melyek körüllebegték.

— Már távozhatol, — mondá a nagyasszony. — Sokat foglalkozzál, hogy kevés időd maradjon a gondolkozásra.

VIII.

Gyulai nem tartott sokat a szombatosságot fenyegető veszélyekről, s azt sem hivé, hogy Pécsi Simon, midőn a hitújítás kérdése komolylyá válnék, még egy hajszálát is meggörbíteni hagyja a fényes kövű új Jeruzsálem miatt.

De bár mekkora Tamás volt a Deborah atyjának elvszilárdságában, bár mennyire hitte, hogy a volt korlátnok minden ábrándossága mellett sokkal tapasztaltabb róka, mintsem az együgyű kezek vetette tőrben magát elfogassa, mégis az estéli borzasztó jelenet, Szeredi bélyegző szavai, és a kémkedéssel vádolt Laczkó dühe s megaláztatása akkora befolyást gyakoroltak kedélyére, hogy soha nem tudta szemeit behunyni, álmában is titkos kémek álarcát látta letépni, és az ájuldozó nők alakját eltakaró sűrű fátyolokra boszankodott.

Ah, a fátyol, s hogy Elemér jött az ájult nember segítségére, ébren is nagyon nyugtalanítá az ifju kamarást.

Mit beszéljen el már Anna néninek, midőn a történet regényes része mást illet? Neki csak mellékszerep jutott, s a tudakolóknak azt sem fogja megmondhatni, hogy az a Klára, kinek nevét kétségbeeséssel hangoztatta a kém, kék vagy fekete szemből ejté-e ki a könnyet, midőn magához tért, s fájdalmas mosolylyal vagy mosolygásban elhalt fájdalommal hálálta meg a hazakisérő lovag részvétét . . . És minő lény lehetett Klára? Ha bűbájjal bír úgy Elemér még Fehérvárott mulat. És vajon elutazott-e?

Gyulai Ferencz e gondolatra odahagyta szobáját, s betekintett Elemér szállására.

Takarítottak, rendeztek. Új lakosa volt, szintén a testőrtisztek közül.

— Vagy Klára szépsége kisebb szerencsétlenségénél,

vagy pedig Elemér inkább szereti Deboráht, mint saját maga hiszi, — ez elmés megjegyzéssel tért vissza Gyulai.

— S most már mit csináljak újdonságommal? — fűzé tovább eszméit. — A nő nem látszik különös érdekkel bírni, s én teremtsek-e részére szépséget, szellemet és kalandot? Azután Elemér nevét sem hozhatom föl oly történetnél, melyben Szeredi tulajdonkép Kassai István uram ellen is szólott, a nélkül, hogy az unokaöcs által rendreutasíttatnék. Kassai István ő kegyelmét szintén nem nevezhetem meg, mert ha fecsegésem fülébe jutna, szörnyen neheztelne reám, s haragja előmenetelemet gátolhatná. Tehát a cselekményből még a magamén kívül legalább két nevet ki kell hagynom. Sőt kérdés, mit csináljak Szeredi ő nagyságával is? Fölingereljem-e ellene a hatalmas Kassait, holott éles nyelvével maga is eléggé bőszíti magára? S mi hasznom lesz, ha hireszteléseim miatt végre a fejedelemné rokona, vagy a fejedelem első tanácsosa között kell választanom, föltéve, hogy mind a kettőt egyszerre nem veszítem el? Hüm! Az előmenetelre szükségesebb a hallgatás, mint a beszéd. Bizzuk Szeredi ő nagysága csatlósaira a botrány terjesztését; mi fiatal kamarások, kikre szép jövő néz, legyünk titkolódzók, midőn a nyiltság haszna kétséges . . . De, hát Pécsi se tudjon semmit a történetekről? . . . Kár volna nyugtalanítani, midőn veszélytől komolyan nem tarthat. A szombatosság sajátságos őrjöngés lehet; de az ország nyugalmát fenyegető bűnné még Kassai sem bélyegezheti. Azonban, midőn a boldogult Bethlen Gábor fejedelem Pécsit börtönbe csukatta, a szombatossági vád is keringésbe hozatott, hogy a lázadási kisérleteket rejtélyes nevével fedje. Atyámtól hallám a kegyvesztett korlátnok czimborálását az elégületlenekkel. S vajon most is nem ilyent szaglál-e Kassai ő kegyelmessége? A pártok békétlenek, Zólyomi rokonai a portát ingerlik a fejedelem ellen, a katholikus urak hátratételről panaszkodnak, a palatinus titkos küldöttjei által rokonszenvet toborz. S midőn a huzalkodásra annyi jel-

szó és kedv van, csodáljam-e, ha a különcz észjárású Pécsi oly viszonyok közé bonyolítja magát, mely halálos ellenségét végdiadalra s őt bilincs közé vezetheti. Leányára s hetven falvára nincs ugyan sok vágyam, de csak annak szolgáljunk-e, kitől szerencsénket várjuk? Ez nagy önzés volna. S miért ne figyelmeztetném, bár általánosan, Pécsit arról, hogy kémek veszik körül, lesik lépteit, szavait? Azonban hátha részletek után tudakol? Akkor inkább rejtélyes maradok, mint csevegő. A homályos szavak, a ködbe takart czélzatok Pécsire nagyobb benyomást tesznek, mint az elősorolt tények s az indokolt vélemény. Meglátogatom őt és figyelmeztetem.

Gyulainál a gondolatra hamar szokott a tett következni.

Mihelyt foglalatosságait elvégezte, s az udvarban reá többé nem volt szükség, a «remeteség» felé tartott, de alig ért a Miklós-kaputól a külvárosba, alig kezdett azon utczára belejteni, hol a mult este csatlósok állották el Szőke István útját, midőn káprázató fény özönlött feléje.

Bár felleges és sötétszürke est volt, melynek holdja bujkált és csillagai csak lopva mosolyogtak a komor ég kárpitjáról, Pécsi lakása tündérin csillogott, világosan és nevetőn.

Száz meg száz színes lámpa derítette föl a kert útját, és ösvényeit.

Czímeres hintók, czifra csatlósok és huszárok állottak az oszlopos folyosó előtt, és sok szolgakéz lobogtatott fáklyát, emelve a világítást, mely különben is pazar és magát fitogtató volt.

A kéjlak minden ablakain a csillárok fénye reszketett, kivévén azon rejtelmes szobát, hol a zodiacusban forgottak a bolygók s a végzet titkait szokták az ábrándozó Pécsihez lehozni.

Gyulai a kapunál vissza akart térni, mert csak a házi kis körre számított, csak Pécsivel kivánt találkozni; de megzendült a nagy terem, gyorsan lebegtek el az ablakok előtt az árnyak, s a zene és táncz, a kiváncsiság és élvezetvágy ostromolni kezdte a mulatságra hajló, a víg kedvű ifjut

Akkor még a szoros illem helyett a szívesség kormányozta a társadalmat. Az egyosztályú egyének, ha a házban, hol a vigalom vert tanyát, idegenek nem voltak, nem vártak formaszerinti meghívást, s örömmel látott vendégei valának a házi úrnak, ki büszke volt arra, hogy lakomáiban és tánczestélyein sokan vesznek részt.

Gyulai némi tétova után a folyosónak tartott, s csak a mint az ékes szobákon s az urak és delnők csoportozata közt tovább haladott, kezdé mindinkább érezni, hogy a társaság, melybe lépett, több igényű, mint rögtönzött alkalmakkor kell lennie.

Később tudta meg, hogy a házi úr születése napját üli.

Az üdvözlések azon időben elmaradhatatlanok voltak, s elég czifra szavakkal fejezte ki azokat minden új érkező.

Gyulai is siet Pécsit fölkeresni.

Kornis Zsigmond, Mikó, Haller Péter és Kemény János társaságában találja.

Az öreg úr magas, egyenes, méltóságteljes alakja, arczának szelid, de komoly kifejezésével, a figyelmes nagy szemekkel, melyeken mégis visszatükrözött a merengés, és a gondolkodó homlokkal, melyen a derű, mint a napsugár a gyér fellegek közt, játszott és el-eltünt, oly különös hatást gyakoroltak most Gyulaira, hogy a porból felvergődött férfiút hajlandó lett volna királyok ivadékának vélni, vagy legalább azon római senatorok egyikének, kik nem szorultak trónra a végett, hogy uralkodjanak és a pártfogásért esdő tartományok hódolatát elfogadják.

Pécsi szerencsés és baljóslatú napot ünnepelt. Kedélyében csodálatosan szőtte be magát a szorongás az öröm közé, s az elhagyatás érzése a kielégített büszkeség nyilatkozataihoz ellentétül vegyült.

Hogyne örvendene, midőn maga sem tudja miért, oly sok főember is megemlékezett születése napjáról, kik évek óta e részben példás feledékenységet mutattak? S hogyne sülyedne merengésbe, midőn a mult éjjel, a mint az éjfél közeledett, az állatkör a legfenyegetőbb cso-

portozatokat tüntetett föl, s neve napjának hajnala közé az életveszély a családi romlás sötét árnyait veté? Mely halandó tudná eltalálni a végzet ujjmutatásait? Miért látogatják csoportosan a kegyvesztett államférfiut épen akkor, midőn az ég kegye felől leginkább kétkedik? Melyik a rossz jel már? melyik a biztató? melyik az óvaintő? Az emberek mosolygó vagy a csillagok komor arczára tekintsen-e az, ki a mától a holnap számára utasítást akar venni?

Nem rajzoljuk tovább az astrolog kételyeit, mert Pécsit a legkellemesebb meglepetés várja.

A fejedelemfi, a remélt trónutód, megérkezése jelentetett.

Ennyi kitüntetést a volt korlátnok még sem várt.

Bethlen Gáborral, a nagy uralkodóval több évig állott ugyan baráti viszonyban, de az udvar kedvezéseitől elszoktatva, s oly hosszas idő alatt még az aristocratia büszkébb részétől is mellőzve, természetes vala, hogy György úrfi látogatása most mélyebb benyomást gyakorolt Pécsire, mint régen maga a római császár által történt kitüntetése is.

A csarnokig ment magas vendége elébe, ki a kiséretéhez tartozó fiatal urak egész csoportjával jelent meg.

Az agg férfiu a daliás, de negéddel telt ifju előtt kész lesz vala talán magát a túlságig lealázni, ha méltóságos termete s vonalainak imponáló kinyomata a szolgaiság jeleinek fölvételére egészen alkalmassá tenni képtelen nem lett volna.

György úrfi baráti kezet szorított az öreggel s a jövő perczben a nők társaságába vegyült.

IX.

A lassú palotás többé sort nem nyerhetett.

Idősbjeink buzdították a fiatalokat, kiknek nem volt arra szükségök, vagy visszavonultak a velök egykorú asszonyságokhoz, hogy régi emlékeiket hasonlítsák az új nemzedék örömeihez, s a mult szerint rostálják meg a jelent.

Gyulai a tánczolók közé vegyült.

Társa kökényszemű leányka volt, ki egész hálával fogadta azon kitüntetést, hogy a nagyvilágban élő úrfi tartja őt, a gyermekszobából még ki nem vezetettet, pártás hajadonnak.

Elismerőbb alig lehet valaki, mint egy növendékleány szokott azon kétséges bókért, hogy idő előtt tekintik kifejlettnek. Mintha a bevezettetés percze nem volna kezdete a szülői házból kiköltözés kisérleteinek, s mintha a békés révben nem ekkor feszítenék föl a vitorlákat, nem akkor tartanák kézen az evező rudakat, hogy egy gyönge és töredékeny csónak az első kedvező széllel ismeretlen, viharos és be nem látható tengerre ragadtassék, hányatni, elsülyedni, vagy véletlenül szerencseparthoz jutni.

Gyulai, minden hajlam nélkül ily bölcselésre, fogta át a kis karcsú teremtés derekát, forgatá a könnyű alakot maga körül, ereszté szabadon, csalogatta vissza, szóval: tánczolt, egészen csak arra gondolva, hogy mulat. De szemei véletlenül Deboráhra tévedtek, s e percz óta tánczosnője mér sejdítheté, hogy még nem nagy leány, s hogy örömeire nézve több köszönettel tartozik leventéje elkésésének, mint gyöngéd figyelmének. Vagy nem lejt-e Deborah annyi kecscsel s minden mozdulatában nem él-e annyi varázs, annyi utánozhatatlan és megragadó bűbáj, hogy Gyulai alig fordíthatja el róla tekintetét? S nem

volna-e a hetedik égben, ha cserélhetne tánczosnőt azzal, a kinek vállára Deborah most teszi kezeit?

Bizonyára a kis leányon kívül még más is lehetett oly véleményben, hogy az ifjú kamarást a házi kisasszony megigézte. Különben miért vétené el az ütemet és tánczlépést, midőn a csába szombatos-leány hozzá közel jön.

Bohóság! Gyulait csak a művészeti szépség hatotta meg, csak azt látta, hogy soha még tökéletesebb tánczosnő nem került szeme elébe, csak azt hitte, hogy a könnyű Atalanta, ki egykor az alig meghajlott buzakalász fölött lebbent végig, a tündérországból visszatért a nehézkes emberek közé, hogy fölvillanyozza magát a tompa és bágyadt mindennapiságot is. Gyulai csodálattal telt el. De hányszor nem fordul elő, hogy bámulatunk aránylag kevés viszonyban áll rokonszenvünkkel, s hogy az, kit szeretünk, hajlamunkat rendkívüli tulajdonok nélkül szerezte meg?

Gyulai szíve nem dobogott gyorsabban, midőn szemei a feltünésig kisérték Deborah hódoló mozdulatait. Keble hideg volt; tekintete részvékeny, meleg és átengedő.

A büszke és hiu szombatos-leány, ki a közfigyelem lelkesítő ereje nélkül nem birta volna annyi bűbájba olvasztani minden mozdulatait, most a mint az aggok is tódultak a terem felé, s a mint a tánczosok siettek megragadni az alkalmat, hogy nézővé vállhassanak, kezdé észrevenni Gyulai tekintetén a rendkívüli hatást, melyet reá gyakorolt. Hisz a kis kökényszemű leánynak szüntelen kellett tánczosát figyelmeztetni, hogy rendetlenség ne történjék, s hogy kibontakozhassanak azon tévegből, melybe emennek szórakozottsága az egész tánczvonalt be-besodorni látszott.

— Igen elfáradtam, — szepegé végre a szerencsétlen gyermek, az alkalmatlan helyzetből menekülni akarván.

Gyulai örvendett, hogy már szabad kedve szerint nézheti Deboráht, s Deborah szíve tombolt örömében, hogy a régi mellőztetés megtorlására alkalmat nyert. Mert mire

is magyarazná egyébre az ifjú elnyelő nézését, mohó bámulatát, mint szerelemre, mint a szépségnek egy vértezett és hideg kedély fölött nyert diadalára?

Midőn a táncznak vége volt, György úrfi, Erdély leendő uralkodója, közelített a bámult szombatosnőhöz.

Lekötelező lehetett, a mit a fejedelemfi mondott, sőt igen hizelgőnek kellett lennie, mert a hallott szavak után a leány tekintete még ragyogóbbá, arczszíne még élénkebb kifejezésű lett, s vonalain a kellemes meglepetést a vizsga szemek messziről olvashatták

Gyulai a figyelmezők közé tartozott.

György úrfinak jelenléte is e házban az ifjú udvaroncz előtt föltünhetett, minthogy rég tapasztalta, hogy Pécsi a kegyvesztettek sorsát, a mellőztetést uradalmai s nagy elméje mellett sem kerülhette ki; mennyivel inkább kellett tehát csodálkoznia a rendkívüli megkülönböztetésen, mely Deboráht érte, midőn a fiatal herczeg udvariasságát az egész nőtársaságból egyedül csak reá halmozta. Valóban több volt György úrfi nyájasságában, mint puszta illem, mint köteles bók a ház kisasszonya iránt.

— S mi lehet e kegy indoka? — kérdé magától Gyulai tünődve, mintha nem volna elég magyarázat azon közelragadtatásban, melyet a gyönyörű szombatosleány utánozhatatlan szépségű táncza idézett elő. — A herczegfi szigorú erkölcsű, s jegyesét szereti; ha ezt nem tudnám, — fűzé tovább gondolatait, — még elhihetném, hogy kalandon jártatja eszét.

Míg Gyulai találgatásokba merült, az urak és asszonyságok kört alkottak a teremben, s a herczegfi a középbe vezette Deboráht.

A hangszerek megzendültek.

Régidő óta szebben és szebb pár nem tánczolta a kettőst, mint a daliás kinézésű herczegfi és «Sáron rózsája», a deli szombatosleány, kinek ruháját néhány héttel előbb pórnők akarták az utczán letépdelni, s ki most királynénak látszik, kegyet oszt, hódolatot fogad el, minden moz-

dulatával igéz, s egy tekintete, egy mosolya elég, hogy irigység tárgyává tegye azt, ki szerencsés volt általa a többi halandók fölébe emeltetni.

Hisz maga a herczegúrfi ad példát a tömjénzésben, mintha mondaná: balgatagok! nem vevétek észre, hogy az úrhölgyek gyöngye, a szépség eszményképe, a kellem tündere e «remeteségben» lakik, a világtól félig visszavonulva, a nagy rangú és finnyás hölgyektől félig lenézve, félig rettegve. Hol volt a szemetek, hogy eddig nem találtatok rá, vagy hol volt ízléstek, hogy látva őt, kételkedtetek magasabb természetében? De talán a kegyvesztett apa miatt voltatok tartózkodók? Ugyan miért hittétek a felhőt, mely a napot betakarta, alkonynak? Fény és homály gyorsan váltja fel egymást az életben. Nekem bizalmam van Pécsi jövője iránt.

György úrfi kisérete alkalmasint így magyarázta a történteket, s Deborah a kettős táncz után annyi hódolótól volt körülvéve, s annyi tánczra fölkérve, hogy Gyulai hozzá többé alig közeledhetett.

S míg a leányt az ifjak isteníték, György úrfi az apát fogta karon, és a szomszéd terembe vezette, hol lassanként az élemedett korúak a volt korlátnok és a leendő fejedelem körül csoportot alakítottak, s a mint Gyulai a lassú beszédből és az arczok élénk kifejezéséből gyanítá, közérdekű tárgyak felől cseréltek nézeteket.

— Minden arra mutat, — gondolá az ifjú kamarás, — hogy változásnak kellett az udvar hajlamaiban vagy a világ ügyeiben történni. Pécsi megint szerepelni fog. Talán ezt sejti Kassai, s azért leset minden lépte után. Figyelmeztetem a veszélyre. De vajon kell-e tennem? Midőn hatalmas erők surlódnak össze, ki szeretne közéjök állani? Maradjunk az általánosság mellett, mint idejöttünkkel volt czélunk. Pécsi jóakaróm, Kassai nem ellenségem. Helyzetem csak romolhat a változtatással. Tánczoljunk, mulassunk!

Gyulai midőn e szándékkal közelít a nagy teremhez,

hol rövid szünet után a zenészek már résen vannak, Deboráht látja maga előtt.

— Épen keresem, — szólt mosolyogva a leány, — hogy miután megfeledkezett rólam, én kérjem tánczra. Semmi mentség! Semmi menekvés! Bár mint kerülte, hosszasan kell miattam fáradnia és unatkoznia.

Gyulai elmés bókokkal válaszolt, karját nyujtva a tánez tündére felé.

— Úgy hallom, — súgá Deborah, közelebb hajolva az ifjúhoz, — hogy barátja Fehérvárról végkép el akar távozni.

— Kicsoda? — kérdé Gyulai, nem tudván, kit ért tánczosnője.

— Az ifjú Kassai.

— Elemér tegnap elutazott.

Deborah lesüté szemét. Arczán szomorúság és megdöbbenés volt észrevehető.

Ez ingerelte Gyulai hiúságát.

— Csodálkozom, — szólt, — hogy barátom, ki az illem szabályait nem szokta megsérteni, búcsúlátogatást nem tett.

— Közte és atyám közt az utóbbi időkben oly idegenkedés támadt, mely mindkettőjöket a félreértésekre fogékonyakká tette. S hol van Kassai Elemér állomása?

— Közel Balázsfalvához, csaknem szomszédságukban.

— Ah! — rebegé Deborah érdekes zavarral arczán.

— Kisasszony, a tánez kezdődik! (Velem tetszelg, Elemért szereti. Borzasztóan kaczér.)

Tánczoltak, Deborah kecscsel, bűbájjal, negéddel s Gyulai, a leány nagy elégületlenségére, igen szabályosan, pontosan és figyelemmel.

— Nyugalma ellenére a féltékenység fulánkja megvérezte szivét, vigasztalá magát Deborah.

— Kaczér s mégis hideg, gondolá ezalatt Gyulai.

— Fáradt vagyok, — súgá a leány, az első alkalmat a pihenésre megragadván.

Gyulai ülőhelyhez vezeti, de midőn odaérkeznek, a

herczegfi jön, s Deborah édes meglepetéssel hagyja magát a táncz örvényébe sodortatni.

Ott lebegett könnyen vidáman, egészen új erővel, oly üdén s a bágyadás minden jele nélkül, mintha csak most harsant volna meg a zene, s most kezdődnék meg egy hosszú, renyhe nap untató órái után a szórakozás és mulatság.

— Borzasztóan hiú, — gondolá Gyulai, más tánczosnőt keresve.

Midőn Deborah a szünet alatt öltöző-szobájába indult, hogy hajékét rendbehozza, a melléktermek egyikében atyjával együtt találta Gyulait.

— Sohasem fölösleges, — szólt Pécsi, — semmiségünkre emlékezni. Magasság nem lehet annak megfelelő mélység nélkül, és szerencsésnek azt szoktuk nevezni, a ki sokat veszíthet.

Volt az öreg hangjában valami oly megható és vonalain oly mélabús, hogy Gyulainak eszébe jutott az esteli kaland, melyet el akart hallgatni.

— Születésem napján mindig szorongás fog el mértéktelen szerencsém miatt. Öcsém! ezelőtt ötven évvel kisebb tekintélyű háznál, mint most a magamé, örömest lettem volna pohárnok vagy udvarmester.

Sötét pír borította Deborah arczát, midőn atyja nyilatkozatának végét hallá.

Gyulainak ajkain, ki a leány fölindulását ellesé, finom, alig észrevehető mosoly lebbent el.

(Nevet atyám együgyű beszédén! Ah, mennyi kéj volna megalázni őt!)

— Leányom, Báthori Zsófia herczegkisasszonyon kívül a leggazdagabb ara leend. Bedig én ezelőtt negyven évvel alig merészeltem boldogult nőm kezét megkérni, mert ötven jobbágytelke volt. Helyes szokás, öcsém, hogy minden esztendőben van egy nap, mikor a koronás fő is leborul és megmossa a koldus lábát. Születésem napján érzem a megalázódás szükségét. De öcsém, talán te nem is tudod,

hogy atyám ki volt? Megsúgom neked . . . . . szűcsmester.

Deborah elosont a szobából; bár a különben büszke agg nyilatkozata még Gyulaira is, kit kényes ízlésű és hideg ifjúnak tartottak, nagy hatást gyakorolt.

— Belátom, folytatá Pécsi, hogy a végzet igazságtalan volna, ha minden halandó ajakkal rendre meg nem kóstoltatná a keserűség kelyhét, s ha az emberiség egy része örökké verőfényben élne, míg a más rész szüntelen vak és vigasztalatlan éjben bolyong. Hadd jósoljon tehát szerencsecsillagunk néha szerencsétlenséget is! Ez a világ rendje! Úgy-e, nem gondoltad, hogy számos kitünő vendéggel fogsz ma nálam találkozni? A nap, ha leáldozik, megaranyozza a felhőket és színben sokkal gazdagabbnak látszik, mint midőn magasan függött a láthatáron!

— Urambátyám, szólt Gyulai meghatva, már kóstolta a keserűség kenyerét, volt börtönben is, és birtoka egy részét elkobozták. Nincs oka megdöbbeni változatlan szerencséje miatt.

— Tévedsz, barátom; midőn Bethlen Gábor Kővárba zárt, csillagházam fénylett s elárasztá a boldogság előjeleivel lelkemet. S a bolygók nem csaltak meg. Úgy lőn, mint jóslák. Becsületemről lehullott a folt, birtokaim szélesedtek, s Deborah, ki növendék-lyány korában beteges és keveset igérő külsejű vala, egyszerre fejlődni kezdett szépségben és szellemben. S hol van most vele versenyző? A mit te fölhoztál, nem volt szerencsétlenség. Egészen mástól tartok e perczben.

— Hogyan? kérdé Gyulai meglepetéssel.

— A világi körülmények rendkívül kedveznek nekem, de a csillagoknak fenyegető constellatiójok van. Földi termemet látogatással tisztelte meg a fejedelemfi; de égi házamhoz ugyanakkor közellépett a skorpio. Saturnus szikrázik és lángol, Jupiter arcza elhalványult. Nehéz idők következnek.

— A skorpio legfölebb egy kémet jelent, ki urambátyám

szívéhez közel lopódzott, szól Gyulai elfeledkezve szándékáról.

— Úgy-e Deboráhtól hallottad ezt? kérdé Bécsi, az az ifjúra szegzett szemekkel.

— A kisasszony velem keveset beszélt s egészen más egyénről.

— S kiről szólt veled?

— Elemér távozásáról tudakozódott.

— Választaná el bár e fiatal embert akkora köz tőlünk, mint a déli sarkot az északitól, mert úgy nem áradna rá a bűn, reánk a veszély.

— Elemér nemesszívű egyén. Ő nem hogy nagybátyja, de Keletindia minden kincseért sem lehetne kém.

— Ki hinné ezt felőle? ... de sok hivatás veszélyesebb, mint a kém nyelve, s némelykor végzetünkben van a méreg, mely mást megöl, s nem kedélyünkben.

— Ha szabad lenne általam egészen ismeretlen ügybe avatkoznom, inkább azon egyén iránt volnék bizalmatlan ki tegnap este bátyámnál volt.

— Vendégeim várnak, szólt kedvetlenül Pécsi, siessünk közéjök.

Ezzel az ajtó felé tartott, de érezvén, hogy a társalgás e rövid félbeszakítása sérthetné Gyulait, karonfogva őt, s mosolyogva mondá: — Deborah nagy rábeszélő tehetséggel bír.

— Szavamra! ő nem is említé azt, kire czélzottam.

— Helyesen tőn, mert az erény halántékaira illik ugyan a töviskoszorú, de van elég kéz, mely ezt számára megfonja a miénken kívül is. Azon férfiú, kiről szóltál, a Kassai börtönéből szabadult ki, s leányom gondatlan szavai miatt távozott el most Fehérvárról. Mélyebben sebzé őt Deborah nyelve, mint tudnák Kassai kíneszközei. Kérlek, ne vedd mondásomat szigorú értelemben. Leányom nemes természet. Apa nem leket büszkébb nálamnál magzatára; ... de ő is tegnap igazságtalan volt egy felebarátja iránt. Szerencsés, hogy először tette életében!

Pécsi és Gyulai a társaság közé vegyültek ...

X.

A fényes diadal, melyet Deborah este aratott, már éjfél után sugarak helyett árnyakat is vetett az ő benyomásokra kész kedélyére.

Midőn vánkosaira hajtá fejét, képek és visszaemlékezések jelentek meg ágya körül, hogy az álmot hátraidézzék.

A fejedelemfi előzékenysége még mindig hizelgett neki, de már sejdítteté vele a büszkeség, miként a rögtönzött kitüntetés oly körülményekkel függhet össze, melyek sem atyjának társadalmi helyzetével, sem az ő szépségének tett hódolattal nem állanak szoros viszonyban.

Szintén kellemesen hatott rá Gyulainak őt oly sokszor kisérő szeme és bámulata. Ez az ifjú csakugyan leigézettnek mutatkozik. De mit jelent hát ama finom és gúnyos mosoly, melyet Deborah néha ajkain átsuhanni vélt, s melyet világosan látott akkor, midőn atyja egykori szegénységét és homályos sorsból lett fölemelkedését gondatlan elérzékenyüléssel emlegeté?

— A gőgös uracs utolsó benyomásul mégis azt vitte el tőlünk, hogy... szűcsmester unokája vagyok.

Deborah saját gondolatja miatt arczát kipirulva érzé.

Eszébe jutott a ma estve kifejtett tetszelgéseinek minden egyes vonása, s különösen az Elemér nevével való visszaélés csak azért, hogy féltékenység által ingerelje Gyulait, kivel sorsát végtére sem vágyott összekötni, s kit — legalább saját hiedelme szerint — a szerelem által nem boldogítani, de büntetni akart.

S miért is vette szájára Elemér nevét?

Ha e névvel nem játszott vala, most talán csendesebben tudott volna aludni.

Mit tudja ő miért? de azon régi jó napok kezdettek szívében zsongani, midőn atyja Elemér nélkül még nem

birt leánya boldogságára gondolni, midőn oly természetesnek látszott az, mi most lehetetlen és gyűlölt.

Akkor ki hozta volna kétségbe, hogy szerelmök változatlan, mint maga az igazság, hogy ők egymásért vannak teremtve, hogy kezet kézben tartva vándorolnak az élet útján végig, s hogy a menyegzői nyoszolyájok és családkriptájok között fekvő közt, ezt az arasznyi tért, egymással osztott örömeik s egymásért hozott áldozataik emlékeivel fogják beépíteni.

De most!... Deborah keblét sóhaj emelte. Miért eped? kit vádol? mi az, mi elégületlenné teszi önmagával? s honnan vonult a szív hamvazószerdájának komor, méla és vezeklő hangulata a bál tündérképei, a kellemes benyomások, a fényes diadalok közé?

Hogyan tudna mindenről számolni Deborah?

Ő sem sejdíti, mi mozgatja keblén a finom leplet, kedélyében a betakart érzéseket.

*

Gyulait hazatértekor a házikisasszony művészi tánczánál sokkal inkább foglalatoskodtatá az a talány, hogy miért kereste föl Pécsi Simont néhány eddig tőle egészen visszavonult főúr és a fejedelemfi? Miért jutott épen most eszökbe oly férfi születésnapja, kire máskor nem, vagy érdemeihez és tekintélyes állásához képest szerfölött ritkán gondoltak?

Volt a vendégek közt olyan, ki a kegyvesztettől már szerencsétlensége első perczében visszavonult, s csak most találta jónak a feledett baráti viszonyt emlékezetbe hozni; volt a ki a hatalom délpontján sem szivelte Pécsit, s most mégis nyájas arczczal közelített hozzá!

Ekkora átalakulása a kedélynek aligha történt tisztán csak belső okokból.

Valami rejtélyes van folyamatban, gondolá Gyulai, s e sejtés izgató erejének lehet tulajdonítani, hogy a szép

Deboráhnak tündéri táncza nem volt oka a hosszas virrasztásnak és tárgya a rákövetkezett rövid hajnali álomnak.

Gyulai gyakorlati irányú jellemével a találgatásból hamar lépett át a tudakolásba.

Könnyű volt észrevennie, hogy Fehérvárott meglehetős figyelmet keltett a Pécsit ért kitüntetés.

Még harmadnap is sokat beszéltek arról az úri rendűek, különösen a nők.

Figyelmét nem kerülte el bizonyos változat a hangulatban is.

Eddig az urak csak szidták Kassait, most olykor dicsérni kezdték Pécsit.

Eddig a nők sok kivetni valót találtak Deborah születésében és modorában, most kevesebbet emlegették polgári származású őseit, s magaviselete iránt is engedékenyebbek lettek volna, ha rendkívüli szépsége és gazdag hozománya folytonosan nem ingerlené a kedélyeket.

Gyulai arról szintén értesült, hogy a korlátnok most még inkább dühöng bukott elődére, mint máskor.

És szemeivel látta a «remeteséget» sűrűbben fölkereső vendégek fogatait, nyerges lovait és kiséretét.

S a mi több, az öreg Pécsi a fejedelmi palota harmadik udvarában megfordult, s az a hír is lábra kapott, hogy mielőtt György úrfinál tette udvarlását, szerencsés volt a fejedelemné által elfogadtatni.

Ennyi kegy a régi mellőztetés után alkalmasint politikai tekintetekből fejlődött ki, s a pártérdekek üvegházi növénye volt.

Gyulai nem képzelheté a hanyatló korú s ábrándokba merült Pécsit jelentős törekvések élén, de neve zászlóul szolgálhatott, mely serget von maga köré.

Igaz, hogy egy kevéssé már elrongyollott e zászló, s midőn még ép is vala, talán alig lőn többször megkoszorúzva, mint bemocskolva, s talán a küzdő sorok előtt sem lobogott, a szerencse szelétől dagasztva és a lelkesedéstől védve, oly gyakran, mint a hányszor a megvert, a fegyel-

metlen tábortól elhagyatott, vagy bevonatott, hogy a pogyász közt kényelmesen tovább czepelhessék; igaz, hogy Pécsi nevét rendkívüli siker, rendkívüli fény nem tette villanyzó hatásúvá, de mégis kétségtelen, hogy az ország nagy többsége Kassai ravasz, önző és méltóságnélküli kormányzata miatt Pécsi hibáit és bűneit csak azért is el tudná feledni, mert e rövid emlékezése mélyen sértené azt, kinek most a kezében a hatalom.

Gyulai Kassai ellen intézett támadásnak kezdé hinni a Pécsire halmozott bókokat.

Az ifjú udvaroncz éles elméje, midőn e gyanúra jutott, kétszeres hévvel kutatá a körülményeket, melyek a főurakat följogosíthaták most kezdeni a fejedelem kegyelte korlátnok ingerléséhez.

Fáradozásai azonban kevéssé kamatoztak.

Sem a külviszonyokban, sem a beligazgatás terén nem mutatkozott a változásokra biztos előjel.

Kassai a szokott órában tanácskozott a fejedelemmel a szokott éles humorral és vádakkal sértette az aristocratia, a szokott kiméletlenséggel bánt saját hivatalnokaival, a szokott ármánynyal küzdött a hadpárt befolyása ellen, a szokott ügyességgel igyekezett az udvar előtt gyanússá tenni azokat, kik őt hasonló buzgalommal gyanúsították.

Rákóczi most is csak oly határozottan kegyelte Kassait, mint régen, s Rákócziné most is csak oly gonddal kivánta elpalástolni, hogy nem kegyeli.

Maga Anna néni sem beszélhetett Gyulainak többet a korlátnok ellen forgalomban tartott udvari pletykákról, mint a Pécsi Simon nevének divatba hozatalát megelőzött napokon.

Ily adatok a fiatal udvaronczot azon hitre vezették, hogy az ellenzék újabb mozgalma nem erő, de ájultság jele.

A főurak, a hadpárt szónokai, a Kassai esküdt ellenségei épen, mert érzik e gyűlölt férfiu állásának folytonos szilárdulását, mérgökben az eszély intéseire nem tudnak

többé figyelni, s folytonos csipkedésekkel vesznek elégtételt vigasztalatlan jövendőjökért.

— Csakhogy ne keserüljék meg merészségöket! gondolá Gyulai, Zólyomi bukására és számos nótapörre emlékezve. A hatalmas tanácsosok elleni törekvés észrevehetetlenül vezeti a pártokat az uralkodó személyével való elégületlenségre; ez veszélyeket teremt, melyek ellen védelem kell, s az önfentartás, kényszerűség nem válogathat többé sem a jelszavakban, sem az eszközökben. Csoda-e tehát, hogy a ki hazája érdekében küzd a kormány bűnei ellen, egyszerre maga ellen fordulva látja a törvényt és hazát, s a mit hűségből kezdett meg, árulással végzi be?

E sötét, de tapasztalatokon nyugvó világnézet a vidor kedélyű Gyulait aggodalomba ejté.

— Félek, hogy csúfosan le fognak tiportatni, s birtokaikkal Kassai falvainak számát gyarapítani. Miért is vegyültem közéjök?

A nagyreményű udvaroncz megdöbben a félreértésen. Hátha Kassai a cselszövény részesének tekinti.

— Mindenkinek el fogom beszélni, hogy Pécsi évnapján történetből vegyültem a társaságba, s távolról sem sejdítém az összejövetelt.... De vajon, folytatá keblében a harczot egy fenköltebb szellem, vajon nem volna-e ez gyávaság? S mit féljek ott, hol György herczegfivel találkoztam?... No! sugá ismét az óvakodás, a mi a trónutódoknak csak pajzán ötlet és időtöltés, az nálunk kicsinyeknél bűn és bukás lehet... S mégis szégyen volna gyáván menteni magamat oly félreértés ellen, mely meg sem született, s csak akkor lép világra, ha létezését előre fölteszem. Legfeljebb gyériteni fogom látogatásaimat Pécsinél. S ezzel nem tartozom-e Elemérnek, kit Deborah — ha szavainak hihetek — még mindig szeretni látszik;

E végtére is inkább önző, mint nagylelkű eltökélést Szeredivel találkozása még inkább megszilárdítá.

A fejedelemné rokona félig tréfásan kérdé tőle: — Nem hallottad-e öcsém, hogy mikor fogja a vizes lepedőt

Kassai uram alól Pécsi ő kegyelme kivonni? Szeretnék e kisérlet alatt jelen lenni.

— Nagyságod szavainak ködén az én lelki szemeim áthatni nem birnak.

— Csak tudni akartam, sokat tánczoltál-e a minap Pécsinél?

— Nem annyit, hogy korom és tánczszenvedélyem mellett elégnek mondhatnám.

— Hallom, mindnyájatokat megbabonázott Deborah. Ősz fürteimre! csak azért szeretnék ismét fiatal lenni, hogy legyen legalább egy, kit e varázslónő el nem bódíthat. Egyébiránt most az egyszer szerencsédre szolgál öcsém, ha mindig csak Deboráhra néztél, s ha minden szavad csak neki esküdött hűséget. Különben még azt mondanák, hogy Pécsivel esküdtél össze, mint azok, kiknek maradt idejök a tánczolásnál egyébre, és nyelvöket másra használták, mint szerelmi bókokra.

— Így magamat sem hihetem a gyanú fölött állónak; mert sokat társalogtam Pécsivel s keveset leányával.

— Tehát neked szintén jelszavad a «szűcs» s nem az «erszénykötő?»

— Alig hiszem, hogy a fejedelem nagyobbik fia és több országtanácsos jelenlétében a zene, tánczolás és vigalom közt ily komoly ügyek hozattak volna vita alá.

— De az ármányos Kassai mégis ezt szeretné a világgal elhitetni.

— Tehát Pécsit azért vétette jó előre kémekkel körül?

— Micsoda kémekre czélzasz? — kérdé Szeredi megütközéssel.

— A többek közt arra, kit nagyságod leálczázott.

— Ki? én? ugyan öcsém, mi jut eszedbe? válaszolja Szeredi hüledezve. — Talán el is beszélted rokonaidnak, ismerőseidnek, az egész világnak, hogy a vén Szeredi vak volt és egy becsületes hazafit bizonyos semmiházi léhűtővel tévesztett össze?

— Tehát tévedésből történt minden?

— Szánandó félreértésből, öcsém. De csakugyan nem szóltál senkinek a reám nézve kellemetlem esetről?

— Csak annyit mondtam Pécsinek, hogy óvakodjék bizonyos egyéniségtől.

— És sejdítette-e, kire czélzasz?

— Rögtön észrevevé.

— S mit válaszolt?

— Neheztelt rám.

— Valódi bölcs! valódi nemes szív... Ne is említsük többé e kellemetlen ügyet. Te fiatal vagy, de tudsz hallgatni. Rokonom a fejedelemné, jellemednek épen ezen oldalát méltányolja leginkább. A minap is dicsért s képzelheted, hogy én sem maradtam hátra a szép szavak megválogatásában. Barátom! a tapasztalt és koros férfiak jó véleménye az a létra, melyen az ifjú tehetségek lépcsőnként magasabbra emelkednek. Különben fölötte nehéz és kétes a siker.

Gyulai szépen megköszöné Szeredi figyelmeztetését, s azon tanulság mellé, melyet Pécsire nézve vont, még azt is csatolá, hogy a megtámadott szombatos pap történetéről mélyen hallgatni kell.

X.

Kassai István, a szemfüles államférfiu, hamar fölfedezte a titkos államrugókat, melyek Pécsit rögtön felszinre emelték.

Szerémi egyik régi barátja tudniillik, ki a török hódoltsághoz tartozó magyar részek szomszédságában lakott, barátságos viszonyban állott a temesvári basával. De a barátság még sem akadályozá, hogy pogány martalóczok ne hajtsák el gulyáját.

Erélyes és vakmerő férfiu levén, a rablás hírére minden menevéd nélkül a basánál termett.

Nem tudjuk, mind visszakapta-e lábasmarháit, vagy

pedig kénytelen volt a prédálók megfenyítését is kárpótlásba számítani; de annyi bizonyos, hogy a basa nagy tisztességgel fogadta és török őrizet mellett kisértette Erdély határáig.

Kassai, kinek Temesvárott biztos kémjei voltak, arról értesült, hogy a magyar úr és a török kormányzó közt nemcsak az elhajtott gulya, hanem még fontosabb tárgyakról is folytak beszélgetések. Különösen a basa figyelmezteté barátját a fényes kapu hangulatára, mely Rákóczi iránt engedékenyebbé, a magyar király ellenében pedig neheztelővé, majdnem ingerültté kezd válni. A budai basa nem veszi többé szigorúan az alattvalói által rögtönzött portyázókat a Duna felső vidékein, s esetek fordulnak elő, midőn a várőrökön és kalmárokon kívül még hitterjesztő szerzetesek is a martalóczok kezére kerülnek. Most van tehát ideje a vasat verni, ha a fejedelem ő nagysága az evangelikusokért saját szakállára, saját felelőssége mellett háborút akar a magyar királylyal kezdeni. A basa nem áll jót arról, hogy ő nagysága megveretése esetében nem vonatik a hatalmas császár által a béke zavarásáért kérdőre; de a siker könnyen feledtetné a jogtalanságot, s a ki nyerni akar, tartsa magát készen a bánatpénz megfizetésére is. A háború eseteiben mindig bűnös, a ki szerencsétlen. A győztes kardmarkolatját drágakövekkel rakják ki Stambulban, de ketté törik azt, mely kudarczot vall, ha szinte damaskusi aczélból készült is, és lapján a Korán legszentebb verseit hordozza. Mindig ez vala a fényes kapu nézete.

Kassai értesülvén a temesvári basa beszédéről, nem kételkedett, hogy a hazatért rokon azt okvetetlenül közlé Szeredivel.

Hogyan is hallgathatta volna el a fontos hírt, mely a hadpárt óhajtásaira kilátást nyitott és Szeredi cselszövényeire alkalmul szolgálhat?

— Bizonyosan, gondolá Kassai, a Temesvárról fúvó szél üdítette föl az elégületlen főurak fonnyadt reményeit.

Ezért kezdenek mozgani, s minden békétlenben czimborát keresni. Pécsi előttök nemcsak befolyásáért, de gyűlöleteért is jelentőséggel bir.

Miután a korlátnok éles elméje eddig hatolt, gyanakvó természete a többit kitalálta.

— Engem akarnak láb alól eltenni, s Pécsit, mert halálos ellenségem, a porból fölkapják, hogy kezökben legyen egy dorong, melylyel míg más fegyverök nincs, agybafőbe üthessenek. Találjanak csak utóbb bármi silány fringiát vagy buzogányt, a dorongot ismét oda dobják, a hol addig feküdt. Hm! de mit várjam be ezt?... kiütöm a markukból, mielőtt rám emelhetnék! Úgy segéljen, ki fogom ütni!

Kassai első gondjai közé tartozott azt kutatni, vajon a fejedelmi palotában tudják-e a temesvári basa nógatásait?

Semmi nyomra nem akad; de arról hamar értesült, hogy egy renegátnak, ki a csauszok közt nevezetes szerepet játszik, Rákóczi drága prémes ruhákat és pénzt küldött.

— Ez a fejedelemné műve! — sóhajtá Kassai. — Nagyasszonyunk vallásos rajongásból elősegíti semmirekellő rokona ármányait. Hogy Szeredi vegyíti a kártyát, csak onnan is bizonyos, mert Pécsihez nem ment, csúfolódik azokkal, kik jelen voltak, s haragomról beszél, melyről semmi adatja nincs... he! Báthori Boldizsár magának Zsigmond fejedelemnek volt nagybátyja és mégis halállal lakolt. Mi haszna! kezem még addig sem ér föl, hogy a távoli rokonság emelvényén álló Szeredi álarczát letéphessem. De szükségtelen is. Sok rosszat tudott megkezdeni, semmit végrehajtani. Félénk a koczkáztatásra, s vereségein sem aggódik, ha epéjét barátjaira és ellenségeire kiönthette. Mi közöm vele. Előttem Pécsi áll, a vén bolond, a vén bűnös; e fölfuvalkodott gőgös, ki leányát örömestebb tenné egy király kéjhölgyévé, mint egy mágnás hitvesévé, s inkább beleegyeznék, hogy a mág-

nás elcsábítása, mintsem a rangtalan ifju az elvett becsületet kezével visszaszerezze . . . e pazar, e pénzt nyelő gödény, ki naponként száz becsületes ember munkájának sikerét emészti meg, és legszerencsétlenebb akkor volna, ha olcsó, de egészséges eledelekkel kellene élni, úgy a mint én szoktam . . . ez az eszelős csillagjós és babonás bolond, ki az állatkör engedelme nélkül meg sem mer mozdulni, s bujdosó égi testektől várja azt a belátást, a mely agyvelejében nincs meg . . . he, he, he! ez a szónokló, versgyártó és az egyiptomi mumiák közt barangolt Pécsi ismét magára merné vállalni az ország ügyeinek vezetését! Hallatlan szemtelenség! . . . Nem kellett Deboráhnak az egyszerű öltözetű Elemér, nem kellett az öreg Kassai olcsó butorzatú háza. Elszennyezhetné bársony- és selyemruháját az én szerény fedelem alatt. Jól van; helyeslem e tisztaságot; de hát azután miért akarja most Deborah atyja megragadni a kormány gyeplőjét? Nem tartotta-e e gyeplőt hosszas ideig kezében a ronda Kassai? he! he! nincsen-e azon az ő mosdatlan ujjainak mocska? miért szeretné finom kezét e gyeplő érintésével bepiszkolni Pécsi? Ej, ej! mily következetlenek az emberek!

Kassai elmélkedéseit a titkár megérkezése szakítá félbe.

— Talán jól izlett kendnek a rápolti kenyér és pecsenye, he! hogy oly későn tért meg? — szólt a korlátnok mogorván.

- Tagadhatatlanul hosszasan mulattam Rápolton, — mentegetődzék a titkár, — de méltóztassék nagyságod kegyesen tekintetbe venni, hogy a compassuált egyén már az első állomáson megkezdett bomlani, s minden embertől, a kivel találkozánk, tudakolá: vajon római vagy arab betükkel van-e az ő arczára fölírva e szó: kém.

— Miért nem kötöztétek le a latrot?

— Szökni nem akart, nagyságos uram, sőt ha abrakoltatni megálltunk, erővel kellett a kocsiból levonni. A szá-

ját betömni lehetetlen volt, mert az egész ember vasból látszik alkotva, s karizmai a Demeterénél is vastagabbak. Kényszerülve valánk tehát a vett útból folyvást kitérni, hogy mentől kevesebb jövő-menővel találkozzunk. Ez sok idővesztésbe került. Midőn pedig Rápoltra értünk, bűnösünk vagy respective: patiensünk, magát ördöngősnek állítá, s a falu népének hosszasan elbeszélé, mily fenyegetésekkel csábította Belzebub, hogy belsőjében állandó szállást adjon a gonosz szellemnek, mely a pokolból hozzá kivánt költözni.

— S nem jut kendnek valami a fenyegetések közül eszébe?

— Azt mondá, hogy az ördögök fejedelme a lelkiismeretet, a jóravaló hajlamot és az Istenbe vetett hitet akarta az ő nejéből és két gyermekéből kiszívni, s miután testökben semmi sem maradt volna, a mi által az állatoktól különböznének, belőlük rápolti parasztokat szándékozott csinálni.

— Miért nem lőttétek agyon a kutyát?

— Nagyságod csak az elszökési kisérlet esetében tette kötelességünkké e szigort. Azután a nép megbabonázottnak tartja, s úgy kerüli, hogy a vén Marcsán kívül, kit többen láttak már a kürtőn kirepülni, senki sem mer vele beszédbe elegyedni.

— S kend őt Marcsához szállásoltatá be?

— Nem, nagyságos uram.

— Megbocsáthatatlan mulasztás. Miért nem tartja résen az eszét, he? Még ma intézkedjék az őrült átköltöztetéséről. S miről szólt még az a hóbortos? Talán Belzebubbal együtt engem is említett? Hm! kitelik tőle!

A titkár elszörnyűködött arra a merész lehetőségre, hogy nagylelkű főnökén ekkora injuriát követhessen el halandó lény; annál inkább valami Pista nevű ember és kivált az ő füle hallatára.

— Már, hogy szivelhettem volna el ilyest, kegyelmes uram! Avagy nem nagyságodnak köszönöm-e szép gya-

rapodásomat minden világi javakban? Nem csaphatott volna-e el nagyságod a beigtatási könyvtől, hogy helyemet érdemesebbnek adja? Nem vehette volna-e ki hónom alól a philerát, hogy ezentúl Bőgözi uram hordja az irodából ide, vagy pedig Márton Gáspár, ki szintén becsületes, talpra esett tisztviselő? S vajon e meleg ködmönt, melynek az úton annyi hasznát vettem, harmadidén megvásárolhattam volna-e, ha nagyságod úri asztalán nincs számomra tányér és asztalkendő, melyhez a számat törülhessem? Ily emolumentumok mellett könnyű az embernek gyarapodni, s bár szegény vagyok, és ha nagyságod kidobatna az ajtón, nem tudnám, hová hajtsam le fejemet, mind a mellett elűzetésemet magam indítványoznám, mihelyest nagyságod ily goromba bántalmaztatását vakmerészkedtem volna csendesen tűrni.

— Jól van, jól; de azt talán még is mondotta a hóbortos ember, hogy Belzebubnak szürke és hosszúszálú szemölde, kopasz feje, lapos ajka és széles álla van? hi! hi, hi!

A titkár iszonyú ijedtséggel tekintett Kassaira, mintha csakugyan emlékeznék az ördögök fejedelmének arcleírásából e jellemző vonásokra.

— Alkalmasint, gondolá magában, Demeter fecsegte ki. De hisz, nem beszélt még vele ő nagysága! Csakugyan tömérdek esze van az én kegyelmes uramnak Mindent kitalál.

Kassai gúnynyal s mosolyogva nézett a hüledező hivatalnokra.

— Kend talán eddig észre sem vette, — szólt kimondhatatlan cynismussal, — hogy én kopott, vedlett ember vagyok és elég formátlan arra, hogy minden czudar ördögöt hozzám hasonlítónak higyenek? No! az még nem volna baj. A külsőről csak a bolond következtet belsőnkre. S mit mondott a rápolti új jobbágy a bűnről, melylyel Belzebub kelepczébe ejté? Gyilkolásra, gyújtogatásra, templomrablásra, no! vagy mire vette rá hát a sátán őt?

— Nehéz volna, kegyelmes uram, meghatározni. Zavart eszének folyamában nem tudtam egyetlen értelmes dolgot kihalászni. Mindenikünket faggatott, mondanók meg: hogy tulajdonkép melyik felelős a beírt papirdarabért: a kéz vagy lélek? Mert ő csak a kéz, s mégis őt bünteti az Isten a gonosz szellem helyett, mely a kezet veszélyes betűk vetésére használta. Esküvék, hogy felét sem írta le az ördög betűinek, s mégis egész kárhozatot kapott érte díjul.

Kassai köszvényes lábai ellenére is élénken emelkedett föl a karszékről.

— Nem telik be hat hét, s kendből, érdemes barátom, levéltárnok lesz. Embert csinálok belőled, fiam! valóságos urat, kit vénségedre még talán a főispán is süvegelni fog. No! a pénzből, melyet útra adtam, sok maradt-e meg?

A titkár ámulása miatt el is feledte, hogy a kézbesített csekély összeget túlhaladták kiadásai.

— Szépen maradt, nagyságos uram! a mint benyujtandó számolatomból ki fog derülni.

Kassai belső szobájába vonult, s a titkár csakhamar erős zárcsattanásokat hallott.

— Szegény principálisom azt a nehezen járó pénzládát nyitogatja! Maga szokta fölemelni belőle a zacskókat, maga görnyedez, bár melle el szokott szorulni. Szegény, kegyelmes úr; és még az a penész is a régi tallérokon mennyi ártalmat okoz neki! Azután bár legalább a pénz olvasását bízná másra! Tiszta jó szívből segítenék; de nem akarja. Csak mosná meg legalább a kezét, mikor a számlálást elvégezi! De vajon micsoda költekezései lehetnek most?

Míg a titkár így okoskodott, Kassai különválasztott néhány aranyat.

Letette az asztalra, rájok tekintett, s ujjai észrevétlenül mozgásnak indultak.

— Áldozat nélkül semmi sem megy, — mormogá, s pár aranynyal még szaporitotta a csomót.

— Ni, ni! ez a Bocskai pénze s ritkaságánál fogva külön becsesel is bír.

Elvette az aranyat.

— Hát ez az V-dik Károly-féle mit keres itt? Ágostán épen fizetni valóm van és jól használhatom.

A rakásból megint elvont egy aranyat, hogy a zacskóba rejtse.

— Áldozat nélkül semmi sem halad előre, s nekem most bőkezűnek kell lennem! — sóhajtá Kassai, míg sovár szeme egy zechinán akadt meg.

— Nagybányai aranynyal cserélem be, — gondolá, és kiválasztotta a már megapadt csomagból a zechinát; de a nélkül, hogy más pénzdarabbal helyettesítette volna.

— Apró pénzt is rakok melléjök. Áldozni kell! A vadnépek legsilányabb bálványai is áldozatokat kívánnak. Pécsi már is sok kincsembe került. Megfizeti kamatostul a mit érette költöttem. Nekik nem kell Elemér; sem az apának, sem a leánynak. Jól van; de akkor ne várják tőlem, hogy behunyjam szemeimet, midőn kötelességem nyitva tartani. Ők gyűlölik a Kassai nevet: jól van; de azután ne értsék meg a haza törvényeit.

Kassai az apró pénz közé most aranyakat csusztatott be, gyorsan és félrefordított szemekkel, mintha saját magától akarná titkolni e rögtönzött bőkezűséget.

Ekkor megrázta a csengetyűt.

— Velem méltóztatik parancsolni? — kérdé a besietö titkár.

— Kend, mint már említém, rendelést tesz, hogy szökött jobbágyunk a boszorkányságot üző Marcsához szállíttassék. Továbbá kend gyöngélkedő egészsége miatt szabadságot kér tőlem négy hétre. Helyét távolléte alatt Bőgőzi uram tölti be. Még ma írja meg a folyamodványt.

— Oly egészséges vagyok, mint a makk, nagyságos uram! — szabadkozék a meghökkent titkár.

— Tanácsolom is, hogy a betegségtől ótalmazza magát; mert folyvást úton kell lennie. Birtokaimat szem-

ügyre veszi; számoltatja tiszteimet, tudósításokat közöl eljárásaikról. Van köztük tolvaj, erdőpusztító, jobbágynyuzó, s vannak titkos szombatosok is. Eláradott a bűn, főleg a szombatosság mételye veszélyesen terjed. S mit akar kend tenni, no! mit akar, ha gazdatiszteim, cselédeim és jobbágyaim közt titkos szombatosokra fog találni?

— A tekintetes megye kezeibe szolgáltatom őket, hogy istentelenségökért méltó büntetésöket elvehessék.

— Kend a tehén szarva közt keresi a tölgyét. Ha én a vén Kassai titkára lennék, mindenekelőtt gondolatait ellesni, s politikájának mélységeibe hatni iparkodnám. No! mit mond erre domini frater!

— Kegyelmes úr! ha elmém akkora volna, mint buzgóságom, ritkán vonnám magamra nagyságod méltó megrovásait. De az én alacsony nézeteim, midőn nincs támaszuk, melyre csimpalykozzanak, okvetetlenül a földön fognak kúszni. A mit elémbe szabnak, tudom teljesíteni; azonban mihelyst saját eszem után járok, a világtalant választottam kalauzul.

— Az nagy baj, barátom! Ha én Kassai István titkára volnék, — szólt Kassai, — a titkos szombatosok szeretetét igyekezném megnyerni. Kipuhatolnám bűneiket, de hallgatást igérnék és ha bizodalmukat elsajátítottam, akkor könnyen kivehetném belőlük, kik az új Jeruzsálem oszlopai, kikre hallgat a nép leginkább, s kitől várja vallásának diadalát? He, he! jól fogtam-e föl a kend kötelességét?

— Tökéletesen, nagyságos uram.

— Midőn pedig a főizgatók névlajstromát birnám, — folytatá Kassai, kérdés: — hogyan venném e nagy kincsnek hasznát? No! feleljünk rá?

— Rögtön kézbesítem nagyságodnak a talált kincset.

— Kend megint nem találta a szeg fejét.

A szegény titkár homlokáról permetezett a veríték.

— Én, — folytatá oktató hangon Kassai, — ha az erdélyi korlátnok titkára volnék, s ismerném a veszélyes időket,

melyekben élünk, igyekezném a csendháborító, a pártütésre hajlandó és a haza törvényeit lábbal taposó szombatosak tekintélyesebb emberei közül a gyenge jelleműeket, a nyomorral küzdőket, he! he! a megvesztegethetőket szép szavakkal, igéretekkel behálózni, hogy rejtett szándékaik nyomára juthassak. A rajongók között sok szájas koldus van, ki az egyiptomi husos fazakokért lemondana a Kanaán távol fekvő vidékeire vándorlásról. Pénzt kell neki kölcsönözni titkokért, ételt az eszmékért. Igazam van-e könyvvivő ... akarám mondani, levéltárnok? Kend az asztalon lát aranyt és kisebb pénznemeket. Vegye magához. Kolozsvárott forduljon meg; mert ott a mesterlegények közt vannak szombatosok. Mulasson Udvarhely-, Csik- és Háromszéken; mert ott birtokaim közelében néhány részeges kántor és koldus-énekeket szerző iródáik szokott a szombatosok gyülekezetében predikációkat tartani, szent verseket dudolni. Főleg pedig egy fontos titkot kutasson ki, melynek létezését a rápolti őrült szavaiból gyanítom.

A titkár megsemmisülve volt, hogy ő semmi ilyest nem sejtett, sőt most sem tud képzelni.

— Avagy rosszul emlékszem-e a kend értesítéseire? — tudakolá Kassai.

— Hogyan kegyelmes uram?—hebegé a titkár, dörzsölve kezeit. — Mit mondhattam én a szombatosságra vonatkozót? ... Oh! most jut eszembe. De miként tudtam olyan buta lenni, hogy tüstént észre ne vegyem? Hiszen világos! Elmebetegünket lélekvád gyötri. Valami iromány emleget, melyért a felelősséget az emberi és isteni törvényszék előtt szeretné magáról elhárítani, hogy hatalmasabb ember vállára vethesse. S e főurat nevezi Belzebubnak.

Kassai, mint besötétült vonalaiból sejthető, most túlságosan éleslátónak találta titkárát. — Megint sántít a kend észjárása, — mondá, durva kitörésekkel fedve aggályát. — Hisz az elmebeteg engem tart az ördögök fejedelmének, s kétségtelenül azért, mert meg van gyó-

ződve, hogy bizonyos lázító-iratok nyomára akadtam, s hogy sejtem, honnan fú a szél. Vagy Gálfi, az elégületlenekhez szító gazdag szombatos, vagy talán épen maga Pécsi Simon használta föl a szerencsétlen ficzkót egy körlevél fogalmazására, mely a szombatosokat titkos gyülekezet tartására hívja össze. Kerítse meg kend egyik példányát e honárulási okmánynak. Adjon érte pénzt, tegyen igéreteket; de okvetlenül megkerítse.

— Kergessen ki hivatalszobámból nagyságod, ha a hazaárulók, ha az Istent szidalmazók és felségsértők kiáltványát meg nem szerzem. Nem is kell rá sok költség. Az okos szó, a maga idejében használt fenyegetés és a jól számított igéretek többet használnak, mint az arany; ámbár a pénz rábeszélő tehetségét sem kívánom kétségbe hozni. Ha ő szent felsége is úgy akarja, hamar fognak hurokra kerülni a szombatosok, s a törvény és vallás gúnyolása méltó büntetését leli.

A titkár egészen kipirult lelkesedésében.

Ő e hitújítóknál veszélyesebb fajtájú embereket nem is képzelt.

Hisz az igaz vallást akarják fölforgatni, és az ország törvényétől tagadják meg a hódolatot!

Azután nem saját maga fogalmazta-e a nyilvános kihirdető által Fehérvár piaczán fölolvasott és a kulcsos városok kapuira szegzett kiáltványt, mely a szombatosok és pártfogóik ellen mennydörgött?

S mégis, az átkozott rajongók, úgy látszik, titkos gyüléseket tartanak, és kijátszani merészlik a hatóságoknak, sőt Kassai uram ő nagyságának is figyelmét!

Nem elég ok-e, hogy a titkár minden erélyét összeszedje a veszélyes izgatók leleplezésére, s ha lehet, kiirtására?

A levéltárnoki állomás megnyerésének reménye sem volt kedélyére hatás nélkül.

Mihelyest tehát Kassaitól távozhatott, fontos hivatására kezdett előkészületeket tenni.

Sejté, hogy segélyül szolgálhat a Laczkó István történetével megismerkedés.

Kassai eddig a szombatos nevét sem szoká előtte említeni, s ez elég ok volt, hogy a különben szemfüles titkár ha másért nem, gyöngédségből is, legyőzze tudvágyát.

Fehérvárott tehát évek óta alig lakott egyén, kiről részletesebb adatokkal nem birna, mint épen Laczkóról.

De most kötelességének hivé a nyomozást.

Az útikészületektől meglopott időt mind erre fordítá, s még alkonyat előtt Kassai szobájában és Laczkó Istvánra vonatkozó adatokkal ellátva találjuk.

— Szeredi ő nagysága Laczkót gorombán támadta meg — szólt a titkár.

— Az utczán? — kérdé Kassai.

— Pécsi kastélya előtt. Le akarta csatlósaival szuratni, s kémnek nevezé.

— Az én kémemnek, úgy-e?

Tisztátalan nyelvén ez a rágalom is megfordult.

— Tehát rágalomnak gondolja kend? — tudakolá Kassai, páratlan cynismussal.

A titkár csodálkozón tekintett védnökére, s azután hivatalos előterjesztéseit folytatá. — A szerencsétlen férfiu betegségére nagy befolyással volt Szeredi uram vádja, talán azért, mert kellő alappal nem bírt.

— S csakugyan nem bírt? — kérdé Kassai, gúnyos arczkifejezéssel.

— Legalább több adat arra mutat. A csatlós, kitől a történetet hallám, mondá, hogy Szeredi ő nagysága szigorúan megtilta minden fecsegést, mely az esteli kalandra vonatkozik. Ez ösztönül szolgált nekem további kutatásra, s betértem a pékhez, kinél elmebetegünk tartózkodott. Soha rémültebb arczot nem láttam, mint az övé volt, midőn Laczkó Istvánra vezettem a beszélgetést. Szegény jótehetetlen ember! Szeredi uram kierőszakolta tőle, hogy Laczkót kémnek állítsa, s azóta halálos félelemben él. Minden vendégére kajszán néz. Mindenkit boszulónak

vél, s főleg nagyságod haragjától retteg. Boldog Isten! hogy retteg!

Kassai arczán epésebb szín terült el. — Tehát Szeredi itt is keveri a kártyát! Hm! túlbecsüli családi viszonyainak erejét! Nem oly talisman az, mely őt minden nyavalyától megótalmazhassa. Ám! bizakodjék csak! A ki utoljára nevet, az nevet igazán... S tehát Szeredi ő nagysága, mint mondád, Pécsi Simonnal elhitette, hogy kémet tartok a nyakán, még pedig egyet az ő vallásának angyali közül, he, he! Szeredi óvakodóvá akarja a vén szombatost tenni. Ezt állítja kend, úgy-e?

— Alázatosan esdeklem, nagyságos uram! de szerzett adataimból épen ellenkezőjét kellett volna állítanom. Pécsi uram komornyikjától hallám, hogy Deborah kisasszony egy alkalomkor, midőn a reggelinél atyja által szemrehányásokkal illetteték, könnyezve mondá: — Adná az ég! hogy az emberekbe vetett túlságos bizodalmad ne végződjék embergyűlöletben. Miért lenne valaki csak azért, mert szombatos és pap, minden gyanún fölül! Én, de ne haragudjál érette, titkos látogatásaira borzadás nélkül nem gondolhatok. Ki kezeskedik, hogy nem él ellenségeink zsoldjából, s nincs arra megbízva, hogy színlett kegyeskedésével szívedhez közel férve, a védelmetlen perczben tőrével vagy árulásával átszúrja azt?

— A kígyó! az eszes kígyó! — mormogá Kassai. — S mit válaszolt Pécsi? — tudakolá, kiváncsian elényujtva fejét.

— Prédikátori hangon mondá: — Deborah! te soha sem fogsz arra méltó lenni, hogy e szent férfiunak, ki az igazság tövises útján zarándokol, leoldjad saruit, megmossad lábát és tisztes fürtjeire illatos olajat önts.

— A buta nilusi barom! — mormogá ismét Kassai... — S nem hallottál-e még más hírt, mely Laczkóra vonatkoznék?

— A csatlós beszélt egy nőről, ki ájultan rogyott a földre, midőn a kémnek nevezett szombatos pap Szeredire rohant.

— Rohant? s dühhel? — kiáltá Kassai. — Címeres nemessé teszem, ha arczul csapta.

— Haragját és léptét a nő ájulása föltartóztatá. Úgy látszik, hogy e találkozás oly asszonynyal, kinek jelenlétére nem gondolt, s oly perczben, midőn meggyalázottnak hivé magát, főokul szolgált háborodására.

— Felesége, kétségtelenül felesége! — mondá Kassai. Megtaláltad-e lakását? Tüstént le kell tartóztatni e nőt! Nemes születésű... hm! De köteles vagyok-e tudni? Mutassa ki előbb nemességét; majd akkor hátrálok jogommal. Csendesen, zaj nélkül kell elfogni. Ne távozzál addig. Be kell csukni!

— Lehetetlen, nagyságos uram!

— Miért, he? Talán Szeredi ide is bemártotta ujját?

— Nem; de az asszony...

— Veszélyes beteg? — szólt közbe Kassai. — Ne vedd számba. Hadd nyavalyogjon Rápolton. Ott is van szalmazsup!... Beteg!... Miért oly érzékeny? Parasztnak nem kell érzékenynek lenni. A paraszt asszony ne ájuldozzék, ha férjét gazembernek mondják... Mi joggal fekszik le ő, mint a kényeztetett úrnő?

— Nem az a baj, nagyságos uram! hogy beteg, de eltünt, s nem lehet nyomába akadni.

— Útba fog igazítani a pék, hol férje szállva volt.

— Fájdalom, nem látogatta meg férjét.

— A szívtelen, a szeretet nélküli való, az érzéketlen nő! — korholá Kassai a kezéből kiszaladt martalékot. — Indulj, kedves fiam! — szólt a titkárnak, — indulj mielőbb, mert foglalatosságod szaporodott. Vitesd ez asszonyt szilaskereszturi birtokomba. Onnan majd tovább szállítjuk. Tudod-e, hol volt Laczkó szombatos angyal?

— Szégyennel vallom meg, hogy még nem nyomozhatám ki.

— Szárdis városában.

A titkár bámulva tekintett főnökére.

— A judeismus hóbortosai Kézdivásárhelyt hívják Szárdisnak.

— Törjék ki a nyakok vakmerő névrontásokért! — sóhajtá a titkár.

— Amen, fiam! — szólt kenetes hangon Kassai.

*

Midőn szombatos-üldöző titkárunk a szobából kiment, bizonyos nyugtalanságot érzett keblében.

Igen hasonlított ez a hűtlen eljárásból támadó lélekvádhoz, azon hangulathoz, midőn a subalternus érzi, hogy főnöke méltán elcsaphatná, s hogy ha még továbbra is ennek eszi kenyerét, ennek iszsza borát, és ennek kegyelméből emelkedik a hivatallépcsőn fölebb, akkor az isteni gondviselés több pártolásában részesül, mint voltaképen kellene..

Úgy van, titkárunk békétlenkedett saját magára.

Szeretett volna jobb és bal képére, őszintelen eljárásáért, egy-egy erélyes arczcsapást mérni; de érzé, hogy viszont kétannyi nyaklevest érdemelne, ha eljárásában egészen őszinte lett volna.

Szóval, kötelességei összeütköztek.

S nem lehetett egyrészről tartozásának úgy tenni eleget, hogy másrészről ne sértse meg kötelességeit.

Ő tudniillik a csatlósoktól hallá, hogy Elemér vezette el a szerencsétlenség színhelyéről a szombatosnőt; szintén hallá a péktől, bár igen általános kifejezésekkel, Elemér tudakolásait a szombatos kémsége felől.

Ebből bölcsen következteté, hogy a fiatal Kassai is érdekkel viseltetik a Laczkó-család sorsa iránt; de éles elméjénél fogva könnyű volt sejtenie, hogy az ifju úr részvéte más természetű lehet, mint az öreg úré. Megtetszhetett a vitéz kapitánynak a szép nő, s talán inye ellen volna, ha a komor nagybátyja hirtelen pórruhába öltözteti, hasonlóan a többi jobbágynőkhez.

Mi szükség tehát értesíteni Kassai Istvánt, hogy Kassai Elemértől járjon utána a szombatosnő tartózkodása helyének? Mi szükség a nagybátyja és unokaöcscse közé a viszály konkolyát hinteni? Nem kegyes pártfogója-e neki mind a kettő, s ha az öregtől sokat vár a jelenben, a jövendőhez, a bekövetkezendő évekhez szóló reménye nincs-e Kassai Elemér jó indulatjához, mint erős horgonyhoz, csatolva?

Ilyen tekintetek birták a titkárt óvakodásra.

Nem említett nyomozataiból semmi oly körülményt, mely Elemérnek alkalmatlanságot okozhatna.

De miután öreg pártfogóját most először csalta meg elhallgatással, megfogható volt, ha nemcsak az útrakészülődés perczeit nyugtalanság közt tölté, de még az éjjel egy részét is álmatlanúl.

Titkárunk a maga nemében igen érzékeny lelkiismerettel birt, habár a lelkiismeret e neme inkább volt szolgának, mint embernek való.

XI.

Klára szorgalmával és ügyességével a fejedelemnő várakozását messze túlhaladta. Nem volt női munka, melyhez ne értett volna, s mely az ő keze közül kikerülve, sajátságos csínt és kellemet ne öltene magára. Ízléssel és költészettel birt, s a közönséges is nyert azzal, ha ujjai érinték, ha szelleme rája sugárzott.

Csakhamar határozott felsőséget gyakorolt a többi kisasszonyok fölött, s a «fehérnépek» termének vezetőjévé lett. Mindenki tőle kért utasítást, midőn foglalkozásában megakadt. A gyakorlottaknak segített, a gyöngéket oktatá, és szivességeit annyi gyermekes örömmel, annyi pazar gondatlansággal osztá, hogy senkit meg nem szégyenithetett azon előzékenységgel, mely oly önként jött, hogy minden áldozat eszméjét kizárni látszik, s azon szeretettel,

mely az önzéstől és hiuságtól ment lévén, mintegy föloldozta az elfogadót még a köszönet, még az elismerés sokak előtt alkalmatlan igénye alól is.

Petneházíné, a külsőségekre oly sokat tartó udvarmesternő, ki Klára fölvétetésének sajátságos módja miatt jogait és tekintélyét vélte megsértettnek, néhány napi hideg, kimért s csaknem üldözésre hajló magaviselet után szelidebb bánásra kezdett hajlani, s végtére Klára lélek-nemessége s megnyerő modora egészen meghódítá és bevallá a fejedelemnőnek, hogy fölügyelete alatt nincs senki, kivel annyira elégült volna, mint az idegen leánynyal, ki jó példával jár a többiek előtt, s mindeniket emeli az által, hogy jellemének folyvást szebb szebb oldalait tünteti föl, és nemes versenyre buzdítja az önérzőbbeket....

*

Klára kedélye visszavonultságért epedt, helyzete a szembe nem tünést, a szerény feledtetést javasolta; de szelidsége, nyájassága és rendkívüli ügyessége mindig föltünőbbé tevék őt, pedig ennek alkalmatlanságai, sőt veszélyei is lehettek.

«A fejedelemnő titka» — mert így hivják pajzán barátnői, — nem élhetett soká úgy eldugva, hogy szépségének hire a leányok szobája falain túl ne szárnyaljon.

Az udvari személyzet újságvágya, melyet Klára rejtélyes megjelenése már az első perczben izgalomba hozott, naponként növekedett épen azért, mert semmi leleplezéssel nem nyert táplálékot.

A kik Dajka általi bevezettetéséről hallottak valamit, az öreg püspök unokahugának vélték őt; de a főpap rokonságával ismeretesek nem tudták megfogni, miként nyilhatott e ritka szépségű virág oly kertben, melyet senki sem dicsért azon oldaláról, hogy a szemet gyönyörködtetné s hogy varázst gyakorolna bűbájával a mellette elhaladókra.

És ha csakugyan a püspök családjához tartoznék Klára, mi oka volna a fejedelemnének ezt eltitkolni? nem számíttatik-e ily magas hivatásnak élő férfiu rokonsága azok közé, kik a szegényebb sorsú nemes kisasszonyok sorában mindig helyet foglalhatnak? s aztán a fejedelemné különös részvéte és meglepő gyöngédsége Klára iránt, nem látszik-e inkább azt gyaníttatni, hogy rangja oly kitünő, mint külseje? s miért említi az udvarmesternő csak a legbiztosabb körökben és ott is suttogó hangon, a megfoghatatlan rejtélyt, mely e titokszerű lényt mint sűrű köd veszi körül, hogy a világ elől elleplezze? Mintha bizony a közönségest szokás volna duggatni! A kavics az országúton hever szétszórva, de a drágakő számára hozzáférhetetlen szekrényeket gondolt ki a leleményes ész.

Klára nem gyanítá, hogy ismeretlen neve több részvétet gerjesztett, mint a mennyit szerencsétlenségének ismerése tudott volna.

Társai közt egyedül, mély fájdalommal keblében, egyedül terhelve életgondokkal, egyedül üldözve a félelem rémalakjaitól: mégis ő volt az egyetlen, kit irigylésre méltónak hittek.

Gyöngéd ideges alakja, s minden benyomásokat élesen kifejező tekintete az akarat erejének majdnem egészen alávetette magát.

Szorongó szívvel tudott nyugodt lenni.

Barátnői sokkal fiatalabbak voltak években és tapasztalásban, hogysem gyaníthatták volna, mennyi küzdésbe került egyetlen mosolya, s a csendes és hallgatag vonalak mennyi sötét bánatot lepleznek be egészen, vagy szelidítenek félhomályos és tüneményes merengéssé.

Magát a fejedelemnét meglepte Klára magatartása, s figyelő természetének egész erejét kellett összpontosítania, hogy a szombatosnő multjának ismerete mellett se tévedjen, elégültet képzelvén a panasz nélkül szenvedőben, szerencsést az elhagyottban.

Csak ha az éjjel beszélhetne az álmatlan virrasztásokról

és a nyugtalan álmokról; csak ha az égbolton ragyogó csillagok tudnának tanuskodni, hogy hányszor vonult Klára nyoszolyájához a kétségbeesés árnya, s a hit angyalának hányszor kellett e sötét szellem legyőzésére jönni? csak ha a szegény szombatosnő magányban töltött óráit valamely körülmény nyilvánosságra hozta volna, hogy midőn a részvétnek átadja, szentségétől megfoszsza: oh! csak ekkor lehetne a sivár erélyt egész nagyságában fölfognunk, mely képessé tevé e gyöngéd és oly törékeny alkatunak látszó nőt reggeltől késő estig szinlelni elégültséget, nyugalmat és mosolygó ajkakkal vegyülni a vigadók közé, mintha a boldogságra választottak egyike volna.

Klára a töviskoronát, melyet a szenvedés tett homlokára, oly szépen tudta repkényágakkal és rózsalevelekkel befödni, hogy az örömtől ajándékul hozott koszorúnak látszott.

*

Zsófia herczegkisasszony szeszélyes vágyai, s a menyegzőre történt folytonos előkészületek adtak a fejedelemné udvarában összegyűjtött leányoknak legtöbb foglalatosságot.

Klárának kellett a nagy ügyességet és műizlést igénylő munkákat elkészíteni vagy vezetni.

Zsófia nem birt ugyan sem elég kitartással, sem elég gyakorlottsággal, hogy leendő napája számára egy kötött selyemerszénynél vagy leendő férje névnapjára egy hímzett vadásztáskánál nehezebb műre vállalkozhassék; de a szép iránt eléggé élénk érzékkel volt megáldva, az elkövetett hibákat könnyen tudta észrevenni és a művészi tökélyt mindenütt fölismerni.

Hamar észrevette a különbséget az előbbeni és a mostani finomabb készítmények közt.

Phantastikusabb eszméi is, melyek ellen Petneházíné, mint kivihetetlen, vagy a szemet és szokásokat sértő ötletek ellen tiltakozott, most már, ha a herczegkisasszony nem

akart makacsságáról letenni, a létesítésnél nem szenvedtek hajótörést, mint eddig, s annyi kellemmel és czélszerűséggel voltak előállítva, hogy még az öreg udvarmesternőt is szelidebb véleményre csábították.

— Meg kell vallani, a fejedelemné kegyencze megérdemli a kenyeret, — szólt egy alkalomkor Annánál, a herczegkisasszony volt szárazdajkájánál és nevelőjénél.

— Az idegen leányt érti-e, nagysád? s csakugyan pártfogása alatt áll ő fenségének, a mi legkegyelmesebb asszonyunknak?

— A legnagyobb mértékben, kedves barátnőm! Uram bocsásd meg! de néha még azon badar gondolatra is vetemedem, hogy talán távoli rokonságban is lehet vele. Tudja, lelkem! a nagyasszony Istenben boldogult anyja, Zeleméri Borbála, díszes úri családból származott, de fájdalom! Izrael tizenkét nemzetségével volt osztályos pere. A számos atyafiság közt mindig akad, kinek se vagyona, se rangja, nem hozzánk való. Az ilyen helyzetből származott leányzókat pedig nem lehet palotahölgyekké kinevezni a közfigyelem fölébresztése nélkül. Ellenben, ki keresné őket a leányszobákban és az alsóbb nemesség árvái számára kijelölt helyeken? Aztán fölvett nevet is adhatunk nekik. A szolgabiró, a bortized-bérlő és uradalmi igazgató, vagy a kurta várnagy, kinek kastélyán egy fapetárdával is rést lehetne nyitni, ha e leányzók közül valamelyikbe talál szeretni, nem sokat kérdezi nevét, hanem, mihelyt istenes szándéka van, nyomban megkéri feleségül, jól tudván, hogy a fejedelmi udvarból történő kiházasítás, ha csekély hozománynyal is jár, nagy kamatot hajt. Könnyű annak üdvözülni, drága hugomasszony, a kinek Krisztus a barátja: ezt tartja egy régi példabeszéd. Klára, kedvesem! a mi nagyasszonyunk beczéje. De mi tagadás, meg is érdemli.

— Mégis előttem megfoghatatlan, hogy Klára, mint hallom, oly véletlenül jelent meg az udvarban, mintha az égből cseppent volna le. Senki sem tudja, honnan jött.

— A püspök hozta, kedves barátnőm.

— De mely vidékről?

— Az, asszonyom! a fejedelemné titka.

— Talán okkal-móddal lehetne a kárpitok közé tekinteni. Hisz a fejedelmi udvarokban van elég kíváncsi szem és figyelő fül.

— Kétségtelenül, drága hugom! de a mi kegyelmes asszonyunk szolgálatjában huszonnégy óráig sem maradna az, kinek szeméről és füléről ily tulajdonokat fedeznének föl . . .

A Petneházinéval folytatott beszéd a fecsegő Anna néninek anyagot adott Zsófi herczegnő mulattatására.

Növendéke egy óra mulva már szépen kiékesítve hallott tőle mindent.

A szeszélyes Zsófira ezentul kettős érdekkel hatott Klára: mint művésznő és mint rejtélyes lény, kit titok vesz körül s takar be tündérfátyolával.

— Hidd el, Anna! ő valódi szépség. Szavamra állíthatom, hogy Klára gyönyörű leány; — erősítette Zsófia egészen rábeszélő tekintettel.

— De, hogyan mondhatod ezt, kisasszonykám! holott soha sem láttad.

— Nagy hiba volt, Anna! meg nem ismerkednem Klárával . . . valódi bűn volt. Csak Petneháziné ne volna közel hozzá! Hej! soha se lesz Klára oly rút, mint Petneháziné, s olyan vén se, ha mindjárt száz évig is élne. Meglásd, Anna! nem lesz.

— De hátha még most sem szép, kedves herczegnőm.

— Fogadjunk hát, hogy ragyogó szépség?... Úgy-e, én sem vagyok csúf? Úgy-e, György nem mondhatja, hogy könnyen kaphatott volna szebb arczú arát, mint én? Vagy talán szebb nálamnál a svékus királynak, a brandenburgi marchiónak vagy a lengyel respublica uralkodójának leánya?... Te hallgatsz, Anna! Miért titkolódzol? Talán félsz kellemetlent mondani?

Ezzel Zsófi a tükör elébe állott. Gazdag fekete fürteit

simitá homlokán, s mint látszék, gyermekies elégültség gel vizsgálta saját alakját. — Rút vagyok-e, Anna?

— Bűbájosabb vagy, herczegnőm, az álomképnél, melyet akkor látunk, midőn az ég megnyilik szemünk előtt, s a másvilágból rózsaszin fellegeken himbál felénk a tündérek raja.

— Fogadjunk, Anna! hogy Klára nálamnál is szebb.

— Herczegnőm! miért kivánod mindig a lehetetlent?

— Csak azért is azt kivánom, hogy ő szebb legyen, mint én! S miért ne lehetne? . . . Ah! — tevé hozzá lágy sóhajjal, — mégis óhajtanám, Anna! hogy a mi Kláránk szőke legyen. Tudod, én barna vagyok. Fürteim ébensötétek, de az övéi világosak. Bizom Istenben, hogy világosak. Jer Anna, nézzük meg.

E makacs teremtés szeszélyének nem lehetett ellentállani.

Csakhamar a terrászon haladtak a fejedelemné laka felé.

XII.

A «fehérnépek» termében minden a legélénkebb foglalkozásban volt.

Szabtak, kötöttek, varrtak, hímeztek, selyem közé ezüst és aranyfonalat sodrottak, gyöngyöt fűztek, boglárokat illesztettek övre s bibor ruhadarabokra.

Kéz és szem úgy volt igénybe véve, hogy a herczegkisasszony belépése kikerülte a figyelmet.

Klára épen egy kerek rövid vállpalástot tartott kezében, midőn e halk szavakat hallá: — Nézd, Anna, nem szép-e? vagy talán azt hiszed, hogy ez nem ő? A többieket ismerem; de ha senkit sem láttam volna közülök, szintúgy tudnám, hogy ez ő.

Klára látta, hogy minden leány egyszerre fölemelkedik ülőhelyéről.

Követé tehát példájokat; azonban félénkségből vagy az

illem iránt való finom érzékénél fogva, nem fordítá tekintetét azon irányba, honnan a lassú beszédet hallá.

— Csakugyan szőke, — folytatta az előbbi hang. — Anna! ah, mily fenséges aranyhaja van. Nem jósoltam-e meg? Tarts számot rá, hogy az előérzet soha sem csal. Nekem gazdag tapasztalásaim vannak e részben. Többé ne mondd, hogy gyermek vagyok. Szólj, kinek volt igaza?

Klára lesüté szemeit, mert érzé a beszélő közelgését hozzá.

— Anna, szólítsd meg! Te vén vagy, s kétségtelen mindig okosan kezded meg a társalgást.

Klára félig fölemelte tekintetét.

— Anna! mily szép metszetű kék szemek! Megnyertem volna a fogadást... Kedves Klárám! Anna csak azt akarja neked mondani, hogy Báthori Zsófi rendkívül örvend minden apróságon, a mi a te kezedből jön. Neki egyébiránt két palotahölgye van. Egyiknek kötelessége az ő haját befonni, a másik a fölöltöztetés többi részét teljesíti. Ezek a derék asszonyságok örömmel átadnák neked mára helyöket, s Báthori Zsófia rendkívül szerencsés volna, ha te, ki oly szép ruhadarabokkal ajándékoztad meg, saját izlésed szerint föl is öltöztetnéd. Úgy-e, Anna! erre akarod kérni Klárát, természetesen azon igéret mellett, hogy a szokott fölolvasás terhe alól egészen föl lesz oldozva.

— Valóban, herczegnőm, ezen gondolat nem jutott eszembe, — szólt Anna megütközéssel.

— Kölcsönözd el hát tőlem a derék ötletet. Vagy talán még jobb lesz, ha egyuttal magam lépek elő, hogy a te nevedben a szép Klára szolgálatát igénybe vegyem.

Ekkor megfogta az elpirult szombatosnő kezét.

— Jer, Klára, jelentsük az udvarmesternőnek távozásodat.

Karon fogva vezeté a legnagyobb zavarban levő Klárát a mellékszobába, hol Petneházíné az udvari szertartások ekkora fölforgatásáról nem is álmodozva, csendes lelkiismerettel készült a fejedelemnéhez menni, hogy értesítse

a nagyasszonyt mindazon szép és jó dolgokról, melyek a fölügyelete alatt álló osztályban reggel óta történtek.

Alig képzelhető a szerencsétlen udvarmesternő hüledezése, midőn a herczegkisasszony kivánatát meghallá.

— Lehetetlen! lehetetlen! — rebegték vékony és szintelen ajkai.

— Már mi volna abban lehetetlen, Petneházi néni? — tudakolá Zsófi negédesen. — Talán nem teszi föl Kláráról, hogy ne tudna engem fölöltöztetni?

— Én mindent fölteszek e leányzóról, a mi helyes; csakhogy a herczegnő öltöztetése bizonyos személyeknek van kötelességül téve.

— De tartozom-e én fölöltöztetni, ha öltözetlen akarok maradni?

— Reménylem, azt nagyságod nem fogja megtenni.

— Kétségtelenül nem, ha Klára öltöztet föl.

— A két palotahölgy fog tizenegy órakor a herczegkisasszonyhoz menni.

— Bizton jöhet a végett, hogy föl ne öltöztessen.

— Szörnyűség! Talán nagyságod elfeledte, hogy még délelőtt György úrfi ő magassága látogatást szándékozik nagyságodnál tenni?

— Jól emlékszem rá. De reggeli pongyolában fogadom. Miért ne? Rákóczi néni maga mondta, hogy az embert nem öltözéke teszi. Aztán, Anna! hányszor erősítetted esküvel, hogy pongyolában még szebben nézek ki! S nem kötelességünk-e, Petneházi néni, leendő férjünknek tetszeni? Meg vagyok győződve, hogy György elégült lesz kinézésemmel. Ő nem az ékköves pártát szereti homlokomon, nem a virágot fürteim közt, nem a gyöngyöt nyakamon, nem a csipkét mellemen. Jó leszek neki így is, a mint most vagyok. Aztán nyájasságommal pótolom a kendőzés hiányait. Elbeszélem, hogy nevessünk rajta, Petneházi néni töprenkedéseit. S úgy hiszem van is jogom Györgytől szivességet kérni? A mult őszszel azt kivántam: szerezzen nekem fekete gyémántot, a milyen a mesékben fordul elő.

Ki hitte volna, hogy teljesítheti? de megtörtént. Most követelni fogom, hogy a régiek helyett keressen számomra két koromsötét palotahölgyet, a milyenek a mesékben szolgálják a herczegkisasszonyokat. Ki hinné, hogy kérésemet betölthetné? S mégis meg fog történni.

— Boldog Isten! miket nem érünk még meg! Vigye a kisasszony Klárát magával. De csak mára engedem át.

— Ki gondolna a holnapra, kivált midőn még fiatal! Úgy-e, Anna?... Jer Klára, menjünk. De most ne haragudjék rám, Petneházi néni!

Ezzel nyakába borult a vén asszonynak s homlokát megcsókolá

*

Klára, ki a fejedelemné termeiben mindent inkább tiszteletre méltónak, mint szemkápráztatónak, inkább fénytelen kényelemre, mint meglepő hatásra számítottnak talált, most, midőn a herczegkisasszony lakosztályába lépett, alig tudá csodálatát visszatartóztatni.

A perzsaszőnyegek lába alatt, a nagy történeti, allegoriai és hitregei festmények a falakon, a bársony vagy mélykék atlasz borítékú és ezüst vagy arany himzésekkel, virágokkal ékesített butorok körüle, oly gyönyörűek, oly leigéző hatásúak voltak, hogy csakugyan a tündérvilágban képzelte volna magát, ha titkolt bánata, melynek sajgását a meglepetések közt is folyvást érezé, nem figyelmeztette volna, hogy a regék vidám országa helyett végre is a siralom völgyébe érkezett el, egy csábító szépségű ponthoz, melyen örömmel legel szem, de a lélek nem frissül meg általa, s nem feledi azt, a mi nyomja, a mi csüggeszti, a mi zsibbadásban tartja.

Zsófia, a cselédek nagy bámulatára, kézen fogva vitte Klárát a laksoron tovább.

— Anna! — szólt, az őt követő asszonyság felé fordulva, — téged most elbocsátlak. Miért untatnánk bohó

fecsegéseinkkel? Majd visszavezetem e leányt, a honnan elragadtam. Bízd csak rám!

— Isten őrizzen, herczegnőm! azért engem itélnének meg és méltán.

Zsófia kedvetlenül bigyeszté ajkait. — Jól van! jöjj hát utána, midőn délre harangoznak.

— De herczegnőm, ha nálad találná Klárát György úrfi ő nagysága?

— Bemutatnám őt neki. Hisz mikor volt György ellensége a csinos alakú nőknek?

— De az illem!

— Bizd Petneházinéra e kérdés miatt az aggodalmat.

Anna kénytelen volt engedni.

Mihelyest magokra maradtak, szólt a herczegnő: — Válaszszuk ki, Klárám, a legtetszőbb öltözetet. Györgynek helyes ízlése van. Oh! ő Rákóczi bácsinál sokkal kellemesebb férj lesz. Deli és megnyerő külsejű ifju. Szeretném, ha véleményedet hallanám felőle. Születésed és multad ismeretlen előttem Klára! az a fejedelemné titka s nem is akarom tudni; de ízlésed magas származású. Ha te Györgyöt nekem megdicséred, még inkább fogok azon magasztalásoknak hinni, melyeket róla szívem beszél.

Klára lesüté szemeit és arczát pír borítá.

Most még inkább érzé, hogy a herczegleány phantastikus magaviseletére bizonyos elővélemények is hatottak, melyek vonatkozással lehetnek az ő születésére s polgári helyzetére. Soha inkább nem átallá, mint épen most, a hallgatást, melyben a fejedelemné parancsa és a viszonyok kötelezték.

— Ha te, ki többet láttál a világból, mint én, — folytatá Zsófia, — Györgyöt tökéletes leventének fogod találni, akkor rögtön elhiszem, hogy őt nem szerelmem festi csak oly ragyogó színekkel. Mert tudd meg Klára: én halálosan szerelmes vagyok Györgybe. Ezt nemcsak Rákóczi néni, de maga Rákóczi bácsi is legalább százszor mondotta már.

— Adja az ég, hogy nagyságodat úgy boldogítsa sze-

relme, mint a milyennek én óhajtom; — rebegé Klára kikerülőn.

— Boldog! — sóhajtá Zsófia, szép homlokát redőkbe vonva. — Éleseszű vagy Klára! kitaláltad, mi hiányzik nálam . . . Pompásak úgy-e termeim? . . . de én mégis a szegény Báthori Zsófia vagyok. Elvették Istenemet; arany bálványt adtak helyette . . . úgy-e hallottad, hogy áttértem? Ne szóljunk erről többet. Válaszd ki öltözetemet. Te szegénynek születtél; én szegénynyé lettem.

Klára egy könnyet látott a herczegleány szemében, s ez megszünteté a végtelen közt, mely a két némbert a társadalmi téren különválasztá.

A szombatosnő közel érzé magát a herczegkisasszonyhoz s nem volt többé zavarban, midőn a csodálatosan szeszélyes és bizodalmas szavakat ennek ajkairól hallá.

XIII.

Zsófia, mihelyest a ruhatárban szemlét tartának, leült és a szombatosnő rendező keze alá bocsátá fejét, s bár máskor nyugtalan magaviseletével legtöbb bajt épen az öltözködéskor okozott, most oly bárányszelid, oly vidám és mosolygó volt, mintha minden percz új meg új élvezettel lepné meg.

— Ah! neked Klára majdnem oly keskeny kezed van, mint nekem, — szólt a herczegleány, vékony, átlátszó ujjait elébe tartva, — lábad pedig, — folytatá fecsegését, — kicsinységben még fölülhaladja az enyémet is. Hirtelen meg sem tudnám mondani, hogy úrfiaink közt melyik érdemelne férjed lenni. Majd körülnézünk, Klára. Gyulai pártfogásom alatt áll, s természetes, hogy hibái iránt elnézéssel vagyok, jó tulajdonait pedig élesebb világításban látom. Különben vannak mások is, kik vele versenyezni fognak kezedért. Mert tudd meg Klára, hogy én téged

férjhez adlak; neked velem egy napon kell menyegződet tartani.

Klára kénytelen volt szomorúsága mellett is mosolygani a herczegleány gyermeteg ötletén.

— Vajon külsőnkért szoktak minket inkább szeretni a férfiak, vagy pedig belsőnkért? — kérdé Zsófia, szabaddá lett karjaira tekintve. — Rákóczi néni csak a belsőnkért tart férjeink szerelmére érdemeseknek. Ez nagy megrövidítésem volna, Klára! mert még mamámtól is többször hallám, hogy igazi ördög vagyok s nehéz föladat belőlem valami helyest faragni. Túlzás biz' ez a rólam elterjedt rossz hír; de annyit önként megvallok, hogy a szépségnek is segítségemre kellene jönni, hogy György mindig hibátlannak találja magamviseletét. S te, Klára, egészen jó természetű vagy-e?

— Az emberek elnézésére folyvást nagy szükségem volt, herczegnőm!

— Épen ezért kell alázatosoknak lennünk, mint mondja Csulai uram, ki szivében alkalmasint kevélyebb Sámuel főpapnál, pedig szüntelen hajlong, és hányszor nem láttam már a feje lágyát, noha sokkal magasabb nálamnál. Igazat szólva, valódi alázatosoknak én a mezitlábos barátokat tartom; de ezekről itt nem szabad beszélni. Te se említsd őket Klára, mert az udvari szokás nem engedi, hogy őszintén elmondjuk nézeteinket. Aztán egyéb baj is van e kérdésre nézve... De remek kezed van, Klára, befontad hajamat, a nélkül, hogy éreztem volna! Menynyit tanulhatnának tőled palotahölgyeim! Mindig tépnek. Soha sem volt fejem ily kecsesen fodrozva... Már most ereszsz föl a székről... Ülj le a helyemre... Ne vonakodjál, kérlek!... Okvetlenül akarom, hogy leülj... Így ni!... Tudod-e, mi a szándékom?... Hát csak az, hogy most én fodrozom föl fürteidet; még pedig saját izlésem szerint.

Klára a sápadásig megijedt e szertelen leereszkedésen, s eleget is tiltakozott, de hasztalanúl.

A szeszélyes herczegkisasszonyt föltett szándékától le nem lehetett beszélni.

Alsószoknyában, szabad karokkal, s fésűvel kezében hozzáfogott a szombatosnő feje rendezéséhez.

Kibontá ennek aranysárga haját és sűrű palástként hagyá a földig hullámzani.

Azután szépségén és csillámán bámult.

— Tudd meg, Klára, hogy ha e hajzattal nem birnád örökre lekötni leendő férjed szerelmét, akkor nincs varázs az egész világon, s igaza van Rákóczi néninek, midőn a talizmánról sem tart semmit. Képzeld csak, ő még a talizmánban sem hiszen! Ez a mi udvarunk, Klára, igen kétkedő. Ha egy hétig nem látná az égen a napot, azt állítaná, hogy bizonytalan, vajon ott van-e még? Sokat tudnék én neked erről beszélni; de tanácsosabb a hallgatás... Oh! minő szép hajad van, Klára!... dicséretet érdemel az enyém is; de mi tagadás, szeretnék veled cserélni, ámbár, miért ne vallanám be? karjaimat és vállamat talán nem adnám a tiedért. Egészen másként áll gyönyörű szemedre nézve a kérdés... Már most befonom hajadat, s ha tépni találnálak, kérlek, légy engedékeny tapasztalatlanságom iránt.

Épen hevében volt a munkának Zsófi, midőn a semmiről nem értesült két palotahölgy belépett.

Nincs toll, mely leírhassa e tisztelt úrhölgyek fölindulását.

Egyik nyitva feledé száját; másik kiejtette kezéből a könyvet, melyből olvasni akart.

— Talán nem vagytok megelégedve az alakkal, melyet a kisasszony hajzatának adtam? Igaz, én gyakorlatlan vagyok még; de szerencsémre itt teljesül a közmondás, hogy a szépen minden szépen áll.

Ezzel tovább folytatá a piruló Klárán művészetét.

— Mit fog mondani ő fensége, a fejedelemné!

— Istenem! egy herczegkisasszonyt ily foglalatosság közt találni! — sopánkodtak a palotahölgyek.

Aztán, midőn el kellett távozniok, öszedugták fejöket, találgatásba merültek az idegen leány ki- s miléte felől, közlék nézeteiket ismerőseikkel, azok a magokéival, a nők a férfiakhoz vitték a talányt, a férfiak a nőkhöz hozták vissza, s pár óra alatt a fejedelmi udvar egész személyzete azon nagy kérdésen törte fejét, vajon kinek kedvéért lett fodrászleánynyá Zsófia herczegnő? Micsoda lény az a «fejedelemné titka»? Hol van családja, hazája? Ki akarja nőül venni? Kinek volna helyén ásítozni az udvar e kegyeltje után? Ki rendezhetné vagyonát a magas pártfogás alatt álló személy hozományával? Ki tehetné tönkre magát e fényűző s elkényeztetett teremtés pazarlása miatt?

Ah! mennyi suttogás, mennyi sürgés támadt!

S minderről épen semmit sem gyanítva, végezték be az öltözködést Zsófi és Klára.

A herczegleány, miután ékszerei közül egyet sem erőltethetett új barátnőjére, egy ibolyabokrétát tűzött ennek keblére, a közelgő kikelet ajándékát, a szerénység jelvényét.

— Ah! — sóhajtá most Zsófia, az órára tekintve, — Györgynek már itt kellene lenni. Eddig soha sem késett. S hol van Anna? Miért nincs György nálam? Te talán nem is tudod, Klára! hogy minden percz, melylyel jegyesünk a határozott időn túl érkezik meg, vádlónak tekinthető. Györgynek már tizenkét vádlója van. Nem elég-e a kihallgatás nélküli elitéltetésre is?... S Anna miért feledte el kötelességét? Jer! siessünk az elfogadó terembe. Ha Anna kimarad, te lészsz udvarmesternőm, a meddig a fiatal herczeg nálam mulat. Oh Istenem! hisz csak nem lehetek magamra.

Klára tűhegyen állott a zavar és átallás miatt.

Zsófi a díszterembe vonó őt, fejedelmi méltósággal ült a kerevetre, s tanítgatá Klárát a szertartásos arczra és állásra.

— Most jól van. Neked komolynak kell lenni, mintha Anna volnál. Az udvarmesternő az ily elfogadásokkor

kettős kötelességgel bir: az illedelemnek furcsa, de talán hasznos törvényeire ügyel; értesíti a fejedelemnét, ha valami szokatlan történik: szóval, félig nagynéne, félig kém. Vedd ezt szivedre, Klára. Saját érdekemben szeretném, ha arczod vén és redős volna; de a te érdekedben meg vagyok elégedve, hogy sem éltes, sem fonnyadt. Pótold kérlek, komoly tekintettel az évek hiányát.

— Talán azt adja az Isten, — rebegé Klára, — hogy Anna ő nagysága megérkezik.

— Ne bizzál a véletlenben, gyermekem! légy oly komoly, mint a deczember hónapot festenék le a naptárban, ha nőnek hinnék.

Ekkor a kamarás, Gyulai Ferencz lépett be.

— Kassai itélőmester és országtanácsos akarja alázatos udvarlását tenni.

— Nem fogadhatom el, — szólt durczásan a herczegleány. — Épem most várom György herczeget.

— Kassai István itélőmester és országtanácsos, ő fensége s a herczeg megbizásából remélt magasságodtól kegyes elfogadtatást, — szólt Gyulai.

Zsófia herczegnő tekintete kedvetlen bonyomásokat árult el.

Küzdeni látszott szeszélyével, de talán kiváncsisága vagy aggodalma legyőzte azt.

— Helyettes udvarmesternőm itt van; tehát elfogadhatom a tanácsos urat, — szólt ünnepélyesen.

A helyettes udvarmesternő ott volt ugyan; de arcza márványfehér lett s lábai alig birták tartani.

Gyulai pedig e fehér szoborra csodálkozó tekintetet vetett, mintha találgatni akarta volna, melyik görög istenség kifosztott templomából hozatott e műremek a fejedelmi palotába!

— Gyűlölöm Kassait, — sóhajtá Klára halkan, öntudatlanúl.

— Gyűlölöm Kassait, hallá a kerevetről visszhangzani lassan, álomszerűen.

Az udvarmesternő a herczegnőre, ő rá veté szemét: mindkettem megütődvén önkénytelenül föltárt eszméik rejtélyes összetalálkozásán.

Alig egy percz mulva az eltávozott Gyulai után Kassai lépett be.

XIV.

A vén ember szokott cynismusával vegyült szertartásos tisztelgések közt közelített a herczegleányhoz, ki az érett kor komolyságát utánzó magatartással ült kerevetén, s a fejedelmi nőket megillető méltóságból mentől többet igyekszik arczkifejezéseire ruházni.

De ezen ünnepélyesség nem gátolja Kassait abban, hogy Klárához érve, szürke, bozontos szemöldei közül kutató tekintetet ne vessen rá, mi a szombatosnő szivét még összébb szorítá, s az udvarmesternői szerep eljátszására is igen zavarólag hatott...

— Herczegnőm! — szólt Kassai kedelyes udvariassággal, — ő magasságához, a fejedelemhez voltam parancsolva, midőn az ifju herczeg, kinek résztvevő és könyörülő szivét minden szerencsétlenség mélyen meghatja, a palota előcsarnokában találkozott velem. Épen fönséges atyja belső szobáiból jött ki, s rendeletet adott, hogy rögtön nyergeljenek s hogy személyzete is üljön lóra, kísérje őt az áradat színhelyére. Nem vagyok bizonyos, szólt ekkor hozzám fordulva, visszajöhetek-e azon órára, melyben Zsófia herczegnőnél akartam tiszteletemet tenni? s valóban igen lekötelezne kegyelmed, itélőmester uram, ha arról személyesen nyugtatná meg a herczegnőt, hogy óvatos fogok lenni és másokon segítve, éltemet botorul nem koczkáztatom.

— Nem koczkáztatja? — szólt ingerülten Zsófia. — Ő nem koczkáztatja? S ezt akarja velem kegyelmed elhitetni? Mindenütt együtt lesz a veszélylyel! Fölkeresi, a hol csak találhatja... Vagy nem ugratott-e kőfalakon

keresztül, mélységeken át, hogy szememet iszonnyal hunytam be? Nem hallok-e naponként róla csodálatos híreket? Most lóháton megy föl a lépcsőkön; majd meg a seb miatt felbőszült bölény elébe rohan. És óvakodásáról mindig a legvakmerőbb vállalatok előtt biztosít. Nem építek igéreteire semmit. Rákóczi néni is mondta, hogy szoktassam el magamat a remegéstől; mert könnyebb nekem megtanulni, hogy ne féltsem őt, mint neki, hogy ne adjon folyvást a féltésre okot.

— Ez egyszer semmi komoly ok nem forog fönn. A gyors olvadás a Maroson megindította a jégtáblákat, s azok Portusnál összetorolva, kiöntést okoztak. Hisz ezt méltóztatott nagyságod már hallani?

— Most hallom először.

— Inkább segélyezésre van szükség, mint életmentésre

— Nekem fölösleges ékszereim vannak, — szólt Zsófia.

— Kenyér kell nekik, egy kevés ruha és ideiglenes lakás; mert Portus és Varadja nagy részét vagy a Sebes vagy a Maros árja borítja, bár mindenütt gázolhatón. No! legfölebb két házba tolult a hab az ablakon, s azok is viskók voltak. Csak egy üres bölcsőt láttak a Maroson úszni, s csak egy növendékgyermek hulláját találták a Sebes fűzei közt. Más szerencsétlenségről nem vagyunk értesítve.

— Szörnyű, szörnyű! Klára, gyűjtsd össze ruháimat, hogy osszuk ki a károsodottak közt... De hol van Klára?... Udvarmesternőm eltünt. Nem látta-e itélőmester uram, hogy merre ment?

— Úgy gondolom, az öltöző-szoba felé, nagyságos kisasszony! Egyébiránt reszketett, halálsápadt volt, s mint gyanítom, aggodalmai nem voltak közönségesek.

— Mindig így szokta Kassai bácsi az embereket ijesztgetni! — szólt Zsofia, egészen feledve méltóságát s az ünnepélyes fogadással járó feszes modort. — Többeket tudok már, a kik félnek csak rátekinteni is a bácsi arczára.

— A herczegnő ideiglenes udvarmesternője talán épen ezek közé tartozik? — tudakolá mosolyogva Kassai.

— Majd megkérdem tőle.

— Ha jól emlékszem, már egyszer látott, s akkor szintén nagy zavarba jött.

— S csak egyszer? Azt kell hinnem, hogy többször is.

— S miből gyanítja nagyságod?

— Engedjen arról hallgatnom.

— És szabad-e tudnom, miként jutott a tőlem félő hölgy azon magas hivatalba, melyben most találni volt szerencsém?

— Kinevezés által.

— S ki nevezte ki?

— Magam, — szólt Zsófia méltósággal. — Igaz, csak egy órára; de azzal bebizonyítám, hogy állandólag is lehetne azzá, a mivé tettem.

— Kétségkívül magas születése vagy rendkívüli tulajdonai jogosították e kitüntetésre?

— Hogy a magas születés nálunk az előmenetelre nem okvetlenül szükséges, azt a tanácsos úr saját magáról tudhatja.

— Nagysád tökéletesen meggyőzött a rangra nézve, — szólt cynicus vidorsággal Kassai. Csak még azt nem tudom, hogy a félénk hölgy, oly fiatal korában, s oly gyermekes modor mellett nagy képességeinek minő jeleit adhatta.

— Ez, itélőmester úr, az én titkom.

— De legalább neve nem?

— Az, itélőmester úr, a fejedelemné titka.

— S honnan jött ide?

— De nem tudná-e Kassai bácsi megmondani, hogy hová ment innen?

— Végtelenül sajnálom, hogy azzal a herczegnőnek nem szolgálhatok.

— Fájdalom! hasonló helyzetben vagyok én is kegyelmed azon kérdésére nézve, hogy honnan jött?

— Miután tehát szerencsém volt egy az udvari szertartás szerint fontos ügy felől nagyságodtól megnyugtató

fölvilágosítást nyerni, kegyes engedelemért folyamodom más tárgyra nézve a herczegnő figyelmét igénybe vehetni.

— Udvarmesternőm eltávozott s kegyelmed, ki az udvari szertartásokra hivatkozott, bizonyosan nem feledte el, hogy az elfogadásoknál az udvarmesternő jelenléte szükséges.

— Valóban nagy hiba volt Komjáthi Anna ő kegyelmének, a herczegkisasszony udvarmesternőjének kimaradása, azonban miután az ügy, melyről szólani akarok, György ő fenségére vonatkozik, azért is el kell hallgatnom Anna asszony mulasztását, mert ez kellemes alkalmat nyujt nekem, régi óhajtásom teljesítésére. Igen, herczegnőm, négyszem közt vágytam nagyságoddal beszélni, s midőn most erre alkalom nyilt, háladatlan volnék, ha észrevétetném másokkal azon hanyagságot, mely ily váratlan szerencsében részeltet.

— Tehát az itélőmester úr elnézést igér nekem elnézésért. De feledi, hogy György miatt aggodalomban vagyok? Hogy a szerencsétlenség martalékai segélyemet várják? Hogy Klára, kinek a könyörület teljesítésében oldalom mellett kellene lenni, csodálatosan eltünt? Hogy általában tűhegyen ülök itt? S hogy nem szeretek semmi kellemetlen érzést? Szóval, most Annára van szükségem, ... ha tudniillik Kassai bácsi nem akar udvarmesternőm lenni.

— Valóban, nem tudom, birok-e elég képességgel e fontos hivatásra. S mit kellene tennem, hogy legalább mint udvarmesternő elmondhassam azt, a mi szívemen fekszik?

— Bejön a ruhatárba s velem együtt kiválasztja a használható darabokat.

— Esdeklem alázatosan, a károsúltak oly sorsú egyének, kiknek nagyságod legdurvább vászna, legviseltebb ruhakelméje is valódi gúny volna előbbi állapotjok ellen.

— De aranyláncaimat és karpereczeimet eladhatják.

— Nem értik becsét e drágaságoknak, potom áron ad-

nának túl azokon; nem is említve, hogy a szolgabiró tolvajságért, csupa tévedésből, befogathatná őket.

— Reménylem, kegyelmed ért a drágaságokhoz?

— Valamennyire értek, herczegnőm.

— Tehát én most az udvarmesternőt elküldeném, hogy adja el az ötvösöknek csekélyebb ékszereimet. S ha kegyelmed udvarmesternőm lett, kiválasztjuk a szükségeseket, s rögtön elviszi az ötvösökhez. A válogatás alatt megengedem, hogy beszélgessen arról, mit szivén hord, noha bevallom, inkább szeretném, ha ez időközben Klára beszélne velem.

— Csodálatos lény lehet az a Klára! S kell-e még egyebet is tennem, herczegnőm?

— Természetesen. Midőn a pénzt beszerezte, hintómba ül, elmegy a helyszínére, segít a szűkölködőkön, kiosztja adományaimat, s gyorsan visszatérve, pontos előterjesztést nyujt be hozzám a történtekről.

— A hintón kívül, herczegnőm, a többi feltételeket elfogadom. Már hiába, inkább bízom saját lovaimban.

— Menjünk tehát a ruhatárba.

A gondviselés úgy akarta, hogy e válságos perczben lépjen be Anna.

Az elkésett udvarmesternő kipirult, midőn Kassait meglátta.

— Épen a tanácsos uram ő kegyelme igérkezett kötelességeid betöltésére, Anna! s úgy hiszem, e megszégyenítés eléggé megbüntet.

Anna inkább a rettegett Kassai, mint a herczegnő előtt mentve magát, fölhozá, hogy saját szemeivel látta György úrfi kilovaglását, s ebből a mai elfogadás más napra áttételét következtetvén, szabadságot vett néhány perczig haza távozni.

— Most már a tanácsos úrra egész figyelemmel hallgathatok! — szólt Zsófia mosolyogva Kassainak, ki négyszem közt szeretett volna vele beszélni, kellemetlen helyzetén.

— Talán az árvíz miatt károsultak ügyétől vonnám el drága idejét.

— Sietni fogunk majd Annával a szükségesek kiválasztásában. Csak szóljon kegyelmed haladéktalanul, mert már kiváncsivá tett, s a nők, mint Anna mondani szokta, inkább uralkodhatnak még gyülöletökön is, mint újságvágyokon.

Anna megütközött ugyan a neki tulajdonított észrevételen, de kötelessége szerint hallgatott és szertartásos szigorral tartá magát a néma tanúk szerepéhez.

Kassai a szerencsés alkalom elszalasztását eléggé fájlalá, de sokkal több tapintattal birt akár arra, hogy egészen hallgasson, akár, hogy mindent elmondjon. Szerette volna György úrfit, ki Pécsi Simonhoz és Szeredihez közeledik, dicséretes ürügy alatt Fehérvárról eltávolítani, de Annában kétes jellemű segédnél többre alig számíthatott. Ez alkalommal tehát csak általánosságban, csak előkészítésként kellett működnie, különben koczkáztathatá a sikert.

György herczeg, szólt tehát, mintha egy épen most félbeszakított tárgyat folytatna, György herczeg a Maros kiöntése miatt veszélyben forgók jó nemtője lesz. Életét nem koczkáztatva megmentheti másokét, s a nép hálakönnyeit szép tettének adójául elfogadhatja, oly föláldozások nélkül, melyek a herczegnő és a haza aggodalmait igénybe vehetnék. Ezt nevezem én helyes gazdálkodásnak az erénynyel. De vajon mindig számító gazda-e az ifju herczeg? A mult őszszel a meggyúlt pajtába rohant, midőn már a boronák töredezni kezdettek s a láng az ablakokon kitört. És miért koczkáztatá életét? Hm! hogy megmentse egy parasztnőnek fejős tehenét. Hát nem lett volna-e helyesebb, ha már a károsultat szánta, más tehenet ajándékozni neki? A farsang végén Bánffy Gergely lakodalmán, melyre nyolcz vezetéken hozott paripával jelent meg, egyszerre bezáratta az udvarkaput.

— Hallottam, szólt közbe Zsófi, részletesen hallottam a történteket. Sorba állította a vendégek kocsiait, úgy,

hogy az egész tért betöltötték. Ekkor a magával hozott rókát szabadon bocsátá. Lóháton, ostorral kezében és a szekerek közt nyaktörő ugrásokkal üldözte, csapkodá a szegény állatot, egyik menedékből a másikba szorítva. Hat lova fáradt ki, míg a veszélyes játéknak vége lőn. Egyébiránt a nász el volt ragadtatva György ügyességétől, s mindenki tudja, hogy Erdély ifjai közül senki sem győzheti le őt a lovaglásban.

— De mit mondott volna e nász, ha egy hitvány róka az országot leendő fejedelmétől, s a herczegnőt leendő férjétől fosztotta volna meg? Pedig ez könnyen történheték.

— Igaz, György vakmerőségének rossz vége lehet. Azonban rábeszélhetjük-e őt, hogy nővé legyen, vagy otthon ülő törvénytudóssá?

— Nem, herczegnőm! De tevékenységének méltó tárgyat lehetne adni, s bátorságát magas czélok által összhangzásba hozni a megfontolással, a számítással és a valódi nagyságra szükséges többi kellékekkel.

— Kénytelen vagyok elismerni, hogy az itélőmester úrnak most igaza van.

— A nagyravágyást kell az ifju herczeg keblébe vetni, hogy lángoljon föl és hevítse hasznos erélyre, eredménydús hatékonyságra. Hm! de ki tehetné ezt inkább, mint herczegnő?

— Mert nő vagyok, úgy-e? S tiszteletes Csulai uram többször mondá nekem, hogy a kevély nők szokták kedveseiket, férjeiket a nagyravágyás bűnébe sodorni. Például hozta föl Tulliát, a büszke Tarquin feleségét.

— Csulai uram más nagyravágyást értett, nem az igazit, nem a nemest. A herczegnő buzdításai az ifju herczeget a történetkönyvben halhatatlan nevűvé tehetnék. Benne megvan az anyag, a fogékonyság, ... csak irányra van szüksége.

— Megvallom, nekem hajlamam van ilyen buzdításokra, s volnának is gondolataim. Már rég veszem észre,

hogy ez a mi udvarunk kicsiny, minden czimével, fényével, szertartásaival együtt.

— No! herczegnőm! nem nagyon kicsiny biz' a, csak az emberek legyenek benne nagyok.

— Higye meg, kicsiny, szólt Zsófia fontoskodó arczczal. Az ország is szűk.

— Megférünk benne, herczegnőm.

— A Rákóczi-család is még nem a legjavából való.

— Nem mindenik lehet spanyol király, herczegnőm! Elég szép vagyont, tekintélyt és hatalmat adott az Úristen ő magasságának a fejedelemnek.

— Kezdetnek megjárja, itélőmester úr! De már csak az tagadhatatlan, hogy az én őseim közül egyik lengyel király volt; miért ne lehetne György szintén azzá? Ez elég helyes tárgya a nagyravágyásnak, úgy-e, Anna? Te tégy mellettem tanubizonyságot. Vagy, ha nem tetszik Györgynek Krakkóban lakni, fogadja el a magyar király czimét, mint Bocskai. Reménylem, előbbvaló a korona, mint a süveg! Szólj, Anna, igazam van-e? Vagy legjobb volna, hogy űzze ki a törököt Constantin várából, s aztán neveztesse ki magát a pápa által a kereszténység kardjává. Mindezekre, úgy hiszem, nagyravágyás kell.

— S kigondolásokra a herczegnő igéző kedélye s fiatakora, — szól mosolyogva Kassai.

— Tehát mondja el kegyelmed a redős arczú nagyravágyás gondolatait.

— Én csak a György herczegúrfi számára való eszméken töröm a fejemet, s nem azokon, melyeken vagy már rég túlhaladt a hanyatló kor becsvágya, vagy soha többé nem képes létesítésöket elérni. Nézetem szerint arra kellene buzdítani ő magasságát, hogy vegyen részt a közdolgokba; kezdjen szolgálni, hogy tanulja meg a parancsolást; áldozza tevékenységét, bátorságát az ország egyik pontjának védelmére, hogy idővel értsen az egész ország védelméhez, s magasabbra emeléséhez.

— Szóval, arra kell őt rábeszélnem, hogy a kegyelmed

hatósága és parancsa alá helyezésben keresse a nagyravágyás kielégítését.

— Vannak katonai állomások is, melyek a herczeget ily kellemetlen összeköttetés alól fölmentik — válaszolá cynikus mosolylyal Kassai.

— Azaz, költöztessen el engemet György valamelyik puszta végvárba. Eljösz-e oda, Anna?

— En nagyságodnak csak árnyéka vagyok, s az árny soha sem válik el a testtől, kiséri azt mindenüvé, sóhajtá Anna.

— Kegyelmed, itélőmester uram! közölte-e ezt a tervét Rákóczi bácsival?

— Tervről, herczegnőm! itt szó sem lehet — válaszolta Kassai, kellemetlenül meglepetve Zsófia nem várt belátásán. Bennem a herczeg vakmerősége csak azon aggodalmat ébresztette fel, melyet a Maros kiáradása. S gondolám: vajon nem lehetne-e e bő hullámokat úgy vezetni, hogy medrökben maradjanak? A folyamokra nézve is beszélnek ily lehetőségről, bár bizonyost nem tudok felőle mondani, de azt már tapasztaltam, hogy a jellemekre alkalmazható a szabályozás.

— Csulai uram állítja, hogy ez főleg imádság és Isten kegyelme által történhetik meg. De míg mi együtt beszélgetünk, azalatt az árvíz áldozatainak inségén nem lesz könnyítve; siessünk, Anna! a könyörület filléreinek összeszerzésével.

— A kis kigyó! a kis sátán! gondolá Kassai, midőn czélját el nem érve, távozni vala kénytelen.

XV.

Klára egészen járatlan volt a herczegkisasszony palotájában.

Csak annyit tudott, hogy az udvari cselédeken kívül még sok más vizsga szemének lesz kitéve, ha arra távozik el, a mely felől bevezették.

Ezért vonult az öltözőszobába, honnan, mint gondolá, hamar érhet a bástyára.

Az épületszárnyból, melyhez egy egészen födött falajtó vezet, csak a ruhatárnak nevezett termet ismerte.

Onnan több kijárat nyilt; s hogy melyiket válaszsza, volt-e ideje hosszasan vizsgálni a fölindult, a majdnem reszkető anyának, ki lába alatt égni vélte a földet s feje fölött roskadozni az eget?

Végre a herczegkisasszony hálószobájába tévedt.

A hely, hová engedelem nélkül hatolt, megdöbbenté, a falajtón áthangzó női csevegés szintén elvevé bátorságát. Nem merte a kilincset kezével érinteni, noka képzelheté, hogy lehetetlen az épületből úgy távoznia, hogy épen senkivel se találkozzék.

Mit tegyen.

Tusakodásából az ajtó fölnyilása ragadta ki.

Két nő lépett be.

Az egyik komornának látszott, s halk sikoltással árulta el meglepetését; a másik, kinek övéhez kulcsok voltak horgolva, szigorú tekintetet vetett Klárára.

— A herczegnő elfogadást tart, s az udvarmesternő nincs jelen — szólt Klára, föltalálva magát. — Hol van lakása?

— Ha a kisasszony parancsolja, elvezetem a nemzetes asszony osztályához — szólt a komorna, a tudakolóban most a herczegnő kegyelt idegenét sejtvén, azt a rendkívül szerencsés ismeretlent, kit Pethneháziné nem szokott megdorgálni, s kitől a palotahölgyek komolyan félthetik helyzetöket.

— Kérem, vezessen el! válaszolá Klára. — Úgy-e, közel lakik az udvarmesternő?

— A szomszéd szobából a csigalépcső egyenesen az ő dísztermébe száll le.

Klára Annát figyelmeztette Kassai jelenlétére, s a koros nő csaknem lélekzetet vesztve sietett az épület homloka felé, nem tartván illendőnek a rövidebb, de házias úton

a csigalépcsőn, menni föl növendékéhez, ki a szertartásokra szánt perczekben megszünt más viszonyban állani vele, mint a mi az úrnőé az alárendelt helyzetűhez.

Annától a bástyára s a fejedelmi kerteken át, melyek fokozatosan szállottak mindig alább, a vártöltés párkányának aljához ért Klára.

Most merre forduljon?

Leginkább Pécsi Simon palotája nyújtott neki tájékozási pontot.

A Miklós-kapun áthaladva, azon az iszonyú utczán kelle végig mennie, melyben férjét utolszor látta Szeredi és a gyalázat előtt meghajoltan, széttiportan.

Minő emlék!

Úgy tetszett, mintha a pont, hová ájultan rogyott, most is azt követelné tőle, s minden porszem, melyet lába érint, a magnes rejtelmes erejével vonná magához.

Küzdött, hogy fenntarthassa testét, hogy szemei el ne homályosodjanak, hogy lélekzete mellébe ne szoruljon.

Végre megszabadult az átkos utczától.

Sietve hagyta oda a külvárost.

Könnyű öltözéke mellett sem érzé a hűvös szellőt, mely fürteit rángatta, a nedvet, mely papucsán áthatott.

Néhol apró tócsát formált az olvadék, néhol a hó egyes hasábjai még láthatók valának.

Szőllők aljában, s mint a szokatlanul élénk közlekedésből gyanítá, az országúthoz érkezett.

Szekerek, kocsik, ökrök és bivalyok által vont taligák egész falkája lepte el az utat.

A néptömeg egy része az áradat szinhelyéről tért vissza; a más pedig arra felé haladott. S ha Klára a kiváncsiak közönyével járna e többnyire csak látványt áhítozó sokadalom közt, ezer rémes történet részleteit leshette volna el a beszédes ajkakról, s a valódi özönvizet képzelhetné Portus és Váradja fölött uralkodni, még pedig minden Ararát és mentőbárka nélkül. De szerencséjére az anyai aggodalom nem engedett hallgatódzás- és tudakolásra időt.

Kettőzött lépéssel hatolt mindig tovább.

Annyit látott, hogy az országút a portusi révhez visz... ah! de ha oda érkezik, ki mondja meg neki: hol keresse Endrét? Ki mutatja meg az ép, vagy már omló házat, s az épben a még kiszabadítható gyermeket, a roskadozóban a halálra eljegyzettet és az omladékok vagy hullámok közt a holttetemet. Oh! ha a kétségbeesés minden képei egyszerre vonulnának az anya szemei elébe, idegei talán megtagadnák finom, gyönge tagjaitól a mozgató erőt, s a boldogtalan szombatosnő, a szentkönyv kifejezése szerint sóbálványnyá válnék! De Klárának most csak az jut eszébe, hogy fiát meg kell szabadítania. A részlet háttérbe vonult a főeszme elől, mely őt kergeté, s mind gyorsabban... mind gyorsabban!

Selyem papucsa facsaró víz volt, ruháját befecskendé a sár, arcza a hűs lég daczára is kipirult, lángolt.

Csaknem Portusig gyalogolt oly szobákba való öltözékkel, melyeknek kandallóiban még tűz égett, azon phantastikus alakú fürtökkel, melyeket fátyolkendő sem takart be, s azon egészen szabad nyakkal, melyre a herczegkisasszony emlékül vékony aranyláncról függő érmet akasztott. Már csak néhány percz kellett, hogy a pusztítás szinteréhez érjen, midőn az út kanyarulatánál hirtelen maga előtt látja a fejedelmi bérruhát viselő kengyelfutókat, kik kisded fehér pálczájokkal a népet oldalra terelték, hogy szabad tért nyerjenek. Utánok hat szürke paripától vont hintó jött, leeresztett födéllel.

Klára ijedve ismert a fejedelemnőre s a mellette ülő éltes asszonyságban Pethneházinéra.

Rákócziné figyesmes szeme tüstént észrevette őt.

A kocsi megállott.

Nem volt menekülés.

A fejedelemné kezével intett.

— Ülj tüstént fel! mondá száraz, megindulás nélküli hangon, s midőn Klára helyet foglalt és a hintó tovarobogott, folytatá félbeszakadt beszédét Pethneházinéval, oly

közönyös hangon, mintha épen semmi sem történt volna. De bezzeg nehéz volt helyes választ nyernie a vén udvarmesternőtől, ki a csodálkozás miatt alig birt magához jönni. Hosszas szolgálata alatt nem is fordult elő több ily eset, sőt kívül esett az minden szabályokon, melyek hagyomány szerint, vagy leírva, az udvarmesternők nézeteinek irányt adtak az illem és szokások felől.

Hol Klárára veté szemeit, ki mint a hagymázban szenvedő, ha fölügyelet alól menekül, a merre csak lába viszi, nyargalt vala az úton, nem eszmélve semmiről, nem ügyelve semmire; hol pedig a fejedelemnére tekintett, ki a sáros, lompos és zilált hajú leányt a kocsi bársony párnáira ülteti, s nem talál annak különös és botránkoztató magaviseletében semmi felötlőt, semmi tudakolásra méltót.

Klára, kit gyermeke iránti szeretet űzött az áradat színhelye felé, most, midőn a fejedelemnét látta onnan visszatérni, a marczangoló félelemtől könnyülve érzé kebelét; mert nem hiheté, hogy a szerencsétlenek közt a kis Endre ne jutott volna a magas hölgynek eszébe; nem hivé, hogy egy anya fontos ok nélkül visszatartóztathatná az anyát, midőn siet magzata megmentésére; s nem képzelheté, hogy egy nemes s a külszigor mellett is érzékeny kedélyű nő minden megindulás nélkül nézhessen oly nőre, kit néhány percz mulva gyermeke vízbefulásáról akar értesíteni.

Aztán a hideg és nyugodt arczkifejezésben volt valami biztató is, melyet csak a szombatosnő éles figyelme vőn észre. S az, hogy a fejedelemné tőle semmit sem tudakolt, ellenben Pethneházinét egészen elfoglalá, annyi óvatosságot és gyöngédséget árult el, hogy Klára alig tartóztathatá vissza könnyeit, bámulatát, s pirulnia kellett saját erőtlenségén e nő csendes nagysága mellett.

Megérkeztek.

— Öltözzél újra, Klára, s máskor ne nyargalj utánunk. Te úgy sem segíthetnél sem a szerencsétleneken, mert nincs pénzed, sem rajtunk, ha valami bajba esnénk, mert

nincs erőd. Dorgálja meg maga is, Pethneházyné asszonyom ezt a gondatlan leányt, s ha ruháját megváltoztatta, küldje hozzánk.

A fejedelemné a kocsiról leszállva mondá e szavakat, s nem csoda, ha az udvari cselédek meghallák és elbeszélték.

Némelyik nevetett Klára bohóságán, de mindenik irigylé azon kedvező helyzetet, azon titokszerű viszonyt, mely mellett egy fiatal leány eszében ily bohóság megfordulhat.

— Fiadat veszély nem érte, szólt Rákócziné, midőn a szombatosnő magát és öltözékét renbehozva ismét megjelent. — Egészséges, vidám, bátor gyermek. Jó lesz majd apródnak udvaromban.

Klára többnyire csak hálakönnyekkel válaszolt.

Oly szegény volt kifejezésekben, midőn annyi érzés ostromolta szívét!

A fejedelemné most szelid szemrehányással mondá: — Több megfontolást vártam tőled. Igaz, hogy az anyai szeretet aggodalmai erősek, de miattok férjedet hozhatád áldozatul. Mihez fogtál volna, ha az árvízhez érkezél? Ki ismeri gyerekedet? ki utasíthatna a lakásához? ki nyugtathatott volna meg, hogy még él? Csak figyelmet gerjesztettél volna magad iránt, s magzatodat hasztalanúl keresve, férjed föllelhetését tevéd vala lehetetlenné.

Klára aggódva tördelte kezét. — Oh Istenem! sóhajtá, Kassai . . . Kassai uram ő nagyságának az árvíz pusztításairól hozott értesítései ragadtak magamon kívül. Elenyészett a világ, csak gyermekem képe, csak a halál rémarcza lebegett szemem előtt. Semmi tekintetre nem figyelve, semmi más veszélyt fontolóra nem véve, hagytam oda a herczegkisasszony termét. Ah! a vén ember bősz tekintete kisérte színváltozásomat, mellem fuldoklását, bánatomat, rémületemet, tagjaim minden mozdulatát. Veszve vagyok. Ellopják gyermekemet, meggyilkolják férjemet. Kassai figyelme föl van ébresztve. Magamat nem mérsékelvén, a pusztulást hoztam családomra. Kassai észre vett mindent. Előle nincs menekülés.

— Hogy Kassai üldözi férjedet s bűnre vezetni igyekszik, az, Klára! szólt a fejedelemné dorgálólag, az még csak a te magánvéleményed és nincs semmi által igazolva. Ő a fejedelem első hivatalnoka, s nem illik előttem róla ily kifejezésekkel szólanod. Egyébiránt ha tízszer is gonoszabb, mint te rajzolod, a védelmem alatt álló gyerekednek ártalmára semmit sem volna képes tenni. S nem ez aggodalom miatt, de egészen más tekintetekből hagytam meg, hogy egy derék úr, kinél csak jót tanulhat, vegye magához.

— Ah! csak ne szoknék el attól, hogy engem szeressen! rebegé Klára könnyekkel szemében. És a másik, ki az anyai kéztől az idegent megkülönböztetni sem tudja, hamar fogja-e elhinni, hogy van kebel, őt forróbban szerető, mint az, melynek emlőiből szívta a táplálékot, s hogy van érette hőbben virrasztó szem, mint az, mely első játékai fölött őrködött és első lépését kisérte bátorításával? Oh! fenséges asszonyom, én rendkívül szerencsétlen vagyok!

— Az, ha tűrni meg nem tanulsz.

— Tűrnék, csak végre lemondani ne kellene.

— Lehetséges, hogy holnap férjedről is fogsz hallani. S talán előbb megláthatod gyerekeidet, mint gondolod. De most távozzál már. A délelőtt munka nélkül telt el, s kettőznöd kell szorgalmadat, hogy mulasztásodat kipótold.

Különben is a bánat dajkája a henyeség.

Klára már boldog, mert remél!

Más most a levegő-ég, más a nap, más a fáradság, más a pihenés, mások barátnői, kik vele csevegnek, mások az álmok, melyek éjente meglátogatják, az egész világ mássá változott át, mert remélt.

Parányi e remény, de a mérhetetlen csillagok közül melyik volt valaha oly kedves, oly megható fényű, mint az a kicsiny sugár, mely egy friss falrepedésen véletlenül a börtön éjébe tör!

NEGYEDIK RÉSZ.

I.

Kassai és Gyulai Zsófia herczegnő palotájából egyaránt meglepetéseket vittek haza.

Az ifjú kamarásé kellemes volt.

Ő legszebb álmai képét vélte Klárában megtestesültnek.

Ott állott előtte a kicsiny, gyöngéd, bűbájos alak, mintha szívéből röpült volna ki az életbe, azon szívből, melyben az önzés mellett is maradt még egy kevés hely az eszmény és ama vágyak számára, melyek nem anyagiak, nem az emelkedésre törekvő dicsvágynak valók, s melyeket az évek mindig nevetségesebb színben fognak elébe rajzolni.

Mily különös játéka a véletlennek!

Épen csak az hiányzott Kláránál, mi nélkül Gyulai nem képzelheté hasonló kecsét a formáknak, hasonló átlátszóságát a bőrszínnek, hasonló melegét az arczvonaloknak, hasonló nemességét az egész külsőnek, csak a világi szerencse, csak a születés előnye hiányzott nála.

Gyulai a hódító szépség erős kinyomatait, a legragyogóbb tulajdonokkal fölruházott junói alakokat nem tartá semmi osztály kizáró sajátjának, de azon sylphideket, kik a lég könnyű gyermekeinek látszanak, kikben alig emlékeztet valami a súlyra, az ellentállásra, a durva anyagra, csak a palotákban, csak a sors elkényeztetett választottjai körében hitte létezhetőknek.

S ki ez a Klára? Micsoda titokszerű lény? tudakolá Annától, Pethneházinétól és általában azoktól, a kik felőle valót és meséket beszélhettek neki. Mohó kíváncsisággal

hallgatá a badar hozzávetéseket, a dicséretet és rágalmat, s mindazt, a mi kiábrándíthatá, vagy álmokba ringathatá. De fájdalom! kevés volt a biztató adat, sok a kétségeket támasztó.

— Legfölebb a szerelem titkolt záloga lehet! sóhajtá az ifjú kamarás. A fejedelem vagy fejedelemné rokonságából valakinek élettörténetét kellene részletesebben ismernem, hogy a rejtélyt elfedő leplet félrevonhassam. Szeredi viszontagságos múltja talán fölvilágosíthatna. De volna-e hasznom ily fürkészetekben? Mit érdekel az, a mi helyzetemhez nem talál, s a mit mentől világosabban ismerek, annál kevésbbé fogadhatnék el? Legjobb e boszantó benyomás emlékét is kitörölni szivemből.

Zsófia herczegnő makacs szeszélylyel ragaszkodott Klárához, s Gyulainak többször volt alkalma a szombatosnőt látni a palotában, sőt párszor Anna néne szobáiban is.

Ilyenkor elég módja lett minden tekintetéért, mely az aranyfürtű tündérre tévedt, és minden szaváért, melyet e kétséges helyzetű s gyanus származású lénynyel váltott, hosszasan vádolni magát.

Neheztelt saját esztelenségére, kárhoztatta szivét a hóbortos érzések miatt, kinevette, kigúnyolta egy iskolás gyerekhez méltó dőreségeit, de utoljára is nem űzhette ki elméjéből azon gondolatot, hogy Deborah magasabb szépséggel bír ugyan mint Klára, azonban alig lehetne az öreg Pécsi számára kedvezőbbet óhajtani, mint Klárát egyetlen leányul és örökösül. Ily csere mellett csak a legferdébb gőg tudna még arra is emlékezni, hogy a dúsgazdag földes úr nagyatyja szűcsmester volt.

*

Kassai ingerülten tért haza, s mert számításában csalódott, elégületlen volt magával.

A fejedelemnél tudniillik nem talált nagy ellenhatásra a ravasz korlátnok azon javaslata, hogy György herczegfi közpályára lépjen. Mert Rákóczi szerette volna a válasz-

tást még éltében fia számára végrehajtani, de mint tapasztalt férfiú ismerte alattvalói idegenkedését az alkotmány formáinak minden változtatása iránt. Tudta, hogy a rendek a szabad választási jogot bálványozzák. Családja népszerűségét még megszilárdítva nem hivé, s a Kassai által háttérbe szorított aristokratia erejéről sokkal mélyebben meg volt győződve, mintsem csalálmokban éljen fiának fejedelemmé kikiáltása iránt azon esetben, ha ennek érdemei nem segítik az apa befolyását, s ha a támadható vetélytársak hírneves multját nem homályosítja el a herczegfi jövőjéhez kötött remény. Rákóczi tehát örömmel látta volna fiát a legcsekélyebb végvár parancsnokságában is, de csak középszerű multtal biró család feje lévén, az udvari szertartások és illem szabályaihoz inkább ragaszkodott, mint a régi dynastiák szoktak, kiknek nem kell a tiszteltetést kierőszakolni, sőt még fáradsággal megszerezni sem. Nem feledkezhetett el tehát arról, hogy a hagyomány szerint csak a váradi kapitányság volt a fejedelmi ház tagjaihoz méltó hivatal. A többi állomás igen csekélynek tekintetett egy herczegfi számára. De bizhatta-e Erdély kulcsát a jeles tehetségű, azonban iskoláját csak most végzett ifjúra? Nem kellene-e erre a közkívánatnak erőltetni a fejedelmi apát.

Szóval, Rákóczi kéretni szerette volna magát családja és a főrendüek által.

Kassai tehát titkos czéljára előbb az elkényeztetett Zsófit akarta megnyerni, utóbb a fejedelemnét, s midőn az udvar részéről semmi akadály nem forog fönn, az aristokratiát a meglepetés által hitte a beleegyezésre rávenni, vagy az ellenszegüléstől visszadöbbenteni.

Lehet, hogy ő György urfinak a gyűlölt Pécsi iránt tanusított figyelme nélkül is hajlandó volna e tervre; de most saját érdekei csatlakoztak államférfiui nézeteihez, most eltávolítani törekednék az ifjú herczeget Fehérvárról, ha a Rákócziak dicsőségét szivén sem hordaná.

Ennélfogva könnyen megfogható volt boszankodása

Báthori Zsófia szeszélye miatt, mely a jól kiszámított tervet, mint a könnyű rálehelés a kártyavárat, egyszerre romba dönté.

— E növendékleány a sátán belátásával bir, ismétlé Kassai, nyugtalanul mozogva karszékében. Hinnem kell, hogy a zöld béka időt jósol, s a földingást a bölcs lova előbb érzi meg, mint maga, midőn e tapasztalatlan gyerek föl tudta fogni épen azt, mi a gondolkozásban megőszültek figyelmét is okvetlenül kikerülte volna. Máskép kell rendezni a dolgot, he! máskép.

Kassainak tömérdek segélyeszközökkel ellátott esze hamar lelne új tervet, ha eszméit a herczegnő palotájából hozott más benyomások nem vágták volna át.

Különösen a rögtönzött udvarmesternő magaviselete szerfölött nyugtalanítá.

— Miért nyert akkora befolyást a herczegkisasszonyra, s hol ér határt pártfogoltatása, mely semmivel igazolva nincs? Komornák fognak-e az udvarban szerepet játszani, s az alsóbb rangú cselédség hallgatja-e ki az állam első tisztviselőinek szavait? Hm! a kezdetnek útjába kell állani, mert ha a rossz elterjedt, késő az óvszerekről gondolkozás.

Kassai e nézete más, szintén komor okokban nyert istápot.

— Mondják, a fejedelemné is megkülönbözteti e leányt, szőte tovább csendes elmélkedéseit az öreg úr. Ha rokona volna, mit nem hiszek, akkor nehéz ellene föllépni, ha Dajka püspök családjához tartozik, akkor sietnem kell kiűzetésével, mert jelenléte vakbuzgó tervek előmozdítására használtathatik. S miért retteg tőlem? miért látszik engem gyűlölni? miért távozott reszketve, sápadtan s nagy fölindulások közt a palotából? Miről is beszéltem akkor? Mi hathatott szavaimból rá oly sujtólag? Meg fogom látogatni Dajkát.

Kassai csengetett. A szokottnál későbbre haladt ebédet fölparancsolá, s rendelést tett, hogy az asztal elszedése után rögtön fogjanak be.

*

Dajka püspök örvendett a ritka szerencsének, mely akkora tekintélyű urat vezetett az ő szerény irószobájába, de ez örömét, mi tagadás, némi aggodalmak korlátozták.

Nem merte hinni, hogy az államügyek terhe alatt görnyedező korlátnok, kinek minden percze drága, csupa kedvtelésből jött hozzá, s kezdett meg oly szélesen kanyarított társalgást, mely Juvenal gúnyverseiből indulva ki, Martial finom élczeire akart áttérni, s minden jelek szerint igen tudományos és hosszú arra, hogy czél nélkül közölhessen annyi szép és bölcs észrevételeket.

— Alkalmasint a dicső classikus korból mindinkább fog közelíteni Kassai uram ő kegyelme a mi éveinkhez, s csak akkor veszem majd észre, hogy mi végett idézé a sok szép verset, így okoskodott Dajka, a püspök.

Látható elfogultság mutatkozott tehát egész magaviseletén, mert attól tartott, hogy vendége a Konstantinápolyba küldött bundára s azon udvari apró mesterkélésére tér át, melynek valaki vigyázatlanságából talán nyilvánosságra jöttek, s melyeknek szövésétől magát egészen tisztának a püspök sem érzé, ámbár a vallás érdekeit, nem pedig saját hasznát tekinté, midőn a titkos működésekbe vegyült.

Sejtelme csaknem bizonyosságá vált Kassai egyik szintoly gyors, mint elmés fordulata által, melylyel Simon mágustól, ki repülni akarván, nyakát töré, Pécsi Simonra tért át, ki szintén a rejtélyes tudományokkal foglalkozik, s könnyen megtörténhető, hogy a közönség szeme láttára próbálgatni fogja szárnyait és oly magasra emelkedik, mint a pacsirta, a nélkül, hogy nyakát veszélyeztesse.

— Nem hallotta-e kegyelmed főtisztelendő uram, he, he! ilyes szándékról?

— Nem én, nagy jóuram! s hát kegyelmed? tudakolá a püspök átalkodott arczkifejezéssel.

— Hogy kérdheti ezt, kedves barátom? hisz a magamféle ember a mi Simon mágusunk titkait sem fölfogni,

sem méltányolni nem tudja. Szeredi ő nagysága e részben élesebb értelemmel bír. A derék jámbor úr, úgy hallom, örökös mozgásban van, hm! orvosai rendelték üdült nyavalyája ellen védszerül. Neki a lába erősebb, nekem a szemem. Az igaz, hogy gyarló lábaim vannak. Emlékszik-e kegyelmed utolsó találkozásunkra, ott a fejedelmi palota lépcsőinél? Akkor nagy csúzot kaptam, pedig béllelt botosom volt. De hát mi történt szép unokahugával, ki úgy megijedt tőlem? Emlékszik-e? hehe! mint megijedt! Hallom, kegyes nagyasszonyunk pártfogás alá vevé. Hehe! mint megijedt tőlem a kis bohó! Valóban gyönyörű rokona van főtisztelendőségednek, vetélkedik szépségben herczegkisasszonyunkkal is.

— A külső báj hamar mulandó. A leányok igazi szépsége az ártatlanság és szemérem.

— Bölcsen mondja a püspök úr. S unokahuga e részben is ritka példány.

— Akarom hinni. Egyébiránt ő nem unokahugom.

— Hát csak távoli rokon?

— Az sem.

— No! úgy sógorság útján fért be a kegyelmed igen tisztelt családjába.

— Tagadom ez állítást is.

— Hiszen hugának nevezte.

— Nem tehettem másként, válaszolá a püspök, örvendve, hogy ily kevésbbé nyugtalanító tárgyra ment át a társalgás.

— Kicsoda hát ez a leány?

— Azt inkább kérdhetném én nagyságodtól.

— Tőlem?

— Igen, mert ismerni látszott vagy kegyelmedet, vagy a mit még inkább hiszek, az ifjú urat.

— Kit? Elemért?

— Alkalmasint őt, s talán kevésbbé kedvező oldalról. De nem akarok senkit gyanusítani, miután a fejedelemné nyilatkozata szerint a vád árnyéka sem férhet Bodó Klárá-

hoz. Tekintete valóban oly megnyerő és ártatlan, hogy csak saját vallomása után hinnők el bűnösségét, de más részről, nehéz nagyságod unokaöcscséről is rosszat tenni föl, miután az ifjúság tükre volt mindig.

— Elemér erkölcsös magaviseletéről kezeskedem, azonban a lányra nézve püspök urammal ellenkező nézetben vagyok. Én benne egy finom képmutatót, egy kitanult Circet fedeztem föl, ki ördögi mesterségével képes volna még oly tiszta életű ifjat is, mint az én unokaöcsém, elcsábítani. Eddig az egész evangelikus világ kegyes, jámbor életéért bámulta a mi udvarunkat. Ne adja az Isten, de, hm! attól tartok, hogy az a csalfa Bodó Klára oly botrányt okoz, a minő csak Rabylon ágyasházaiban történt, és Ninivében, a feslettség városában. Meggondolta-e püspök uram, hogy György úrfi heves természetű és tapasztalatlan, s hogy Zsófia herczegkisasszony szabad és szeszélyes magaviseletével sok aggodalmat szerzett már az udvari káplánnak, a derék Csulai uramnak. Melyiket féltsük hát inkább a híres képmutatótól? Az ifjú herczeget-e, kit szépségével ronthat meg, vagy a herczegleányt, kit példájával szinlelésre és könnyelműségre szoktathat. Valóban nagy felelősség nehezült arra, ki az udvarba vezette őt. Jöjjön csak egyszer a mi fejedelmi palotánk a feslettség és hivalkodás hírébe, rögtön elveszti befolyását az evangelikusokra. Kunyorálhatunk aztán a töröktől háborura engedélyt, mert a szultán minden janicsárjaival sem szerezhetjük többé vissza azt a tekintélyt, melyet egy szoknya miatt elvesztünk.

— Papi becsületemre mondom, szólt elérzékenyülve Dajka, hogy Isten és ember előtt engem semmi vád nem illethet. Keresztyéni kötelességemnek véltem eleget tenni, midőn őt nagyasszonyunkhoz vezettem. Oly merőben hivatásomhoz tartozó okból, melynek elhallgatása tisztemben áll, határozám ily lépésre magamat. A fejedelemné kegyes volt kijelenteni, hogy gyanításaimban csalódtam, noha, igazán szólva, Bodó Klára nyilatkozásai vezettek

tévútra. Mivel nyerte meg e nő az udvar kegyét, mert mint nagyságod mondja, nagy becsülete van ott, kitalálni nem tudom. Vagy származása, vagy erénye, vagy képmutatása adott rá okot. Egyébiránt, ha szánalomból hibát találtam volna elkövetni, midőn őt az udvarba vittem, annál szigorúabb leszek tanácsaimban, midőn eltávolítása szükségesnek fogna látszani.

Kassai elégült volt látogatása eredményével.

Mert lehetségesnek tartá, hogy Elemértől nyerhet fölvilágosítást, mert kitalálta, hogy mily oldalról ronthatja Bodó Klára helyzetét, mert szükségesnek sem hivé saját fáradozásait, minthogy a szigorú elvű püspök, kiben a gyanú fölébredt, maga is mindent meg fog tenni e részben, főleg azon roppant felelősség miatt, mely terheli.

Egyébiránt az asszonyok, midőn befolyásukat veszélyeztetve látják, oltalmazni fogják magokat, Anna a herczegnőnél, Pethneházíné a fejedelemnénél, e lélektani következtetés is megnyugtatá őt.

Épen búcsuzni akart tehát a püspöktől, de a kerevetre megint visszahúzódott, mert az aggodalmakkal jól ellátott háziúr fölsóhajta: — Csodálatos, mennyire ragaszkodik az idegen nő nagyasszonyunkkoz! Káplánom beszélé, hogy gyalog nyargalt a fejedelemné kocsija után Portusra, midőn meghallá a kiáradt víz okozta veszélyt.

— Ezt atyaságod nagyasszonyunk iránti ragaszkodásnak tulajdonítja? kérdé Kassai, fürkésző éles szemekkel.

— A fejedelemné megszidta esztelen hűségéért.

— S ki hallotta?

— Az alabárdos, kinek fiát káplánom tanítja.

— Hm! félthetett a veszélytől mást is? De kicsodát féltett? Miért remegtek tagjai? Miért lett sápadtabb a halálnál? Nem volt-e ott apród, kamarás elég? Azonban honnan tudhatta, hogy ki van az udvari cselédségből jelen, ki nincs? Nem valószínűbb-e, hogy a Portuson vagy Varadján lakók közül rettegett valakinek életeért?

— Csupa parasztok laknak e helységekben, kivevén az öreg sóárendátort és nejét, válaszolá a püspök.

— Igaz, igaz, szólt Kassai.

— Kötelességünk jó indokot keresni, a hol a rosszra semmi biztos jel nem mutat, jegyzé meg a püspök.

— Tagadhatatlanul. S mégis megfoghatatlan e lázas ragaszkodás. Vagy rendkívüli hálával tartoznék-e nagyasszonyunknak? De miért?

— A hála nagyságát a szív nemessége határozza el.

— Úgy van. De miért tegyünk föl éppen benne legnemesebb szivet.

— Hogy dicsérhessük az Istent művében, hogy magasztalhassuk az örök szeretetet, mely nem a gazdagoknak adja legdrágább ajándékát, s a világi szerencsétől gyakran választja külön a kedély kincseit.

— Mind igaz, azonban ő mégis képmutató, erősíté Kassai, összevont homlokkal.

— Akkor borzasztó tökélyre vihette a szinlelés mesterségét.

— Hátha most mégis őszinte volt? Hátha csakugyan féltett valakit? dörmögé a püspök vendége, a kerevetről nehézkesen emelkedve föl.

Kassait, míg haza ért, állandóan foglalatoskodtatá e kérdés.

Nem ártana Portuson és Varadján körültekinteni, gondolá.

— Meg kellene nézni az árvíz dúlását. Az inségre jutottak panaszait mért ne hallgassuk meg? Pénz helyett tanáccsal is szokás segíteni, s a helyes intézkedés néha többet jövedelmez, mint az alamizsna. Ma késő az idő. Holnap, holnapután már gyérebb nyoma lesz ugyan a szenvedésnek, de elhárítani az eshetőségeket, az a valódi gondoskodás. A könyörület a szegénynek rongyokat ad, a belátás munkát. Közelebbről megszemléljük Portust és Varadját.

Ily elmélkedések közt nyitott dolgozótermébe.

II.

Asztalán új csomagiratok hevertek, de a többiektől külön téve volt egy levél.

Kassai kezébe fogta, megnézte a pecsétet, aztán a czímet.

Mohón nyult az ollóhoz, hogy a borítékot fölvágja.

E közben leeresztetett a függöny, s gyertyák hozattak.

A deák, kin a napsor volt, alázatos előhajlással állott a küszöb előtt, várva, hogy a kegyelmes úr parancsot ad a szokott fölolvasásra.

— Ki hozta a levelet? kérdé Kassai.

— Egy gyorsposta, nagyságos uram!

Az itélőmester a pápaszemét tokjából kivette, durva kék zsebkendőjével megtörlé s orrára illeszté.

— Mit ácsorog kend? menjen ki — szólt az iródeákhoz.

Midőn magára maradt, erős lélekzetet vett s olvasni kezdé a levelet, mely a titkár tudósítása volt Udvarhelyről.

«Legkegyelmesebb uram és jóltevőm!

A gondviselés különös kegyelme kisért egész utamban, s azon szerencsében részeltetett, hogy nagyságodnak megfoghatlan bőséggel rám pazarolt kegyelmét némileg meghálálhassam, és szeretett hazám s fönséges fejedelmem iránti tántoríthatlan hűségemnek próbáját végre valahára bemutathassam».

Nagy kár, hogy ez az ember nem szokik el a hosszadalmasságtól, dörmögé Kassai, a gyertyán túl tartva a levelet, hogy jobban olvashassa.

«Az országos végzéseket, a fejedelmi aláírás és a három nemzet pecsétje által megerősített törvényeket lábbal taposó, az országtanács megújított tilalmait gúnyoló, a négy bevett vallás szabadsága eltemetésére törekvő, a

közbékét gyalázatos fondorlataikkal aláásó, a szentírás értelmét hamisító s a bálványimádásnál is gyalázatosabb hitet vakmerő lelkiismeretlenséggel és a Gyehenna lángjához hasonló hévvel terjesztő judeisansok, vagyis szombatosok ördögi machinatióinak Isten segítségével már sikerült meglehetős pontossággal utánajárnom, s ha Ő szent felsége életemnek kedvez, reménylem, hogy néhány nap alatt mindenről részletes fölvilágosítást nyujthatok nagyságodnak.»

Borzasztó periodus, piszmogó modor, s ime! ez az ember előléptetését sürgeti tőlem! mérgelődött magában Kassai, s a gyertya hamván koppantott, hogy a halvány tintával írt betüket hamar kivehesse.

«Már a kincses és kulcsos Kolozsváron, mely egyébiránt az áhitatosság kincsével s a tévedéseket kizáró kulcsával az igaz hit iránti ragaszkodásnak nem dicsekedhetik, több titkos szombatossal jöttem érintkezésbe, s fájdalommal tapasztalám, hogy e rajongók, kiket az öldöklő angyal kardja pusztítson el, nemcsak nagyságodnak halálos ellenségei, de fölfuvalkodásokban merészkednek elnyomatásról panaszkodni, üldöző szellemmel vádolni magát a fejedelmet, s nyilvános helyeken, a lelkiismeret szabadságára hivatkozva, azon nézetet terjeszteni, hogy Krisztus urunknak másodszor is meg kell bűneiből a világot váltani, mintha az első váltság elégséges nem lett volna. Nagyságod tapasztalt bölcseségére bízom annak megitélését, vajon ily hazug és szemtelen állítások, melyek, mint hittudósaink már rég bebizonyították a szentkönyv egyes sorainak rossz szándékú elferdítésén épülnek, nem teszik-e szükségessé a világi hatalom kívül az egyházi előljáróknak is hatásos közbevegyülését? Bizonyára Calvin csak annyi okkal égettette meg Servetust, a mennyit a szombatosok ellen fölhozni lehet. Mert nem egyenlő-e a megváltó istenséget tagadni, vagy a megváltás művének elégtelenségét vitatni?»

Ez argumentum talpraesett s magam is használni

fogom, gondolá Kassai, a levél másik lapjára fordítván.

«Egyházi előljáróink híven teljesítették is kötelességeiket a szombatosok megfenyítésében, kivált midőn látták, hogy a világi hatóság az országtanács újabb kiáltványa után sem nyomoz és büntet. Kolozsváron versenyzett a református esperessel az unitárius a buzgóságban, s kitisztíták eklesiai tanácsukat minden gyanus egyéntől, mert még az egyházi igazgatásba is betolakodának a szombatosok, sőt egy káplán a szószékből védelmezte némely tanaikat, a miért hivatalától fölfüggesztetvén, a zsinaton be fog pereltetni. Udvarhelyszék több helységében hű prédikátoraink a templomból tiltották ki a mételyes juhokat, melyek a pásztorságok alatt legelő nyájat megrontandók valának, s a szombatosság fertőjében kimult rajongókat harangszó nélkül temették el. De fájdalommal kell, kegyelmes uram! említenem, hogy az egyházi fenyítés megalázkodás helyett csak fölfuvalkodásukat növelé. A mióta az üdvösség útjára téríttetésök munkába vétetek, gúnynyal válaszolnak az intő szózatokra, hangosan követelnek vallási jogokat, s nyilvános elszakadással fenyegetőznek. Némelyike szemérem nélkül küld tudósainkhoz tételeket, melyeknek megvitatására ajánlkozik, némelyike az utczán kiabálja, hogy ő szombatos és hitét kész vértanusággal is megpecsételni. Természetes, miként ez esztelenségek és a dühöngés szelleme, mely az istentelen sectariusokat magával ragadja, súlyos aggodalmat idézett elő azokban, kik a tévtanok iránt szűkeszüségüknél fogva rokonszenvet éreztek ugyan, de az anyaszentegyháztól elszakadásig még sem kivánnak haladni. Az ingatagok, a határozatlan véleményüek, s a kik csak egyes tételeket karoltak föl a szombatosság egész rendszere helyett, most már bánni kezdik ballépéseiket, s vágynának kibékülni az egyházi hatósággal, még mielőtt a polgári hatalom, mely a fejetlenséget sokáig nem tűrheti, a törvény éles pallosával lépne föl a hazaárulók és pártfogóik ellen. Ezeknek

köszönhetem, legkegyelmesebb uram! a gazdag adatgyűjteményt a szombatosok csinjeiről, s ezek segítségével van szerencsém, még mielőtt nyomozatomat bevégezhetném, hű másolatban levelemhez mellékelni Pécsi Simon uram fölszólítását, melyet nagyságod megszerezni óhajtott, s mely a tavasz első szombatján Balázsfalvára hívja össze a judeisánsok tekintélyesebb egyéneit.»

A levél reszketett Kassai István kezében.

— Tehát hat nap mulva vége Pécsi Simonnak! — kiáltá oly hangosan, mintha az utcza népének akarná tudtul adni, hogy harsogjon a trombita, peregjen a dob, s zengjen a hozsánna.

— Pécsi Simonnak vége! — suttogá, a kigyó sziszegéséhez hasonlóan, mintha önkénytelenül sivítna ki kebléből a káröröm, s mintha szégyelné előbbi elragadtatását.

— Pécsi Deborah fejéről lehull az ékköves párta s arczáról a szépség.

— A nyomor hamar rutít! — szólt ismét, mosolyra vonva lapos ajkait.

— Összeomlik a ház, melyet most erős oszlopok tartanak, s a kert szobrai sárba hevernek! ... Négy nap mulva Pécsi Simon teste és vagyona a megsértett törvényé!

Oly elevenítő erő volt e gondolatban, hogy Kassai petyhedt izmai rugékonyakká lettek, köszvényes lába szilajon taposott a padlózaton, mankó segítsége nélkül s fél kezét alig támasztva a székkarra, pattant föl ülőhelyéről és nagy léptekkel mérte végig a szobát.

— Nincs panaszom a gondviselésre! Az események folyama vallásosságra szoktatja az embert! A haza és hit ellenségei saját magokat semmisítik meg. Kicsoda buktatta meg Pécsit? Ne nevezzetek senkit a kicsiny eszközök közül! Csak egy rosszakarója van: bűne.

Kassai arczán a fölindulás közé bizonyos vad áhitat vegyült.

Sokáig engedett játékot érzéseinek, s általában a legkellemesebb estéje lett volna, ha a levél többi részét más-

napra halasztja. De végcseppig akarta az öröm poharát kimeríteni, s megint karszékbe helyezkedett, hogy folytassa az olvasást.

«Pécsi Simon uram fölszólítása, a mint értesültem, a szombatosoknál igen kedvezőtlen fogadtatásban részesült. Boszankodtak azon, hogy a hatalmas és gazdag mágnás, kinek pártfogására támaszkodtak leginkább, úgy szól hozzájok, mintha nem is tartoznék felekezetökhez; boszankodtak, hogy a buzgóbbak lelkesedését szigorú szavaival hűti, s előre tiltakozik minden törekvés ellen, mely a jogok követelésére vonatkoznék. Rendkívül neheztelnek Szőke Istvánra is, kit Pécsi Simon tanácsadójának vélnek a fölszólítás szinetlen szerkezetéért. Sokan megjelenni sem akarnak a balázsfalvi értekezletre; sokan a levélből azt következtetik, a mit eddig is gyanítottak, hogy Pécsi uram csak alkalmat keres, végkép szakítani velök. Vannak, kik árulástól tartanak, s a balázsfalvi összejövetelt a fejedelem megegyezésével történtnek hiszik, oly czélból, hogy a szombatosság a Pécsi közreműködésével törültessék el. Szóval, a mennyire én kipuhatolám, ez a veszedelmes irányú mágnás úgy elveszté népszerüségét, hogy saját hitfelekezetétől is el fog hagyatni. Egy Kadár nevezetű vén bolond, kit legelső szentjöknek hisznek, azt mondá szárdisi hallgatói körében, hogy az új Jeruzsálem diadalára szükségesnek tekintené, ha Pécsi Simont, mint régen a hamis prófétákat, kik a hazugság igéjét terjeszték, a fehérruhások egész gyülekezete az utczán kövezné meg.»

— Az akasztófára valók! a gonoszok! a tolvajok! — szitkozódék Kassai. — Gyülöletök Pécsi ártatlansága mellett fog prédikálni. Igazságtalanul gyanusítják őt, a vakok, a háladatlanok! Addig hirdetik, he, he! árulónak, míg aztán a törvény nem fogja árulónak tartani.

«Ebből is bölcsen beláthatja nagyságod, hogy az Istennel és saját magokkal meghasonlott szombatosok valódi országháborítók, de attól nem lehet tartani, hogy Pécsi uram rokonszenvökre támaszkodhassék, sőt örvendeni

fognának, ha őt valami fatum érné, s ha útjokból elvitetnék a kő, melyben lábaik megbotlanának.»

— S ez az ember, ki az értelmes adatokból ily buta következtetést von, még levéltárnok akarna lenni, még előmenetelt sürget! — mérgelődött Kassai.

Kedvetlenül nyult a «fölszólításhoz», mely a titkár tudósítását bezárta, s melynek megkerítését az imént akkora elragadtatással fogadta.

Boszankodása fokonként növekedék, a mint a sorokon tovább haladott.

A kézrekerült okmány tartalma következő volt:

«Idvezlet és áldás a szombat napján imádkozóknak! Pécsi Simon hiteles egyénektől vett értesítést arról, hogy azok, kik a szentírás bizonyos helyeinek magyarázatában a többi keresztyénektől különböznek, eltérésöket külső szakadással is meg akarják állapítani.

«Hogy ez a magában természetes és jogos vágy nem ütközik-e a jelen körülmények között oly akadályokba, melyek legyőzhetetlenek? — megfontolni való kérdés.

«Pécsi Simon át van hatva azon meggyőződéstől, hogy az igazság nem a számára előlegezett jogokkal terjed, hanem elterjedvén, szerzi jogait. Hatalma önmagában rejlik, nem pedig a külső körülményekben.

«Pécsi Simon e meggyőződésre a keresztyén hit forrásánál jutott, elmélkedvén és imádkozván Jordán partjain, az Olajfák hegyén, Gethsemánban, Golgothánál, . . . a szentjászol és szentsír előtt.

«Pécsi Simon reményli, hogy azok, kik a tavasz első szombatján őt Balázsfalván meglátogatnák, a barátságos fogadtatással elégülten fognak haza térni.

«Reményli, hogy a kölcsönös fölvilágosítások útján, a zavargás helyett egyezség és mérséklet fog szállani mindnyájok szivébe.

«Kiadta Pécsi Simon megbizásából Laczkó István, kinek a fehérruhások közt a neve: Ananiás-Azariás-Nisael-Szombaton-viaskodó.»

III.

Kassai nagy válságok közt is rendkivüli nyugalmat és higgadtságot birt kifejteni, de természeténél fogva indulatos volt, s midőn a közönség szeme nem függött rajta, midőn minden szava és tette nem lett a vele küzdő pártok ellenőrzésétől követve: akkor dühe az ő cynikus lelkének egész ferdeségével tört ki.

— Megcsaltál engemet és megcsaltad Pécsit, nyomorult «szombaton viaskodó». Hogy törjék szombaton a testedet mozsárban, hogy vettessék szombaton az örök tűzbe lelked!... Mit tegyek e nyomorulttal, ki egyszerre akar gaz és becsületes lenni? Csak jönne bár meg az esze, hogy ismét veszíthesse el hajduim keze közt! Bár józanodnék meg minden nap reggelén; hogy a kín miatt alkonyra ismét őrült lehessen!

E vad átok lett az elolvasott kézirat első benyomásának eredménye.

S Kassai elég gyönge volt néhány perczig inkább gyülölni Szőke Istvánt, mint régi ellenségét: Pécsi Simont.

A szegény szombatos pap eljárása valóban oly renpkivüli, mint megrendítő sorsa.

Erényre volt teremtve, de a viszonyok nyomása miatt bünössé lett.

Családját a bűnnel akarta megmenteni, becsületét a bűn veszélyes eredményeinek elhárításával.

Ha Szőke soha Pécsi házába be sem lép, ez a kikelet első szombatján szintén összehívta volna tanácskozásra az új Jeruzsálem hivőit, mert a thyatirai papnak megigérte, s mert politikai tekintetekből szükségesnek tartá. Csakhogy ekkor valószinüleg saját aláirásával ellátott és sokkal compromittálóbb irányú körlevélbe teszi vala.

Szőke, midőn Kassai fenyegetésének engedve, a gyülésre fölszólítást kieszközlé, azzal is kivánta magát meg-

nyugtatni, hogy ha e tettnek — minden óvatosság mellett — veszélyes következményei kimaradhatatlanok, akkor azok szintúgy fogják őt sujtani, mint az áldozatra szánt Pécsit. És nem döbben-e vissza Kassai a bűnvádi kereset megindításától, midőn az egyik pörbe fogott egyén az egész ország színe előtt oly vallomásokat tehet, miknek következésében e főúr hivatala és becsülete veszendőbe mehetne? A kém, melyet Szeredi kimondott, s melyet Szőke Deborah arczáról leolvasni vélt, megsemmisíté a szerencsétlen ember álmait.

S most Kassai István, ki a vérontástól félt, fegyverrel öldökölni nem tudott, képes lett volna a tébolyodott szemét saját körmeivel vájni ki. Akkora volt az első perczekben fölindulása, hogy ha titkára jelen van, talán rendeletet ad a legvadabb kínzásokra. De csakhamar éles értelme uralkodni kezdett haragján. Érzé, hogy most nagyobb és sürgetőbb kérdések forognak fönn, mint egy elmebeteg elleni düh kielégítése.

Pécsit, ha gyűlést tart, be lehet ugyan fogatni, mihelyt tetten érik, de lesz-e az engesztelődés szellemét lehellő fölszólítás után e befogatásnak komoly eredménye?

Pécsi kezességre szabadon fog bocsáttatni.

A fiscalis director nem hajlandó a notapör sürgetésére, s ha idegen unszolások miatt szigorral lépne is föl, kevés kilátás volna a diadalra.

Mert fog-e az országgyűlés, a foganatba még soha sem vett törvény drákói betűinek hódolva, halált és birtokkobzást mondani az országnagy fejére azért, mert ez merész követelésektől, törvénytelen lépéstől, lázadási kísérletektől akart — ámbár tilalmas úton — néhány ezer alattvalót visszatartóztatni? Sőt még az is bebizonyítható-e, hogy Pécsi valóséggal szombatos, holott fölszólításának szelleme majdnem ellenkezőre látszik mutatni? Nem jöhet-e a bevett vallás leghűbb követője is azon helyzetbe, hogy a rend föntartása iránti szeretetből az általa gyűlölt szombatosokat a zavargásoktól minden eszközökkel

megóvni iparkodjék? S ha az országgyűlés a törvény holt betűihez viseltető tiszteletből szükségesnek találná is Pécsi elitéltetését, nem volna-e a fejedelem erkölcsi kötelessége a kegyelem jogát használni?

— Úgy van, — sóhajtá Kassai, — Pécsi az én szökött jobbágyomnak egy uradalmat ajándékozhatna. S már most mit tegyek? Jogom van elfogatni őt a tettenérés vagy a folytonos üldözés esetében. De az egybegyűlt rendek színe elébe vitetve, szónokolni fog érdemeiről. Majd még hosszasan rajzolja nemes föláldozását, melylyel a törvény betűit megsérté, hogy a hazát megmentse. A bevett vallásoktól kér halántékaira cserkoszorut, mert a sectariusok lefegyverzésére munkált, élete koczkáztatásával. No! no! s mit fog rólam mondani a hazug, a szemtelen? Hogy személyes gyűlölségből léptem közbe. De mivel bizonyítja állítását? — Nem kell bizonyítás! fogja rivalgani Szeredi és a főurak pártja, mert szól a tény, szól Kassai és Pécsi multja, szól leginkább az, hogy Elemér, a Kassai István unokaöcscse és Pécsi Deborah elutasított kérője, volt az elfogatási parancs végrehajtója. Így kiabálnak ők, ha alkalom mutatkozik nyelvök megoldására. A rab hibáit a nemes szándék hazug palástja takarná be, míg a pörfolyam közé csuszott legcsekélyebb törvénytelenség meztelenül vitetnék a karok és rendek szeme elébe. Pedig mikor folyt le notapör nálunk formasági hibák nélkül? Békessi Gáspártól Zólyomi Dávidig minden elitélt honáruló némi panaszt emelhetett a mód ellen, melylyel pöre vezetteték . . . S most? ugyan mit tegyek most?

Kassai gyűlöletében főszerepet játszott az Elemér és Deborah közti viszony megbomlása miatt támadt harag. De ha a fukar nagybátya dúlt-fúlt is a falvakért s a gazdag ara-hozományért, melytől unokaöcscse elesett: az még mélyebben bántá őt, hogy Elemér az elutasított ifju, Pécsit nem gyűlöli, sőt menteni is kész. Aztán Kassai, noha boszúból törekszik Pécsi megbuktatására, állhatatosan hitte, hogy ellensége a bukást megérdemli a sértett

törvények és a közérdek szempontjából is. Emésztette tehát őt az a gyanu, hogy Elemér Pécsi bűnét nem hiszi, s minden szigorú eljárást a nagybátyja ellenséges indulatából magyarázna ki.

Ezért vágyott a formaságok sértésével is Elemért oly helyzetbe hozni, hogy kénytelen legyen saját szemével látni Pécsi felségsértését és a vétkes törvény elébe állítására közvetlenül befolyni.

Ez volt Kassai boszújában a költészeti elem.

S most meg van tőle fosztva.

Átlátta, hogy Pécsi körlevele után Elemért a cselekménytől távol kell tartani, mert az elfogatás a boszú művének tekintetnék; mert e hangulat miatt az országgyűlés a vád alól föloldaná a vádlottat, s mert — a mi még mélyebb jelentőségű — az egész világon Elemér volna legőszintébben meggyőződve Pécsi ártatlanságáról, s ő kárhoztatná leginkább az ármányt, a gonoszságot — a nagybátyát.

Kassai egy perczig le is akart mondani a törvényes föllépésről.

— Értesítem a komédia felől fiscalis directorunkat, hogy nyomozzon, ha tetszik — mormogá leverten. — De minek fáradjak ezzel is? A főispán elmozdítását fogom sürgetni, ha figyelmét a titkos gyűlés ki fogná kerülni... Hm! könnyű lesz az ő mentsége; hisz Székelyföldre utazott!... Azonban a kormányzó főbiró nem erőszakos jellemű férfiu-e, kit, míg kerületi tiszt volt, zsarnoki eljárásaiért vád alá helyeztek? Pécsi sürgette a közkeresetet, s ideiglenesen hivatalától föl volt függesztve. Tehetek-e én róla, hogy a szigorú törvényesség szerint őt illeti a szombatosok elleni föllépés?

Kassait az elmélkedés fölfrissíté, arcza elevenséget, kedélye ruganyosságot nyert.

Ismét elolvasta a titkár levelét, s most már nem találta e szorgalmas kutató észrevételeit sem együgyű, sem fontosság nélküli firkáknak. Különösen kedvelni kezdé

épen azon sorokat, melyek Pécsinek a szombatosok közötti népszerűtlenségéről szólanak.

Azt hiszik a rajongók, hogy őket Pécsi föláldozni s mintegy el akarja árulni, s hogy a szenvedélyes követelések korlátozásával Rákóczi czélzatait mozdítja elő. Fölséges, fölséges! A megaranyozni való férfiak! Csak hinnék bár ezt mélyen, tántoríthatatlanúl! Mikor bukott meg egy eszme, egy párt vagy érdek más, mint a tulzók heve miatt?

Kassainak, midőn erre gondolt, bizodalma az esetlegek iránt szilárd lett.

— Hadd legyen mérsékelt Pécsi, annál féktelenebbek lesznek az igazi szombatosok. Csak úgy nem ismeri a szenvedélyt, mint a magus a lelket, melyet fölidéz, melylyel magát akarja szolgáltatni! Keleten utazott, s no! megtanulta-e a legmélyebb értelmű meséket? Balázsfalva a könnyezésig sokra fogja őt oktatni . . . Két úton válhatik döntő eredményűvé a titkos értekezlet: fűzé tovább eszméit Kassai. Vagy a rajongók, Pécsi ellenzéseitől ingerelve, szélsőségre ragadtatnak; vagy a kormányzó főbiró, a hivatali buzgóságtól ösztönözve, a józan okosság határán túllép. S hátha ez is, az is megtörténnék? Csak rajta, csak rajta! Veszítsétek el eszeteket ti; én a szigorú törvényesség mellett maradok. Itéljen az országgyűlés, törjön pálczát a bűnösök fölött! Mi, kik a törvény őrei vagyunk, hadd szolgáltassuk részrehajlatlanúl az igazságot! A kormánynak egyik fél részére sem szabad hajlani. Magas hivatását hogyan tölthetné be másként?

Kassai a kormányzó főbirónak hosszas levelet írt, melyben elmondá: mily tarka hirek keringenek a szombatosok szándékai felől. Lehet, hogy igazak, lehet, sőt valószínű, hogy koholtak. Főleg az látszik hihetetlennek, hogy a magyar zsidók a bevett vallások rangját és jogait követelnék; de napjainkban sok rendkivüli és megfoghatatlan történt. Példa rá Zólyomi Dávid lázadása, s a jámbor Bethlen Istvánnak vádaskodása a budai basánál az ország választott fejedelme ellen. Most ugyancsak szemesnek

kell lenni még a falu elöljáróinak is, s annál inkább az oly tekintélyes uri rendű férfiaknak, kikre egy kulcsos város vagy épen megye kormányzása van bizva; mert a sátán nem alszik, s mentől több Istenkisértéssel jár valamely terv, annál több sikerre számíthat, a közszellem romlottsága és hivatalnokok erélytelensége miatt. Ki gondolta volna, hogy a szombatosok zendülés végett összegyülekezni mernének, s mégis beszélik, hogy meg fog történni! Némelyek a pártütés helyéül Udvarhelyt, mások Kolozsvárt jelölik ki, de vannak olyanok is, kik a kikelet első szombatja körül Balázsfalván vélik az országháborítók találkozását végbemenendőnek. Csodálatos volna, ha épen a fejedelem székvárosához ily közel szándékoznának a fölkelés zászlóját kitűzni, s épen oly jeles főúr kastélyában, ki szelid, jámbor életéről ismeretes, s ki néhai Bethlen Gábor uralkodása alatt akkora szigorral üldözte a kihágásokat, hogy buzgósága miatt gyakran az ártatlanok is szenvedtek. Valóban igen nehéz ezt az őrültséget föl is tenni; de ha csakugyan megkisértetnék, s az elöljáróság behunyt szemmel elnézné, óriás eredményű hanyagságáért még a szombatosok pártfogásának vádjára és büntetésére is kitehetné magát; míg viszont, a dobra nem ütött s erélyes rendszabályok alkalmazásával, a fenséges fejedelem és a szeretett haza háláját érdemlené meg.

Ily hangon volt irva Kassai levele, melyet másnap reggel gyorspostával küldött a kormányzó főbiróhoz.

Midőn pedig ezt elintézé, mintha pihenésre volna szüksége, még hivatalszobáit sem látogatta meg. Ki sem bontá az actákat. A fejedelmi udvart is kerülé. Senkit fel nem keresett. Mentől kevesebb tisztelgőt fogadott el. Elővéve kedvelt iróját, Senecát, s mintha a világ megszünt volna számára létezni, a bölcselkedés komoly, vagy változtatás kedvéért, a szelid múzsák társaságának szentelte óráit.

Akár tudományos foglalkozása, akár, ha inkább akarjuk hinni, a leendő notapör okozá, de annyi bizonyos, hogy

mihelyt a főbiróhoz intézett levelét útra bocsátotta, többé sem Szeredi politikai ármánykodásain, sem Bodó Klárának Zsófia herczegkisasszonyra gyakorlott befolyásán, sem más apróságokon nem törte fejét, azt tartván, hogy minden időnek megvan a saját igénye.

IV.

— Édes leányom! — szólt Pécsi épen azon nap estéjén, melyen Kassai a kormányzó főbirót értesíté, — kedves Deborához! arczodon most mindig van valami merengés, mely igen hasonlít a bánathoz.

— Csak az esik rosszul, atyám, hogy holnap nálam nélkül indulsz Balázsfalvára.

— Szépséged s nyilt háztartásunk sok vendéget vonna hozzánk; pedig teljes visszavonultságban óhajtanék pár hetet eltölteni. Lásd, gyermekem! csak kétszer volt nálam György herczegfi, csak alig észrevehetőleg szaporodtak «remeteségem» fölkeresői, s mégis, mint hallom, ellenségeink politikai czélokat gyanítanak barátságos összejöveteleink okául. Hátha még Balázsfalván vendégségeket adnánk! Mit nem mondanának? Mekkora veszélyt nem fedeznének föl abban, hogy Pécsi Simon kastélya telve vendégekkel, hogy a déli lakomát este víg táncz váltja föl, és a házikisasszony megnyerő modora elfeledtet valamit a régi viszályokból, a régi gyűlöletből?

— De miért kell neked, atyám, ellenségeink rágalmától tartani? Miért hiszed, hogy minden szájas vagy cselszövő ember minket megbuktathat? Nincs-e házunknak szilárd alapja, nem erősek-e ivei, nem nyugszik-e homloka márványoszlopokon? Én azt gondoltam, hogy magának a földnek kell megrázkódni, és midőn falvakat temetett a mélységbe, hegyeket mozdított ki régi helyeikből, csak akkor félhetsz, ha házunk fala is repedéseket kap. Nem értem, atyám! miért hárítod el annyi aggodalommal a

befolyásra törekvés látszatát. Nem kormányoztad-e Erdélyt évekig? s miért ütközöl meg, ha valaki azt gyanítja, hogy a te engedelmes leányodon, Deboráhn kívül még mást is akarsz vezetni? Nem azt illeti-e a hatalom, a ki hatalmas tekintélye, gazdagsága, erélye és belátása által? Miben versenyezhet Kassai veled addig, míg a bűnnek nem fognak oltárt emelni? Miért tegyék a babérkoszorút az ő mocskos halántékaira, nem pedig a te fenkölt, nemes homlokodra?

— Mi jut eszedbe Deborah? — szólt Pécsi, keserű mosolylyal. — Még ellenségeim közé vegyülsz, kik azt költik, hogy csendes visszavonultságomat képes volnék a nagyravágyás hiú csábjainak föláldozni!

— Ne nevezd, atyám! nagyravágyásnak a hivatást, a kötelességet. Te magasabbra nem emelkedhetel, mint a mi vagy. Hisz a fejedelmi szék be van töltve. De többet szolgálhatsz a hazának, mint jelen körülményeink engedik. S miért ne törekednél erre? És miért titkolod előttem, hogy magad sem tartod pályádat bezártnak? Aztán ki állíthatja, hogy csak ellenségeid becsülnek meg tégedet, midőn az elviselt államférfiakhoz nem soroznak? Vannak barátaid is, kik nem bántalmaznak azzal, hogy jövendődet tagadják. Mikó, Haller, s mások sokat várnak föllépésedtől.

— Vajon mi hasznuk lenne megbukásomban, hogy arra egyengetik az utat! — sóhajtá Pécsi. — Korlátnoka voltam Bethlen Gábornak, s azok törekedtek vesztemre, kik most Kassai esküdt ellenségei! De mi van bennem Kassaihoz hasonló, mely a gyűlöltetésben vele egy színvonalra állítson? Elődöm szűcs, az övé erszénykötő: itt a titok . . . Deborah, arczodra vér szökelt! Vagy talán a kandalló lángja hevíté föl vonásaidat? Vonjuk hátrább székeinket, s beszélgessünk e szép, magányos este, midőn vendégeink nincsenek, oly dolgokról, melyeket egymás közt nem szégyelhetünk. Vajon mi a boldogság, Deborah? Gyakran látok felleget homlokodon, s te sokszor képzelsz engemet rossz kedvűnek. Hány fényes ruha, hány bál kellene neked,

hogy kerüljék az árnyak homlokodat? Hány falut vásároljak még, hány palotát építsek, hogy a rossz kedv örökre száműzessék arczodról? Nem tudnál-e hozzá vetni, vajon mennyi pénz vagy hatalom szükséges rá, hogy egészen boldogok legyünk?... Gyulai mikor volt nálad, Deborah?

— Hogy kérdezhetsz ily közönyös dolgot, atyám, midőn érdekesekről kezdettél beszélni?

— Mert azt akartam mondani, hogy te alkalmasint legdúsabb ara volnál és szépségre, műveltségre is, úgy vélem, nem utolsó. Anyád öt évvel volt fiatalabb menyegzőjekor mint te most vagy. Gyulai régóta nem jött házamhoz.

A büszke Deborah szemébe könny szökelt.

— Meguntál-e, atyám? El akarsz-e magadtól taszítani hogy oly aggodalmasan keresed számomra a férjet?

— Szeretnélek boldognak látni.

— S nem vagyok-e az, míg körülted élhetek?

— Azt hittem, Gyulai érdekel tégedet.

— Ha lettem volna is iránta némi vonzalommal, az inkább szeszélyből, mint érzésből támadt, s esküszöm! már rég kialudt. Hamvát sem találod meg. Bolygó fény volt, melynek nincs tűzhelye, mely nem melegít, s mely nem lévén helyhez kötve, elröppent.

— De, Deborah! Gyulai eléggé ragaszkodott hozzád, s mégis vagyonod, szépséged, elméd és jó erkölcsöd nem köthette le őt. Ne fordítsd el arczodat, Deborah! Miért szégyenlenéd e vereséget? Azt hiszed, hogy mivel tetszelgésedet s a hódítási vágy apró és ártatlan cseleit, melyekkel szívét be akartad hálózni, észrevettem, most kevés véleménynyel vagyok vagy bűbájaidról, vagy elmédről?

— Te soha sem beszéltél velem még így, s talán ily nézeteket inkább az anya szokott mondani leányának és nem az apa.

— Anyád nem figyelmeztethet többé; engedd, hogy én tehessem. Tudod-e, Deborah, miért vonult vissza mindinkább Gyulai? miért áll ellene a varázsnak, melyet a gazdagság a szegényre, a szépség az ifjura gyakorol?...

Mert egy gyöngeségben hasonlít természete a tiedhez, s e közös gyöngeség téged feléje vont, őt tőled távolítá,

— Ugyan mit akarsz bennem föllepleznì, atyám!... Kezed eddig oly gyöngéd volt.

— Ne rettegj, magamat is vádolom. Leányom vagy, csontomnak csontja, véremnek vére ... tévedésemnek folytatója és kiegészítője. Gyulai pártában hagy tégedet, mert a családrégiségről nem sokkal tart kevesebbet, mint Pécsi Deborah. Igazam van-e?

A leány lesüté fejét és hallgatott.

— De hová vezet-e nagyravágyásod? Szív nélkül adod-e kezedet egy régi családúnak? S lesz-e az más, mint épen olyan férfiú, a kinek szemében üres előítéletként tűnik föl, a mi a te büszke nézeted szerint mindent kipótló tulajdonnak látszik? Fog-e ily férj egész életen át küzdeni, hogy a főrangúak közt számodra kényelmes helyet vívhasson ki? vagy talán jobbnak fogja tartani a szűcs unokahugát magányba vinni, és kitelhetőleg elkülöníteni saját rokonaitól is, kik épen azért, mert náladnál rútabbak, szegényebbek és szellemtelenebbek, soha sem fogják azon egyetlen előnyöket elhallgatni, hogy nemeslevelök régi? Oh, Deboráhm! a család régisége silány előítélet annak, ki rá nem vágyik, de a ki nem bírja és vágyik rá, az tantalusi kínra van kárhoztatva, mert elérhetetlenért eped.

— De honnan veszed, atyám! — szólt Deborah, — egy könnyüt törölve le indulattól lángoló szemeiből, honnan veszed állításodat? Nem volt-e szívem egykor Kassai Eleméré, s vonakodtam volna-e kezemmel ajándékozni meg őt?... Ne haragudjál, atyám! hisz én örökre lemondtam róla, s nevét csak mentségemül hozom föl.

Pécsi arcza sötét és merengő lett. — Gyermek voltál, Deborah, midőn a piszkos zsobrák rokona érdekelt. Kevéssé ismerted akkor még a világot, jellemed nem nyert szilárd körvonalokat. S végre is csak az én indokolatlan, az én kába rokonszenvem fejtette ki kebledben azon mulékony hajlamot, melyre most hivatkozál.

— S hogyan tudod, atyám, hogy Elemér iránti rokonszenved indokolatlan volt? Nem nyugodott-e szintén csillagjóslaton, mint későbbi ellenszenved? Akkor az égi testek védődnek mondták Elemért, most üldöződnek állítják.

— Kebledben lehet ellenmondás, Deborah, de ne keresd azt az ég boltozatján. Elemér csillagzatának jótékony hatását az enyémre megváltoztatta a Kassai csillagházának malefikus befolyása. Mi van ebben összeférhetetlen? Szeretném, ha több tiszteletet tanusítanál azon tudomány iránt, melyet az ó-világ legnagyobb bölcseitől nyertek örökségül századunk kevés avatottjai.

— Atyám, egykor valami kuruzsló nő a tenyeremből olvasta ki, hogy herczegnővé leszek, s rokonaim úgy fognak tisztelni, mint Józsefet testvérei, midőn inséges állapotjokban színe elébe vezettetének. Emlékszel-e, mit mondtál nekem? «Az ember sorsa nincs a tenyerére írva.» De atyám, hátha jövendőnk csak úgy van a csillagokra följegyezve, mint a tenyerünkbe? Én, mint tudod, szakítottam Elemérrel, azonban, ha az égi testek, midőn rád nézve veszélyesnek állítják őt, azt akarják kijelenteni, hogy rossz emberré lett, akkor, atyám! inkább hiszem a mennyboltozat minden csillagát hazugnak, mint Elemért jellemtelennek.

Deborah könnyei sűrűn omlottak.

— Szerencsétlen gyermekem! hiszen te még most is szereted őt! — kiáltá Pécsi, leirhatatlan megütközéssel.

Deborah bámuló tekintetet vetett atyjára, mint szokott az, ki véletlenül új, nagy és hihetetlen hirt hall. Sokáig nézte a tisztes agg komor vonásait, sokáig küzdött vagy gondolattal, vagy érzéssel, s ajkai előbb mozdultak meg, mintsem szavát hallani lehetett volna.

— Igaz,— mondá végre,— igaz, hogy én Gyulai csillogó, de üres modorából tanultam Elemért becsülni, de mert most kedvezőbben itélek felőle, mint akkor, mikor Mikóék házában utolszor találkozánk, következik-e, hogy szerel-

mem föléledt? Mintha mi leányok azt zárnók legmélyebben szívünkbe, a ki legtöbb becsülést érdemel! Mióta hiszesz, atyám! oly tökéleteseknek? Gyarló teremtések vagyunk! Az Isten a külszín imádására alkotá a némbereket. De minek is tévedtünk, atyám, ily csodálatos kérdések és feleletek tömkelegébe?

— Deborah, te soha férjhez nem fogsz menni, — sóhajtá Pécsi.

— Azt hiszem én is. De nem vagyok-e eléggé boldog melletted, atyám? Hol leszek oly szabad, oly független, mint körödben? Találok-e más hajlékot, más háznépet, melyben semmi ne hasson kedvetlenül, visszataszítóan ízlésemre, érzésemre? Ha elkényeztetett, atyám, gyöngédséged, ha nemes természeted minden közönséges és aljas látásától is elszoktatott, miért ütközöl meg, hogy pártában kell maradnom? Te rangkórnak hitted a kiváló, a megkülönböztetett iránti vonzalmamat, s kárhoztattál miatta, menj, kérlek, az új családok társaságába, s keresd az ifjut, ki leányodat boldogíthatná és ha reá találsz, kezem az övé, csak fogadja el.

— El van tévesztve egész életünk, Deborah! el van tévesztve! Te a szenvedő vagy, én a bűnös. Rosszul neveltelek, rosszul szoktattam magamat. Mi lesz belőled, ha engem az Isten magához szólít! s ki tudja, nincs-e a halálangyal hátam mögött és nem ereszti-e nehéz kezét épen most a vállamra, hogy összeroskadjak? Oh, Deborah, mi lesz belőled, ha életem helyett vagyonomat veszteném, s ki tudja, már nem osztoztak-e meg titkos ellenségeim birtokaimon és csak az alkalmas perczre várnak, hogy szándékukat végrehajtsák? Én voltam egyszer börtönben, és vagyonvesztési pör alatt, pedig akkor igazságos fejedelem uralkodott: nem történhetik-e másodszor is meg, s rám nézve kedvezőtlenebb viszonyok közt? Soha pártütés nem forgott eszemben, s mégis félig lázítónak tartottak.

— Ah! atyám, nem igazolja-e ez általad gáncsolt állításomat? A kinek egyszer a hatalom kezében volt, mihelyt

gyöngének látszik, megaláztatástól tarthat. Azért mondottam, használd a kedvező alkalmat, ne idegenitsd el magadtól azokat, kik most körödbe gyülekeznek, törekedjél György herczeget érdekeidbe vonni, állj az urak pártjának élére, küzdjél Kassaival a palotában, a társas körökben, az országgyülésen, s győzni fogsz bizonyosan. És ha nem is győznél, a harcz alatt annyi erőt vontál össze, annyi férfikar és rokonszenv fölött rendelkezel, hogy senki nem fog bántani; megköszöni, ha tőled békében maradhat.

— Deborah! sokszor beszéltem neked, miként vívtak a circusban a gladiatorok egymással az uralkodó és nép mulattatására, de nem jut eszembe, hogy említettem volna oly gladiatort, ki hetven éves korában vágyott a küzdhomokra lépni. Intézzék el egymás közt a párt férfiai komoly vagy nevetséges tusáikat; az aggastyán okosan cselekszik, ha a kandalló mellett ül, mint én most, és szerencsés, ha oly kedves és szép gyermeknek, mint te vagy, dőreségein mosolyoghat.

Pécsi közelebb húzódott a tűzhöz, s kezét Deborah karjára tette. A kandalló lángja az öreg tiszteletre ragadó és a leány igézetes arczát megvilágította. Különben sötét volt a szobában, senki sem hozta be a karos gyertyatartókat, senki sem gyújtá meg a csillárt; — mert bizonyos méla érzések és eszmék a homályban szövődnek, és sem az apa, sem a leány nem gondolt arra, hogy a csengetyú zsinegét meghúzza.

— El van tévesztve egész életünk, Deborah! — szólt Pécsi, mélyen sóhajtva. — De nem azért van eltévesztve, mert a hatalomból kiestem, hanem, mert alacsony származásom mellett hatalomra törekvém, s mert ismeretek után szomjazó lelkemet kincscsel akartam kielégíteni. Átléptük a számunkra jelölt sorompót, s a világi szerencsével cseréltük föl a boldogság föltételeit. Ha nem gyűjtök mulandó vagyont számodra, ha nem veszlek körül a fényűzés és választékos ízlés varázsával, kedélyed saját természetes egyszerűségében fejlik ki. Kezed és szived nem vált

volna külön; együtt ment volna át egy őszinte, jámbor és hozzád hű férj birtokába. Most meghasonlásban vagy magaddal s helyzeteddel. Aztán, ha nem ásítozom emelkedés után, hatalmam a tudósok köztársaságában lett volna nagygyá, . . . ott születésre nincs szükség, ott az ész a hatalom s nem a származás. A ki engem ott buktatott volna meg, a fájdalom helyett az öröm könnyeit látta volna szememben; mert a tudomány birodalma azon előjoggal bir, hogy a jeles csak a jelesebb elől hátrál, s a kitünő elhomályosítása a világosság terjedését jelenti.

— Nem vitatkozhatom e téren veled, de sejtelmem mondja, hogy ábrándozol, atyám, s a fényes szín, mely a tudomány pályáját körülfogja, képzeletedé, nem a tárgyé.

— Ne hidd, ne hidd! én csak úgy lehettem volna igazán boldog. Ifju éveimben a föld három részén bolyongtam, küzdve szükséggel, nélkülözésekkel, kitéve vad népek üldözésének, tenger-viharnak, s a megmérhetetlen homokpuszták égető hevének. A teve kidőlt fáradtság és éhség miatt, de kedélyem nem tört meg. A hajó árboczát lesujtá a villám, de reményem vitorláit soha sem vontam össze, és szép partokat látott álmodó szemem, túl a fenyegető zátonyon, s fölötte a sötét felhőknek. Most, Deborah! a vagyon kevés élvezetet igér, a nyugalom nem nyugtat meg, a veszély nem edzi lélekerőmet. Az égen, földön és kebleinben ezer jel mutatja, ezer hang sugja, hogy hazámba visszatérve, rosszul választék pályát. Nem kellett volna csekély hivatalból nagyobbra, a nagyobból a legfőbbre törekednem, s világi tekintélyemet a vagyongyűjtés eszközeivel emelni, de egyszersmind behomályosítani. Az arany és ezüst, míg mértékletes vágyainknak szolgál, hű szövetséges, mely belértékünket fejleszti, és világosságra hozza; de ellenséggé válik, midőn szomjuhozzuk, halmozzuk. Mikor nem feküdt a nagy kincsen valami átok? Vagy mások hiszik magokat általunk megfosztottnak, vagy legalább mi érezzük, hogy megfosztva vagyunk fogékonyságunktól, egyszerű örömeinktől és a gondtalan vidámságtól.

— Atyám! tudnál-e szegény lenni? tudnál-e a polgári egyszerűségben megelégedésre találni? Tudnád-e oly kicsiny szálláson, minő a Németországból hozzánk jött hires tanítóké, boldognak vallani magadat?

Pécsi gondolkodó homloka mélyebb redőkbe vonult kezét mélán terjeszté ki a vasfogó után, s a kandalló bikkhasábjait ütögette. A szikrák pattogtak, élesebb lángot vetett a tűz, és egészen megvilágítá a merengő agg nemes, deli és bánatos vonalait.

— Oh atyám! — folytatá Deborah, — beférhet-e a folyó, mely iszapos hullámain nagy terheket hord, azon kövecses, keskeny mederbe, honnan csörgedezve és tükörtisztán indult ki?

— El van tévesztve egész életünk! — sóhajtá Pécsi, nem figyelve leánya szavaira, vagy nem akarva rá felelni... Mivé lennél, Deborah! — folytatá kevés szünettel, ha vagyonunkat elvesztenők!

— De miért forogna a mi vagyonunk több koczkán mint a másé?

— Mert több ellenségünk van, s mert a világ nem szokta meg hozzánk tartozónak tekinteni azt, a mivel birunk. Falvaink nagy részét a nép még a régi tulajdonos nevéhez köti. Idegenek vagyunk sajátunkban. Deborah! az üstökös néha belép a bolygó égitestek körébe, de azért nem tartozik a zodiakus rendszeréhez. Ott volt, ragyogott eltünt! Erdélyben az új családok nem vernek mély gyökeret. Az első fellegszakadás kisodorja alólok a földet.

— Istenem, — sóhajtá Deborah, megrettenve, — te valami veszélyt titkolsz előlem.

— Nem, leányom! — válaszolá csendesítőleg Pécsi, — csak azt óhajtanám, hogy sorsodat biztosítva lássam. De e vágyról is le kell mondanom.

Deborah szemébe könny tolult. Az apa magához szorítá a leányt, megcsókolá homlokát, arczát, s küzdött magával, hogy könnyeit visszafojtsa.

— Atyám! te büszkének tartasz, s mégis azt véled, hogy

nem tudnám elhordozni a csapásokat! Szeretem a fényt, kényelmet, a társaságot, de többre becsülöm magamat, mintsem higyem, hogy elvesztésökkel semmim sem marad.

— Ne hallják meg a kegyes csillagzatok e szavadat! Ne kényszerítsenek arra, hogy büszkeséged e tűzpróbára kitétessék!

— Atyám! valami nyomja szívedet.

— Csak az a mindennapi gond, csak az az állandó aggodalom, melynek tudná Isten miért? ma adtam először szavakat.

Most a komornyik vendégeket jelentett.

E perczben e különben szokott dolog oly csodálatosan hangzék, hogy az apa és leány egyaránt meg voltak lepve általa.

Deborah szobájába, Pécsi a jövők elébe sietett.

*

A látogatók természetesen Kassaival elégületlen főurak voltak, kik a hatalmas minister bukását közelinek tarták. Reményeikre hozhattak kecsegtető okokat, s most többet, mint régebben.

A budai basa és a magyar király a béke megsértése felől kölcsönösen panaszkodtak. Hol török őröket vágtak le magyar portyázók, hol a szultán alattvalói raboltak nőket, fogtak el egy-egy térítő szerzetest, s mindenik fél az elkövetett sérelemért hevesen követelte az elégtételt, de eredmény nélkül.

A surlódások a budai basát mindinkább arra hangolták, hogy a temesvári basa példáját utánozva, barátságos tanácsokat adjon az erdélyi uraknak. Most volna ideje Konstantinápolyban engedélyt sürgetni a vallásos nyomásért indítandó háborúra, most a fejedelem nem kopogtatna a fényes kapunál ok nélkül — ez vala titkos izeneteknek veleje.

Pécsi vendégei a fejedelemné buzgóságára és Szeredi

ügyes cselszövényeire támaszkodtak. Nem kételkedének, hogy a háború lehetetlenné teszi Kassait, s hogy ha Rákoczi saját felelősségére megkezdi az ellenségeskedést, a török hamar le fogja az álarczot vetni, s megtörve a békekötést, egész erővel vesz részt a hadviseletben.

A vendégek Pécsit szintén erélyes működésre ösztönözték.

Neki, mint egykor az erdélyi ügyek élén álló férfiúnak voltak még a portánál befolyásos barátjai, kiket a háborupárt érdekeinek előmozdítására föl lehetett volna használni.

Erre czéloztak az urak, ez volt a tárgy, melyért a fölvergődöttnél tisztelgének.

Pécsi átérté szándékukat, s úgy vezeté a társalgást, hogy mielőtt nyilatkozhatott volna, már látható volt, miként mindent megtagad, s hogy fölösleges vele részletes vitatásokba ereszkedni.

— Nemzetes és nagyságos uraimék — szólt, megszorítva a távozni akarók kezét, — bizonyára dicséretes dolog, egy rossz tanácsostól megmenteni a fejedelmet. Ha fiatalabb volnék, hevesen ostromolnám Kassai eljárását az országgyülésen, az országtanácsban, s mindenütt, a hol jogom volna a közügyek felől nyilatkozni. De akkor sem vegyülnék udvari cselekbe, akkor sem mártanám kezemet titkos működések közé, mert tapasztaltam, hogy a kik Erdélyben árulásért veszték fejöket, rendszerint hűk voltak a fejedelemhez és hazához. Minden bűnök csak az udvar kegyelt tanácsosai megbuktatására forralt tervekből állott, melyek mentől titkosabbak valának, annál gyanusabb eszközök használatára vezettek. Ha Kassai becsületes ember volna, akkor elmozdítása könnyebben történhetnék. Nem volt nehéz, néhány névtelen ellenségnek engem a hatalom tetejéről egyszerre a szamosujvári vár földalatti börtönébe dobatni, de Kassai ördögi ügyességgel fogja magát védeni. Aztán, ha sikerülne is őt megbuktatnunk, nagy kérdés: vajon a felső megyék sérelmeért indított háboru hasznára

lesz-e országunknak? vajon uralkodónk Bethlen Gábor katonai tehetségét átvette-e a fejedelmi pálczával együtt? vajon van-e általában a vallásnak világi fegyverekre szüksége? s vajon egy szerencsétlenül végződő hadviselet Erdély önállóságának nem vet-e véget?

— Mi ez aggodalmakat Kassai uramtól is hallottuk, — válaszolák az urak gúnyosan.

Pécsi érzé, hogy szakított azon egyetlen szövetséggel, melyre, ha hatalom után vágynék, még bizonyos pontig ámaszkodhatott volna, de nem vette szivére e veszteséget.

Szükség volt elvágnom a hidat, hogy azon vissza ne érhessek többé — gondolá.

Halk léptekkel, borongó arczczal ment irószobájába, elővette egy titkos szekrény kulcsát, s valami szinevesztett iratot vont ki.

Saját kérelemlevélnek eredetije volt, melyet tizenöt évvel előbb a szamosujvári börtönből írt Bethlen Istvánhoz a kormányzóhoz.

Látható elérzékenyüléssel haladott a sárga betűkön tovább.

— Ez a párt vádolt azzal, hogy a pozsonyi békealku alatt a németektől ajándékot fogadtam el. S most szövetkezzem velök a hatalomért? Soha! Mulandó jók miatt miért veszítenék az önbecsülésből.

Tovább olvasott, de könny tolult szemébe, midőn a következő helyhez ért: «Kívánom, hogy a mely vége volt Anamásnak és Zaphyrának az elrabolt pénzért, és a mely büntetés szállott Geházyra, Eliseus szolgájára. Nanannak Cyrus királytól visszahozott kincseért, én reám szálljon az, ha bűnös vagyok, ha pedig ártatlan volnék, vegyék az átkot magokra hamis vádlóim!» Én ártatlan voltam! — sóhajtá Pécsi. — De bocsásson meg az Isten nekik, hogy életemre törtek, s nekem, hogy börtönbe és bilincs közt, a fájdalmaktól elcsábítva az ég boszuállását idéztem fejökre!

A falszekrénybe rejté a levelet, hogy tovább ne olvashassa. Szokatlanúl bús és ünnepi volt hangulata.

— A csillagzatok folyvást ellenségeim, — mintha mondanák: el van tévesztve egész életed! De hát miért mosolyogtak pályám fölött? miért kisérték kedvező sugaraikkal a fejedelmi udvarba? miért voltak az igaz utról félrevezetőim? szegény Deborah!

Pécsi hosszas virrasztása alatt elhatározta, hogy Balázsfalváról visszatérve, többé semmi közügybe nem vegyűl.

E perczben még csak a szombatosok sorsa birt előtte érdekkel.

Le akarta beszélni őket a vakmerő lépésről, mely, szerinte, bukásukat idézte volna elő.

Lehetetlennek hitte, hogy a mérséklet szükségét be ne lássák.

Ha pedig túlcsapongnának, el volt tökélve velök is minden összeköttetést megszakítani.

Egy perczig eszébe ötlött: vajon a balázsfalvi összejövetelt nem fogják-e Kassai és többi ellenségei az ő üldözésére kizsákmányolni?

De a körlevél óvatos szerkezetében bizott, a nemesi lak szentségét, megtámadhatatlanságát szilárdnak tartá, lehetetlennek képzelé, hogy valaki azért essék vád alá, mert az ország csendjének háboríttatása ellen működik, s az izgatások elejét venni, a fölhevült indulatok baliránynak útját akarta állani.

V.

Dajka püspök Kassai fullánkos czélzatai óta, komolyan kezdé félteni Zsófia herczegnőt, a fejedelmi udvart és heves vérű György úrfit Bodó Klárától, a híres képmutatótól, ki az erkölcs álarczát oly jól tudja hordani.

Szivét rettegés fogta el, midőn rágondolt, hogy a történhető szerencsétlenség valódi oka végtére is ő, mert nem

kellett volna szánalomtól indíttatva, oly némbert vezetni a nagyasszonyhoz, kinek múltjával egészen ismeretlen volt. De hisz' tévedt nőnek képzelte; s hogy tehetné föl, hogy a fejedelemné az ellenkezőjének hivésére csábíttatik? E mentség mást az önvád alól föloldhatott vala, míg a jámbor püspököt nem nyugtatta meg. Szorongása óránként növekedett. Azonban azt is fontolás alá kellett vennie, hogy vajon Kassai nem unokaöcscse iránti vonzódásból képzeli-e Bodó Klárát oly vétkesnek? S ekkor nem volna-e kegyetlenség a különben is szerencsétlen némber, az udvarból kiűzetni, hol az üldöztetés ellen menhelyt talált? Dajka nem tudta fejéből kiverni azt a rögeszmét, hogy a gyűlöletes remegés, melyet a Kassaival társalgást kor Klára arczán észrevett, vétkes szerelmi viszonyból eredt, s negyven éves lelkészi pályájának tapasztalatai arra inték, hogy épen ily kérdésekben kell az érdeklettek kölcsönös vádjait kétkedéssel fogadni, és semmi elővélemény által túlságos szigorra nem csábíttatni.

Alkalmat keresett tehát a nagyasszonynál Klárára vezetni a beszélgetést, s általános czélzásokkal óvakodást tanácsolni az idegen némber iránt, de intései annyira nem hordák magokon a cselszövény mázát, annyira távol voltak minden rágalmazástól, hogy épen őszinteségök miatt a fejedelemné figyelmét teljes mértékben fölébresztek. Szóból szó fejlődött, s a püspök elbeszélé, a mit Klárárol hitt, s mit az öreg Kassaitól hallott.

Rákócziné arczán ingerültség jelei mutatkoztak.

Vette észre, hogy Kassai megkezdé titkos működését a szombatosnő ellen.

Nem kétlé, hogy a gyanút benne a Zsófia herczegnőnél lefolyt jelenet idézte elő.

Lehetségesnek tartá, hogy Kassai már sejté Klárában Laczkó István nejét.

S a fejedelemné büszkeségét megtámadta azon helyzet, melyben kénytelen a gyöngédség és szánalom tanácsának eugedve, elhallgatni pártfogoltja nevét.

Az első perczben már ajkain volt az egész titok, de szokott óvakodása győzött a pillanat benyomásain. — Bizonyosak vagyunk benne, szólt, hogy Klára nem ismeri Kassai Elemért; s ha ismerné, csak hálával viseltetnék iránta. Egyébiránt, nem akarjuk kétségbe vonni, hogy Kassai István uramnak lehet más és talán fontos oka, azon személyről rossz hírt terjeszteni, kit főtisztelendőséged hozzánk vezetett. Mi nem vagyunk a szivek és vesék vizsgálói; de alig hiszszük, hogy a gyalázás, melylyel Klára illettetik, ne esnék vissza azokra, kiktől kerül. Az idő hamar fog mindent világosságra hozni, s addig is, míg ez történnék, figyelemre se méltassa főtisztelendőséged a kósza hireket, s maradjon szilárdul a mellett, hogy helyesen cselekedett, midőn egy ártatlan szenvedőt kegyelemembe ajánlott.

— Az Isten ő szent felsége adjon magasságodnak — szólt a püspök elérzékenyülve, — hosszas életet, hogy számos alkalma legyen könnyeket letörleni, megvigasztalni a csüggedőket, bátorítani a gyengéket, kikre az életben erős küzdelem vár! Nyugodtan távozom és semmi sem fog többé arra tántorítani, hogy kétkedjem ott, hogy országunk nagyasszonyának bölcsesége csak bizalomra talál okot.

— S nincs is miért titkolja főtisztelendőséged, még Kassai előtt is, jó véleményemet Klára felől — válaszolá Rákócziné, egy uralkodónő ismét fölébredt büszkeségével. Lehet, hogy ő meg fog ütközni e híren. Annál rosszabb rá nézve. Különben Klára kiléte az én titkom, melyhez a világnak semmi köze, de ha Kassai uram ő kegyelme mégis kiváncsi volna, másnál többet tudni felőle, akkor forduljon hozzám. Neki, egyedül neki, adhatok fölvilágositást, ámbár alig képzelem, hogy örömét lelné benne.

Dajka püspök sokkal eszélyesebb volt, mintsem e határozott nyilatkozatból bátorítást merített volna, hogy az öreg itélőmestert bármiről értesítse.

— Minek fujjam, a mi nem engem éget! gondolá magában. Világos, hogy a nagyasszony Kassai ellen föl van

ingerülve, s nem illenék papi helyzetemhez, hogy szóhordás által viszályt terjeszszek.

Ez oly keresztyéni, mint ildomos szempontból még csak azt sem említé, hogy a fejedelemnénél volt.

*

Szeredi hamar akadt a szombatos pap nyomára.

Segíté a hirtelen eltünt föltalálásában az a körülmény, hogy egy kis birtokrésze Rápolthoz közel feküdt, s hogy a népre nagy benyomásokat gyakoroltak a szökött jobbágy rejtélyes lénye, sötét, érthetetlen, de babonás félelemmel hallgatott nyilatkozatai. A gonosz lélektől megszálltnak tarták, s kivált miután a boszorkányság hirében álló vén Marcsához vitetett, kerülte őt minden, s a ki csak vele találkozott, keresztet vetve tért ki útjából.

A banya azonban az egész környéken ismeretes volt gyógyításáról, s rossz hirét, üldöztetését leginkább annak köszöné, mert szerencsésebb vala, mint a hátszegi borbély, a dévai baromorvos, sőt oly betegének is visszaadta egészségét, kiről a szászvárosi okleveles orvos már rég lemondott.

Szeredi még aristokratikus gőgjéből és gunyoros modorából is sokat tudott föláldozni, midőn Kassai megbuktatását eszközölhette, s rokonának, a fejedelemnének szolgálatot tehetett. Ezért viseltetett rendkívüli részvéttel Szőke Pista és egész családja iránt.

A portusi áradatkor épen Rápolt melletti birtokából volt hazatérendő, melyet addig alig látogatott meg, de a hol most egy roskadozó, elhagyott, s minden kényelemtől megfosztott lakban huzamos ideig tartózkodott.

Visszaérkezésekor kétségkívül részletes értesítéseket hozhatott magával a szökött jobbágy felől.

Szeredi sokkal erélyesebb volt, mintsem a nyert adatokkal buktatási terveket ne kötött volna össze.

De a fejedelemné, noha nagy részvéttel viseltett Klára

iránt, s noha a vallásháborút óhajtó párthoz szított, férje és az ország iránti kötelességéről magas véleménynyel birt. Ezenfelül még önérzete, büszkesége sem engedte, hogy bárkivel is egy hivatalnok megbuktatására szövetkezzék. Legcsekélyebb rokonszenvvel sem viseltetett Kassai iránt, de szorgalmáról, hűségéről és államférfiui képességéről kedvező véleménynyel volt. Hibáztatta a hatalmas minister elveit, keveset tartott jelleme felől, szerette volna tisztább kezekben látni a kormányt, de mély erkölcsi érzete mellett sem élt akár azon csalálomban, hogy a legjobb ember okvetetlenül legjobban kormányoz; akár azon balvéleményben, hogy Kassai esküdt ellenségei csak azért haragusznak rá, mert bűneitől irtóznak.

Míg tehát Szeredi Szőke Pista üldöztetését politikai czélokra akarta kizsákmányolni, a fejedelemné elégnek tartá, Klára családját az igazságtalan eljárás ellen biztosítani, a szenvedett méltatlanságokért kárpótolni, s Kassait — a mennyiben kikerülhetetlen volt — megszégyeníteni.

Ennélfogva nem állhatott rá Szeredi javaslataira.

S Dajka püspök látogatása után sem változtatta szándékát; csak annak, mit Klára iránti aggodalomból néhány napig még függőben akart tartani, siettetését határozá el.

A következő reggel a leányok termében egyszerre elterjedt a hír, hogy «a fejedelemné titka» az udvarból eltünt.

Este még intézkedéseket tőn, még utasításokat adott némely nehezebb női munkákban, de virradat után mindjárt, a Zsófia herczegnő legújabb megrendelései végett, magához hivatta Pethneházinét; azonban a nőcseléd, kit érte küldött, azon hírrel tért vissza, hogy a kisasszony az éjjel elutazott.

Hová? s minő alkalommal? senki megmondani nem tudta.

Köz volt a meglepetés, s még magasabbra lőn fokozva, midőn Zsófi, ki Klárát minden délelőtt magához viteté,

most nyugtalan arczczal, sietve jött Pethneházinéhoz, s követelte tőle, hogy az öltözködési órára okvetlenül előkerítse Klárát; különben maga fog föllelésére intézkedéseket tenni, s ha megtalálják, többé oly hanyag gondviselet alá nem bizza, mint az udvarmesternőé volt, hanem szállására viszi, és saját őrizete alatt tartja. Ezentúl a kamarása, Gyulai Ferencz, lesz Kláráért felelős.

A zenebonák a fejedelemné azon izenete vetett véget, hogy Klára az ő parancsára utazott el, rövid időre.

Gyulai örvendett, már többé nem látá a bűbájos ismeretlent, könnyű léptekkel, összeszedett arczczal, választékos izlésű s mégis oly egyszerű öltözetben, haladni el mellette, és egy alig észrevehető, de kecses bók után a herczegnő belső termeibe sietni.

Meg volt elégedve, hogy e szép kisértettől megmenekült, kinek föltünése mindig valami babonás megdöbbenést, valami badar nyugtalanságot költött föl keblében. Mire valók is voltak e haszontalan gerjedelmek, melyek a leendő államférfiú komoly czéljaival ellenkeznek, s józan eszének szégyenére válnak? Ha legalább a Pécsi Simon leánya volna Klára; vagy, ha, legalább a gazdagságot régi czimer kárpótolná! De ki hozhat föl még erre nézve is kétségtelen adatokat? Milyen könnyű lesz neki egy álomképet elfeledni, mely a földhöz nem tartozik, s hasonlít a légi jelenetekhez, melyek csak pillanatig káprázatják a szemet, és a láthatárról nyom nélkül távoznak!

Gyulai sokért nem adta volna, hogy Klára elutazott.

De ha lassan nyilt meg az ajtó; ha halk suhanást hallott közel és távol: akkor szíve összébb szorult. Ha az öltöztető két palotahölgy a kitűzött órában a belső termekbe lépett, akkor ő szokatlanul komorrá lőn. Ha Anna néne, vagy akárki más történetesen Klára nevét említé, akkor ő mosolygva, gúnyosan, de mindig megkérdezte, hogy hová illant az a kóbor lány, kit a herczegkisasszony oly nevetségesen szeretett, mintha karácsonyi ajándékban kapott báb volna?

A fejedelemné hintaja az első udvar kapuja előtt állt meg.

A nagyasszony épen sétakocsizásból tért vissza. Maga leszállott ugyan, de Pethneházinét a friss lég további élvezetétől nem akará elvonni, noha az szorosabban húzódék be a hintó szögletébe, összébb szorítá felső ruháit, és kipirult arczából gyanítva, szembetünő kedvet érezhete valamivel melegebb légmérsék iránt.

A fejedelemné szokatlan órában lépett férje lakosztályába, s egyenesen a «kék teremnek» tartott, melyet Bethlen Gábor kisebb tanácskozásokra használt; most pedig a fejedelem irószobája volt.

Ott találta Kassait, ki harmadnap óta, most először jelent meg az udvarnál.

A fejedelemné alkalmasint értesítve volt arról, hogy az itélőmester úr még nem távozott el, sőt talán épen csak ezért lepte meg látogatásával a fejedelmet, még a tanácskozás vége előtt; de talált ürügyet oly családi hírek közlésében, melyek Rákóczit különösen érdekelték, s csak miután vele a mellék-kabinetban nehány szót váltott, említé, hogy Kassainak is akarna valamit négyszem közt mondani.

— Nem szeretem, midőn asszonyok vegyítik a politikába magokat — szólt félig tréfásan, félig komolyan Rákóczi.

— Én az itélőmester urammal, — válaszolá a fejedelemné, midőn már a kabinet ajtaján tartá kezét, — nem az országos, hanem csak a rápolti dolgokról akarok értekezni.

Lehetetlen, hogy a hangosan ejtett végszavakat ne hallotta volna Kassai, s ennélfogva a fejedelmné meg sem ütközött, midőn a miniszter arczán a zavar és átallás észrevehető jeleire talált.

— Tanácsos uram! — mondá nyájasan, de határozott kifejezéssel, kegyelmednek van egy félrefekvő birtokrésze, melyet czélszerűen nem használhat. Igen lekötelezne, ha

a vételárán nekem átengedni sziveskednék. Hogy minden javítást és a gazdaság folytatására szükséges ingóságokat szintén hajlandó volnék megvásárolni, az önkényt értetik. A jószágrész, melyre czélzok, Rápoltnak alig teszi negyedét.

— Rápolt, — szólt Kassai erőltetett mosolylyal, — fönségednek, kegyelmes asszonyom, szintén nem esnék keze ügyébe.

— Igaz, de a vásárban nevezetes érdekem forog fönn.

Kassai kérdő tekintetet vetett a fejedelemnére.

— Szőke Istvánt akarnám a jobbágyság alól felmenteni — szólt ez, oly hangosan, hogy tartani lehetett, miként szavai behatnak a kis kabinetba.

Kassai meghökkenését daczczal igyekezett leplezni.

— Ha fölséged szerencsés emlékezőtehetségével birnék, meg tudnám mondani, mennyi érdek köt Rápolton egyik vagy másik jobbágyhoz. Most azonban csak annyit említhetek, hogy nem örömest válnék meg épen e birtokrésztől.

— Reménylem, kegyelmed még sem fogja kérésemet visszautasítani. Én Szőke Pistát szabaddá óhajtanám tenni, mert egészséges korában sem alkalmas a jobbágy kötelességeinek teljesítésére, s miután elméje most meg van támadva, csak gondos ápolás mellett remélhető, hogy más és hozzá méltóbb hivatásra valaha képessé lesz.

Kassai szíve meghült, tagjai átfáztak azon gondolatra, hogy a fejedelemné, a szombatosok ellen tervezett csiny előtt három nappal, ily részletes adatokkal bír egy szombatos sorsa felől.

— Ellenségeim talán fönségednek nyomós érvekkel bizonyíták be, mennyire nem volt jogomban Szőke Pistát szökött jobbágynak tekinteni és letartóztatni.

— Kegyelmed e részben jogosan cselekedett, s nincs a fejedelemnek, nincs az országnak akkora hatalma, hogy Szőkét a törvényes földesúr hatósága alól kiragadhassa. De épen az itélőmester uram érdekében óhajtanék a rá-

polti birtokrész földesasszonya lenni. Mert Szőkét kegyelmed kémjének tarták, bár, úgy hiszem, helytelenül.

— S ha kémem lett volna is, szólt Kassai, mit egyébiránt senki sem bizonyíthat be, még eddigelé a kormányokat nem volt szokás azzal vádolni, hogy a dolgok felől miért igyekeznek magoknak értesítést szerezni?

— Kétségkívül nem, válaszolá a fejedelemné. De vannak, kik azt beszélik, hogy Szőke azért követeltetett vissza, még pedig a törvényes eljárás megsértésével, mert nem akart kémmé aljasodni.

— E hírt, melyet most van szerencsém először hallani, alkalmasint Szeredi ő nagysága barátságának köszönhetem.

— Kívüle még maga a beteg is néha ily czélzatokat ejt.

— Tehát ellenségem és egy őrült vádolnak?

— Szőke Pista neje is tényekről beszél, melyek e gyanút ébreszthetnék föl.

Kassai mintha villám által lett volna sujtva. Eddig csak csodálkozott a fejedelemné adatain; most már megrémült, midőn egy egészen ismeretlen körülmény merült föl. Hogyan értesült a nagyasszony a szökött jobbágy nejének nézeteiről? mily nagy lehet az összeesküvés, mely ily titok birtokába juttatá? minő buktatási tervet kovácsolnak az ellenségek, kik annyi alattomossággal és ügyességgel tudnak aláaknázni? S mindez a válságos balázsfalvi gyűlés előtt három nappal történik!

E gondolatok, e talányok és aggodalmak egyszerre zuhantak Kassaira, s lábai alatt ingadozni vélte a földet.

A fejedelemné emeltebb hangon folytatá: — Tisztába hozni soha sem lehet az ily természetű vádat, de megczáfolni is szintoly nehéz.

— Hátha — szólt most Kassai, egy ötlettől áthatva és fölháborítva, — hátha mégis más okból küldöttem volna a kapa és ásó mellé Szőke Pistát, a szombatos szentet? Fönséged csak az egyik felet hallgatta ki, s reménylem, kegyes lesz a vádlott mentségeit is elfogadni.

— Részemről nem forog itt fönn semmi vád — válaszolá a fejedelemné. Én óhajtanám megvásárlani Rápoltot; mert így gondolkozom: ha kegyelmed jobbágyságban tartja Szőkét, akkor ellenségei nemtelen boszú gyanújával terhelik; ha pedig fölszabadítja, akkor nagylelkűségét félelemre, egy titok felfedezésétől való megrettenésre magyarázzák. Úgy hiszem, egy fejedelemné mindig aggódhatik, ha férje hű szolgái, bár hibájokon kívül, fonák helyzetbe hozatnak.

Ekkor kilépett a kabinetből Rákóczi.

Kassai, mintha a magas tanú jelenléte legkevésbbé sem zavarná, nyájas, mosolygó arczczal mondá: — Tökéletesen megnyugszom fönséged kegyes ajánlatában. Rápolti birtokrészem eladásáról a szerződést még ma délelőtt a fejedelmi udvar ügyvédével együtt irásba foglaljuk!

— Kár volt itélőmester uramnak az alkuval sietni — szólt nevetve Rákóczi, mert a fejedelmné bizonyosan aranybányát fedezett föl a rápolti hegyekben. Különben megfoghatatlan, hogy takarékos létére, miként birt öt percz alatt a fizetendő összlet iránt tisztába jönni épen kegyelmeddel, kit eddigelé még rokonunk, Szeredi sem tartott javíthatatlan pazarlónak.

— Részemről, fönséges uram! nem panaszkodhatom a szerződésre. A jószág és az ingóságok valódi árát kapom vissza. S csak egyet sajnálnék, azt tudniillik, ha ő magassága, a fejedelemné a jobbágyság alól fölszabadítaná egyik emberemet, kit én a bitófa alól követeltem vissza, hogy életét megmenthessem. Szép eszű, művelt férfiú; de makacs lázadó volt, ki legerélyesebben izgata a szombatosság mellett. Az Isten keze az ő bűnös fejére nehezedék, s terhes nyavalyával sujtá. Bármily gonddal orvosoltattam, egészsége helyreállításához kevés a reményem. De azt bizonyosan tudom, hogy ha tébolya megszünnék, a szombatossági őrjöngés még szilajabban törne ki belőle. Nem szeretném, ha Rápolt valaha történeti nevezetességre

jutna, ha onnan terjesztene egy rajongó kanócza az egész országra szétáradó égést.

— Az itélőmester Bodó Klára férjéről beszél, szólt a fejedelemné, a magas hitvestárs felé fordítva tekintetét. Fenséged hivatalnokait szólítottam föl, hogy küldjenek hozzám kimerítő tudósítást e férfiú magaviselete felől. Ma vettem a háromszéki alkirálybiró levelét, melyből említi ugyan, hogy a kérdés alatti személyt sokan szombatos papnak tartják, de egyszersmind bizonyságot tesz jámbor, szelid és mérsékelt magaviseletéről. Fölhozza a közsajnálkozást is, melyet véletlen eltünése okoz. A nép kedvelte őt becsületes életéért, nejét pedig az egész vidék áldja, mert a szerencsétleneknek vigasztalója, a betegeknek ápolója, az ügyefogyottaknak tanácsadója volt. Fönséged tudja, hogy az illető tisztek megtalálására engedélyt kértem.

— Most már emlékszem. Tehát Bodó Klára, kinek szépségét Zsófia herczegnő az egekig magasztalja, a jobbágy szombatosnak hitvese?

— Megszünik holnap jobbágy lenni — válaszolta a fejedelemné.

— Ne siessen fönséged a fölszabadítással, jegyzé meg a fejedelem, mert itélőmesterünk emberismeretéről, belátásáról és tapasztalatairól többet tartok, mint egész székelyföld hivatalnokainak értesítései felől.

— Általában magam is, válaszolta a fejedelemné; de a jelen esetben kénytelen vagyok hinni, hogy az itélőmester uram tévedt.

— Legyen bár úgy; nem örömest tűrök udvaromban szombatost. Rossz példa volna, mely keserű gyümölcsöket teremne. Fölbátorítaná a rajongókat, s félelemmel töltené be az igazhitűek szivét. A törvény hűtlenségi vád alá veti a szombatosok pártfogóit is, s alig folyt le négy hó azóta, hogy a kulcsos városok falaira szegzett rendelet által ébresztettük új életre a szunnyadó törvényt. S most már fönséged egy szombatos pártfogójává akar lenni? Kit

büntethetünk meg. ha nem pöröltetjük be legelőször saját hitestársunkat, Erdély fejedelemnéjét?

— Ezt ő magassága iránti gyöngédségből nem említém, noha aggodalmaim kútforrása volt — szólt szeliden mosolyogva Kassai.

— Én nem a szombatost, hanem a súlyos betegségben sinylőt veszem védelmem alá. A keresztyén könyörületnek nincsenek a hitfelekezetektől függő korlátai. Alamizsnája, ápolása még a pogányokra is kiterjed.

— De hát mit tesz akkor, midőn a beteg fölgyógyul, s fönséged csak a szombatost lesz kénytelen maga előtt látni? kérdé Rákóczi.

— Azért szabadítom föl még mint beteget a jobbágyság alól, hogy midőn egészségét vissza fogja nyerni, ne legyen velem semmi összeköttetésben.

— De Bodó Klára, kit fönséged magához vett, nem látszik orvosi kézre szorultnak; ellenben csaknem bizonyos, hogy férje tévedéseiben osztozik.

— Igyekezni fogok hiteszméit megvizsgálni, s ha azok nem volnának oly hibátlanok, mint tettei, mint egész magaviselete, akkor buzgó könyörgéssel folyamodom az Istenhez a rábeszélés, az ékesszólás adományáért, hogy sikerülhessen Bodó Klárát megtéritenem.

— Mondja meg fönséged, szólt Rákóczi, ki lesz tehát már ezentul a szombatosok pártfogója? kit büntethetünk meg vagyonkobzással e pártfogásért? s kicsoda nem hozhatja föl önvédelemül, hogy azért czimborál a «titkos secta» követőjével, mert a megtisztított evangelikus hithez akarja visszavezetni?

— Úgy vélem, akkor pártfogoljuk a szombatosokat, midőn hiteszméik mellett szónoklunk, irunk, midőn a szombatosságért elitélteket védelem alá veszszük, elrejtjük, s a büntetés alól tilalmazott eszközökkel vonjuk ki. Ámbár megvallom, nehéz megpróbáltatásra volnék akkor is kitéve, ha egy elitélt szombatos keresne palotámban menhelyet. Azt pedig bizonyosan tudom, hogy nem szün-

ném meg fönségednek esdekleni, sőt mint fejedelmem előtt térdre is borulnék és összefogott kezekkel könyörgenék kegyelemért, ha értésemre esnék, hogy Erdélyországban valaki a vallásáért ítéltetett halálra. A megkegyelmezési jog azért adatott az uralkodóknak, hogy a törvény szigorát józan könyörület által enyhítsék.

— Ime! jegyzé meg Rákóczi mosolyogva, a fejedelemasszonytól igen épületes tanítást kaptunk a politikából! Nem szeretném, ha közelebbről valamelyik szombatost fiscalis directorunk üstökön ragadna, mert buzgóságával házi békémet háborítaná meg. Kegyelmed itélőmester uram nőtlen, s nem lehet tiszta fogalma arról, mit tesz az, midőn feleségünk azzal fenyegetőzik, hogy kivánsága teljesítéseért térdre borulva fog könyörögni. Uram! e szelidnek látszó szavak a legerősebb vihart jelentik, a mely csak átvonulhat a házi élet egén. Egyébiránt a tréfát félretéve, úgy hiszem magam is, hogy a szigorú törvény fölélesztésével már elértük czélunkat, mely a magyar király ellen indítandó háborúnak időelőtti sürgetését akarta háttérbe szorítani. Hagyjuk a kábákat négy fal közt az új Jeruzsálemről ábrándozni. Csak ne izgassanak, ne követeljenek, ne adjanak rendetlenségre, megbotránkozásra alkalmat.

Kassai helybenhagyólag mosolygott, de szíve mélyen föl volt gerjedve.

Régóta nem virradt számára ily szerencsétlen nap.

Terveinek egész építménye alá volt aknázva.

Ha Balázsfalván zavar nem történik, ha a túlzók felül nem kerülnek, ha Pécsi mérséklete győz, akkor a kormányzó főbiró közbevegyülése oly eredményeket idézhetne elő, melyek Kassai ellenségei kezébe éles fegyvert szolgáltathatnak, kivált miután a fejedelemné mai nyilatkozata és a fejedelem zárszavai arra mutatnak, hogy az udvar neheztelése okvetlenül sujtaná azt, ki hebehurgyán engedné magát az üldözés művének megkezdésére ragadtatni.

— De nem késő-e már segíteni a dolgon? e kérdést a hazatért itélőmester órákig forgatá elméjében.

Úgy hozzászokott a boszuhoz, annyi alakban látta a földre tiporva és összezúzva Pécsit, hogy nehéz volt e kedvencz képektől, e kielégítő érzésektől megválni.

Aztán mellőzve a belső okokat, s csupán magát a tényeket tekintve, ő a jog terén állott.

Csak az szólana ellene, ha világosságra jönne, hogy Szőke Pistát Pécsi Simonnál nem egyedül kémnek, hanem bűnre ingerlőnek is akarta használni.

De nincs-e megtébolyodva Szőke Pista? Ki adna hitelt egy őrült állításainak? és végre is maga a körirat, melyet Szőke fogalmazott, nem bizonyítaná-e be épen azt, hogy ha e szombatos csakugyan Kassai kémje volt, akkor a bűnre ingerlésre nem nyerhetett tőle utasítást?

Ez oldalról tehát védve érezte magát minden megtámadások ellen.

Midőn pedig a kormányzó főbiróhoz írt sorait elméjében ismét és ismét fölélesztè, szintén vigasztalást talált abban, hogy magát akármely perczben különválaszthatja e hivatalnoktól, sőt szigorú vizsgálatot is rendelhet ellene, haragja egész sulyát éreztetheti vele. Mert a levél egyetlen betűje sem fogja a Balázsfalván történendő jogtalan vagy tapintatlan eljárásért a közös felelősséget megállapítani.

— Nem változtatok terveimen! mormogá asztallámpája előtt még virasztva, de hosszas tusakodás után már egészen lecsillapult kedélylyel. Hadd görögjön a koczka! Nem lehetetlen, hogy egy napig neheztelni fog az udvar, azonban mit hozhat föl még Szeredi is ellenem sikerrel? No! meri e elvitatni, hogy minden tettem nem folyt hivatalos állásomból? Pécsit gyűlölöm, de melyik törvényt áldoztam föl gyűlöletemnek? melyik törvény büntetését olvashatják fejemre? s nem volnának-e csak oly veszélyesek, és az ország végzéseinél fogva csak oly szigorúan üldözendők a szombatosok, ha Pécsi nem születik is? szá-

radhat-e nevemre az ártatlanul ontott vér vádja, ha az utolsóig ki is irtatnának a rajongók? A notapört a közvádló vinné, az itéletet az országgyűlés mondaná ki, a fejeket a bakó vágná le. S ki foghatja rám, hogy közvádló, országgyűlés, bakó vagyok? Hadd gördüljön a koczka!

VI.

Laczkó István idegrendszere sokkal nagyobb válságon ment át, hogysem a vén Marcsa orvosi tudománya hamar és bizton segíthetett volna rajta.

De Kassai, midőn démoni boszuból az őrültet a gyűlölt Marcsa keze alá adta, bár akaratja ellen, oly jól intézkedett annak ápolásáról, mintha a felebaráti szeretet legmelegebb érzése vezette volna.

Marcsa indulatos és bősz volt a gunyolódó gyermekek s az őt üldöző emberek iránt. Mondják, hogy kuruzslása miatt tej helyett vért eresztett Kata meg Jutka asszony tehene, mondják, hogy az ispánt, ki őt kalodába tétette, jó erkölcsű lova azért veté egy mély árokba, mert bal fülébe a banya taplót dugott; mondják, hogy a falusi biró háza azért égett el, mert azelőtt való nap a korcsmában esküvel erősíté, mikép az alispán ő kegyelme legfölebb két hét mulva borsószalmán fogja Marcsát megperzseltetni; mondják, hogy a bojtár kedvencz juha épen akkor ellett kétfejű bárányt, midőn az arczul csapta nejét, mivel a szomjas Marcsának megengedte a korsóból ivást.

Szóval, sok gonosztettel vádolták Marcsát, s ha némelyike nem volt is bebizonyítható, az legalább kétségtelen, hogy midőn fölingerelték, átkozódni hatalmasan tudott, s hogy a reá kurjongató gyerekeket, ha héhe-hóba utólérte, meg-megütögeté. E bűneit némileg enyhítette, hogy szegény létére minden jutalom nélkül is örömest gyógyítá a nyavalyásokat, de a faluban ritkán volt módja tudományát alkalmazni, mert a jámbor életüek inkább

akartak meghalni, mint boszorkányság által fölépülni, s a kiket Marcsa kigyógyított, azok gyakran oly rossz erkölcsű emberek voltak, hogy helyreállított egészségök miatt, a népnek új oka volt a banyát a Marosba fulasztással fenyegetni.

Szőke Pista a rettegett, de nem gyűlölt betegek közé tartozott.

Gyalázta ugyan az ördögök fejedelmét, ki őt megrontá, s világosabb perczeiben még Kassait is, de véleménye e részben Rápolt lakosainak nézeteivel egyezett. S ha tőle, mint megszállottól féltek is, e kényelmetlen érzést ellensulyozá, hogy a míg csak zsebében költeni való pénz volt, a koldusnak fillért, a bénának apró ezüst pénzt adott, és soha sem bántá azokat, kik iránta igazságtalanok voltak.

S mint örült Marcsa az egészen tőle függő betegnek, kit senki számon nem kér, kit ha tetszik, kuruzsolatokkal, ha tetszik, gyógyfűvekkel orvosolhat, s ki még meg sem szidja őt azért, ha javulást érez, ha csendesen aludt, s ha ereje valamivel gyorsabban jön meg, mint a hogy természetes úton lehető volt.

Marcsa talán, mert úgy tanulta, vagy talán a titokszerű és csodálatos iránti vonzalomból, orvosságait phantastikus szertartások közt, és holdjárat által kijelölt pillanatokban szedte, szárította, s főzte. Aztán a növények nedvének hatását fokozni akarta leéneklésekkel, bűvölt szenesvízzel, s ujja hegyében rejlő titkos erőnek, melyről korunk delejezői is oly sokat tartanak, a beteg testébe áttételével. Ez a gyógyrendszer nagy béketűrést kivánt attól, a kire alkalmazták, s nem látszott a rossz lelkek segítségre hivásánál egyébnek. Könnyen megfogható volt tehát, hogy Marcsa betegei közül sokan megtagadták tőle az engedelmességet, a kik pedig a haláltól féltökben mindent teljesítettek, a visszanyert egészségért ellenségeivé váltak.

Szőke Pista zugolódás nélkül vetette magát alá minden orvosi kisérletnek, s valamelyik a Marcsa szerei közül csakugyan kedvező hatást gyakorolt idegeire.

Zavart eszméi tisztultak, s voltak perczek, midőn csaknem egészen világosokká váltak. Volt huzamosb időköz, midőn egészen élvezé a jelent, s mindent, mi körüle történik, észrevett és fölfogott.

Néha a multba mélyedt be, s e zilált és összeszaggatott szövetből is visszaemlékezése egyes fonalszálakat kikeresett, összefűzött, s meglehetősen hű részletté alkota.

A vén banya pedig nevetett, sirt és átkozódott örömében, midőn Szőke Pista feleségéről, gyermekeiről, lakáról, kertjéről és áhitatos hiveiről szépen és hosszasan regélt.

Ilyenkor aztán Marcsa is elmondá, hányan állítják, hogy saját szemeikkel látták volna őt a kürtőn kirepülni. Pedig az alkalmasint hazugság, tevé hozzá rejtélyes mosolylyal. Elbeszélé, hányan támadtak ellene, kik neki köszönik életöket. S kérte Laczkót, hogy ne legyen hálátlan iránta, ne szökjék meg búcsú nélkül, ne tegyen ellene hamis esküt, ne beszélje el gyógyitási módját, ne panaszolja be a szolgabirónak ördöngösségeért és higye el, hogy ő tudna ugyan rosszakarói szőlőjére jégesőt idézni, tudná egész Rápoltot felhőszakadás által a föld színéről eltörölni, de tenni nem akarja, valamig csak a kétségbeesésig nem fog üldöztetni.

Laczkó homályos pillanataiban komolyan elhitte, a világosabbakban pedig szeliden megmosolygá a vén asszony dicsekvéseit.

S igy éltek nagy békeségben egymással.

A banya majdnem sajnálta, hogy gyógyszerei jobban hatnak, mint maga is hivé, s pár hónap alatt talán meg kell válnia azon csodálatos embertől, ki még soha sem fenyegette őt vízbefulasztással, s ki bár úrnak látszik, parasztruhát hord, szökött jobbágynak mondja magát, s a háznál minden terhesebb munkát úgy teljesit, mintha érette fizetése járna.

Egyszerre azonban megfoghatlan változás mutatkozott a betegen.

Marcsa tudniillik csatangolásaiból hazatérve, egy hóvirágot hozott.

Midőn a távozó tél e jelét Szőke Pista észrevevé, keresztbe fogá kezét és sokáig nézte.

Marcsa kiment a konyhára, tüzet rakott, hogy ebédet készítsen, s legalább félóráig künn maradt.

Midőn ismét a szobába jött, Szőke Pistát ugyanazon helyzetben találta, melyben hagyá.

Mellén átkulcsolt karokkal, redős homlokkal, mozdulatlan állott a beteg. Pista szemei bősz fénynyel, átható éllel függöttek egy ponton, mintha még mindig a hóvirágra tekintene. A magába mélyedés e csodás neme akkora fokú volt, hogy nem hallá a közelgő lépéseket, a megszólítást, s nem érzé, midőn Marcsa rá tevé kezét, mintha álomból akarná fölébreszteni. A vén asszonynak erősen kellett őt megrázni, hogy eszméletre hozza, ekkor pedig hüledezve nézett az alkalmatlankodóra, mintha nem ismerné, s midőn meglepetése szünt, arczvonalai sötét, ravasz, rejtőző kifejezésbe burkolóztak.

Hiába tudakolt Marcsa, mert kikerülő választ nyert.

A beteg később sem nyilatkozott elmélyedése okáról. Általában tartózkodóvá lett. Ritkábban mosolygott, ritkábban társalga Marcsával, szeretett magányosan lenni, s valamit forralt, valamin gondolkodott, valami fölött küzdött esze és kedélye.

— A tavasz! a tavasz! sóhajtá végre. Mit is akar tőlem ez a tavasz? Csakugyan nem szökött el? Megjelen a folyó esztendőben is? Azt véltem, föllázadt a természet ellen s nem akarja e kényúr robotját teljesíteni! Marcsa anyó, hiszi-e kend, hogy lesz valaha tavasz?

— Minden bizonynyal, fiam! hisz már kezd a hó olvadni.

— Annál rosszabb! annál rosszabb! jegyzé meg Laczkó s a szegletbe húzódott, hallgatva, merengve.

A hó csakugyan olvadott. Bő hullámokkal hömpölyge a Maros, s medrét néhol keskenynek találá, és a rónán szétteríté árjait.

A nap pedig ragyogott, s melege érezhetőbb lett.

Minden sugár, mely a természet fejlesztésére hatott, élesíteni látszott a beteg elméjét, s nyugtalanítani szivét.

Marcsa a kis kert sövénye mögött néhány császnára és ibolyára talált. Bokrétába köté, s a még alvó Laczkó Pista ágya elé tevé az asztalra.

A vén asszonyt csakhamar egy lebetegülő nőhöz hívták, s paraszt-ebéd előtt nem jöhetett vissza.

Pista kérő és parancsoló tekintettel lépett elébe.

Arcza sápadt és fájdalmas kifejezésű volt.

Gyaníthatólag nagy küzdelmeken ment át.

— Marcsa anyó! — szólt, megragadva a banya kezét, kend titkos mesterségből él. Mihez ne tudna tehát? Úgy-e e virágokat (ekkor a bokrétára mutatott) téli álmokból ébresztette föl? Nemde, ott voltak szekrényében a száraz fodormenta, az ökörfark és méhfű közt, magok is szárazon s elfonnyadva.

— Nem, fiam! most nyiltak ki a kertsövény mellett.

— Esküdjék meg, Marcsa anyó, hogy nem ördöngösség által születtek újra.

— Miért ne esküdném, fiam! Hisz annyira még nem vittem a varázslatot, hogy a tavalyi virágokból frisseket tudjak teremteni.

— Úgy hát, Marcsa anyó, hihető, hogy az idén tavaszt kapunk!

— Szépet, fiam! virágost, meleget.

— Az iszonyú volna! sohajtá Pista, homlokát dörzsölve.

— S fiam, miért félsz a tavasztól?

— Nem tudom, válaszolá a beteg, őszintén, de csüggeteg hangon. Félek a dühös ebtől, a tavasztól, és . . . . és . . . . kitől még? Ah! most jut eszembe, Kassaitól.

— Fiam! kettő közülök igen rossz. De a tavasz ártatlan. Megérkezésekor örvendeni szokott az egész világ.

— A boszorkány is?

— Miért kérded?

— Mert azt mondják a gyermekek, hogy te boszorkány vagy.

— Ha tudnék is azzá lenni, nem akarnék, szólt a hiú Marcsa rejtélyes mosolylyal.

— Hát a csodatételhez sem értesz, s mégis engem szeretnél kigyógyítani?

— De már miért ne értenék, fiam? Tökéletesebb boszorkány vagyok én, mint az igaziak. Hanem azért még sem hagylak el tégedet márczius 22-ikének éjjelén.

A márczius 22-ikének említésére megrázkódott a beteg.

— Ne félj, szólt csendesítőleg Marcsa, száradjon el kezem-lábam, legyen egyik szemem vakká, másik kancsallá, ha akár a kürtőn, akár az ablakon vagy ajtón e házból kimegyek! Pedig márczius 22-ikén, mint Istókné beszélte, a boszorkák nagy összejövetelt tartanak épen éjfélkor, midőn a tavasz első szombatja kezdődik.

— Oh az első szombat! hörgé elképedve Laczkó István. Vér tódult arczára, s ismét sápadt lett. Melle emelkedett, szemei vadul égtek. Ki mondá neked, szólt megragadva a banyát, ki mondá, hogy ekkor árulta el Judás Iskariotes a mestert? He, he! azt gondolod, a harmincz darab pénzt én kaptam. Korbácsot igértek feleségemnek, rongyot és éhhalált magzataimnak. S te még állítani mered, hogy férj nem voltam. Hisz azért kárhoztam el. Miként történt ez? mondd meg jámbor jós, ki a csillagokból olvastad, hogy az Isten épen akkor fogyatkozik meg irgalomban, midőn fölöttem fog ítéletet mondani. He, he! úgy-e, te kaczagtál? Gúnyolódol velem. Büszke vagy rá, Marcsa anyó, hogy Szőke Pista arczán elolvastad a három betüt. Ő kém, nemde? Szégyelje meg magát titkos tudományod, midőn csak azt fedezi föl, mit az egész világ untig ismer. Bűnömet éles szemével leste a vakondok, fölrezzent miatta álmából a gözü, kifecsegte a hal, s most fölötte bölcselkedik a füles bagoly és azóta komolyabban néz a sötétségbe, több halálról huhog, mint a mennyi bekövetkezhetik. Hamis prófétája a tollas állatoknak, ne rágalmazz

engem. Csitt! ha te mindent kigondolsz, micsoda új okért kövezzenek meg az emberek?

— Csendesedjél, édes fiam! rimánkodék Marcsa, a beteg erős kezétől és szilaj szavaitól egyaránt megrettenve. Ereszsz szabadon, majd hozok oly italt, melyből néhány csepp eloszlatja nyugtalan érzéseidet.

— S ne volna valóság, hogy márczius 22-ikét megérjük?

— Sőt tovább is élünk, még pedig egészségesen. Kóstold csak meg orvosságomat, s mindjárt jó kedved lesz.

— Tehát most a temetéseken kaczagni szokás? Eddig csak a hamis könnyek voltak divatban és a szinlett gyász. Ma, gondolom, csütörtök. Holnapután temetünk. S ki halt meg, Marcsa anyó? Még azt sem tudod? Hozd hamar a hűsítő italt. A pokol agyvelőmbe tette át egyik kemenczéjét, s a pőre ördögfiak gyorsan fűtenek. Nekik soha sem lehet elég nagy a meleg, de mi szegény bűnösök finom idegüek, érzékeny bőrüek vagyunk, s csak ezért kárhozunk el. Te nem ismered a lét mélyebb titkait. Eredj, hozd az italt.

Marcsa elkészíté a konyhában az orvosságot, de midőn a szobájába jött, az ablakot nyitva találta, s a kertösvényen épen átugrani látott valakit.

Maga is kinyargalt az utczára, s tele torokkal kiáltá Szőke Pista nevét.

A jól ismert hangra összecsődültek a gyermekek, kurjongattak, útját állták, szoknyáját rángatták hátmegől.

Szokatlanul föl lévén indulva, átkok helyett kövekhez és galyakhoz folyamodott. Ez erélyesebb neme az önvédelemnek megszeppenté, s gyors hátrálásra birta a kisded üldözőket, de az anyáknak és néneknek közbevegyülésre adott alkalmat. Egyik az ablakból, a másik a kapu előtt nyelvelt, némelyike a pemetét ragadá meg s az utczára nyargalt. A viszály barátjai, az ebek is, a banya körül kezdettek csoportozni, s ugatásaikkal kisérék a sivalkodásokat és szitkokat.

— Csak rajta! ti csürhék, ti pimaszok! kiabálta Marcsa, hol oláhul, hol magyarul. Üssetek, tépjetek, marjatok, rágjatok, csak rajta! Majd megfizet nektek a kis-biró, az öreg-biró, az ispán, a szolgabiró és a tekintetes vármegye, csak rajta! Lesz vessző, korbács, deres, kaloda, vallatás, itélet, tömlöcz, csak rajta! Ne engedjétek, hogy földesurunk őnagysága szökött jobbágyát utólérjem. Majd lesz zálog, kibecslés, kobzás, kettős robot, kettős dézma, majd kihúzzák alólatok a szalmazsákot, a derékaljt, a lepedőt, elhordják konyhátokból a fazekat, a bögrét, a serpenyőt, a lábast, a vaskanált, a nyársat, csak rajta! Hagyjátok szaladni a jobbágyot, s fogjátok el helyette a banyát. Majd lesz elég csurmolya, vadlencse, konkoly, üszök, kőeső, jégeső, békaeső, nehéz nyavalya, marhadög, dögmirigy, bélpoklosság, csak rajta! He! hó! hová bújtatok, hová osontatok, hová lapultatok, hová tűntetek! Csak elő! Hadd lássam, melyik üt, melyik szúr, melyik tép, csak rajta. Hol vagytok? Senki sincs! Márton uram! jó, hogy a kuczik mellől kiütötte kend az orrát, szólt most, az ellenségeitől menekült Marcsa. Nagy dolog történt. Nagy veszedelem érte a falut. Elszökött a szökött jobbágy. Kend a biró, kendnek húzzák le érte a szűrét, a bőrét. Keresse meg, ha tetszik. Semmi közöm hozzá. Haza térek, egy toppot se lépek. Kend a biró. Csak rajta!

VII.

A Maros jobb partján, az akkori szokás szerint, számos kisérettel utazott egy főuri család.

Elől léptetett délczeg paripán a lovászmester, féken vezetve a magasrangú egyén pompásan fölszerelt almásszürkéjét, mely fiatal éveiben a padisah méneivel is versenyezhetett volna szépségre s gyorsaságra nézve, most azonban csak biztos és nyugodt járásával érdemlé meg a kitüntetést.

Nyomban jött a hat lovas hintó, két csatlós fedezete mellett.

Könnyű kocsi követé ezt, melyben a hátulsó ülést egyedül foglalta el maga a főúr, míg elől az összetöpörödött, kiaszott, pápaszemes, sasorrú, barnasárga arczú férfiuban a hírneves örmény orvosra ismerünk, kit a fejedelmi udvar pártfogolt, s néha még Stambulba is küldött, oly fölvilágosítások szerzéseért, melyekkel csak a keleti szokásokkal, egyénekkel és befolyásokkal tökéletesen ismeretes férfiu bizatott meg.

A főúr fogata után ernyős szekér jött, fegyveres cselédekkel s egypár kedvelt ebbel.

Hátrább lovagolt a peczér, vállán a sólyommal és a potrohos udvarmester, figyelve, rendezve, s mindenen szemét tartva.

A menetet társzekerek zárták be, konyhaedényekkel, élelemmel, átalagokkal, drága asztali készlettel, házi gyógyszertárral, málhákkal, ágynemüvel, szakácscsal és fehércselédekkel.

A Maros völgye keskenyebbre szorult. A környező hegyek a jobb oldalon kopasz fokukat tolták elé, míg balról az erdős vidék részletei a tavasz zöld mezébe fognak öltözni, kies, sőt néhol elragadtatásig szép tekintettel birnak.

A hintó az országútról, melyen eddig haladt, most kitér, s egy közel fekvő révnek tart, melyben az átjáratot igen tág és köteles komp eszközli.

— Mindjárt a déli állomásunkon leszünk, szólt a hintó jobb oldalán ülő úrhölgy, a nálánál sokkal fiatalabb némberhez, ki vagy szerénységénél, vagy helyzeténél fogva a társalgást csak folytatni, s nem megkezdeni szokta. A révtől, tevé hozzá, már látszani fog a kunyhó, mert visszaélés volna, háznak mondanom, melyből férjem a patkányokat török muzsikával akarta kivándorlásra bírni, midőn észrevevé, hogy a tőrt és csapdát hallatlan óvatossággal kerülik.

— Nálunk is, válaszolá a fiatal úrnő, sokan hiszik,

hogy ez alkalmatlan állatok egyszerre eltünnek, ha az ember érczeszközökkel folyvást nagy lármát üt.

— Férjem látván, hogy hivatlan vendégei nem készülnek útra, maga költözött el. De előbb, mint mondá, a tiszttartón és a konyhaszolgálón kívül még a vén komondortól, a pulykakakastól és az igás barmoktól is hosszú szónoklattal búcsúzott, meg akarván próbálni, hogy a beszédből nem jött-e ki egészen?

— S mi vehette rá ő nagyságát, kinek annyi vára, uradalma és kisérete van, a magányba vonulásra?

— Szeszélye. Egész hetet töltött a puszta birtokban és a még földesurat soha sem látott oláhok közt, pedig nyelvöket sem érti. Férjem igen szeszélyes úr, s azt kivánja most is, hogy a patkányok társaságában töltsük az éjet. Pedig sokkal helyesebb volna kegyelmednek, kedves szomszédnőm, vendégszeretetét venni igénybe.

— Az enyémet, nagyságos asszonyom? tudakolá bámulattal a fiatal úrnő.

— Igaz, kegyelmed kastélya sincs egészen jó karban. Férjem mondá, hogy a cserépfödelet moh és moszat borította be. Az ebédlő ablakai ki vannak tördelve, a dísztermet gabnatárnak használták, s a különben csinos kert ösvényeit dudva lepte el. De végre is négy egészen ép és elég helyesen butorozott szobája van. A cselédek laka pedig kiséretünk befogadására elég tágas.

— A nagyséd férje tévedett, szólt a fiatal nő. Nekem nincs itt semmi birtokom, nincs az egész világon!

— Megbocsát kegyelmed, ha állítását tréfának veszem. Miért vásárlott tőlem négy szép fejős tehenet, s férjemtől egyenlő szinű és évű négyes fogatot? miért vitet külön szekereken ágyneműt? miért hordoz magával ezüst asztalterítéket, ha nincs birtoka, hová beköltözzék?

— Higye el nagyságod, válaszolta Bodó Klára élénken, hogy az csak félrevezeté, csak ámítá, ki ilyet beszélt.

— Ellenkezőleg, szólt mosolyogva Szerediné, én képes vagyok kegyelmedet rögtön meggyőzni arról, hogy hasz-

talan titkolódzik, mert mindent tudok. Férjemnél van az átruházási levél, melynél fogva kegyelmedet a Kassai István ő nagyságától megvásárolt rápolti birtokrészbe egész ünnepélyességgel készül bevezetni. Aztán még nem vesztém el, noha szórakozottnak tartanak, a fejedelemné őmagassága levelét, melyben említi, hogy palotahölgye, Bodó Klára, kéri udvarmesteremet a vásárlott fogat és tehenek gyors átszállítására. Mi végre az ezüstnemüeket illeti, azokon szintén saját szememmel láttam kegyelmed nevének kezdőbetüit.

Klára tehát egyszerre lett a fejedelem nagylelküségéből palotahölgygyé és földbirtokossá.

— A kis Endre és Barbara, folytatá Szerediné, hogy a kedves meglepetéseket újakkal tetézze, a kegyelmed igen kedves gyermekei, ma velünk fognak ebédelni.

Mekkora öröm, mekkora boldogság! Az anya visszakapta gyermekeit, kiktől el volt választva, kiknek életéért remegett.

— Oh! azon emberfölötti lény, kinek szive végtelenül nemesebb, mint születése is, s ki a fejedelemnéi méltóságra több fényt vet erényeivel, mint a mennyit attól nyer, oh! az én jóltevőm mily kimondhatatlanul boldoggá tehetett volna, zokogá Klára, ha birtok és kitüntetések helyett, elvesztett férjemmel ajándékoz meg.

— Ha férjét Laczkó Istvánnak hivják, mondá Szerediné, ez esetben úgy gyanítom, hogy ma este, vagy ha férjem akaratja győz, holnap reggel, közelebb leszünk hozzá, mint most vagyunk. Egyébiránt, tevé hozzá, fellegzett arczczal és lágyabb hangrengéssel, egyébiránt önnek erős lélekkel kell birni, s bár meg vagyok győződve, hogy tartós bánatra oka nem lehet, a gondviselés megpróbáltatását egészen nem kerülheti ki. De melyikünk tud dicsekedni osztatlan szerencsével!

A hintó a révhez ért.

Szeredi a csatlósokra támaszkodva, már kiszállott kocsijából s neje felé közeledett.

— Az Istenért, édes Klárám, sugá ez, mérsékelje fölindulását, mert férjem neheztelne, ha észrevenné, hogy titka el van árulva!

*

A túlparton nagy zaj keletkezett.

Hosszú sorban nyargaltak gyerekek, vének, nők, s fustélyokkal fegyverzett férfiak.

Az előcsapattól jó puskalövésnyire föltünt egy szaladó alakjának kétséges körvonala.

— Valakit kergetnek, nagyságos uram! jelenti Szeredi kedvelt solymárja, ki e helyzet előnyénél fogva néha szabadságot vett a közbeszólásokra.

— Alkalmasint tetten ért lator. De ne ácsorogj! Siess a nagyságos asszony hintajához. Nosza! vezesd a gyeplőst! Nem látod, hogy bokrosodik?

E közben kék ruhás és csákányos férfiu vágtatott el a Maros túlpartján, a rév mellett, s utolérte és csakhamar hátmögött hagyá a gyalog hajhászokat.

— No! ez nyakon csipi a latrot — szóltak Szeredi ő nagysága kiséröi.

A hintó fogata sehogy sem akart a kompba lejteni, az ostorhegyes kirugott, a gyeplős hegyezte füleit.

— Szálljanak ki az asszonyok! rendelé Szeredi. Kocsis! fordulj egyet a hintóval, s úgy kerülj a révhez vissza.

— Ha nagyságod megengedni méltóztatnék, talán jobb volna előbb a könnyü kocsit helyezni a kompba, s aztán az ernyős és a nagy társzekeret. Úgy sem lehet egyszerre átszállítani mindent. S addig a zajtól megrezzent lovak le fognak csillapodni.

E nézetet megint a solymár koczkáztatta, de Szeredi nem válaszolt. Figyelmét nagy mértékben egy különös jelenet vette igénybe.

A part legmagasabb pontján keresett állást, hogy láthassa, miként fordul meg a hintó. A közben a Maros

kanyarulata miatt szem elől eltünt hajhászcsoport az előtéren ismét felmerült. Szeredi történetesen arra fordítá tekintetét, s épen akkor, midőn már az üldözött egyén háta megett volt az, ki lóháton kergeté.

— Mindjárt megfogják! kiálta Szeredi, önkénytelenül kitörő örömmel, úgy vélekedvén, hogy valami híres zsivány kerül kézre, s a közbátorlét még biztosítottabbá válik, mint eddig volt.

De nem fogták el a képzelt gonosztevőt, mert gyors elszánással ugrott a Marosba.

A lovas e veszélyes útra nem merte követni a menekültet.

Tétovázva nyargalt a parton, hihetőleg dühöngött, hihetőleg szitkozódott, azonban Szeredi füléig nem hathattak káromlásai.

A nagyságos úr a kiváncsiság rendkívül fölfokozott érdekével nézett a Maros hullámaira. Szerette volna tudni: megmenekült-e, vagy elmerült a zsivány? Néha föl-fölrémlett valami alak, néha csak a sivár hullámok látszottak.

— Mi történt? kérdi Szerediné a ponkra érkezve.

— Egy zsivány ugrott a Marosba, hogy el ne foghassák.

— Ah! sohajtá az asszony meghökkenve.

— Csak talán nem félsz, hogy a hideg fürdő után kedve legyen kiséretünket megtámadni?

— De hátha szegény elmerül!

— Akkor nem akasztják föl, válaszolta Szeredi.

— Ki tudja, vajon zsivány-e? jegyzé meg Szerediné a női kebel oly természetes szánalmával.

— Hát mi volna más? szólt odavetve a férj.

— Úgy tetszik, mintha még úsznék.

— Elküldöm csatlósaimat, hogy mihelyt partra ér, fogják el.

— Az Istenért, ne tedd, esdeklett a nő. Ugyan miért volna a szerencsétlen épen rabló. Nem üldöznek-e néha ártatlanokat? S ha szintén bűnt követett volna is el, ki

kívánhatja tőlünk, hogy mi szolgáltassuk a hóhér kezébe? Utasok vagyunk, nem a törvény szolgái; urak, nem poroszlók.

— Ha épen azt kívánod, miattam mehet a jámbor a hová tetszik!

— Ah! most a partra mászik ki, szólt leplezetlen örömmel Szerediné.

— Kedvedért megfogadhatom gyermekeink mellé uszómesternek.

— Hallom, hogy zsiványt kergetnek — mondá a ponk aljához érkező Klára.

— Sőt ellenkezőleg egy talpig becsületes embert, válaszolta Szeredi, kit nőm pártfogás alá vett, s kinek szerencsés megszabadulásáért ma fényes lakomát fogunk tartani. De már vár reánk a komp. Siessünk! He! mit csináltatok! kiálta most a sólymárra és komornyikra riadva. Ki parancsolta, hogy a nagyságos asszony hintója helyett elébb az enyémet vigyétek a kompba?

— Könyörgöm alássan, jegyzé meg a solymár, féltünk, hogy a visszatérő hajhászok kurjongatásai megint bokrossá teszik a Miska kocsis fogatját.

Szeredi, bár kevéssé ingerülve volt, nem kárhoztathatá e bölcs előrelátást, s annál kevésbbé, mert a kergető lovast és az üldöző karaván visszafelé vonulásban szemlélé.

Megindíttatá tehát a kompot, az udvar és udvarmester felügyeletére bízva az asszonyságokat.

Midőn a csoport közeledék, már tisztán kiveheté Szeredi a kiabálást: a kompra! hamar a kompra!

Ez ingerlé őt. Nem azért, mintha az üldözött menekülése a szivén feküdnék, de mert féltevé, hogy látják a parton és kompban a főuri fogatokat s mégis kiabálni mernek és a hajóba akarnának tolakodni.

— Sietni kell a komppal; ordítá a lovas a másik part átjárójához érve.

— Ordítsd vissza neki, hogy fogja meg a száját, mert ebül jár — parancsolta a sólymárnak Szeredi.

A rendelet egész erővel teljesítteték.

Lovasunk hallván a figyelmeztetést, megtörlé bajuszát, s aztán szemét, az egyiket azért, minthogy haragszik, a másikat, minthogy élesen akart látni.

— Szeredi ő nagyságát gyanítom, mormogá magában. De én mégis nemes ember vagyok. Ebül járok! Ne, ne! hát vajon mikor járt ebül a nemes ember? Hej! ti parasztok, ti otrombák, ne kiabáljatok úgy! Fogjátok be a szátokat, mert teremtugyse ebül jártok! káromkodék a hajhászókra, kik az átjáróhoz közeledve, szintén a kompot sürgették.

Szeredi a révhez ért.

A gyermekek és asszonyok, mint merészebb vállalkozók, körül állták a partot, részint bámészkodni, részint, hogy hamar kerülhessenek a kompba.

Szándékuk dugába dőlt; mert a solymár minden ácsorgót ostorával elriasztott.

— Kend miféle ember? kérdé most Szeredi a lóháton ülő kék ruhást.

— Nemes ember, nagyságos uram! szólt a kérdett némi daczczal, de azért süvegét mint illik, kezébe tartva.

— Van-e armálisa?

— Van, nagyságos uram!

— S régi?

— Száz esztendős, nagyságos uram!

— Jól ügyeljen tehát, nehogy valamikép oly helyre jusson a nemeslevele, a hol ha kiporoznák, kendnek nagyon fájna.

A kék ruhás egyén megtörülte bajuszát, férfiast és vakmerőt gondolt, de mégsem mondá meg. Egy köhögés fejezte ki egész replikáját.

— S más foglalatossága nincs-e a nemeskedésen kivül? faggatózék Szeredi.

— Kassai uram őnagysága rápolti gazdaságát kormányozom.

Szeredi most már halkabban kérdé: — Kit üldöztek kendtek?

— Egy szökött jobbágyot.

A főurban balsejtelmek ébredeznek.

— Szálljon le kend a lováról.

— A ló Kassai István uram őnagyságáé, szólt az ispán, megerősítve magát a nyeregben.

— A ló Kassaié lehet, de Rápoltot eladta, s épen azért jövök, hogy átvegyem.

Szeredi e nyilatkozata a földre szállítá az ispánt.

Most a főur a solymárhoz szólt — fogd föl a puskádat, s mondd meg az ácsorgó parasztoknak, szaladjanak oly gyorsan haza felé, hogy a nyulserét utól ne érje őket.

Az ispán is a parasztok közé akart tartozni, s lábát a legsebesebb iramlásra készíté, de Szeredi kezét tevé a vállára.

— Kend velem marad, — szólt.

— A mint nagyságod rendelni méltóztatik.

Mihelyt a rápoltiak tőlök kitelhető élénkséggel mozdultak haza felé, Szeredi hátravonulni parancsolá saját embereit is, s az ispán azon félelmes megkülönböztetésben részesült, hogy a nagy úrral négy szemközt társaloghasson.

(Most jól fogna nemes levelem, ha magammal hoztam volna, gondolá a letartóztatott. Ez a szörnyű úr még el sem hiszi, hogy akármikor előmutathatom.) Nagyságos uram! szólt nekibátorodva, — a volt földesúr nehéz birság alatt kötelességemmé tette, hogy a most üldözésben levő szökött jobbágyot elszökni ne engedjem. Vigyáztam is rája, csaknem úgy, mint a nemeslevelemre, melyet kettős zár alatt tartok; de a szerencsétlenség egy boszorkány árulása vagy vétkes könnyelműsége miatt megtörtént. Azonban nagyságod bizonyságom lehet, hogy a szökevény nyomát követtem, s ha meg nem gátoltatom, most

is sarkában volnék, és ha szárnya nincs, nem menekülhetne tőlem. Alázatosan protestálok tehát, minden kár, költség és hátramaradás ellen, mely akár a volt, akár a leendő földesurat e casus miatt érhetné, s ovást teszek az iránt is, hogy rajtam, kinek ártatlanságát nagysád legjobban tudja, semmi birság ne vétessék föl.

— A felől Szőke István uram fog határozni — válaszolá szinlett közönnyel Szeredi. Mert a rápolti jószág új birtokosa, mint tudom, Szőke Istvánt fogja fölhatalmazottjává nevezni — emlité Szeredi.

— De talán csak nem a bolondot, nem a szökött jobbágyot! kérdi az ispán.

— A Marcsánál levő beteget, kinek egészsége rövid időn helyre fog állni!

— Boldog Isten! hisz épen az szökött el.

— Mit? hát Szőke István uramat merte kergetni? — rivalkodék Szeredi, mintha csak most sejtené először a szeme előtt lefolyt jelenetet. — Szerencsétlen ember! Itt is betelik, hogy a kit az Isten büntetni akar, eszét veszti. Nosza! pattanjon kocsimra s egy óranegyed alatt Rápolton teremjen. Ott fog a Maroson átkelni, mert nem akarom, hogy valaki orrontsa a bárgyuságot, melyet elkövetett. Meg se álljon, míg Szőke István uramat be nem éri. Lovaimat ne féltse, ne kimélje. Solymárom kenddel megy, hogy segítségére legyen. Mihelyt Szőke István uramat megtalálják, kend bocsánatot kér ügyetlen eljárásáért, s nevemben köszöntvén őt, hozzám hívja. A kocsiban természetesen a főhely Szőke uramé, s kend a bakon ül. Ha a föllelt úr nem akarná kocsimat elfogadni s általában bizodalmatlanságot tanusítana, akkor solymárom mellette marad, s kend hozzám siet jelentést tenni.

A tulpartiak, kik a kompra várakoztak, meg nem foghatták az átellenben történt dolgokat.

Csak azt látták, hogy a kék ruhás és rézcsákányos perzekutor a Szeredi kocsijával eltünt.

Később sem nyerhettek e rejtély felől kellő fölvilágositást.

Szeredi a vezetéken vitt paripára űlt, s az orvos az asszonyságok hintajában foglalt helyet, és így vonultak be a rév melletti helységbe, hol Szeredi, a nagy uradalmak tulajdonosa, a legkisebb közbirtokosok sorába tartozott.

A beteg bujdosó föllelésére küldött ispán pedig, a mint az iramló lovak Szeredităl távolabb ragadták, több és több büszkeséggel gondolt a nemeslevélre. «Én üljek a bakra, s a szökött jobbágy a kocsiba! ej! ej! Ő legyen Rápolton felügyelő, s én segédje! ej! ej! A bolond uralkodjék, az okos szolgáljon, ej! ej! Furcsa világot élünk! Azt nem merem kétségbe vonni, hogy Rápolt el ne volna adva, mert egy országtanácsos nem hazudhatik, kivált ha még a fejedelemnek sógora is. Tehát én üljek a bakra, s a jobbágy a kocsiba! ej! ej! Na! ha Szőke Pista engem el nem fog, bizony én sem tartóztatom le őt! Hadd nyargaljon gyalog, én nyargalok szekeren. Ha orrom elébe bukkan is, ráesküszöm, hogy nem ő. De hátha a nagyságos úr solymárja ismeri? Ez nagy baj volna!»

Ispánunk ily elmélkedések közt bökkent arra a gondolatra, hogy illendő volna utitársával beszédbe keveredni.

— Ugy-e, maga rég nem látta, azt az «izét», azt a «hogy is hivjákot», a kit mi most keresünk?

— Neviről se ismerem — válaszolá a solymár.

— Nem-e? Már az nagy baj, mert igazán szólván, én rövidlátó vagyok, s száz ölről még tulajdon testvéremet is bivalynak vagy medvének gondolnám. Tréfálnak is ezért velem, de csak a jó barátaim, mert a gézengúz embernek nem tanácsolnám, hogy természeti hibáimat észre vegye. Tehát fiatal uram! igazán nem ismeri maga «izénket?»

— Szavamra! nem.

— Leirom tehát egész külsejét, hogy észrevehesse, ha őkelme az országútról eltérve, erre-arra csatangolna. Nagy fekete köpenye van, olyan, mint a garabonczás diákoké. Haja nem sokkal vörösebb a téglapornál, s orra

a görbébbféle ért ugorkákhoz üt. Ezenkívül homlokán szép darab holttetem van.

— Nincs miért tovább fáradjon a leirással, közbevágott a solymár. Mert a ki ennyi jelből nem ismer bujdosónkra, annak kár meghagyni a szemét.

Az ispán nevetett és hunyorított, mintha utitársa élczétől el lett volna ragadtatva.

— Reménylem, mondá derült kedvvel, reménylem, hamar ráakadunk Szeredi őnagysága pártfogoltjára, s beültetjük, mint illik a kocsiba; mi pedig fölkuporodunk a bakra. Csak ne feledje el, fiatal barátom, a fekete köpenyt, rőt hajat, ugorka orrot és a holttetemet.

— Még éjjel is róla fogok álmodni.

Kassai ispánja tetőtől talpig elégült volt önmagával, azon finom ötletére, hogy Szőke Pistáról hamis leirást közölt.

*

Szeredi, hogy annál biztosabban kézrekeríthesse a beteget, mihelyt nagy kiséretével a szerény igényű udvarházba leszállott, gyors postát indita a fejedelemnéhez, s értesité a történtekről, hogy Fehérvár felől is nyomozók küldethessenek.

Valószinű volt, hogy Szőke, ha hamar nem tartóztathatik le, egyenesen Kézdi-Vásárhelyre megy, hol feleségére és gyermekeire vélt találni. E körülmény sem kerülte el Szeredi figyelmét, s főleg a Küküllő völgyét jelölé ki a magas rokon által intézendő kutatásra. Ő is készíte a szombatos papról oly személyleirást, a milyet csak összeállítni birt; de bár rajza mindenben hű volt, mégis reményét leginkább a rögtöni nyomkövetésbe helyezé, s nem kétkedett, hogy az ispán és solymár legfölebb ebédre megérkezik a beteggel.

A dél elmult, az alkony közelgett, az esthomályt szürkület, szürkületet sötétség váltá föl, de a kocsi nem jött. A család, a mint egy szűk lakban telhetett, lefekvésre

készülődött. Szerediné, ki annyi kényelmet élvezett már hogy számára az alkalmatlan csak az új, a szokatlan ingerével bírhatott, igen jól találta magát Klárával és e nő két gyermekével oly keskeny kamarában, melyben két ágy és egy bölcső minden közt betölte. Éjfélig sem hunyta be szemét, mindig volt valami ötlete, valami közlendője, melyet, hogy a kisdedek álmát ne zavarja, suttogva mondott el, és Klára oly örömest folytatá e társalgást, oly csordultig volt telve szive a meglelt magzatok miatti örömmel, hogy vonakodott fejét a vánkosra hajtani, félvén az álomtól, mely ellenmondásos természeténél fogva, talán csalódásként tünteti föl a valót, s reggelig azon hazugsággal gyötörheti az anyát, hogy csak képzelte gyermekeit maga mellett.

Szeredi a hanyatló kor és beteges test miatt általában a keveset alvók közé tartozott. Nem vált tehát terhére a fejedelemtől kegyelt orvossal folytatott társalgás és poharazás közt még sokáig várni az ispánt.

— Ha nem volna vele sólymárom, azt hinném, hogy kocsimmal és fogatommal megszökött. Már most alig tudom, mi tevő legyek? Bevezessem-e Bodó Klárát a rápolti birtokba s közöljem férje eltünését? vagy e szajkó fészekben kínlódjunk még egy napig?

— Nézetem szerint jobb, ha nagyságod korán értesíti az ifju asszonyt a történtekről.

— Csak azt sajnálom, hogy kegyelmed gyógymódját, melyhez a fejedelemnő annyi reményt kötött, nem kisérthettük meg.

— A kisérlet, nagyságos uram, már végre van hajtva — válaszolá az orvos.

— Hogyan? — tudakolta Szeredi.

— A véletlen, de nagy öröm hatásától vártam betegünk idegrendszerében a szerencsés fordulatot; a helyett a véletlen nagy ijedelem és életveszély jött közbe, hogy ugyanezen rendületet idézze elé. Lehet, hogy Szőke István elméje egész tevékenységét visszanyerte volna, midőn

nejét és gyermekét meglátja, azonban Kassai uram poroszlói, a menekülési vágy, az ijedelem, a Maros sodró örvényei, a hideg hullámok, a csodálatos szabadulás szintén hasznos szolgálatot tehettek. Hatásoktól én legalább annyit reménylek, mint az általam tervezett meglepetéstől; föltéve, hogy a meghűlés vagy szertelen fáradság nem vont rá új betegséget. Aztán még nincs okunk hinni, hogy a kiküldöttek nem hozzák őt magokkal, és az iszonyú meglepetést a kellemes, az elragadó nyomban nem követi.

— Én országos ügyeinkre nézve is fontosnak tartom, hogy Szőke egészen visszanyerje elméjét, s Kassai uram gonoszságairól egygyel több adat legyen birtokunkban. A vén Pécsi, mint hallom, elutasított magától minden tevékenységi igéretet, minden közreműködést. Nem tudja régi nehezteléseit feledni. De máskép fog ő is beszélni, midőn meggyőződik, hogy Kassai valamit forral ellene, s hogy czélját a legelső kedvező alkalomkor végre is fogja hajtani.

Másnap délután megérkezett a kocsi, de benne csak a keresésre küldött személyek ültek.

VIII.

A balázsfalvi korcsmáros sűrüen kezdé a számtartónak a vendégeket jelenteni, s ennek gyorsan szaporodott a dolga, mind a várkastélyba átszállítás, mind pedig a földesúr meghivását elfogadni nem akarók rábeszélése miatt.

— Nagyságos uram! mondá végre, ömlik a sok látogató. Többnyire lelkileg fehérruhások ugyan, de némelyiknek külső öltözete mégics csak szürke czondra, vagy szinehagyott, pecsétes és foldozott dolmány. Ezek átallják a várbaköltözést, s alázatosan kérik nagyságodat, hogy engedje a fogadóban maradniok. Jöttek olyanok is, kik a régi jó szokás szerint egészen föl vannak fegyverezve, s

finom nevelésű uraknak látszanak; azonban az átköltöztetésnek ellenszegültek, mondván, hogy tanácskozni és nem vendégeskedni jöttek Balázsfalvára.

— Vitess a korcsmába elég bort és éleséget, szólt Pécsi, komor tekintettel. — Hadd maradjon ott, a ki vendégszeretetemet alkalmatlannak találja. A szombati szent napra pedig az alsó terem helyett rendezd el a volt könyvtárt.

A számtartónak adott utasítás után a földesúr gazdasági intézkedéseknek áldozott egy rövid fél órát. Midőn legsürgetősb dolgait eligazítá, számtartója megint belép.

— Nagyságos uram, mondá ez, a fogadóba szállított fehérruhások egymással heves vitatkozást folytatnak.

Pécsi aggodalmasan kérdé, hogy mi fölött.

— Sokan, követem alássan, nagyságodat álszombatosnak és valódi evangelikus hitűnek tartják, mások meg a mellett küzdenek, hogy nagyságod álevangelikus és valódi szombatos.

— Ha a füledet nyitva tartod is a hiábavaló beszédek számára, zárd legalább be a szádat — válaszolá Pécsi, hideg tekintettel külsőleg, de nehezteléssel szivében a háladatlan hitsorsosok iránt, kikért annyi áldozatot tőn, s annyi gúnyt szenvedett, hogy most háladatlanságot arasson.

Aztán ő a befolyásosabb egyénekkel akart magánértekezletet tartani, s ime a csőcseléknép is kezd megjelenni.

Röviden, határozottan nyilatkozom, gondolá magában. A kinek véleményem nem tetszik, kárhoztasson saját személye vagy rövideszűsége szerint.

Szekerek, kocsik dörömbölése hangzott a dobogóról, s a várkastély kövezett udvarán.

Gálfi s más előkelő szombatosok érkeztek meg, de egyszersmind a számtartó ismét jelenteni valót hozott.

— Nagyságos uram! ne méltóztassék neheztelni, ha parancsolata ellenére megint szót hordok tovább, de a fogadóban nagy a rendetlenség. Beszállott két nyárádtői uraság, hogy abrakoltatva Gyulafehérvárra menjenek.